

GRAŻYNA B. SZCZYGIEŁ

ZEZWOLENIA NA CZASOWE OPUSZCZENIE
ZAKŁADU KARNEGO
W POLSKIM SYSTEMIE PENITENCJARNYM

WYDAWNICTWO TEMIDA 2

ZEZWOLENIA NA CZASOWE OPUSZCZENIE
ZAKŁADU KARNEGO
W POLSKIM SYSTEMIE PENITENCJARNYM

Grażyna B. Szczygieł

ZEZWOLENIA NA CZASOWE OPUSZCZENIE
ZAKŁADU KARNEGO
W POLSKIM SYSTEMIE PENITENCJARNYM

Temida 2

Białystok 2013

© Copyright by Temida 2
Białystok 2013

Redaktor Naukowy Wydawnictwa Temida 2: Cezary Kosikowski

Rada Naukowa Wydawnictwa Temida 2:

Przewodniczący Rady Naukowej Wydawnictwa Temida 2: Emil W. Pływaczewski

Członkowie z Uniwersytetu w Białymstoku: Stanisław Bożyk, Leonard Etel, Ewa M. Guzik-Makaruk, Adam Jamróz, Dariusz Kijowski, Cezary Kosikowski, Cezary Kulesza, Agnieszka Malarewicz-Jakubów, Maciej Perkowski, Stanisław Prutis, Eugeniusz Ruśkowski, Walerian Sanetra, Joanna Sieńczyło-Chlabicz, Ryszard Skarzyński, Halina Świączkowska, Jaroslav Volkonovski, Mieczysława Zdanowicz

Członkowie z Polski: Marian Filar (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), Edward Gniewek (Uniwersytet Wrocławski), Lech Paprzycki (Sąd Najwyższy)

Członkowie zagraniczni: Lidia Abramczyk (Państwowy Uniwersytet im. Janki Kupały w Grodnie, Białoruś), Vladimir Babčák (Uniwersytet w Koszycach, Słowacja), Renata Almeida da Costa (Uniwersytet La Salle, Brazylia), Chris Eskridge (Uniwersytet w Nebrasce, USA), Jose Luis Iriarte Angél (Uniwersytet Navarra, Hiszpania), Marina Karasjewa (Uniwersytet w Woroneżu, Rosja), Bernhard Kitous (Uniwersytet w Rennes, Francja), Martin Krygier (Uniwersytet w Nowej Południowej Walii, Australia), Petr Mrkyvka (Uniwersytet Masaryka, Czechy), Marcel Alexander Niggli (Uniwersytet we Fryburgu, Szwajcaria), Andrej A. Novikov (Państwowy Uniwersytet w Sankt Petersburgu, Rosja), Sławomir Redo (Uniwersytet Wiedeński, Austria), Bernd Schünemann (Uniwersytet w Monachium, Niemcy), Sebastiano Tafaro (Uniwersytet w Bari, Włochy), Wiktor Trinczuk (Kijowski Narodowy Handlowo-Ekonomiczny Uniwersytet, Ukraina)

Żadna część tej pracy nie może być powielana i rozpowszechniana w jakiegokolwiek formie i w jakikolwiek sposób (elektroniczny, mechaniczny), włącznie z fotokopiowaniem – bez pisemnej zgody wydawcy.

ISBN 978-83-62813-47-6

Recenzent: Teodor Szymanowski

Opracowanie graficzne i typograficzne: Jerzy Banasiuk

Projekt okładki: Jerzy Banasiuk

Redakcja techniczna: Jerzy Banasiuk

Korekta: Bogumiła Mancewicz

Wydawca: Temida 2

Przy współpracy Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Wprowadzenie	11

ROZDZIAŁ I

Od izolacji do uspołecznienia więźnia

§ 1. Kształtowanie się więzienia prospołecznego	17
§ 2. Zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego integralną częścią więzienia prospołecznego	34

ROZDZIAŁ II

Kształtowanie się systemu zezwoleń na czasowe opuszczenie przez skazanego zakładu karnego w polskim systemie penitencjarnym

§ 1. Geneza zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego	47
§ 2. Zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego w latach 1946–1969	54
§ 3. Zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego w okresie obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego z 1969 r.	60

ROZDZIAŁ III

**Zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego
w kodeksie karnym wykonawczym z 1997 r.**

§ 1. Uwagi wprowadzające	83
§ 2. Przesłanki zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego	93
1. Uwagi ogólne	93
2. Zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego	95
3. Nagrody w formie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego	110
4. Przepustka w zakładzie karnym typu półotwartego i w zakładzie karnym typu otwartego	130
5. Zezwolenie na czasowe opuszczenie zakładu karnego w okresie niezbędnym do przygotowania skazanego do życia po zwolnieniu	135
§ 3. Postępowanie w przedmiocie udzielenia zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego	138
§ 4. Środki zaskarżenia decyzji	156
§ 5. Nadzorcza kontrola decyzji	171
§ 6. Obowiązki administracji zakładu karnego w związku z udzieleniem skazanemu zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego	175
§ 7. Obowiązki skazanego w okresie korzystania z zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego	183
§ 8. Konsekwencje nadużycia przez skazanego zaufania w okresie korzystania z zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego	187

ROZDZIAŁ IV

**Zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego
w świetle danych statystyki penitencjarnej**

§ 1. Zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego w latach 1999–2012	199
§ 2. Niepowroty i spóźnienia	216
Uwagi końcowe i wnioski	229
Bibliografia	247
Dokumenty międzynarodowe	259
Akty krajowe	261
Spis tabel	265

WYKAZ SKRÓTÓW

Arch. Krym.	Archiwum Kryminologii
BSP	Białostockie Studia Prawnicze
Biuletyn RPO	Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich
CZPKiNP	Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
CZSW	Centralny Zarząd Służby Więziennej
dkk.	kodeks karny z 1969 r.
dkkw.	kodeks karny wykonawczy z 1969 r.
Dz. Urz. MS	Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości
Dz.U.	Dziennik Ustaw
EKPCz	Europejska Konwencja Praw Człowieka
GSW	Gazeta Sądowa Warszawska
kk.	kodeks karny
k.p.a.	kodeks postępowania administracyjnego
kpk.	kodeks postępowania karnego

kkw.	kodeks karny wykonawczy
MP	Monitor Prawniczy
MS	Minister Sprawiedliwości
NP	Nowe Prawo
OTK	orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
PiP	Państwo i Prawo
Prok. i Pr.	Prokuratura i Prawo
RPO	Rzecznik Praw Obywatelskich
reg.	regulamin
SI	Studia Iuridica
SP	Studia Prawnicze
Studia KKiP	Studia Kryminologiczne Kryminalistyczne i Penitencjarne
SW	Służba Więzienna

WPROWADZENIE

„Kara pozbawienia wolności rzadko kogo poprawia
wielu już zepsuła do gruntu”.

J. Makarewicz¹

Pojawienie się kary pozbawienia wolności w katalogu kar spowodowało zwrócenie uwagi na postępowanie ze skazanymi w izolacji penitencjarnej. Każdy nowy system postępowania ze skazanymi niośł nadzieję i jak pisał w okresie międzywojennym Z. Bugajski², „każdy system, z punktu widzenia teoretycznego, początkowo wydaje się jak najlepszy. Po upływie jednak pewnego czasu bankrutuje i znowóż czeka się na powstanie nowego, który ma ludzkość uratować od przestępczości”.

Problem tkwi w oczekiwaniu, iż izolując skazanego od społeczeństwa, wychowamy go dla społeczeństwa, a przecież życie w więzieniu to życie w warunkach diametralnie różnych od tych za murami więzienia. Więzień jest pozbawiony wpływu na swój los, nie pełni żadnych ról społecznych, których pełnienie w świecie poza

---

1 J. Makarewicz, Kodeks karny z komentarzem, Lwów 1938, s. 42.

2 Z. Bugajski, Nowa organizacja więziennictwa polskiego w oświetleniu historycznym, Warszawa 1937, s. 11.

murami więzienia jest codziennością. Wieloletnie doświadczenia korzystania z kary pozbawienia wolności dowodzą, że więzienie nie poprawia człowieka, nie czyni go bardziej prospołecznym, niż był, przekraczając bramę więzienia. Więzienie izoluje skazanego od społeczeństwa, ale czy chroni społeczeństwo? Z całą pewnością izolacja uniemożliwia działanie na szkodę osób poza murami więzienia. Lecz po pewnym czasie brama więzienia się otwiera i skazany wraca do społeczeństwa. I kto wychodzi z więzienia? Jednostka, która nie potrafi odnaleźć się w społeczeństwie. Ale czy mogła wyjść inna, gdy więzienie poprzez nakazy i zakazy uczy postaw konformistycznych, automatyzmu w postępowaniu, tłumi motywację, ogranicza kontakty ze światem poza murami więzienia. Zbędne jest wyliczanie rozpoznaných dysfunkcji izolacji więziennej bowiem czyniono to wielokrotnie w licznych publikacjach, a także podczas dysput na licznych konferencjach naukowych poświęconych problematyce przestępczości.

Czy ten „paradoks penitencjarny” można zmienić? Abolicjoniści wskazują drogę. Sugerują rozwiązywanie konfliktów będących następstwem przestępstwa bez angażowania wymiaru sprawiedliwości, lecz w społeczności lokalnej³. Niewątpliwie jest to propozycja atrakcyjna, ale czy społeczeństwa są na to przygotowane. Z całą pewnością nie. Jesteśmy na etapie, który trafnie charakteryzują, wielokrotnie przytaczane podczas dyskusji nad problemami wykonywania kary pozbawienia wolności, słowa wypowiedziane przez M. Foucaulta⁴, że więzienie „to rozwiązanie odrażające choć bez niego nie możemy się obejść”. Na potwierdzenie tych słów wystarczy spojrzeć do kodeksów karnych poszczególnych państw naszego globu. W każdym z nich w katalogu kar znajdziemy karę pozbawienia wolności, jednak występują istotne różnice w posługiwaniu się tą karą

---

3 Zob. szerzej G.B. Szczygieł, *Spoleczna readaptacja skazanych w polskim systemie penitencjarnym*, Białystok 2002, s. 25 i literatura tam cytowana.

4 M. Foucault, *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia*, Warszawa 1993, s. 277.

jako reakcją na popełniane przestępstwa. Świadczy o tym chociażby współczynnik więźniów na 100 tys. mieszkańców. W Europie kształtuje się w granicach 62,0 (Finlandia) – 590,8 (Rosja)⁵. Polska w tej statystyce zajmuje niezbyt zaszczytne miejsce. Na 30 państw jest na 25 pozycji ze współczynnikiem 267,0. Te różnice w posługiwaniu się karą pozbawienia wolności to efekt, rozbudowanego w niektórych państwach katalogu środków reakcji na przestępstwo niezwiązanych z pozbawieniem wolności, a w polityce karnej traktowania kary pozbawienia wolności zgodnie z zasadą *ultima ratio*.

Cóż więc pozostaje? Spojrzenie w przyszłość. Skoro więzienie nie poprawia to należy podejmować działania w celu minimalizowania negatywnych aspektów izolacji penitencjarnej i tak zorganizować życie w więzieniu by skazany nabył umiejętności pomocne w integracji społecznej po opuszczeniu zakładu karnego.

Ten nowy model więzienia wyłaniający się z kolejnej wersji Europejskich Reguł Więziennych z 2006 r. za główne zadanie w procesie postępowania ze skazanymi w izolacji penitencjarnej uznaje normalizację i integrację. Normalizacja zobowiązuje do takiego zorganizowania wykonywania kary, aby to więzień, tak jak na świecie poza murami więzienia, miał wpływ na swój los, ale też ponosił odpowiedzialność za swoje decyzje. Do integracji ze społeczeństwem niezbędne jest „otwarcie drzwi” więzienia dla skazanych. System przepustek staje się więc integralną częścią systemu penitencjarnego.

Problematyka zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego nie oczekiwała się opracowania monograficznego. Nie znaczy to, iż nie była przedmiotem analiz, czy to w opracowaniach poświęconych kontaktom skazanych ze światem poza murami więzienia, czy też artykułów o charakterze przyczynkarskim. Wydaje się zasadne poświę-

---

5 Szerzej na temat więziennictwa w krajach europejskich T. Szymanowski, Charakterystyka więziennictwa polskiego w zestawieniu z więziennictwem w innych krajach europejskich, PWP 2013, nr 78, s. 10 i n.

cenie uwagi temu, jakże istotnemu z perspektywy celu wykonywania kary pozbawienia wolności elementowi systemu penitencyjnego.

Celem opracowania jest ocena systemu zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego z perspektywy więzienia prospołecznego, więzienia, które przy respektowaniu w postępowaniu ze skazanymi zasady normalizacji i integracji ze społeczeństwem ma pomóc skazanemu w społecznej readaptacji po opuszczeniu jego murów.

W tym miejscu należy odnieść się do zakresu użytego w tytule pracy sformułowania zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego. Przedmiotem rozważań będą takie formy legalnego opuszczenia zakładu karnego, jak: zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego (art. 141a kkw.), przepustka z zakładu karnego typu półotwartego (art. 91 pkt 7 kkw.), przepustka z zakładu karnego typu otwartego (art. 92 pkt 9 kkw.), nagroda w formie zezwolenia na widzenie bez dozoru, poza obrębem zakładu karnego, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania (art. 138 § 1 pkt 7 kkw.), nagroda w formie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru (art. 138 § 1 pkt 9 kkw.) oraz zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego w czasie niezbędnym do przygotowania skazanego do życia na wolności (art. 165 § 2 kkw.). Oczywiście nie są to jedyne formy legalnego opuszczenia zakładu karnego. Poza zakresem rozważań pozostaje przerwa w odbywaniu kary, której cele są inne niż wskazanych zezwoleń oraz zezwolenia na uczestniczenie w różnych formach aktywności poza terenem zakładu w zakładach karnych typu półotwartego i otwartego.

Zakreślony powyżej cel badań wymaga prowadzenia rozważań w płaszczyźnie historycznej, normatywnej i dogmatycznej. Oceniając daną instytucję, nie można też pominąć jej funkcjonowania w praktyce.

Założenia te rzutowały na układ pracy. Praca składa się z czterech rozdziałów.

W rozdziale I ukazano ewolucję podejścia do celów wykonywania kary pozbawienia wolności, szczególną uwagę koncentrując na standardach Rady Europy. Zmiany w pojmowaniu celu wykonywania tej kary nie pozostawały bowiem bez wpływu na coraz szersze uchylanie „drzwi więzienia”, umożliwiając skazanemu kontakty ze społeczeństwem. W dalszej części tego rozdziału scharakteryzowano model zezwoleń na opuszczenie więzienia w standardach Rady Europy.

W kolejnym rozdziale pracy omówiona została geneza i kształtowanie się zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego w polskim prawie karnym wykonawczym. W tym rozdziale uwagę poświęcono także ewolucji celów wykonywania kary pozbawienia wolności. Każdy bowiem element systemu penitencjarnego, a takim są zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, jest skierowany na realizację założonego celu postępowania ze skazanymi w izolacji penitencjarnej.

Rozważania w rozdziale trzecim skupiają się na obowiązującej regulacji systemu zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego. Analizie poddano przesłanki udzielania zezwoleń, kwestie proceduralne, obowiązki administracji zakładu karnego i obowiązki skazanego w okresie korzystania z zezwolenia. Rozważania kończy analiza konsekwencji nadużycia przez skazanego zaufania w okresie pobytu na wolności.

W ostatnim czwartym rozdziale pracy skoncentrowano się na funkcjonowaniu w praktyce systemu zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego i skuteczności udzielanych zezwoleń. Analiza dotyczyła udzielonych zezwoleń w latach 1999–2012, a także spóźnień i niepowrotów do zakładu karnego, a przeprowadzono ją

w oparciu o dane statystyczne z rocznych informacji statystycznych Centralnego Zarządu Służby Więziennej.

Kończąc, pragnę serdecznie podziękować recenzentowi niniejszej pracy Panu Profesorowi Teodorowi Szymanowskiemu za cenne uwagi i sugestie, które przyczyniły się do jej udoskonalenia.

Publikacja uwzględnia stan prawny na dzień 30. czerwca 2013 r.

Rozdział I

OD IZOLACJI DO USPOŁECZNIENIA WIĘZNI

§ 1. Kształtowanie się więzienia prospołecznego

Więzienia to nieodłączny element wszystkich formacji społeczno-ekonomicznych. Pierwsze wzmianki o więzieniach wskazują, że były one znane w wielu państwach formacji niewolniczej¹. Ówczesne więzienia, podobnie jak te w starożytności, służyły jako miejsca oczekiwania na wyrok bądź na wykonanie kary².

Początki nowożytnej kary więzienia łączone są z pojawieniem się w XVI w. pierwszych koncepcji poprawczych. W ich efekcie zaczęły powstawać najpierw w Anglii, a następnie w Holandii domy poprawy. Wszystkie zakłady, które powstawały do końca XVIII w. były, jak pisał L. Rabinowicz, „tylko na poły więzieniami, a na poły domami poprawy”³. Więzienie jako środek karny zyskuje na znaczeniu dopiero pod koniec XVIII w.⁴, a wiąże się to z wpływem huma-

1 Zob. szerzej J. Śliwowski, *Prawo i polityka penitencjarna*, Warszawa 1982, s. 31 i n.

2 Zob. szerzej J. Makarewicz, *Prawo karne. Wykład porównawczy z uwzględnieniem prawa obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Lwów-Warszawa 1924, s. 240–241; L. Rabinowicz, *Podstawy nauki o więziennictwie*, Warszawa 1933, s. 3–10.

3 L. Rabinowicz, *Podstawy nauki o więziennictwie*, s. 6.

4 Zob. W. Makowski, *Prawo karne. Część ogólna. Wykład porównawczy prawa karnego austriackiego, niemieckiego i rosyjskiego obowiązującego w Polsce*, Warszawa-Lublin-Łódź-Poznań-

nistycznych idei Oświecenia na zmianę poglądów na cele karania. Celem kary, jak pisał C. Beccaria⁵ w słynnym dziele *O przestępstwach i karach*, „nie jest ani torturowanie i męczenie wrażliwej istoty, ani też uczynienie nieistniejącym przestępstwa. Cel kary sprowadza się więc do tego, aby przeszkodzić winnemu w wyrządzaniu nowych szkód współobywatelom oraz aby powstrzymać innych od wyrządzania szkód tego samego rodzaju”. Przedstawiciele Oświecenia uważali, że kara powinna umożliwiać powrót przestępcy do społeczeństwa. Nie widzieli celu w pozbawianiu życia sprawcy przestępstwa. Dopuszczali jednak taką możliwość, ale tylko wówczas, gdyby śmierć sprawcy była jedynym środkiem do powstrzymania innych od popełnienia przestępstwa. Karanie śmiercią bowiem, jak pisał J.U. Niemcewicz⁶, „przecina możliwość poprawy złoczyńcy, a przecież sprawiedliwość, a nie zemsta stanowi prawdziwą podstawę karania”.

W tej nowej idei karania trudno było znaleźć uzasadnienie dla kary śmierci stosowanej w tak szerokim jak wówczas zakresie. Pozostawało więc więzienie. I to ta kara w katalogu kar dziewiętnastowiecznych kodeksów karnych zajęła naczelne miejsce. Kara więzienia, zdaniem E. Krzymuskiego⁷, odpowiadała bowiem w największym stopniu wymaganiom sprawiedliwości. Największą zaś zaletą więzienia, w ocenie przywołanego autora, była „niewątpliwie ogromna podzielność ze względu tak na jego na zakres czasowy, jak na mniej lub bardziej dotkliwy sposób wykonywania. Dzięki temu

---

Kraków 1920, s. 345; E. Krzymuski, Wykład prawa karnego ze stanowiska nauki i prawa austriackiego, t. I. wyd. trzecie przerobione, Kraków 1911, s. 480; J. Makarewicz, Prawo karne. Wykład porównawczy, s. 241; K. Buchała, [w:] K. Buchała, W. Wolter, Wykład prawa karnego na podstawie kodeksu karnego z 1969 r. Cz. I. Część ogólna. Nauka o karze (w opracowaniu K. Buchały), wyd. drugie poprawione, Kraków 1974, s. 79; J. Warylewski, Kara. Podstawy filozoficzne i historyczne, Gdańsk 2007, s. 182.

5 C. Beccaria, *O przestępstwach i karach*, Warszawa 1959, s. 85.

6 J.U. Niemcewicz, Memorial o nowym systemie więzień ustanowionym w Stanach Zjednoczonych Ameryki, z języka francuskiego przełożyli W. Stankiewicz i S. Walczak, Warszawa 1962, s. 26.

7 E. Krzymuski, Wykład prawa karnego ze stanowiska nauki, s. 480. Zob. także W. Makowski, *Prawo karne*. Część ogólna. Wykład porównawczy prawa karnego, s. 315–316; A. Moldenhawer, *O przeprowadzeniu odosobnienia w zakładach więziennych*. Część Druga, Warszawa 1866, s. 61.

przymiotowi, więzienie potrafi lepiej niż jakikolwiek inny środek, utrzymać się w zgodzie z winą przestępcy. Oprócz tego, przy odpowiedniej organizacyi więzienie może działać odstrasząco i poprawczo, a w reszcie jest ono w wysokim stopniu odwoławne, ustępując, co do wynagradzalności tylko karze grzywny”.

Ta – tak istotna – zmiana roli kary więzienia w systemie środków reakcji na przestępstwo kierowała uwagę na postępowanie ze skazanymi w izolacji penitencjarnej. Problem był poważny ze względu na stan więzień. Ówczesne więzienia – jak wynika z przytoczonej przez W. Makowskiego⁸ opinii J. Howarda – „były to na ogół przerażające spelunki, gdzie zamykano pospołu, bez różnicy wieku, płci, powodu, wszystkich, kto miał być zatrzymany lub pozbawiony wolności. O jakiegokolwiek organizacyi penitencjarnej nie było prawie, z nielicznymi wyjątkami, mowy”. Trafnie charakteryzuje ówczesne więziennictwo L. Rabinowicz⁹, pisząc „Wschodzący wiek XIX-ty zastał więc Europę pogrążoną w zupełnem barbarzyństwie pod względem stanu więziennictwa”.

Zmiany zapoczątkował kształtujący się pod koniec XVIII w. na terenie Stanów Zjednoczonych system celkowy wykonywania kary więzienia. Pierwsze więzienie celkowe powstało w 1790 r. w Filadelfii. W systemie celkowym obok dwóch filarów, „na których cęła spoczywała: ekspiacy i odstraszenia”¹⁰, pojawia się poprawa. Ówczesnie poprawę więźnia pojmowano jako odnowę duchową. Izolacya w pojedynczej celi miała podnieść moralnie upadłego przestępcę. Pobyt w odosobnieniu, w założeniu twórców tego systemu, powinien chronić skazanych nie tylko od negatywnych wpływów innych skazanych, ale również stwarzać więźniom warunki do kontemplacyi, rozważań przyczyn dotychczasowego postępowania. Twórcy systemu celkowego uważali, że analiza życia przed popełnieniem przestępstwa w połączeniu z czytaniem Biblii powinna,

---

8 W. Makowski, Prawo karne. Część ogólna. Wykład porównawczy prawa, s. 345.

9 L. Rabinowicz, Podstawy nauki o więziennictwie, s. 33.

10 *Ibidem*, s. 123.

poprzez wzbudzenie u więźnia skruchy, prowadzić do odrodzenia moralnego. Praktyka dowiodła, jak złudne były te założenia. Trafnie charakteryzował negatywne aspekty całkowitej izolacji skazanych W. Makowski¹¹, pisząc: „Więzień w odosobnionem zamknięciu nie tylko nie nabywa uczuć szlachetnych, w których się miał tam ćwiczyć, ale tępieje zarówno uczuciowo, jak i intelektualnie, przy bardziej długotrwałym odosobnieniu wpada w psychozę, a w każdym razie traci tę zdolność, energię, odporność życiową, jaka mu właśnie była w życiu na wolności niezbędna. Wychodzi z więzienia obcy życiu, niezaradny, jeżeli nawet podniesiony moralnie, to na pewno obniżony życiowo, niezdolny do życia w społeczeństwie, skazany na upadek w jakiegokolwiek formie. To, co miało w teorii osiągnąć tak piękne wyniki w rzeczywistości stało się formą tortury moralnej, doprowadzającej człowieka do obłądu”.

Nieskuteczność tej metody postępowania ze skazanymi wykazał eksperyment przeprowadzony w 1821 r. w więzieniu w Auburn. Eksperyment polegał na zróżnicowaniu stopnia izolacji skazanych. Skazani zostali podzieleni na trzy grupy. Najbardziej niebezpieczni więźniowie odbywali karę w całkowitym odosobnieniu, kolejna grupa w osamotnieniu w ciągu trzech dni w tygodniu. W stosunku do więźniów, którzy znaleźli się w trzeciej grupie, zastosowano odosobnienie w nocy i wspólną pracę podczas dnia. Po dwóch latach pobytu w więzieniu w grupie, która odbywała karę w całkowitej izolacji, z 80 więźniów pozostało tylko dwóch, zaś pozostali „zwarjowali, zabili się lub pomarli”¹². Ten eksperyment wykazywał, że całkowita izolacja więźniów zawiodła. Humanizm kary więzienia, tak eksponowany przez przedstawicieli Oświecenia, właściwie sprowadzał się tylko do ograniczenia stosowania kary śmierci.

Eksperyment w Auburn wskazywał na potrzebę zmian w celkowym systemie odbywania kary, a przede wszystkim ograniczenie

---

11 W. Makowski, Prawo karne. Część ogólna. Wykład porównawczy prawa karnego, s. 348.

12 L. Rabinowicz, Podstawy nauki o więziennictwie, s. 37–38.

izolacji więźniów. Tak więc całkowitą izolację więźniów zastąpiono izolacją tylko w nocy. Wprowadzono w dzień wspólną pracę, zachowując nakaz milczenia. Poprawę zaś miano uzyskać za pomocą trzech środków: akcji umoralniającej, nauki i pracy. Te zmiany również nie przyniosły oczekiwanych efektów. Zresztą trudno, by tak się stało, gdy nadal obowiązywał nakaz milczenia, który – jak ocenił L. Rabinowicz¹³ – stanowił „zamaskowaną samotność”. Uzmysłowiły jednak absurdalność nakazu milczenia i w konsekwencji prowadziły do stopniowego jego ograniczania. Skazanym pozwalano na porozumiewanie się przy wykonywaniu pracy i oczywiście podczas nauki, a także z administracją więzienia.

Zreformowany system auburnski został przeniesiony do Europy. Spotkał się z pozytywnymi ocenami na I Kongresie Penitencjarnym, który odbywał się w latach 1846–1847 we Frankfurcie nad Menem i w Brukseli. W Europie tendencje wychowawcze systemu auburnskiego, zdaniem L. Rabinowicza¹⁴, stały się jednak „mniej wyraziste aż w końcu przestały istnieć. Żądano od celi odstraszenia, prewencji generalnej i specjalnej, żadnej nie zwracając uwagi na cele poprawcze. [...] Wszyscy byli za całkowitem osamotnieniem więźniów, mało dbając o ich wychowanie i nie troszcząc się o ich stan po wypuszczeniu na wolność”. Pozostawało to w pełnej zgodności z założeniami szkoły klasycznej hołdującej odwetowej funkcji kary. Przy wymierzaniu kary istotny był czyn, a nie jego sprawca. Zakładano, iż porządek prawny można utrzymać za pomocą dwóch środków, a więc ekspiacji sprawcy i odstraszenia innych. Przestępca poprawiony, jak pisał A. Moldenhawer¹⁵, „przez to samo, że się poprawił, nie zawsze spełnił już wszystko, nie odcierpiał kary, musi ponadto poczuć ją, musi odpokutować swą winę, spłacić dług społeczeństwu i prawu dozą moralnej i fizycznej boleści, i uspokoić owem zadość

---

13 *Ibidem*, s. 147.

14 L. Rabinowicz, *Podstawy nauki o więziennictwie*, s. 46–47, s. 122.

15 A. Moldenhawer, *O przeprowadzeniu odosobnienia w zakładach więziennych*, s. 61.

uczynieniem swoje własne i innych uczucie moralne i pojęcie prawne”. Izolacja w pojedynczej celi spełniała te oczekiwania.

Na kolejnych kongresach penitencjarnych¹⁶, obok aprobaty dla systemu celkowego coraz częściej pojawiały się głosy krytyczne. Systematycznie bowiem ujawniały się negatywne aspekty kary więzienia, a szczególnie ujemny wpływ izolacji więźniów na włączanie się do życia w społeczeństwie po opuszczeniu więzienia. Stanowiło to asumpt do zwrócenia szczególnej uwagi na trzeci cel wykonywania kary więzienia, traktowany w systemie celkowym raczej marginalnie, a mianowicie poprawę więźnia.

To Ch. Lukas¹⁷ przeciwstawił systemowi pensylwańskiemu i auburnskiemu system polegający na wychowaniu, na uspołecznieniu więźnia. Uważał, iż poznanie głównych motywów „kierujących psychologią złoczyńcy” pozwoli wpoić im motywy dobre i szlachetne. To założenie prekursora systemu progresywnego wprowadził do praktyki A. Machonochie¹⁸, przyjmując, że proces wychowywania więźnia do praworządnego życia w społeczeństwie może przynieść oczekiwane efekty, ale tylko przy zaangażowaniu więźnia. W postępowaniu z więźniami, uznawał za celowe wzmocnienie ich odpowiedzialności za swój los, kształtowanie woli pracy nad sobą. Zrealizowanie tych założeń mogło nastąpić tylko wówczas, gdy w więzieniu skazany miałby warunki do samokontroli i dokonywania wyborów. A. Machonochie uważał, że do aktywności trzeba skazanego zachęcać, a najskuteczniejszą zachętą jest wskazanie korzyści, jakie może uzyskać aktywnie, włączając się w proces wychowawczy.

W systemie progresywnym całkowitą izolację zastąpiono wspólnym odbywaniem kary z pozostawieniem separacji więźniów

---

16 Zob. szerzej J. Górny, Rola międzynarodowych kongresów penitencjarnych w rozwoju teorii i praktyki wykonywania kary, Warszawa 1980, s. 44 oraz tego autora Elementy indywidualizacji i humanizacji karania w rozwoju penitencjarystyki, Warszawa 1996, s. 30.

17 L. Rabinowicz, Podstawy nauki o więziennictwie, s. 47.

18 Zob. szerzej G.B. Szczygieł, Kara pozbawienia wolności, [w:] System prawa karnego, t. 6. Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie, pod red. M. Melezini, Warszawa 2010, s. 160 i literatura tam przywołana.

w porze nocnej. Nie zrezygnowano jednak z osamotnienia. Izolacja skazanego w pierwszej fazie pobytu w więzieniu miała na celu niepozbawianie kary elementu odstraszenia. Następny etap to skoncentrowanie się na poprawie. W nagrodę za wykonywanie pracy i naukę, przestrzeganie porządku skazany przechodził do wyższej klasy, co łączyło się z odbywaniem kary w łagodniejszych warunkach. Każdy awans przybliżał skazanego do wolności. Więzień bowiem poprzez dobre zachowanie, wykazywanie się odpowiedzialnością miał nie tylko wpływ na łagodzenie warunków odbywania kary, ale także na wcześniejsze, niż przewidziano to w wyroku, opuszczenie więzienia w wyniku warunkowego zwolnienia. Stworzenie skazanym warunków do decydowania o swoim losie miało pomóc w wyrobieniu nawyków istotnych w życiu poza murami więzienia i ukazać celowość życia po opuszczeniu więzienia, przestrzegając obowiązujących w społeczeństwie zasad¹⁹.

W tym systemie wykonywania kary zaczęto dostrzegać, że izolacja skazanych od świata poza murami więzienia świata, do którego powrócą, nie ułatwia tego powrotu, a wręcz przeciwnie – znacznie utrudnia. Uznano zatem za celowe „uchylenie drzwi” więzienia, lecz tylko w jedną stronę. To osoby z zewnątrz mogły odwiedzać skazanego. Początkowo byli to tylko członkowie rodziny, a z czasem także przedstawiciele organizacji, których zadaniem było udzielanie pomocy więźniom. Kontakty więźnia ze światem poza murami więzienia więc były ograniczone i raczej nastawione na ulżenie doli skazanego²⁰.

Z czasem zostają „otwarte drzwi” więzienia w drugą stronę, a więc dla więźniów. Zdaniem twórcy irlandzkiej wersji systemu progresywnego, Croftona, więzień, aby powrócić do społeczeństwa, nie może być od niego izolowany, ale też należy go do tego

---

19 S. Walczak, *Prawo penitencjarne. Zarys systemu*, Warszawa 1972, s. 114–115.

20 Zob. szerzej P. Wierzbicki, *Kontakty skazanego ze światem zewnętrznym i ich znaczenie dla społecznej readaptacji*, [w:] *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1998*, red. A. Marek, Warszawa 1990, s. 542.

powrotu przygotować. Ideę rozszerzenia kontaktów skazanych ze społeczeństwem i stopniowego przygotowywania do życia na wolności miały realizować więzienia przejściowe. Na tym etapie odbywania kary skazani mogli opuszczać więzienie w celu udania się do pracy, zrobienia zakupów. Więzień, opuszczając na pewien, wówczas dość krótki czas więzienie, był zdany wyłącznie na siebie. Tak więc takie wyjście z więzienia było w pewnym stopniu sprawdzianem dla skazanego, czy potrafi zwalczyć pokusę pozostania na wolności. Był to również pewien egzamin dla administracji więziennej przed podjęciem decyzji o warunkowym zwolnieniu. Więzienia przejściowe dały początek tworzonemu w okresie międzywojennym zakładom karnym typu półotwartego i otwartego.

Surowość wykonywania kary systemu celkowego w systemie progresywnym zastąpiono nagrodami i ulgami za określone zachowania, ale czy była to metoda bezpieczna? Z czasem okazało się, że nie. Nie bez znaczenie jest, jak zauważa L. Lernell²¹, że mechanizm kar i nagród może działać, ale tylko wówczas, gdy człowiek może wybierać między postępowaniem złym i dobrym. Więzienie to miejsce, gdzie zakres wyboru jest istotnie ograniczony. Zachęta do dobrego zachowania może wówczas rodzić postawy konformistyczne. System ten, jak zauważa W. Świda²², nie był żadną metodą wychowawczą, bowiem „zewnątrzne przystosowanie się, które w rezultacie poprawia sytuację więźnia, może absolutnie nie iść w parze z wewnętrznym przeobrażeniem osobowości”. Za istotną wadę systemu progresywnego uważał to, „że szereg elementów w nim zawartych traktowane jest jako nagroda, na którą zasługuje się w miarę postępów w resocjalizacji, podczas gdy są to właściwie warunki konieczne każdego procesu wychowawczego, nie mogą więc stanowić przywileju”. Do tych warunków zaliczał szkolenie, pracę, nawiązywanie kontaktów między więźniami, pewną swobo-

---

21 L. Lernell, *Współczesne zagadnienia polityki kryminalnej. Problemy kryminologiczne i penologiczne*, Warszawa 1978, s. 217.

22 W. Świda, *Prawo karne*, Warszawa 1978, s. 281.

dę poruszania się po terenie zakładu. Dobitnie obawy co do zachęcania więźnia nagrodami do poddania się woli administracji wyrażał L. Rabinowicz²³, twierdząc, że wzbudzają „w nim wolę chciwości i pożądania zamiast je tłumić lub zneutralizować”.

Przełom wieku XIX i XX przynosi krytykę szkoły klasycznej. Nowe kierunki tworzące tzw. szkołę pozytywną kierowały uwagę z czynu na jego sprawcę. To pozostający w cieniu sprawca, jak pisał B. Wróblewski²⁴, pojawia się na pierwszym planie, a w cieniu pozostaje przestępstwo. Uwaga koncentruje się na sprawcy nie tylko jako winnego czynu zabronionego ale też jako człowieka potrzebującego pomocy. Kierunek socjologiczny zwrócił uwagę na stronę społeczną przestępstwa i przestępczości. Rozwój takich nauk, jak kryminologia, pedagogika, psychiatria, psychologia, a także medycyna rodził oczekiwania na zmiany w postępowaniu ze skazanymi w izolacji penitencjarnej w celu uzyskania ich poprawy. W tym czasie system progresywny zagościł w więzieniach Europy, z czasem przekształcając się w system wolnej progresji.

Aktywizacja działań w kierunku poszukiwań takich metod postępowania ze skazanymi, które pozwoliłyby, jeżeli nie na zupełne wyeliminowanie dysfunkcji izolacji penitencjarnej, to przynajmniej w znacznym stopniu na ich ograniczenie, nastąpiła po II wojnie światowej pod wpływem ruchu obrony społecznej, a szczególnie jego umiarkowanego nurtu, który kierował uwagę na badanie osobowości sprawcy przestępstwa i stosowanie odpowiedniej terapii. Właściwie konstruowane programy resocjalizacyjne i ich realizacja miały pomóc skazanemu w readaptacji do życia w społeczeństwie. Wiązało się to z reformami systemu penitencjarnego w celu stworzenia optymalnych warunków oddziaływania na skazanego za pomocą metod terapeutycznych²⁵.

---

23 L. Rabinowicz, *Podstawy nauki o więziennictwie*, s. 258 i n.

24 B. Wróblewski, *Wstęp do polityki kryminalnej*, Wilno 1922, s. 166–167.

25 Zob. szerzej m.in. A. Marek, „Nowy realizm” w polityce kryminalnej Stanów Zjednoczonych – założenia i efekty, *PIP* 1980, z. 4, s. 100. Zob. także tego autora, *Funkcje kary pozbawienia wolno-*

W wypracowanych na I Kongresie ONZ w sprawie zapobiegania przestępczości i postępowania z przestępcami, który odbył się w Genewie w 1955 r., Wzorcowych regułach minimum postępowania z więźniami²⁶, uznano, że ostatecznym celem i usprawiedliwieniem kary więzienia jest ochrona społeczeństwa przed przestępczością. Cel ten nie może być osiągnięty inaczej jak tylko poprzez wykorzystanie okresu uwięzienia – tak dalece, jak to jest możliwe – na osiągnięcie stanu, w którym przestępca, po powrocie do społeczeństwa, będzie nie tylko miał wolę, ale i będzie zdolny prowadzić życie zgodne z prawem i dające środki na utrzymanie (reg. 58). Za niezbędne uznano więc odpowiednie ukształtowanie reżimu więziennego. Reżim zakładu karnego, w ocenie twórców Reguł, należy tak kształtować, by dążyć do redukcji wszelkich różnic między życiem więziennym a życiem na wolności i aby tym samym nie przyczynić się do osłabienia odpowiedzialności więźniów lub poszanowania dla ich godności ludzkiej (reg. 60 (1)). W procesie redukcji różnic dostrzeżono istotną rolę kontaktów skazanego ze światem poza murami więzienia. Zalecano więc stwarzanie warunków do komunikowania się skazanych z rodzinami i godnymi szacunku przyjaciółmi korespondencyjnie i w formie wizyt tych osób w więzieniu (reg. 37–39). Twórcy reguł uznali więc za celowe otwarcie „drzwi więzienia”, lecz jak dotychczas tylko w jedną stronę dla odwiedzających więźniów. Należy jednak odnotować, iż w przypadku zagrażającej życiu choroby bliskiego krewnego uznano, że więzień powinien, kiedykolwiek pozwalają na to okoliczno-

ści na tle zmian polityki karnej, [w:] X lat obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego, pod red. S. Lelentala i G.B. Szczygieł, Białystok 2009, s. 62 i n.

26 Wzorcowe reguły Minimum Postępowania z Więźniami rezolucja 66 C 1 (XXIV) z 31 lipca 1957 roku. Tekst Reguł Arch. Krym. 1989, t. XVI, s. 277–300. Jako ich pierwowzór wskazuje się na opracowane na kongresie penitencyjnym w Londynie w 1872 r. zasady postępowania z osobami pozbawionymi wolności, które następnie zostały sformułowane jako Reguły minimalne postępowania z więźniami i przyjęte przez Ligę Narodów w 1934 r. Zob. szerzej D. Gajdus, B. Gronowska, Europejskie standardy traktowania więźniów (rekonstrukcja standardów oraz ich znaczenie dla prawa i praktyki penitencjarnej), Toruń 1998, s. 24–25. Zob. także J. Górny, Rola międzynarodowych kongresów penitencyjnych w rozwoju teorii, 124–135; E. Dawidziuk, Traktowanie osób pozbawionych wolności we współczesnej Polsce na tle standardów międzynarodowych, Warszawa 2013, s. 22.

ści, otrzymać zezwolenie na odwiedzenie chorego – czy to pod strażą, czy sam (reg. 44 (2)). Tak więc twórcy reguł minimalnych zrobili pierwszy krok na drodze „otwarcia drzwi” więzienia dla skazanych. Było to uzasadnione bardziej względami humanitarnymi niż uspołecznianiem więźnia.

Na bardziej radykalne zmiany w podejściu do postępowania ze skazanym w izolacji penitencjarnej i proces przekształcania więzienia z miejsca izolacji skazanych od społeczeństwa w miejsce, w którym można pomóc skazanemu w nabyciu umiejętności w funkcjonowaniu w społeczeństwie bez wchodzenia w konflikt z prawem, z całą pewnością miały wpływ podejmowane na forum międzynarodowym rozliczne działania na rzecz ochrony praw człowieka. Ich efekt to szereg aktów rangi międzynarodowej. Należy tu wskazać przede wszystkim na Europejską Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r.²⁷ i Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r.²⁸, jak również na Konwencję w sprawie zakazu tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karania z 1984 r.²⁹ i Europejską Konwencję o zapobieganiu torturom oraz niehumanitarnemu traktowaniu albo karaniu z 1987 r.³⁰

Zarówno Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, jak i Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych nakazują humanitarne traktowanie i poszanowanie godności człowieka oraz zakazują tortur. Pomimo że te akty odnoszą się do wszystkich ludzi, a więc także skazanych, to jednak w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Polityczny uznano za celowe podkreślenie, że odnoszą się one także do tej grupy obywateli, którą od społeczeństwa oddziela mur więzienia. Art. 10 stanowi, że „Każda osoba pozbawiona wolności trakto-

---

27 Ratyfikowana przez Polskę w 1993 r., Dz.U. Nr 61, poz. 284.

28 Ratyfikowana przez Polskę w 1977 r., Dz.U. Nr 38, poz. 167.

29 Ratyfikowana przez Polskę w 1987 r., Dz.U. Nr 63, poz. 378.

30 Ratyfikowana przez Polskę w 1995 r., Dz.U. z 1996 r., Nr 46, poz. 238.

wana będzie w sposób humanitarny i z poszanowaniem godności człowieka”. Komitet Praw Człowieka w Uwagach ogólnych uchwalonych 28 lipca 1982 r. podkreślił, że „Humanitarne traktowanie i poszanowanie godności wszystkich pozbawionych wolności jest podstawową zasadą, która powinna być powszechnie stosowana bez względu na możliwości materialne”³¹.

Twórcy Europejskich Reguł Więziennych z 1987 r.³², tworząc model postępowania ze skazanymi w izolacji penitencjarnej, poszli o wiele dalej niż twórcy Wzorcowych reguł minimum postępowania z więźniami. Nie bez wpływu na zmianę spojrzenia na postępowanie ze skazanymi w izolacji penitencjarnej miał fakt, że od lat sześćdziesiątych intensyfikowały się głosy krytyczne przeciwko resocjalizacyjnemu modelowi wykonywania kary pozbawienia wolności. Placówki terapeutyczne tworzone w wyniku przekształcania więzień, zgodnie z powstałą na gruncie amerykańskim ideą resocjalizacji, nie spełniały oczekiwań. Badania kryminologiczne wskazywały na ich liczne wady, zaś analizy danych statystycznych wskazywały na wysokie wskaźniki powrotności do przestępstwa po odbyciu kary pozbawienia wolności³³. W licznych krytycznych wypowiedziach podnoszono, że „zabiegi resocjalizacyjne okazały się nieskuteczne oraz doprowadziły do nadmiernego uprzedmiotowienia skazanego, do poddania go manipulacyjnym działaniom personelu. Zwrócono uwagę na hipokryzję i na przemykanie, pod pozorem resocjalizacji restrykcji, represji czy wyzysku ekonomicznego”³⁴. Na VII Międzynarodowym Kongresie Kryminologicznym,

31 Tekst uwag ogólnych, [w:] A. Michalska, Komitet Praw Człowieka. Kompetencje, funkcjonowanie, orzecznictwo, Warszawa 1994, s. 134.

32 Zalecenie Nr R(87)3 Komitetu Ministrów do państw członkowskich w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 12 lutego 1987 r. na 404. posiedzeniu wiceministrów/zastępców ministrów). Tekst w D. Gajdus, B. Gronowska, Europejskie standardy traktowania więźniów, s. 201 i n.

33 Zob. szerzej A. Marek, Rola kary pozbawienia wolności na tle tendencji w polityce kryminalnej, [w:] Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1988, red. A. Marek, Warszawa 1990, s. 226–228 oraz tego autora Funkcje kary pozbawienia wolności na tle zmian polityki, s. 62 i n.

34 Zob. Z. Hołda, Uwagi o karze pozbawienia wolności i jej miejscu w systemie prawa karnego, [w:] O prawo karne oparte na zasadach sprawiedliwości, prawach człowieka i miłosierdziu, pod red. A. Strzembosza, Lublin 1988, s. 299.

który odbył się w Lizbonie we wrześniu 1978 r., podkreślono, że ten model godzi w prawa człowieka i jego godność, bowiem przez stosowanie metod korekcyjnych dążymy do zmiany osobowości skazanego bez jego zgody³⁵.

Twórcy Europejskich Reguł Więziennych, jak podkreślają autorki³⁶ komentarza do Reguł, jednoznacznie opowiedzieli się „za modelem więzienia reintegrującego, patrzącego w przyszłość, ukierunkowanego na przyszłość, a więc instytucji mającej przygotować skazanych do wyjścia na wolność i prawidłowego funkcjonowania w warunkach wolnościowych”. Nowy model więzienia w założeniach twórców Reguł powinien opierać się na dwóch podstawowych zasadach. Pierwsza to uczynienie więźnia „w pełni świadomym podmiotem uczestniczącym i swoiście współodpowiedzialnym za własną rehabilitację i readaptację społeczną”. Druga, równie istotna i korespondująca z pierwszą, to szeroko rozumiana normalizacja warunków życia w zakładzie karnym³⁷.

Zwracając uwagę na szkodliwe skutki izolacji penitencjarnej i realnie oceniając szanse eliminacji tych skutków, twórcy Reguł zalecali podejmowanie starań w celu ich minimalizowania. Nacisk położono na poszanowanie godności ludzkiej skazanych. Pierwsza z podstawowych zasad brzmiała: „Pozbawienie wolności wykonywane jest w warunkach materialnych i moralnych, które zapewniają poszanowanie godności ludzkiej i są zgodne z tymi regułami”. Równie istotne w płaszczyźnie uspołecznienia i korespondujące z tą zasadą jest zalecenie prowadzenia takiego oddziaływania, które ma na

35 Zob. A. Marek, „Nowy realizm” w polityce kryminalnej Stanów Zjednoczonych. s. 120 i n.; M. Porowski, Tortury więzienne. [w:] Przymus w społeczeństwie, red. A. Kojder, Warszawa 1989, s. 186.

36 D. Gajdus, B. Gronowska, Europejskie standardy traktowania więźniów, s. 44.

37 Zob. szerzej M. Piatek, Labirynt więziennych stereotypów (Znaczenie Reguł Minimalnych Postępowania z Więźniami i Europejskich Reguł Więziennych dla procesu normalizacji), [w:] Między autonomią a kontrolą. Studia i szkice, pod red. P. Kojdera i J. Kwaśniewskiego, Warszawa 1992, s. 138 i n. oraz tej autorki, Europejskie Reguły Więzienne a polskie prawo i polityka penitencjarzna, SI 2000, nr XXXVIII, s. 175 i n., a także Zadania polskiej polityki penitencjarnej w świetle Europejskich Reguł Więziennych, CzPKiNP 2007, z. 1, s. 265. Zob. także H. Machel, Wprowadzenie do pedagogiki penitencjarnej, Gdańsk 1994, s. 112.

celu podtrzymanie zdrowia skazanych i szacunku dla siebie samych, rozwijanie poczucia odpowiedzialności i wspieranie takich postaw i umiejętności, które pomogą w powrocie do społeczeństwa, stwarzając szanse na samodzielne utrzymanie się oraz prowadzenie życia zgodnego z prawem (3 reg.).

Credo więzienia prospołecznego znajdziemy w reg. 65. Tę regułę poprzedza jakże ważne konstatacja, że „uwięzienie stanowi z powodu pozbawienia wolności karę samą w sobie. W związku z tym, warunki pozbawienia wolności oraz rygory więzienne nie mogą – z wyjątkiem doraźnej uzasadnionej segregacji lub potrzeby utrzymania dyscypliny – zwiększać cierpienia nieodłącznie związanego z uwięzieniem”. Zgodnie z przywołaną regułą warunki życia w więzieniu powinny zapewniać poszanowanie godności ludzkiej i pozostawać w zgodności ze standardami akceptowanymi w społeczeństwie. Życie w więzieniu należy tak zorganizować, aby minimalizować szkodliwe skutki uwięzienia oraz różnice pomiędzy życiem w więzieniu a życiem na wolności, które zmniejszają szacunek do samego siebie lub poczucie osobistej odpowiedzialności więźniów. To na służbie więziennej ciąży obowiązek stwarzania możliwości rozwoju umiejętności i zdolności skazanych, które zwiększają szansę ich readaptacji po zwolnieniu. Środki oddziaływania powinny być ukierunkowane na przyszłe losy skazanego, na jego społeczną readaptację. Szczególną rolę w readaptacji widziano w podtrzymywaniu więzi skazanego z rodziną i społecznością poza murami więzienia. W celu zapewnienia utrzymywania kontaktów skazanych ze światem poza murami więzienia zalecano umieszczanie skazanych w zakładach o charakterze otwartym lub stwarzanie innych możliwości do utrzymywania kontaktów. W Regułach zwracano uwagę nie tylko na kontakty pośrednie, ale również na kontakty bezpośrednie także poza murami więzienia, zalecając tworzenie systemu przepustek z więzienia. Przepustki, w ocenie twórców Reguł, powinny stanowić integralną część programów postępowania z więźniami i należy je udzielać w jak najszerszym zakresie

z powodów medycznych, edukacyjnych, zawodowych, rodzinnych oraz społecznych. Ten dość oszczędny zapis dotyczący przepustek nie może dziwić, zważywszy że szerokie „otwarcie drzwi” więzienia zalecano już w Rekomendacji o czasowym opuszczeniu więzienia z 1982 r.

Twórcy wydanej niespełna dwadzieścia lat później nowej wersji Europejskich Reguł Więziennych³⁸ dostrzegają, że bilans wad i zalet kary pozbawienia wolności jest ujemny. Więzienie nie wychowuje, nie poprawia skazanego, nie czyni skazanego bardziej prospołecznym, niż był, przekraczając mury więzienia. Są też realistami. Kara więzienia nie zniknie z katalogu kar. Tak więc zadanie na dziś to minimalizowanie negatywnych aspektów izolacji więziennej, podstawowe zalecenie zaś to „tak dalece, jak to jest możliwe, przeciwdziałać zerwaniu więzi ze społeczeństwem otwartym, wyrobieniu postawy roszczeniowej, wyuczonych bezradności oraz poczucia wyobcowania i obcości więźniów”³⁹ poprzez normalizację i reintegrację społeczną. To w nowej wersji Europejskich Reguł Więziennych „reintegracja społeczna” zastępuje termin „treatment”⁴⁰, którym posługiwano się w poprzedniej wersji Reguł, ale oczywiście to nie zamiana sformułowania, lecz zmiana treści, jakie się pod nim kryją, jest istotna.

Normalizacja to więzienie, które oparte jest na poszanowaniu praw człowieka (reg. 1), dopuszcza nakładanie na osoby pozbawione wolności ograniczeń, lecz nie mogą one przekraczać niezbędного minimum i powinny być proporcjonalne do uzasadnionego celu, dla którego zostały nałożone (reg. 3). To więzienie, w którym

38 Rekomendacja Rec (2006)2 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich Rady Europy Europejskie Reguły Więzienne (przyjęta przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952. posiedzeniu delegatów). Tekst w PWP 2011, nr 72–73, s. 33–69.

39 M. Płatek, Zadania polskiej polityki penitencjarnej w świetle Europejskich Reguł Więziennych, s. 264–265. Zob. także tej autorki Wybrane zasady i instytucje Kodeksu karnego wykonawczego z 1997 r. w świetle Europejskich Reguł Więziennych z 11 stycznia 2006 r., [w:] X lat obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego, pod red. S. Leleńtala i G.B. Szczygieł, Białystok 2009, s. 106.

40 B. Stańdo-Kawecka, Cele wykonywania kary pozbawienia wolności w krajach europejskich, CzP-KiNP 2007, z. 1, s. 301.

życie zorganizowane jest w taki sposób, by tak dalece, jak to jest możliwe, odpowiadało pozytywnym warunkom życia w społeczeństwie (reg. 5) i ułatwiało osobom pozbawionym wolności reintegrację w wolnym społeczeństwie (reg. 6).

Następuje zmiana podejścia do celów wykonywania kary pozbawienia wolności. Twórcy Reguł stawiają przed systemem odbywania kary jeden cel: umożliwienie więźniom prowadzenia odpowiedzialnego i wolnego od przestępstw życia. Realizacja tego celu powinna rozpocząć się niezwłocznie po przyjęciu skazanego do zakładu karnego. Oczywiście nakłada to na administrację zakładu karnego obowiązek stworzenia oferty skazanym uczestniczenia w programach i zajęciach, które umożliwią im nauczenie się odpowiedzialności społecznej i w ten sposób przyczynią się do przeciwdziałania negatywnym skutkom uwięzienia⁴¹. Tak więc pierwszy etap to tak szybko, jak to jest możliwe, po przyjęciu więźnia do zakładu karnego, ustalenie sytuacji osobistej skazanego, przygotowanie planu odbywania kary i strategii przygotowania do wolności (reg. 103.2). Plan powinien dotyczyć pracy, edukacji, innych zajęć, przygotowania do zwolnienia. Praca społeczna, opieka medyczna i psychologiczna również powinny być uwzględniane w systemie odbywania kary, lecz „nie są one traktowane jako środki «leczenia skazanego z przestępczości»”, a jako środki zmierzające do ułatwienia reintegracji społecznej⁴². W tym modelu więzienia integracji ze społeczeństwem i utrzymywaniu więzi z najbliższymi ma służyć system przepustek, który zdaniem twórców Reguł powinien być częścią systemu penitencyjnego.

Normalizacja to także tak zorganizowane wykonywanie kary, aby to więzień miał wpływ na swój los. To skazany powinien aktywnie uczestniczyć nie tylko w realizacji programu, lecz także w two-

---

41 F. Dünkel, J. Grzywa, Europejskie Reguły Więzienne 2006 r. i ich wpływ na europejskie więznictwo, [w:] Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia. Księga pamięci Profesora Zbigniewa Hołdy, pod red. B. Stańdo-Kaweckiej, K. Krajewskiego, Warszawa 2011, s. 363.

42 B. Stańdo-Kawecka, Cele wykonywania kary pozbawienia wolności w krajach europejskich, s. 301.

rzeniu indywidualnego planu odbywania kary, wskazując te formy aktywności, które pomogą mu w nabyciu umiejętności istotnych w funkcjonowaniu w społeczeństwie bez wchodzenia w konflikt z prawem. Twórcy Reguł zobowiązują administrację zakładu karnego do zachęcania skazanych do takiej aktywności.

Poszanowanie praw człowieka to liczenie się ze skazanym to tak dalece, jak to jest możliwe, konsultowanie z więźniem miejsca ich początkowego osadzenia, które powinno znajdować się jak najbliżej ich miejsca zamieszkania lub ośrodka pomocy społecznej, a także konsultowanie każdego późniejszego przeniesienia z jednego więzienia do drugiego (reg. 17). To również uwzględnianie wyboru więźnia co do przebywania w porze nocnej w celi jedno- lub wieloosobowej (reg. 18.7). Wpływ na swój los to nie tylko dokonywanie wyborów, lecz – jak w życiu poza murami więzienia – ponoszenie odpowiedzialności⁴³. Nie tylko więc na administracji zakładu karnego spoczywają obowiązki i odpowiedzialność za efekty wykonywania kary.

Wykonywanie kar pozbawienia wolności oraz traktowanie więźniów wymaga uwzględnienia wymogów bezpieczeństwa, ochrony i dyscypliny. Dostrzegają to autorzy Reguł, lecz zalecają, iż nie powinno to wpływać na zapewnienie takich warunków w więzieniach, które „nie naruszają ludzkiej godności i które gwarantują więźniom konkretne aktywności zawodowe i programy terapeutyczne, w ten sposób przygotowując ich do integracji społecznej”.

---

43 Zob. M. Płatek, Jakie cele zdolne są pomieścić cele? Zgodność polskiego prawa karnego wykonawczego z Europejskimi Regulami Więziennymi, [w:] Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia, s. 497–498. Zob. także J. Migdał, Resocjalizacja czy integracja – wykonywanie kary pozbawienia wolności w świetle Europejskich Reguł Więziennych z 2006 r., [w:] Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia, s. 444.

§ 2. Zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego integralną częścią więzienia prospołecznego

W latach siedemdziesiątych, na Kongresach Narodów Zjednoczonych w sprawie zapobiegania przestępczości i postępowania z przestępcami⁴⁴, wielokrotnie w dyskusjach nad skutecznymi metodami postępowania ze skazanymi w izolacji penitencjarnej zwracano uwagę na istotną rolę więzi skazanego ze światem poza jego murami. W dyskusjach nie tylko koncentrowano się na formach kontaktów pośrednich. Dostrzegano istotną rolę kontaktów bezpośrednich, lecz nie tylko w postaci odwiedzin skazanych przez osoby najbliższe czy inne osoby. Zwrócono uwagę na znaczenie kontaktów z najbliższymi poza murami zakładu karnego. Takie wyjście skazanego poza więzienie umożliwia nie tylko kontakt z rodziną. Nawiązuje do pierwszego z założeń więzienia prospołecznego, a mianowicie upodmiotowienia skazanego, czyli uczynienia go odpowiedzialnym za swoje zachowanie. Zachowanie nie pod kontrolą funkcjonariuszy, jak to ma miejsce w zakładzie karnym, lecz w świecie ludzi wolnych. W świecie, w którym skazany samodzielnie dokonuje wyborów, ale też ponosi za nie odpowiedzialność.

Efekt tych dyskusji to sformułowanie na Kongresie w Caracas w 1980 r. postulatu stosowania systemu uspołecznienia w odniesieniu do odbywających karę pozbawienia wolności, także poprzez szerokie stosowanie urlopów, w celu częstych kontaktów skazanych ze środowiskiem ludzi wolnych⁴⁵. To zalecenie zapoczątkowuje, jak się określa w literaturze przedmiotu, „perforację penitencjarną”⁴⁶.

Postulaty Kongresu znalazły wyraz w zaleceniach Komitetu Ministrów Rady Europy. Należy tu wskazać na Rekomendację R(82)16

44 Szerzej: J. Górny, Zezwolenie na czasowe opuszczenie zakładu karnego przez skazanych, PWP 1995, nr 11, s. 5 oraz tego autora, Elementy indywidualizacji i humanitaryzacji karania, s. 44 i n.

45 Zob. szerzej J. Górny, Elementy indywidualizacji i humanizacji karania, s. 57.

46 Zob. E. Hansen, Przystępstwa więźniów popełnione w okresie izolacji penitencjarnej, Warszawa 1982, s. 203; J. Śliwowski, Prawo i polityka penitencjarna, s. 99–100.

z 1982 r. o czasowym opuszczaniu więzienia⁴⁷. Godzi się zauważyć, że znacznie wcześniej bo już w 1976 r. w Rezolucji w sprawie postępowania ze skazanymi na kary długoterminowe⁴⁸ dostrzeżono istotną rolę kontaktów skazanego ze światem poza murami więzienia w procesie postępowania ze skazanymi. Należy zauważyć, iż twórcy Rezolucji wskazują nie tylko na kontakty w formie odwiedzin skazanych przez najbliższych, ale dopuszczają opuszczanie przez skazanych zakładów karnych, zalecając wprowadzanie urlopów. W Rezolucji udzielenie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego nie jest traktowane jako ulga w odbywaniu kary pozbawienia wolności, lecz zaleca się, aby urlopy stanowiły integralną część programu postępowania resocjalizacyjnego ze skazanymi.

Wracając do Rekomendacji o czasowym opuszczaniu więzienia, należy zauważyć, że jej twórcy dostrzegają, iż skazany po krótszym bądź dłuższym pobycie w zakładzie karnym powróci do społeczeństwa. W celu ułatwienia jego społecznej readaptacji po opuszczeniu więzienia uznają za niezbędne podejmowanie w okresie pobytu skazanego w zakładzie karnym działań, które mogą ułatwić społeczną readaptację. Taką rolę przypisują zezwoleniom na opuszczenie zakładu karnego. Godzi się zauważyć, iż w Rekomendacji zwrócono uwagę także na inny aspekt zezwoleń – aspekt humanitarny. Możliwość kontaktów skazanego ze społeczeństwem, do którego przecież powróci, poza murami zakładu karnego, czyni – jak podkreślono w Rekomendacji – więzienie bardziej humanitarnym. Tak więc główne zalecenie to tworzenie systemu przepustek i udzielanie ich w możliwie jak najszerszym zakresie.

W Rekomendacji wskazano na szereg powodów, które uzasadniają jak najczęstsze korzystanie z przepustek. Są to względy zdro-

47 Rekomendacja Nr R(82)16 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich o czasowym opuszczeniu więzienia przyjęta przez Komitet Ministrów dnia 24 września 1982 r. podczas 350. spotkania zastępców ministrów. Tekst w PWP 2011, nr 72–73, s. 323–324.

48 Rezolucja (76)2 w sprawie postępowania ze skazanymi na kary długoterminowe przyjęta przez Komitet Ministrów Rady Europy 17 lutego 1976 r. podczas 254. zgromadzenia delegatów ministrów. Tekst [w:] E. Janiszewska-Talago, Wykonywanie kar długoterminowego pozbawienia wolności, Warszawa 1980, s. 37–38.

wotne, edukacyjne, zawodowe lub rodzinne (pkt 1). Oczywiście, twórcy Rekomendacji dopuszczają stosowanie zezwoleń z innych powodów. Przepustki powinny być udzielane w jak najwcześniejszej fazie wykonywania kary i możliwie z jak największą częstotliwością. Postulat szerokiego stosowania przepustek obejmuje także skazanych na kary długoterminowe i karę dożywotniego pozbawienia wolności.

Autorzy Rekomendacji dostrzegając, że populacja skazanych jest bardzo zróżnicowana pod wieloma cechami, zalecają uwzględnianie tych cech przy ocenie możliwości czasowego opuszczenia zakładu karnego. W Rekomendacji wskazano czynniki, które powinny być brane pod uwagę przy rozważaniu udzielenia skazanemu zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego (pkt 2). Wyodrębniono cztery grupy czynników. Pierwsza grupa to czynniki związane z przestępstwem i karą, a więc rodzaj i stopień niebezpieczeństwa przestępstwa, długość orzeczonej kary oraz okres, jaki upłynął od jej rozpoczęcia. Druga grupa czynników odnosi się do skazanego. W ocenie twórców Rekomendacji istotne są cechy osobowości skazanego i jego zachowanie oraz rozmiar ewentualnego niebezpieczeństwa, jakie mógłby on stwarzać dla społeczeństwa. Nie mniej istotna jest sytuacja rodzinna i społeczna więźnia, które przecież mogą ulegać zmianom w okresie pobytu skazanego w zakładzie karnym. Jednak bezdomność skazanego czy dysfunkcjonalność rodziny nie powinna eliminować skazanego z korzystania z zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego. Również przy ocenie możliwości opuszczenia przez skazanego zakładu karnego istotny jest cel zwolnienia, czas jego trwania i warunki, na jakich zostało ono udzielone.

Twórcy Rekomendacji nie pozbawiają żadnej kategorii skazanych możliwości korzystania z zezwoleń. Nie ograniczają ich udzielania, jak zauważono w Rekomendacji, tylko do skazanych odbywających karę w zakładzie karnym typu otwartego. W przypadku skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładach zamkniętych dopuszczają zwolnienie gdy nie pozostaje to w sprzecz-

ności z koniecznością zapewnienia bezpieczeństwa publicznego. Oczywiście w takich wypadkach zalecają rozważenie możliwości udzielenia zezwolenia przy zastosowaniu środków bezpieczeństwa (pkt 4).

W Rekomendacji zwraca się uwagę, że w przypadku odmowy udzielenia zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego istotne jest uzasadnienie odmowy. Skazany powinien otrzymać jak najpełniejszą informację o przyczynach odmowy. Należy podkreślić istotność takiego postępowania w płaszczyźnie wychowawczej. Uzasadnienie odmowy udzielenia zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego będzie ważnym wskazaniem dla skazanego, co powinien zmienić w swoim dotychczasowym postępowaniu. Odmowa udzielenia zwolnienia, w ocenie twórców Rekomendacji, w zasadzie nie może być traktowana jako kara dyscyplinarna. Dopuszczają jednak taką możliwość, ale tylko wówczas, gdy nastąpiło nadużywanie jej przyznania.

Zaleca się także wprowadzanie mechanizmu kontroli decyzji odmownych. To zalecenie zasługuje na szczególne podkreślenie. Trafnie bowiem zauważają autorki⁴⁹ komentarza do Europejskich Reguł Więziennych z 1987 r., że kontrola wykorzystania możliwości udzielania przepustek jest niezbędna, „gdyż w tej sferze łatwo o nadużycia. Jeżeli bowiem przepustki przyznane będą w formie arbitralnej decyzji nagrodowej, to nie tylko zdevaluje to tę formę kontaktów ze światem zewnętrznym, może również rodzić niebezpieczne w skutkach uczucie niesprawiedliwego traktowania różnych więźniów, a także – w ekstremalnych przypadkach – stanowić źródło korupcji”. Należy zauważyć, iż również – w ocenie twórców Rekomendacji – istotne jest także bieżące nadzorowanie i ocenianie działania systemu przepustek.

Skuteczne funkcjonowanie systemu przepustek to nie tylko udzielenie skazanemu zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego,

---

49 D. Gajdus, B. Gronowska, Europejskie standardy traktowania więźniów, s. 120.

wówczas gdy istnieje pewien stopień prawdopodobieństwa, iż będąc na wolności nie nadużyje zaufania. Twórcy Rekomendacji zwracają uwagę na ocenę warunków zarówno materialnych, jak i środowiskowych, w jakich znajdzie się skazany po opuszczeniu zakładu karnego. Jest to w pełni zasadne, bowiem wielu skazanych to osoby bezdomne, na których nikt nie czeka lub osoby wywodzące się ze środowisk patologicznych. Te osoby po wyjściu z zakładu karnego mogą napotkać na trudności w postaci braku miejsca zamieszkania czy środków na utrzymanie, a także na pokusę kontynuowania działalności przestępczej. Jak już wskazywano, w ocenie twórców Rekomendacji, bezdomność czy niewydolne wychowawczo środowisko rodzinne nie może być przesłanką odmowy udzielenia zezwolenia. Takie stanowisko jest w pełni słuszne. W innym przypadku prowadziłoby to do podziału skazanych, stawiając część z nich w gorszej sytuacji a często przecież niezawinionej. Ustalenie takich faktów, jak bezdomność czy patologia w rodzinie skazanego powinno zobowiązywać administrację zakładu karnego do udzielenia skazanemu odpowiedniej pomocy w okresie pobytu na wolności. W tym celu zaleca się administracji więzienia współpracę z organizacjami i osobami, które takiej pomocy mogą udzielić. Także istotna może być opinia tych podmiotów co do warunków, do jakich wraca skazany na przepustce. Taka współpraca z całą pewnością może przyczynić się do lepszego funkcjonowania systemu przepustek. Jest to także istotne, zważywszy iż w populacji skazanych znajdują się skazani cudzoziemcy.

Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na Rekomendację dotyczącą więźniów cudzoziemców⁵⁰. W Rekomendacji podkreśla się, iż cudzoziemcy powinni podlegać takim samym zasadom dotyczącym

50 Rekomendacja Nr R(84)12 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotycząca więźniów cudzoziemców, przyjęta przez Komitet Ministrów w dniu 21 czerwca 1984 r. podczas 374. spotkania zastępców ministrów. Tekst [w:] PWP 2011, nr 72–73, s. 175–181 z komentarzem G.B. Szczygieł, s. 183–188. Zob. także D. Gajdus, B. Gronowska, Europejskie Standardy traktowania więźniów, s. 174–176; oraz tych autorek Międzynarodowe standardy postępowania z cudzoziemcami pozbawionymi wolności, PWP 1992, nr 2–3; G.B. Szczygieł, Cudzoziemcy w polskich zakładach karnych – wybrane problemy, BSP 2007, z. 2, s. 123.

prawa do opuszczania więzienia za zgodą władz jak pozostali skazani (pkt 7). Twórcy Rekomendacji o czasowym opuszczeniu więzienia, dostrzegając możliwość wykorzystania przez tych skazanych zezwolenia do opuszczenia kraju lub próby uniknięcia kary, sugerują ocenę ryzyka w każdym przypadku w oparciu o istotne okoliczności sprawy.

W Rekomendacji o czasowym opuszczaniu więzienia zwraca się także uwagę na potrzebę informowania opinii społecznej o celach, sposobie i wynikach działania systemu zezwoleń. To zalecenie jest szczególnie ze względu na oceny społeczeństwa udzielania zezwoleń na opuszczenie przez skazanego zakładu karnego. Negatywne oceny udzielania zezwoleń skazanym nie powinny dziwić ze względu na informacje, jakie uzyskuje społeczeństwo za pośrednictwem mediów. Przepustki pozostają w sferze zainteresowania mediów, ale to zainteresowanie dotyczy tylko niepowrotów z przepustek w terminie, a przede wszystkim sytuacji, gdy skazany, korzystając z zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, popełni przestępstwo. Wówczas media bardzo szybko nagłaśniają taki wypadek. Społeczeństwo zaś nie jest informowane, ilu skazanych, będąc na wolności, przestrzega porządku prawnego, w terminie powraca do zakładu karnego. Oczywiście taka informacja nie jest medialna. A przecież właśnie te informacje mogłyby przyczynić się do zmiany w postrzeganiu przez społeczeństwo możliwości opuszczenia przez skazanego zakładu karnego w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności.

Rekomendacja powstała w 1982 r., a więc jej rodowód jest dość długi. Należy jednak zauważyć, że w kolejnych aktach dotyczących skazanych właściwie nie uznawano za celowe wprowadzanie zmian co do zasad dotyczących zezwoleń na czasowe opuszczenie przez skazanego zakładu karnego. Podkreślano jedynie celowość udzielania takich zezwoleń.

Tak uczyniono w kolejnych wersjach Europejskich Reguł Więziennych. W Regułach z 1987 r. zwrócono uwagę na przepustki

jako jedną z form kontaktów skazanego ze światem poza murami więzienia. Twórcy Europejskich Reguł Więziennych z 2006 r. poszli o wiele dalej niż ich poprzednicy. W ich ocenie system przepustek powinien być integralną częścią ogólnego rygoru obowiązującego skazanych (reg. 103.6), a więc w programach oddziaływania powinny znaleźć się postanowienia w przedmiocie przepustek.

Należy zwrócić uwagę na inne akty, w których także podkreśla się – i co należy zauważyć, czynione jest to systematycznie – istotną rolę zezwoleń na opuszczenie przez skazanego zakładu karnego w readaptacji skazanych. Należy wskazać na Reguły Narodów Zjednoczonych dotyczące nieletnich pozbawionych wolności z 1990 r.⁵¹ Twórcy Reguł zalecają udzielanie przepustek w celu odwiedzenia domu i rodziny, a ponadto udzielanie specjalnych zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego w celu pobrania nauki, w sprawach zawodowych i innych ważnych powodów (reg. 59).

Nie można pominąć Wzorcowych Reguł Minimum Narodów Zjednoczonych dotyczących środków alternatywnych wobec pozbawienia wolności przyjętych przez Zgromadzenie Ogólne⁵². W Regułach skoncentrowano się na poszukiwaniu alternatyw dla kary pozbawienia wolności na różnych etapach postępowania. Na etapie postępowania wykonawczego uznano za istotne wprowadzanie możliwości ograniczania pobytu skazanego w zakładzie karnym. Wśród takich form, jak umieszczenie w zakładzie przejściowym, zwolnienie do pracy czy nauki, różnych form przedterminowego zwolnienia z oddaniem pod dozór czy ustawowe skrócenie kary i zwolnienie na zasadzie darowania kary, wskazano także na udzielanie przepustek.

---

51 Reguły NZ dotyczące nieletnich pozbawionych wolności, Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113 przyjęta 14 XII 1990 r., Arch. Krym. 1993, t. XIX, s. 269 in.

52 Wzorcowych regułach Minimum Narodów Zjednoczonych dotyczących środków alternatywnych wobec pozbawienia wolności, Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/110. Tekst [w:] Arch. Krym. 1994, t. XX, s. 193 i n.

Wzrost populacji skazanych, w konsekwencji którego w wielu krajach Europy występuje przeludnienie zakładów karnych, stanowił asumpt do poszukiwania skutecznych rozwiązań tego tak przecież istotnego problemu. Wyrazem zaniepokojenia organów Rady Europy negatywnymi skutkami wzrostu populacji skazanych jest Rekomendacja dotycząca przeludnienia w więzieniach i wzrostu populacji więziennej⁵³. W tym akcie także zwrócono uwagę na zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego (pkt 9). Wśród zalecanych sposobów postępowania wobec problemu braku miejsc w więzieniach wskazano na jak najszerze stwarzanie i korzystanie z możliwości opuszczenia przez skazanego zakładu karnego w trakcie odbywania kary. Podkreślono rolę przepustek, podobnie jak systemów półotwartych i otwartych, nie tylko w przyczynianiu się do resocjalizacji i społecznej readaptacji skazanych. Za nie mniej istotne uznano ich znaczenie w ułatwianiu utrzymywania więzi z rodziną. Dostrzeżono również ich rolę w zmniejszaniu napięcia w stosunkach więziennych. Zmniejszanie napięcia jest szczególnie istotne. W przeludnionych zakładach karnych nawet niezbyt istotny problem może urastać do wielkiego konfliktu.

Także w Rekomendacji Rec 2003(23) o wykonywaniu przez administrację więzienne kary dożywotniego pozbawienia wolności oraz innych kar długoterminowych⁵⁴ zwraca się uwagę na zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego. Wieloletni pobyt w więzieniu potęguje negatywne aspekty izolacji więziennej, a przecież ci skazani powrócą do społeczeństwa. Tak więc nie tylko istotne jest zapewnienie godnych warunków życia w więzieniu, ale także niezbędne jest podejmowanie działań przygotowujących ska-

---

53 Rekomendacja Nr R(99)22 dotycząca przeludnienia w więzieniach i wzrostu populacji więziennej (przyjęta przez komitet Ministrów 30 września 1999 r. podczas 681. spotkania zastępców ministrów). Tekst [w:] PWP 2011, nr 72–72, s. 131 i n. Zob. M. Ejchart, Komentarz do Rekomendacja Nr R(99)22 dotycząca przeludnienia w więzieniach i wzrostu populacji więziennej, PWP 2011, nr 72–72, s. 139–143.

54 Rekomendacja Rec 2003(23) Komitetu Ministrów dla państw członkowskich o wykonywaniu przez administrację więzienne kary dożywotniego pozbawienia wolności oraz innych kar długoterminowych (przyjęta wraz z urzędowym komentarzem przez Komitet Ministrów na jego 855. posiedzeniu w dniu 9 października 2003 r.). Tekst [w:] PWP 2011, nr 72–72, s. 111 i n.

zanego do powrotu do społeczeństwa. I tutaj także dostrzeżono rolę przepustek, zalecając podejmowanie szczególnych wysiłków w tym kierunku. Oczywiście autorzy Rekomendacji zdają sobie sprawę z potrzeby zachowania równowagi pomiędzy zapewnieniem bezpieczeństwa społecznego i aktywnego przygotowania skazanego do wolności co przejawia się w sugestii udzielania, jeżeli jest to konieczne, przepustek pod eskortą.

O przywiązywaniu dużej wagi do tej formy kontaktów skazanego ze światem poza murami więzienia świadczy także Rekomendacja Zgromadzenia Parlamentu Rady Europy o społecznej reintegracji skazanych z 2006 r.⁵⁵ Wśród instytucji o istotnej roli w udanej społecznej adaptacji skazanych członkowie Parlamentu, obok warunkowego zwolnienia i przerwy w wykonywaniu kary, wskazują także na przepustki z więzienia.

Zwracanie szczególnej uwagi na przepustki, w tak wielu aktach odnoszących się nie tylko do postępowania ze skazanymi w izolacji penitencjarnej, lecz także polityki kryminalnej, jest w pełni zasadne. Czasowe zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, a więc otwarcie „drzwi więzienia” dla skazanych, to jeden z nielicznych elementów systemu penitencyjnego, który spełnia tak wiele istotnych funkcji z perspektywy więzienia prospołecznego i zasady normalizacji.

Instytucję przepustek łączy się przede wszystkim z utrzymywaniem przez skazanego więzi ze światem poza murami więzienia, a szczególnie z rodziną lub osobami bliskimi. Oczywiście nie jest to jedyna forma podtrzymywania więzi ze światem poza murami więzienia, lecz najmłodsza i najbardziej skuteczna z perspektywy społecznej readaptacji skazanych. Truizmem jest twierdzenie, że powrót skazanego do rodziny, pomoc z jej strony w pierwszym

---

55 Rekomendacja 1741 (2006) Zgromadzenia Parlamentu Rady Europy o społecznej reintegracji skazanych. Tekst [w:] PWP 2011, nr 72–72, s. 221 i n.

okresie po opuszczeniu zakładu karnego jest istotnym czynnikiem w społecznej readaptacji skazanych.

Kara pozbawienia wolności, jak żadna inna z kar, dotyka nie tylko skazanego, ale również jego rodzinę. W wielu przypadkach pobyt skazanego w zakładzie karnym prowadzi do rozluźnienia więzi, a ich odbudowa po opuszczeniu przez skazanego zakładu karnego nie zawsze jest łatwa. Nawet w przypadku rodzin, gdzie więzi są silne, bardziej sprzyjające ich utrzymaniu są kontakty w naturalnym środowisku niż widzenia czy korespondencja. Wówczas powrót do rodziny na pewien nawet dość krótki okres, jak nagroda w postaci widzenia poza terenem zakładu karnego, może przyczynić się do tego, iż więzi te nie ulegną rozluźnieniu. Czasowe zezwolenia na opuszczenie zakładu pozwalają bowiem przynajmniej w pewnym stopniu na aktywne uczestnictwo skazanego w życiu rodziny, w wydarzeniach tragicznych, ale też radosnych. Wspólne przeżywanie takich wydarzeń służy przecież utrzymaniu więzi rodzinnych bądź ich umacnianiu.

Kara pozbawienia wolności, jak wykazały wieloletnie doświadczenia, bardziej uczy roli więźnia niż roli członka społeczeństwa. Konsekwencją zaś wyuczonyj bezradności⁵⁶ często bywa powrót do przestępstwa. Czasowy pobyt skazanego na wolności jest pewnym treningiem samodzielności. Poza murami więzienia to skazany musi podejmować decyzje, dokonywać wyborów i co jest istotne, ponosi odpowiedzialność za podjęte decyzje. Na wolności nie może usprawiedliwiać swego postępowania narzuconymi obowiązkami, przymusem, obarczać odpowiedzialnością innych, jak to ma często miejsce w zakładzie karnym. Zapobiega to w pewnym stopniu prizonizacji.

---

56 R. Pomiankiewicz, Niektóre implikacje teorii wyuczonyj bezradności dla pracy penitencjarnej – o potrzebie profesjonalizacji wykonywania kary pozbawienia wolności, PWP 1997, nr 15, s. 26–27 oraz tego autora, Wyuczona bezradność więźniów. O potrzebie podmiotowości w więzieniu inaczej, [w:] Więziennictwo. Nowe wyzwania, red. B. Hołyst, W. Ambrozik, P. Stępiak, Warszawa-Poznań-Kalisz 2001, s. 557–558.

Przepustkom przypisuje się także funkcję wychowawczą⁵⁷. Perspektywa opuszczenia nawet na krótki okres zakładu karnego może skłaniać skazanego do wypełniania obowiązków, przestrzegania regulaminu. Taka zmiana postaw oczywiście nie zawsze będzie zmianą trwałą, świadczącą o przemianie osobowości skazanego w kierunku moralnie, społecznie dodatnim. Może być tylko efektem konformizmu.

Uzyskanie przez skazanego zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego (nagroda, przepustka) to także sygnał dla innych skazanych. Sygnał, że w zakładzie karnym także skazany na wpływ na swój los, że to od skazanego zależy, czy pewną część kary spędzi poza murami więzienia⁵⁸.

Zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego są też pewnym sprawdzianem przed zastosowaniem instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia. Zachowanie skazanego w okresie pobytu na wolności, a więc wypełnienie obowiązków związanych z pobytem na wolności, terminowy powrót do zakładu karnego, przestrzeganie porządku prawnego będzie znaczącą informacją przy formułowaniu prognozy co do zachowania skazanego po opuszczeniu zakładu karnego. Nieprzestrzeganie w tym okresie porządku prawnego czy spóźniony powrót do zakładu karnego może być ważną wskazówką przy dalszej pracy ze skazanym.

Zważywszy na wypowiedzi skazanych dotyczące postrzegania przepustek⁵⁹, można zezwoleniom na opuszczenie zakładu karnego przypisać funkcję hedonistyczną. Ta funkcja przepustek z pozoru może wydać się niezbyt istotna z perspektywy celów wykonywania kary pozbawienia wolności. Nie możemy jednak zapominać,

---

57 R. Parol, Funkcje przepustek udzielanych skazanym, PWP 2003, nr 40–41, s. 58 i n. Zob. także A. Szymanowska, Więzienie i co dalej, Warszawa 2003, s. 269.

58 M. Melezini, G.B. Szczygieł, Czasowe opuszczenie zakładu karnego formą przygotowania skazanego do wolności, [w:] Model społecznej readaptacji skazanych w reformie prawa karnego Aktualne problemy prawa karnego wykonawczego, red. G.B. Szczygieł, P. Hofmański, Białystok 1999, s. 195.

59 R. Parol, Funkcje przepustek udzielanych skazanym, s. 61–66.

iż więzienie to miejsce gdzie występuje deprywacja wielu potrzeb. Nie pozostaje bez wpływu na strukturę psychiczną skazanego i jego zachowanie w zakładzie karnym⁶⁰. Człowiek ma przecież naturalną potrzebę zaspokajania swoich potrzeb, by życie było jak najprzyjemniejsze. Blokowanie potrzeb może zaś prowadzić do agresji skierowanej na innych skazanych czy funkcjonariuszy. Podczas przepustki, jak podkreślają skazani, mogą zaspokoić potrzeby, które w zakładzie karnym są blokowane (wskazywano na zaspokojenie potrzeb żywieniowych lub seksualnych).

Z przywołanych powyżej badań⁶¹ wynika, że nie można pominąć negatywnego aspektu przepustek, aspektu kryminalnego. Wyjście na wolność pewnej grupie skazanych stwarza możliwość, jak to określali sami skazani, „odnowienia starych kontaktów przestępczych” i nawiązania nowych kontaktów. Oczywiście konsekwencją takich kontaktów może być powrót do przestępstwa. Nie można też zapominać, że w przypadku niektórych skazanych przepustka to powrót do środowiska kryminogennego, bo takie jest jego środowisko rodzinne. Ten negatywny aspekt zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego oczywiście nie może wpływać na ocenę zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego. Raczej rozpoznanie środowiska, do którego powraca skazany, powinno być sygnałem do zorganizowania pomocy skazanemu, jak również kontroli jego zachowania.

Oczywiście trudno dzisiaj mówić o realizacji zasady humanizmu bez zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego.

Od lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego są istotnym elementem syste-

---

60 J. Mazur, Deprywacja u osób pozbawionych wolności. Głos w sprawie pomocy w sytuacjach trudnych dla osadzonych, [w:] Kryminologiczne i penitencjarne aspekty wykonywania kary pozbawienia wolności, pod red. M. Kuć, Lublin 2008, s. 141; M. Gordon, Regulacyjna funkcja mechanizmów obronnych u sprawców czynów zabronionych, [w:] Osobowość przestępcy a proces resocjalizacji, red. J. Świtka, M. Kuć, I. Niewiadomska, Lublin 2005, s. 112; A. Chmielewska-Hampel, M. Wawrzyniak, Depresja i psychozy u więźniów, PWP 2010, nr 66, s. 81–82.

61 R. Parol, Funkcje przepustek udzielanych skazanym, s. 61–66.

mu penitencjarnego większości państw naszego globu⁶². Udzielane są z różnych powodów. Z analizy regulacji prawnych dotyczących wykonywania kary pozbawienia wolności w poszczególnych państwach wynika, że są to zezwolenia z powodów rodzinnych, w celu podtrzymywania więzi z rodziną, ze względów resocjalizacyjnych, czy jako nagroda bądź urlop w zakładach typu otwartego. W zakładach typu otwartego należy także wskazać na możliwości opuszczenia zakładu karnego w celu wykonywania pracy poza więzieniem, nauki czy udziału w różnego typu zajęciach.

---

62 Zob. *Imprisonment Today and Tomorrow. International Perspectives on Prisoners' Rights and Prison Conditions*. Second edition, ed. by D. van Zyl Smit and F. Dünkel, The Hague/London/Boston 2001.

Rozdział II

KSZTAŁTOWANIE SIĘ SYSTEMU ZEZWOLEŃ NA CZASOWE OPUSZCZENIE PRZEZ SKAZANEGO ZAKŁADU KARNEGO W POLSKIM SYSTEMIE PENITENCJARNYM

§ 1. Geneza zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego

Pisząc o kształtowaniu się systemu zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego przez skazanego, nie można pominąć celu wykonywania kary pozbawienia wolności. Każdy bowiem element systemu penitencjarnego, a takim są zezwolenia, jest skierowany na realizację założonego celu postępowania ze skazanymi w izolacji penitencjarnej.

Przechodząc do zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego, nie można pominąć pierwszego nowoczesnego – jak na ówczesne czasy, a był to rok 1767 – więzienia powstałego w Warszawie. To w „więzieniu marszałkowskim”¹ zwrócono uwagę na celowość

---

1 L. Rabinowicz, Podstawy nauki o więziennictwie s. 23–25. Zob. także G.B. Szczygieł, Kara pozbawienia wolności, [w:] System prawa karnego, s. 162–163 i literatura tam cytowana.

kontaktów więźnia z najbliższymi. Pozwalano skazanym nie tylko na widzenia z rodziną. To wówczas po raz pierwszy „otworzono drzwi” więzienia dla skazanych, praktykowano bowiem udzielanie więźniom zezwoleń na udanie się na święta do domu.

Poglądy przedstawicieli europejskiego Oświecenia i rodzące się w Stanach Zjednoczonych koncepcje postępowania ze skazanymi w izolacji więziennej znajdowały odzwierciedlenie w pracach twórców polskiej myśli penitencjarnej. Należy tu wskazać na J.U. Niemcewicza, K. Potockiego, a także J. Pawlikowskiego, J. Hallera czy A. Kozuchowskiego. Już w 1819 r. K. Potocki² pisał: „ogólną zasadą w urzędzeniu wszelkiego gatunku więzień jest zachowanie tak moralnego jak i fizycznego życia więźniów w dobrym stanie, to jest aby usunąć wszelką sposobność moralnego zepsucia, i owszem stosownymi środkami utrzymywać, uczyć, poprawiać obyczaje i zwracać na drogę cnoty i dobrego postępowania; tudzież, aby przez wyznaczenie zdrowego pokarmu, ubioru, przez przestrzeganie czystości, przez pracę i należyte o chorych staranie utrzymywać onych przy czerstwem zdrowiu fizycznym”. Przed karą więzienia K. Potocki stawiał więc szczególne zadanie: wychowanie i poprawę moralną przy ludzkim i sprawiedliwym obchodzeniu się z więźniami.

Upadek państwa polskiego uniemożliwił wprowadzanie w życie postulatów przedstawicieli polskiej myśli penitencjarnej. Kolejne lata w naszych dziejach nie stwarzały warunków do reform w żadnej z dziedzin życia. Istotne zmiany nastąpiły po uzyskaniu niepodległości. Odbudowa struktur państwa nie pominęła więziennictwa. Rozpoczął się proces tworzenia systemu penitencjarnego. Pierwsze akty dotyczące wykonywania kary pozbawienia wolności wydano w 1919 r. Był to dekret Naczelnika Państwa w sprawie tymczasowych przepisów więziennych³ i dekret Naczelnika Państwa

---

2 K. Potocki, Uwagi do projektu ogólnego i szczególnego ulepszenia administracji i stanu więzień w Królestwie Polskim, [w:] Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1928, Warszawa 1929, s. 22.

3 Dekret Naczelnika Państwa z dnia 8 lutego 1919 r. w sprawie tymczasowych przepisów więziennych, Dz. Praw Państwa Polskiego nr 15, poz. 202.

w przedmiocie okręgowych dyrekcji więziennych⁴. Dopiero jednak w 1928 r. szczegółowo uregulowano tryb postępowania ze skazanymi w izolacji penitencjarnej. Uczyniono to dwoma aktami: rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej w sprawie organizacji więziennictwa⁵ i rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości o wykonywaniu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej w sprawie organizacji więziennictwa⁶. W 1931 r. wydano regulamin więzienny⁷. Zwieńczeniem zaś prac nad wypracowaniem polskiego systemu penitencjarnego była ustawa z dnia 26 lipca 1939 roku o organizacji więziennictwa⁸.

W trakcie prac nad projektem ustawy o organizacji więziennictwa⁹ uznano za celowe wprowadzenie do rodzącego się wówczas systemu penitencjarnego instytucji przerwy w karze. Wiele lat później, bo w trakcie prac nad kodeksem karnym wykonawczym z 1969 r., z instytucji przerwy w karze wyodrębniono tzw. przepustkę losową¹⁰. W projekcie przewidziano udzielanie przerwy w odbywaniu kary ze względu na stan zdrowia skazanego, ale też ze względów rodzinnych i gospodarczych. To właśnie propozycję zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego z powodów rodzinnych czy gospodarczych można traktować jako pierwowzór tzw. przepustki losowej.

---

4 Dekret Naczelnika Państwa z 7 lutego 1919 r. w przedmiocie okręgowych dyrekcji więziennych, Dz. Praw Państwa Polskiego nr 14, poz. 173.

5 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 7 marca 1928 roku w sprawie organizacji więziennictwa, Dz.U. Nr 29, poz. 272.

6 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 czerwca 1928 roku o wykonywaniu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 marca 1928 roku w sprawie organizacji więziennictwa, Dz.U. Nr 64, poz. 591.

7 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 czerwca 1931 r. w sprawie regulaminu więziennego, Dz.U. Nr 71, poz. 577.

8 Dz.U. Nr 68, poz. 457.

9 Projekt ustawy o organizacji więziennictwa przyjęty przez Radę Ministrów uchwałą z dnia 25 lutego 1925 r. i skierowany do Sejmu dnia 9 czerwca 1925 r. Zob. szerzej J. Migdał, *Polski system penitencjarny w latach 1928–1939*, Gdańsk 2012, s. 408–409; tenże, *Polski system penitencjarny w latach 1918–1928*, Gdańsk 2011, s. 184.

10 A. Siemaszko, J. Szumski, D. Wójcik, *Zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego*, Arch. Krym. 1997–1998, t. XXIII–XXIV, s. 119.

W rozporządzeniu w sprawie organizacji więziennictwa z 1928 r.¹¹ regulacje dotyczące przerwy w odbywaniu kary umieszczono w końcowej części rozporządzenia zawierającej przepisy końcowe. Uznano bowiem, że przepisy dotyczące tej instytucji powinny znaleźć się w kodeksie postępowania karnego, nad opracowaniem którego prace zbliżały się wówczas ku końcowi. W rozporządzeniu określono dwie przesłanki uzasadniające udzielenie przerwy w odbywaniu kary (art. 65). Pierwsza to stwierdzenie u skazanego choroby nieuleczalnej, grożącej śmiercią lub takiej, „której leczenia nie da się skutecznie środkami będącymi w dyspozycji więzienia”. Wówczas o zarządzenie przerwy wnioskował lekarz. Kolejna przesłanka to – wspomniane już – poważne względy rodzinne lub gospodarcze. Zarządzenie przerwy pozostało w gestii dwóch organów. Przerwę do sześciu miesięcy mógł zarządzić prokurator apelacyjny a na czas do jednego roku minister sprawiedliwości. Podmiot zarządzający przerwę mógł uzależnić decyzję od zobowiązania się skazanego do pobytu w wyznaczonej miejscowości lub okręgu, a także od złożenia kaucji lub poręczenia. Ponowne zarządzenie przerwy przez prokuratora apelacyjnego mogło nastąpić dopiero po upływie roku od daty ukończenia poprzedniej przerwy. Przerwę w każdym czasie mógł odwołać organ, który ją zarządził. Jeżeli przerwę udzieleno skazanemu na karę pozbawienia wolności na lat osiem lub wyższą, albo skazanemu, co do którego w wyroku dopuszczono dozór policyjny to niezbędne było porozumienie ministra sprawiedliwości z ministrem spraw wewnętrznych, zaś gdy zarządzenie przerwy pozostawało w gestii prokuratora apelacyjnego, tenże miał obowiązek porozumieć się z właściwym wojewodą.

W kodeksie postępowania karnego z 1928 r.¹² kwestie przerwy w odbywaniu kary uregulowano w rozdziale II zatytułowanym

---

11 Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 marca 1928 r. w sprawie organizacji więziennictwa, Dz.U. Nr 29, poz. 272. Zob. także H. Wapniarski, Regulamin życia więziennego, [w:] Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1928, s. 72.

12 Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 19 marca 1928 r. kodeks postępowania karnego, Dz.U. Nr 33, poz. 313.

„Odroczenie i przerwa wykonania kary” (art. 540–542). Wskazano na trzy przesłanki uzasadniające przerwę. Te przesłanki to: stan zdrowia skazanego, poważne względy materialne lub rodzinne. Wprowadzono wymóg posiadania przez skazanego w kraju stałego miejsca zamieszkania i określonego źródła dochodu. Udzielenie przerwy można było uzależnić od zobowiązania się skazanego do pobytu w oznaczonej miejscowości lub okręgu, a także do złożenia kaucji lub poręczenia. Przerwy udzielał na prośbę skazanego prokurator okręgowy, zarządzający wykonanie wyroku na czas do trzech miesięcy, a prokurator apelacyjny na czas do sześciu miesięcy. Jeżeli wykonanie wyroku należało do sądu grodzkiego przerwy wykonania kary udzielał sąd grodzki na czas nie dłuższy niż trzy miesiące. Minister sprawiedliwości zaś władny był udzielić przerwy na czas do jednego roku. Przerwę można było w każdej chwili odwołać. Ponowne udzielenie przerwy nie mogło nastąpić przed upływem roku od daty ukończenia przerwy.

Wprawdzie w pierwszych aktach dotyczących wykonywania kary pozbawienia wolności nie sprecyzowano celu wykonywania tej kary więziennictwo polskie, jak podkreślał w przemówieniu w dniu 11 listopada 1933 r. Dyrektor Departamentu Więziennego Jan Zakrzewski¹³, „stanęło od samego początku swej działalności na zasadniczym stanowisku, że celem pozbawienia wolności jest poprawa więźnia i jego umoralnienie. Dążyło się i dąży do tego, by ludzie, których niezdrowe warunki życiowe popychały do popełnienia przestępstwa, przerobić na jednostki użyteczne dla społeczeństwa”. Uwzględniając doświadczenia państw europejskich, rozpoczęto więc proces odchodzenia od represyjnego sposobu wykonywania kary pozbawienia wolności¹⁴.

---

13 J. Zakrzewski, Pierwsze pięciolecie więziennictwa polskiego, [w:] Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1928, s. 50.

14 Zob. K. Pawlak, Organizacja polskiego więziennictwa, [w:] Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1988, s. 56.

Osiągnięciu poprawy więźnia miały służyć środki poprawcze. W rozporządzeniu w sprawie organizacji więziennictwa za podstawowy środek uznawano pracę. Przed tym środkiem postawiono szczególne zadanie, mianowicie przewyciężenie u przestępców wstrętu do pracowitego życia i wyuczenie umiejętności rzemieślniczych. Nabycie umiejętności rzemieślniczych miało zapewnić możliwość egzystencji po wyjściu z więzienia¹⁵. Obok pracy za istotne w postępowaniu z więźniami uznano zapewnienie opieki duchowej, obowiązkowe nauczanie, co było szczególnie istotne ze względu na analfabetyzm wśród skazanych oraz kontakty ze światem poza murami więzienia. Wprawdzie już podczas prac przygotowawczych nad ustawą o organizacji więziennictwa za bardzo ważne uznano kontakty ze światem zewnętrznym¹⁶, lecz w rozporządzeniu przewidziano tylko „otwarcie drzwi” więzienia w jedną stronę. Pozwolono więźniom na przyjmowanie odwiedzin. Tę formę kontaktów ze światem poza murami więzienia uzupełniała korespondencja.

Cel wykonywania kary pozbawienia wolności określono w regulaminie więziennym z 1931 r. Jednoznacznie wskazano, że wykonywanie kary pozbawienia wolności ma stopniowo przygotować więźnia do normalnego trybu życia na wolności (§ 229). L. Rabinowicz¹⁷, oceniając sformułowanie celu, jaki postawiono przed wykonywaniem kary pozbawienia wolności, pisał „Nie chodzi tu o rzeczy niezwykle, o wielkie zadania, lecz poprostu i jedynie o przygotowanie więźnia do życia na wolności. Nie ma tu, ani zresztą w innych paragrafach Regulaminu, mowy o wychowaniu więźnia, istnieje tylko dążność do jego uspołecznienia, do uczynienia z niego możliwego, normalnego obywatela. [...] nie chodzi o edukację, lecz jedynie o przygotowanie ich do praworządnego życia na wolności, o przystosowanie ich do życia społecznego. Celem ostatecznym

---

15 J. Jaxa-Maleszewski, *Rozwój więziennictwa polskiego*, [w:] *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1928*, s. 63.

16 E. Neymark, *Zasady nowej organizacji więziennictwa w świetle nowoczesnych postulatów nauk penitencjarnych*, [w:] *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1928*, s. 213.

17 L. Rabinowicz, *Podstawy nauki o więziennictwie*, s. 179.

nie jest tu wychowanie człowieka, lecz uspołecznienie przestępcy, to jest przerobienie go o tyle, by wtłoczyć go w szeregi członków społeczeństwa bez niebezpieczeństwa dla nich”.

Twórcy regulaminu, kierując się ówczesnymi tendencjami penitencyjnymi, uznali że tylko system progresywny wykonywania kary pozbawienia wolności daje gwarancję realizacji tak określonego celu postępowania ze skazanymi w izolacji penitencjarnej. System ten ówczesnie uważany był bowiem za najlepszy¹⁸. E. Neymark¹⁹ „uznał wprowadzenie systemu progresywnego wykonywania kary pozbawienia wolności za jedną z podstawowych reform więziennictwa polskiego, która przy dobrej organizacji tego systemu przyczyni się wydatnie do tego, aby kara pozbawienia wolności dawała istotnie dobre wyniki w kierunku poprawy przestępców”.

Osiągnięciu tak sprecyzowanego celu wykonywania kary pozbawienia wolności miały służyć określone metody i środki oddziaływania. W regulaminie wskazano na: segregację więźniów i osadzanie ich w różnych więzieniach w zależności od ich cech indywidualnych, wieku, pobudek przestępstwa, poprzedniej karalności i czasu trwania kary, podział na klasy ze stopniowaniem polepszania warunków życia więziennego i rozszerzania zakresu ulg dla więźniów w zależności od stopnia wykazywanej poprawy oraz pracę obowiązkową, kształcenie ogólne i zawodowe, a także wychowanie moralne i religijne. Wśród tych środków nie wskazano na kontakty ze światem poza murami więzienna. Nie znaczy, iż nie dostrzegano roli tych kontaktów w uspołecznianiu więźnia. Kontaktem skazanym ze światem zewnętrznym poświęcono w regulaminie odrębny dział. Tak jak w rozporządzeniu w sprawie organizacji więziennictwa przewidziano dwie formy kontaktów: korespon-

---

18 J. Jaxa-Maleszewski, *Rozwój więziennictwa w Polsce*, [w:] *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1928*, s. 63. E. Krzymuski, *Wykład prawa karnego ze stanowiska nauki prawa austrijackiego*, s. 491; E. Neymark, *Zasady nowej organizacji więziennictwa w oświetleniu nowoczesnych postulatów penitencjarnych*, [w:] *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1929*, s. 204–205.

19 E. Neymark, *Zasady nowej organizacji więziennictwa w świetle nowoczesnych postulatów nauk penitencjarnych*, s. 204–205.

dencję i widzenia. Nadal więc „drzwi więzienia” otwierały się tylko w jedną stronę dla osób odwiedzających skazanych. Więźniowie mogli przyjmować odwiedziny nie tylko członków rodziny, ale także członków Warszawskiego Towarzystwa „Patronat”²⁰. Kontakty więźniów ze światem poza jego murami miały więc raczej charakter charytatywny. Zza murów więzienia skazani otrzymywali dodatkową żywność, odzież i inne przedmioty oraz korespondencję²¹.

Godzi się zauważyć, iż w ustawie o organizacji więziennictwa zwrócono uwagę na poszanowanie godności pozbawionych wolności. Z art. 17 ust. 3 ustawy wynikał nakaz stosowania wszelkich rygorów „z możliwym poszanowaniem godności ludzkiej osoby pozbawionej wolności”.

Tak ambitnie określone zadania postawione przed karą pozbawienia wolności z trudem znajdowały odzwierciedlenie w ówczesnej praktyce penitencjarnej²².

§ 2. Zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego w latach 1946–1969

Po drugiej wojnie światowej obowiązywała początkowo Instrukcja w sprawie regulaminu więziennego z 11.VI.1945 r., a właściwie, jak ocenia J. Śliwowski²³, „regulamin z 1931 r. po usunięciu z niego przepisów nie odpowiadających wymogom epoki”.

Tę instrukcję w 1955 r. zastąpił regulamin więzienny²⁴. W regulaminie deklarowano, że „W Polsce Ludowej głównym celem kary pozbawienia wolności, jako jednej z form walki z przestępczością

20 Działalności „Patronatu” nadano formę prawną, zatwierdzając 1 grudnia 1923 r. statut.

21 Zob. J. Migdał, *Polski system penitencjarny w latach 1918–1928*, Gdańsk 2011, s. 183 i n. oraz tego autora, *Polski system penitencjarny w latach 1928–1939*, s. 406.

22 L. Radzinowicz, *Kryzys polskiego ustroju penitencjarnego*, GSW 1935, nr 4, s. 575. Zob. także K. Pawlak, *Więziennictwo polskie w latach 1918–1939*, Kalisz 1995.

23 J. Śliwowski, *Prawo i polityka penitencjarna*, s. 75.

24 Zarządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych nr 205/55 z dnia 21 października 1955 r. wprowadzające z dniem 1 listopada 1955 r. nowy regulamin więzienny (niepublikowane). Na temat tego aktu zob. S. Walczak, *Prawo penitencjarne. Zarys systemu*, s. 205.

jest wychowanie skazanego w duchu poszanowania obowiązujących zasad współżycia społecznego oraz wdrożenia go do prowadzenia uczciwego życia człowieka pracy po odbyciu kary”²⁵. Wychowanie skazanego uznano za cel wykonywania kary. Praktyka dowiodła, że tak określony cel pozostawał jedynie w sferze deklaracji, bowiem nie stworzono warunków do jego realizacji²⁶. Funkcje więziennictwa, jak ocenia T. Szymanowski²⁷, sprowadzały się do prowadzenia walki politycznej z osobami uwięzionymi.

Zważywszy, iż obowiązywał kodeks postępowania karnego z 1928 r., tak więc przerwa w odbywaniu kary pozbawienia wolności była jedyną formą czasowego opuszczenia przez skazanego zakładu karnego. Trudno jednak określić, jak ta instytucja funkcjonowała w praktyce. Stan wiedzy o ówczesnym systemie penitencjarnym, jak pisze S. Walczak²⁸, jest niewielki. Istotne zmiany nastąpiły dopiero po przekazaniu w 1956 r. więziennictwa pod zarząd Ministerstwa Sprawiedliwości.

Należy jednak zauważyć, iż w praktyce pojawiła się inna forma czasowego opuszczenia przez skazanego zakładu karnego, a mianowicie przepustka. Z tej formy opuszczenia więzienia mogli jednak korzystać nieliczni skazani, bowiem tylko uczestniczący w eksperymencie wychowawczym w utworzonym w lipcu 1958 r. Zakładzie Karnym Specjalnym dla Młodocianych Mężczyzn w Szczypiornie²⁹. W tym Zakładzie odbywało karę 216 więźniów młodocianych. Byli to skazani trudni pod względem wychowawczym i mający na swoim koncie odbyte poprzednio kary pozbawienia wolności. Twórcy

25 S. Walczak, *Prawo penitencjarne. Zarys systemu*, s. 205.

26 J. Migdał, *System penitencjarny w latach 1956–2008*, s. 207.

27 T. Szymanowski, *Podstawy prawne działalności więziennictwa w latach 1944–1956*, [w:] *Prawo karne okresu stalinizmu*, SI 1992, nr 22, s. 79–80.

28 S. Walczak, *Prawo penitencjarne*, s.167. Zob. także J. Migdał, *Polski system penitencjarny lat 1944–1956*, Gdańsk 2007.

29 Opiekę naukową objęły dwie katedry uniwersyteckie: Katedra Pedagogiki Ogólnej Uniwersytetu Warszawskiego i Katedra Prawa Karnego Uniwersytetu Wrocławskiego. Eksperyment został opisany w pracy H. Świda, W. Świda, *Młodociani przestępcy w więzieniu*, Warszawa 1961. Zob. także H. Świda-Ziemia, *Eksperyment penitencjarny w Szczypiornie*, [w:] *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1988*, s. 464–472.

eksperymentu, dostrzegając, że izolacja skazanego od życia społecznego, szczególnie wieloletnia, „czyni zeń życiowego kalekę, który nie umie później odnaleźć swego miejsca w społeczeństwie, co niejednokrotnie spycha go z powrotem na drogę przestępstwa”³⁰, uznali, że nie można wychowywać skazanego w całkowitej izolacji od życia wolnościowego oraz stałej i nieprzerwanej kontroli jego zachowania. W ich ocenie już w izolacji należy tworzyć warunki wolnościowe, a więc takie sytuacje, w których skazany jest zdany tylko na siebie i musi podejmować decyzje, za które będzie ponosił odpowiedzialność. Podczas odbywania kary taką sytuację stwarza opuszczenia na pewien czas zakładu karnego. Wśród szeregu nagród, także umożliwiających wyjście poza teren zakładu karnego (np. udział w zespole artystycznym czy sportowym), szczególnie istotna dla skazanych była nagroda polegająca na przeniesieniu na oddział niedozorowany. Skazani odbywający karę w tym oddziale mieli bowiem prawo do wyjścia na przepustkę.

Twórcy eksperymentu przepustkę traktowali jako metodę indywidualnego oddziaływania. Skazani w zasadzie otrzymywali przepustki na okres kilku godzin, w szczególnych wypadkach (np. wyjazd do innego miasta w celu odwiedzenia rodziny) nawet do 3 dni. Wyjątkowo przepustki mogli otrzymać także skazani spoza oddziału niedozorowanego. Wysokość odbywanej kary nie miała wpływu na uzyskanie przepustki. Otrzymywali ją nawet skazani, którym do końca kary pozostawało kilkanaście lat. Eksperyment trwał od 1 sierpnia 1958 r. do 6 grudnia 1959 r.³¹ W tym czasie udzielono 312 przepustek dla 70 skazanych. Nie zdarzył się ani jeden wypadek niewłaściwego zachowania po opuszczeniu zakładu karnego. Wszyscy skazani punktualnie wracali z przepustek.

---

30 H. Świda i W. Świda, *Młodociani przestępcy w więzieniu*, s. 59–60.

31 Zob. B. Jarzębowska-Baziak, *Praca wychowawcza w zakładzie karnym dla młodocianych*, Warszawa 1972.

W 1966 r. pojawia się kolejny regulamin wykonywania kary pozbawienia wolności³². W tym akcie również deklarowano wychowawczy cel wykonywania kary pozbawienia wolności. Zgodnie z § 1 regulaminu „Wykonywanie kary pozbawienia wolności powinno kształtować społecznie pożądaną postawę więźniów, a zwłaszcza właściwy stosunek do pracy, oraz wdrażać do przestrzegania zasad współżycia społecznego i tym samym przeciwdziałać ponownemu popełnieniu przestępstwa”. Tak postawione przed wykonywaniem kary pozbawienia wolności zadania miano realizować z uwzględnieniem zasady indywidualizacji metod i środków.

Odzwierciedleniem zasady indywidualizacji było uszczegółowienie celów wykonywania kary pozbawienia wolności w stosunku do trzech kategorii skazanych: młodocianych, recydywistów oraz więźniów z anomaliami psychicznymi. W odniesieniu do skazanych młodocianych cel wykonywania kary określono bardzo ambitnie. Za szczególnie istotne uznano wyrobienie u więźniów pozytywnych cech charakteru i społecznie pożądaných postaw poprzez stosowanie zróżnicowanych warunków odbywania kary oraz metod i środków oddziaływania wychowawczego, uwzględniając wiek, osobowość i stopień wykołejenia (§ 203 reg.). Uznano, że oddziaływanie wychowawcze w przypadku tych skazanych powinno zmierzać w szczególności do kształtowania i utrwalania poczucia odpowiedzialności, dyscypliny społecznej, postawy obywatelskiej oraz szacunku dla innych, umiejętności rzetelnej pracy i organizowania własnego życia, poszanowania własności społecznej, naukowego poglądu na świat i kulturalnego życia codziennego oraz potrzeb kulturalnych (§ 204 reg.). W stosunku do recydywistów działalność reedukacyjna miała sprowadzać się do kształtowania u więźniów przekonania o możliwości zorganizowania i prowadzenia uczciwego życia bez powracania na drogę przestępstwa, do przygotowania ich do tego życia oraz usuwania złych i utrwalania pozytecznych nawyków, a zwłaszcza

---

32 Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 lutego 1966 roku w sprawie regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności, Dz. Urz. MS nr 2, poz. 12.

cza pracy (§ 252 ust. 2 reg.). Trzecia grupa więźniów, która została wyodrębniona, to więźniowie z anomaliami psychicznymi. W przypadku tych skazanych za istotne uznano zapobieganie pogłębianiu się patologicznych cech osobowości więźniów i przywracanie im równowagi psychicznej, co miało prowadzić do przywrócenia im zdolności do współżycia społecznego (§ 270 reg.).

Za szczególnie istotne środki w oddziaływaniu na skazanych uznano zatrudnienie, nauczanie i zajęcia kulturalno-oświatowe. Regulaminem przyznano skazanym prawo do kontaktów ze światem zewnętrznym w postaci widzeń i korespondencji i uczyniono istotny krok w „otwarcu drzwi więzienia” dla skazanych. W regulaminie przewidziano nagrodę w postaci zezwolenia na widzenie z rodziną poza terenem zakładu karnego. Ta nagroda, w formie przepustki na czas nieprzekraczający 6 godzin, nie została jednak wymieniona w katalogu nagród (§ 125 ust. 2 reg.), lecz w odrębnych przepisach. Być może było to podyktowane tym, iż tylko niektórym skazanym naczelnik mógł udzielić zezwolenia na widzenie z rodziną poza zakładem karnym. Ci skazani to: więźniowie odbywający karę w ośrodku pracy więźniów³³, w zakładzie karnym przejściowym³⁴ oraz w rygorze złagodzonej w zakładzie karnym dla więźniów młodocianych³⁵.

---

33 W ośrodku pracy więźniów karę odbywali skazani za przestępstwa nieumyślne, skazani na zastępczą karę pozbawienia wolności w zamian za nieuiszczoną grzywnę, skazani za przestępstwa umyślne, którym do odbycia kary pozostało nie więcej niż 3 lata, jeżeli rodzaj popełnionego przestępstwa lub posiadane dane określające osobowość skazanego, jak cechy charakteru, dotychczasowy tryb życia, pobudki i sposób popełnienia przestępstwa, zachowanie się po jego popełnieniu, w czasie tymczasowego aresztowania lub odbywania kary, przemawiały za skierowaniem do ośrodka pracy, a także więźniowie wycofani z zakładów karnych przejściowych (§ 175 reg.).

34 Do zakładu karnego przejściowego można było skierować więźnia po odbyciu przez niego co najmniej 3 lat orzeczonej kary pozbawienia wolności i nie wcześniej niż na 6 miesięcy przed końcem kary albo na 6 miesięcy przed odbyciem części kary wymaganej do warunkowego zwolnienia, jeżeli istniały uzasadnione podstawy do przypuszczenia, że więzień może być warunkowo zwolniony (§ 188 reg.).

35 W tym rygorze odbywali karę skazani, którzy nie ukończyli 21. roku życia i w czasie odbywania kary pozbawienia wolności w rygorze zasadniczym wykazywali postępy w procesie reedukacji (§ 210 reg.).

Naczelnik decyzję o udzieleniu nagrody podejmował z urzędu lub na umotywowany wniosek przełożonego skazanego lub innych osób.

W regulaminie określono cele przepustki. Różnicowano je zależnie od kategorii skazanych. Skazanym odbywającym karę w ośrodku pracy więźniów zezwolenia można było udzielić na widzenie z rodziną poza terenem ośrodka (§ 185 ust. 2 reg.). Skazani odbywający karę w zakładzie przejściowym mogli otrzymać przepustkę nie tylko na widzenie z rodziną, ale również na załatwienie pilnej sprawy osobistej lub rodzinnej (§ 201 ust. 2 reg.)³⁶. W stosunku do skazanych młodocianych, odbywających karę w rygorze złagodzonej w zakładzie karnym dla młodocianych, cel zezwolenia określono znacznie szerzej. Wskazano bowiem na widzenie z rodziną lub na załatwienie pilnej sprawy rodzinnej lub osobistej, ale także na udanie się na imprezę kulturalno-oświatową lub sportową (§ 239 ust. 2 reg.).

Nagrodę można było udzielić skazanemu, który wyróżniał się wzorowym zachowaniem i wzorową postawą, w szczególności pilnością w pracy i nauce.

W przypadku skazanych odbywających karę w ośrodku pracy więźniów i skazanych młodocianych odbywających karę w rygorze złagodzonej wprowadzono przesłankę formalną a mianowicie odbycie przynajmniej połowy wymierzonej kary i przebywanie w danej jednostce co najmniej pół roku (§ 185 ust. 2 reg.). W ocenie doktryny³⁷ było to w pełni zasadne ze względów zarówno wychowawczych, jak i ochronnych. W uzasadnieniu wskazywano, że więzień powinien zasłużyć na ulgi. Odbycie zaś znacznej części kary uzasadnia mniejsze prawdopodobieństwo pokusy niepowrotu do więzienia.

---

36 Zakłady te jednak nigdy nie powstały. Zob. szerzej H. Machel, *Sens i bezsens resocjalizacji penitencjarnej – casus polski. Studium penitencjarno-pedagogiczne*, Kraków 2006, s. 76.

37 S. Pławski, *Prawo penitencjarne*, Warszawa 1968, s. 153.

§ 3. Zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego w okresie obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego z 1969 r.

Z dniem 1 stycznia 1970 r. wszedł w życie kodeks karny³⁸ i kodeks karny wykonawczy³⁹. W obu kodeksach określono cele wykonywania kary pozbawienia wolności. Określenie w kodeksie karnym podstawowych zasad wykonywania kary pozbawienia wolności, jak podkreślono w Uzasadnieniu projektu Kodeksu karnego⁴⁰, miało tworzyć pomost pomiędzy formułami dotyczącymi odpowiedzialności karnej a warunkami jej wykonywania. Wykonywanie kary, zgodnie z art. 80 § 1 kk., miało wpływać wychowawczo na skazanego, kształtować jego właściwy stosunek do pracy, wdrażać do przestrzegania porządku prawnego i tym samym przeciwdziałać ponownemu popełnieniu przestępstwa. Wykonywanie kary opierało się na zasadzie indywidualizacji metod i środków oddziaływania.

W kodeksie karnym wykonawczym zadania wykonywania kary pozbawienia wolności określono w art. 37 kkw. Ten przepis J. Śliwowski⁴¹ uznał za „wyznanie wiary” polskiego penitencjaryzmu i podkreślał, że „oddaje humanizm naszego prawa penitencyjnego wynikający ze zwrotu «kształtowanie postawy»”. Zgodnie z przywołanym przepisem wykonywanie kary pozbawienia wolności „miało na celu kształtowanie społecznie pożądanej postawy skazanego, a zwłaszcza wdrażanie go do społecznie użytecznej pracy oraz przestrzegania porządku prawnego i tym samym przeciwdziałania powrotowi do przestępstwa”.

Obok tak zakreślonego celu wykonywania kary pozbawienia wolności wskazano na cele szczegółowe. Za takie uznano uświado-

---

38 Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny, Dz.U. Nr 13, poz. 94.

39 Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny wykonawczy, Dz.U. Nr 13, poz. 98.

40 Uzasadnienie Projektu kodeksu karnego oraz przepisów wprowadzających kodeks karny, Warszawa 1968, s. 118.

41 J. Śliwowski, Prawo i polityka penitencyjna, s. 128.

mienie sobie przez skazanego społecznej szkodliwości dokonanego czynu, kształtowanie i utrwalanie w skazanym poczucia odpowiedzialności, dyscypliny społecznej, postawy obywatelskiej. Te cele, w ocenie J. Śliwowskiego⁴², określono bardzo ambitnie. Zmierzały bowiem nie tylko do osiągnięcia poprawy jurydycznej, ale również wewnętrznej skazanego, a więc „uświadomienie sobie przez skazanego społecznej szkodliwości, tzn. bezprawności jego czynu i internalizację stanów charakteryzujących obywatela: poczucie odpowiedzialności i dyscypliny społecznej, postawy obywatelskiej, szacunku dla innych i kultury życia codziennego”. Osiągnięcie tych celów miało stanowić gwarancję osiągnięcia celu zasadniczego, więc ukształtowania społecznie pożądanej postawy skazanego i uchronienia go od recydywy.

Należy zauważyć, iż regulaminem wykonywania kary pozbawienia wolności z 1989 r.⁴³, uwzględniając zasadę indywidualizacji wykonywania kary pozbawienia wolności, uszczegółowiono cele wykonywania kary w stosunku do różnych grup skazanych. I tak w przypadku skazanych młodocianych uznano za najbardziej istotne kształtowanie pozytywnych cech charakteru oraz społecznie pożądanych postaw przez stosowanie metod i środków oddziaływania penitencjarnego odpowiednich do wieku i osobowości skazanych (§ 94 reg.). Wobec recydywistów uznano, że wykonywanie kary powinno zmierzać w szczególności do kształtowania u nich przekonania o możliwości i celowości prowadzenia uczciwego życia, przygotowania do takiego życia, wyrobienia i utrwalenia nawyku pracy (§ 100 reg.). W stosunku do skazanych za przestępstwa nieumyślne zwrócono uwagę na potrzebę kształtowania poczucia odpowiedzialności oraz wyrobienia zdolności przewidywania następstw swego postępowania (§ 105 reg.). W odniesieniu do kobiet za szczególnie istotne uznano potrzebę podtrzymywania i utrwalania więzi uczu-

---

42 J. Śliwowski, *Prawo i polityka penitencjarna*, s. 127.

43 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 maja 1989 r. w sprawie regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności, Dz.U. Nr 31, poz. 166.

ciowej z rodzinami, w szczególności z małoletnimi dziećmi (§ 107 ust. 1 reg.). W stosunku do skazanych z zaburzeniami psychicznymi, upośledzonych umysłowo oraz uzależnionych od alkoholu lub od środków odurzających zaakcentowano zapobieganie pogłębianiu się patologicznych cech osobowości oraz przywracanie równowagi psychicznej i kształtowanie zdolności współżycia społecznego (§ 115 reg.).

Wracając do art. 37 kkw. należy zauważyć, iż wskazano także metody i środki działalności resocjalizacyjnej, a więc poddanie skazanego dyscyplinie i porządkowi w odpowiednim zakładzie karnym oraz oddziaływanie zwłaszcza poprzez pracę, naukę i zajęcia kulturalno-oświatowe. Doktryna do środków oddziaływania zaliczała także nagrody i kary dyscyplinarne⁴⁴. Stosowanie wszelkich metod i środków postępowania, zgodnie z generalną dyrektywą wyrażoną w art. 7 § 3 kkw., powinno odbywać się w sposób humanitarny, z poszanowaniem godności skazanego.

Realizacja zadań postawionych przed wykonywaniem kary pozbawienia wolności wymagała indywidualnego podejścia w postępowaniu ze skazanymi, zważywszy na zróżnicowanie populacji skazanych pod względem wieku, poziomu wykształcenia, cech charakteru, stanu zdrowia fizycznego i psychicznego, powrotności do przestępstwa, stopnia demoralizacji czy stopnia społecznego niebezpieczeństwa popełnionego czynu. Zróżnicowanie zakładów karnych pod względem warunków i rygorów odbywania kary⁴⁵ miało służyć maksymalnemu dostosowaniu metod i środków oddziaływania do indywidualnych cech osobowości skazanego⁴⁶.

---

44 Zob. S. Lelental, *Prawo karne wykonawcze*, Warszawa 1990, s. 87.

45 Zakłady karne dzielono na: ośrodki pracy, zakłady karne zwykłe, zakłady karne przejściowe, zakłady karne dla młodocianych, zakłady karne dla recydywistów, zakłady karne dla skazanych wymagających stosowania szczególnych środków leczniczo-wychowawczych, zakłady karne dla odbywających karę aresztu wojskowego (art. 39 § 1 kkw.). Przewidziano trzy rygory: zasadniczy, złagodzony i obostrzony (art. 40 kkw.).

46 K. Buchała, *Prawo karne materialne*, Warszawa 1980, s. 527.

Tak określony cel wykonywania kary pozbawienia wolności, w ocenie doktryny⁴⁷, wskazywał, iż u podstaw wykonywania kary pozbawienia wolności leży ponad wszelką wątpliwość resocjalizacja.

W realizację celu wykonywania kary pozbawienia wolności wpisywał się kształtujący się system zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego.

W kodeksie karnym wykonawczym przewidziano dwa zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego:

- zezwolenie w wypadkach losowych na opuszczenie zakładu karnego, w miarę potrzeby w asyście funkcjonariusza Służby Więziennej, na czas nie przekraczający 5 dni (art. 59 kkw.),
- nagrodę w formie zezwolenia uprawniającego do opuszczenia zakładu karnego na czas nie przekraczający 5 dni (art. 55 kkw.).

Należy dodać, że w chwili wejścia w życie kodeksu karnego wykonawczego obowiązywał regulamin wykonywania kary pozbawienia wolności z 1966 r. W regulaminie przewidziano kolejną nagrodę w postaci zezwolenia na widzenie poza terenem jednostki penitencjarnej na czas nieprzekraczający 6 godz. Tę nagrodę mogli otrzymać tylko skazani odbywający karę w ośrodku pracy więźniów, w zakładach przejściowych i zakładach karnych dla młodocianych więźniów.

Zdaniem A. Rzeplińskiego⁴⁸ skazany powinien nabywać prawo do ubiegania się o zezwolenie na widzenie się, bez dozoru, z osobą najbliższą poza terenem zakładu karnego po wykorzystaniu pierwszej nagrody kilkudniowej. W uzasadnieniu Autor propozycji wska-

---

47 Zob. m.in.: M. Cieślak, *Polskie prawo karne, Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1990, s. 444; K. Buchała, *Prawo karne materialne* Warszawa 1980, s. 526; K. Buchała, [w:] K. Buchała, W. Wolter, *Wykład prawa karnego na podstawie kodeksu karnego z 1969 r.*, s. 77; S. Lelental, *Wykład prawa karnego wykonawczego z elementami polityki kryminalnej według stanu prawnego na dzień 31 grudnia 1995 r. oraz projektu kodeksu karnego wykonawczego z 1995 r.*, Łódź 1996, s. 108; S. Paweła, *Kodeks karny wykonawczy*, Warszawa 1972, s. 142.

48 A. Rzepliński, *Problem prawa więźniów do kontaktów z osobami bliskimi*, SP 1976, nr 3, s. 267.

zywał, że „Pierwszy pobyt skazanego poza zakładem karnym nie powinien powodować zbyt wielkiego napięcia przez nagłą i bardzo krótką, bo kilkugodzinną zmianę środowiska. Napięcia te łatwo złagodzi, jak się zdaje, dłuższy kilkudniowy jego pobyt w środowisku rodzinnym, umożliwiający mu jednocześnie szersze zaznajomienie się z sytuacją osób najbliższych”. Wiele lat później J. Szumski⁴⁹ wprawdzie nie kwestionował racjonalności tego postulatu, ale nie bez słuszności wskazywał, iż jego realizacja mogłaby wpłynąć na ograniczenie udzielania krótkoterminowych przepustek z tego powodu, że raczej łatwiej jest uzyskać zezwolenie na krótszy pobyt poza zakładem niż na dłuższy.

Zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach losowych powszechnie określano jako „przepustkę losową”. Ustawodawca nie zdefiniował pojęcia „wypadek losowy”. Tak więc była to rola doktryny. Z analizy poglądów doktryny⁵⁰ wynika, że za taki wypadek uznawano zdarzenia wyjątkowe, które dotyczyły osób najbliższych skazanemu. Do takich zdarzeń zaliczano przede wszystkim śmierć osoby najbliższej, a więc dziecka, małżonka lub rodziców skazanego bądź ciężką, zagrażającą życiu chorobę takiej osoby. Również za wypadki losowe uznawano takie zdarzenia, jak: klęski żywiołowe, zniszczenie zabudowań na skutek pożaru lub powodzi, naturalnie gdy dotyczyły mienia skazanego lub osób najbliższych skazanemu. Tak więc były do zdarzenia łączące się z przykrymi następstwami. Niewątpliwie występując z wnioskiem skazany musiał udokumentować, iż zdarzenie, które w jego ocenie uzasadniało wniosek, miało miejsce.

---

49 J. Szumski, *Zezwolenie na czasowe opuszczenie zakładu karnego przez skazanego (ewolucja ustawodawstwa i praktyki)*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska* 1996, Vol. XLIII, s. 147.

50 S. Pawela, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, s. 213; E. Hansen, *Przerwa w wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tzw. przepustka losowa*, *Studia KKiP* 1976, t. 5, s. 340; J. de Michelis, *Kontakty ze światem zewnętrznym*, [w:] *Stan i węzłowe problemy polskiego więziennictwa*, *Biuletyn RPO* 1995, nr 28, s. 165; A. Rzepliński, *Problem prawa więźniów do kontaktu z osobami bliskimi*, s. 264; A. Siemaszko, J. Szumski, D. Wójcik, *Zezwolenie na czasowe opuszczenie zakładu karnego*, *Arch. Krym.* 1997–1998, t. XXIII–XXIV, s. 120; J. Szumski, *Zezwolenie na czasowe opuszczenie zakładu karnego przez skazanego (ewolucja ustawodawstwa i praktyki)*, s. 146.

Z prowadzonych w 1974 r. badań⁵¹ wynika, że 72,7% uzyskanych zezwoleń dotyczyło zgonu osoby bliskiej skazanemu. Ciężka choroba osoby bliskiej stanowiła zaś uzasadnienie 12% udzielonych zezwoleń. Interpretacja doktryny co do sformułowania „wypadek losowy” znajdowała więc odzwierciedlenie w praktyce udzielanych zezwoleń. W pozostałych przypadkach jako wypadek losowy traktowano ślub dziecka czy potrzebę zajęcia się dziećmi. Uwzględniano więc także wydarzenia radosne w życiu skazanego. Godzi się odnotować, iż zdarzały się przypadki, gdy zezwolenia udzielano z powodu przyjazdu osoby bliskiej skazanemu z zagranicy czy obmierzania pola, którego właścicielem był skazany, przez geodetę. Analiza⁵² praktyki udzielania tzw. przepustek losowych w latach 1991–1999 wskazywała na występowanie istotnych różnic w interpretacji „zdarzenia losowego” przez poszczególnych sędziów penitencjarnych. Znaczna grupa sędziów penitencjarnych za zdarzenia losowe uznawała śmierć osoby najbliższej skazanemu lub ciężką chorobę takiej osoby oraz zaistnienie tragicznych zdarzeń losowych (pożar, powódź) ale też niektórzy sędziowie za zdarzenia losowe uznawali ślub w rodzinie, komunie, remonty mieszkania, a nawet okazjonalne spotkania rodzinne.

A. Rzepliński⁵³, odnosząc się do określania tej formy zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego „przepustką losową”, zwracał uwagę, że użyte przez ustawodawcę sformułowanie „wypadek losowy” nie odzwierciedlało w pełni wszystkich zdarzeń rodzinnych o charakterze nadzwyczajnym np. takich jak ślub dziecka skazanego, a przecież taka okoliczność przyznania przepustki jest „ze wszech miar racjonalna”. Tak więc proponował, nawiązując do znanego w prawie pracy urlopu okolicznościowego, którego można było udzielić np. także z okazji ślubu dziecka pracownika, zmianę nazwy

51 Zob. E. Hansen, Przerwa w wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tzw. przepustka losowa, s. 339.

52 Zob. M. Wołowicz, Udzielanie osadzonym zezwoleń na czasowe opuszczenie jednostek penitencjarnych bez dozoru w latach 1991–1999, [w:] Więziennictwo. Nowe wyzwania, pr. zb. pod red. B. Hołysta, W. Ambrozika, P. Stępnika, Warszawa-Poznań-Kalisz 2001, s. 274.

53 A. Rzepliński, Problem prawa więźniów do kontaktów z osobami bliskimi, s. 264–265.

z „przepustki losowej” na „przepustkę okolicznościową”. W dalszej części wywodów Autor sugerował, udzielanie tej przepustki tylko wtedy, gdyby skazany nie nabył jeszcze prawa do ubiegania się o przepustkę kilkudniową albo gdyby istniały przeciwwskazania do opuszczenia zakładu karnego bez asysty funkcjonariusza. Ta część propozycji nie znalazła aprobaty w doktrynie⁵⁴. Zwracano, zresztą słusznie, uwagę, że funkcje obu przepustek są różne. Przesłanką przepustki w formie nagrody jest zachowanie skazanego, a nie zdarzenie losowe.

Ustawodawca nie wyłączał żadnej grupy skazanych z możliwości korzystania z tego zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego. Dostrzegając, że o takie zezwolenie mogą ubiegać się także skazani, co do których istnieje obawa, iż nie powrócą z przepustki, dopuszczono udzielenie zezwolenia w miarę potrzeby w asyście funkcjonariusza Służby Więziennej. Zważywszy, że maksymalny okres pobytu skazanego na wolności, jak wynikało z art. 59 § 1 kkw., nie mógł przekraczać 5 dni, trafnie podnoszono, że zezwolenie połączone z asystą funkcjonariusza ze względu na wynikające z asysty trudności dla funkcjonariuszy Służby Więziennej powinno być ograniczone tylko do kilku godzin⁵⁵. Oczywiście asysta funkcjonariusza Służby Więziennej wiązała się z kosztami. Ustawodawca nie wypowiedział się w tej kwestii. W ocenie S. Paweli⁵⁶ koszty te powinien ponosić skazany i dopuszczał uzależnienie zwolnienia od pokrycia kosztów chociażby w postaci zaliczki uiszczonej przed opuszczeniem zakładu karnego.

Wniosek o zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego mógł złożyć skazany, jego obrońca, prokurator, naczelnik zakładu karnego, a także rodzina skazanego. Decyzja pozostawała w gestii sędziego penitencjarnego. Ustawodawca nie wypowiedział się co do

---

54 A. Siemaszko, J. Szumski, D. Wójcik, *Zezwolenie na czasowe opuszczenie zakładu karnego*, s. 120

55 S. Pawela, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, s. 214.

56 *Ibidem*.

formy decyzji. W doktrynie⁵⁷ opowiadano się za formą pisemną ze wskazaniem w decyzji okresu, na jaki wydano zezwolenie.

Wprawdzie to sędzia penitencjarny podejmował decyzję, jednak ustawodawca dopuszczał odstępstwo od tej zasady. W wypadkach nagłych zezwolenia mógł udzielić naczelnik zakładu karnego. W ocenie doktryny⁵⁸ przypadki nagłe to takie, w których normalny tryb postępowania, a więc przede wszystkim przekazanie dokumentów sędziemu penitencjarnemu, mógł spowodować, że decyzja sędziego byłaby spóźniona. Z całą pewnością takie przypadki mogły mieć miejsce wówczas, gdy skazany ubiegał się o przepustkę w celu udziału w pogrzebie czy spotkania z osobą ciężko chorą, gdy jej stan zdrowia zagrażał życiu. Gdy zwolnienia udzielał naczelnik zakładu karnego, ciążył na nim obowiązek niezwłocznego zawiadomienia sędziego penitencjarnego oraz prokuratora.

W kodeksie karnym wykonawczym (art. 59 § 1) przyjęto zasadę, że czasu pobytu skazanego na wolności nie odlicza się od okresu odbywania kary. Sędzia penitencjarny mógł jednak podjąć inną decyzję, a więc o odliczeniu tego okresu, ale tylko wówczas gdy skazany w okresie zezwolenia nadużył zaufania. W ocenie doktryny⁵⁹ odliczenie czasu pobytu skazanego poza zakładem karnym od okresu odbywania kary uzasadniało niezgłoszenie się skazanego bezpośrednio po upływie terminu zezwolenia do zakładu karnego, świadome wprowadzenie w błąd organu udzielającego zezwolenia. Można wnosić, iż wprowadzenie w błąd dotyczyło przesłanki zwolnienia, a więc udokumentowania wystąpienia wypadku losowego. Wskazywano także na sytuacje, gdy skazany nie korzystał z pobytu poza zakładem karnym w takim celu, na jaki uzyskał zezwolenie, a więc np. nie pojawił się na pogrzebie czy nie spotkał się z chorym członkiem rodziny.

---

57 *Ibidem.*

58 *Ibidem.*

59 *Ibidem*, s. 214–215.

Przechodząc do kolejnej formy zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego – nagrody, należy zauważyć, iż w kodeksie karnym wykonawczym nie umieszczono katalogu nagród, odsyłając w tej materii do regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności. Wskazano tylko, jak to określił ustawodawca, najwyższą nagrodę, a mianowicie zezwolenie uprawniające do opuszczenia zakładu karnego na czas nieprzekraczający 5 dni (art. 55 § 3 kkw.). Nie określono maksymalnej liczby dni w roku, w których skazany mógł przebywać na przepustce.

W przypadku tej nagrody określono dwie przesłanki materialne. Nagrodę w postaci zezwolenie uprawniającego do opuszczenia zakładu karnego, podobnie jak każdą z katalogu nagród umieszczonego w regulaminie wykonywania kary, można było przyznać skazanemu, który wyróżniał się wzorową postawą, a zwłaszcza pilnością w nauce lub pracy (art. 55 § 1 kkw.). Należy zauważyć, iż w regulaminie wykonywania kary pozbawienia wolności z 1974 r.⁶⁰ także określono przesłankę udzielania nagród. Powtórzono treść art. 55 § 1 kkw., dodając, że udzielenie nagrody powinno zmierzać przede wszystkim do ugruntowania społecznie pożądanej postawy skazanego i pobudzenia jego aktywności w procesie resocjalizacji. Druga przesłanka materialna, a odnosząca się wyłącznie do tej nagrody, to wykazanie się przez skazanego dobrym zachowaniem i postępaniami w resocjalizacji (art. 55 § 3 kkw.). W doktrynie⁶¹ wskazywano na konieczność ustalenia, czy nastąpiła poprawa w reedukacji skazanego. W praktyce, jak wynika z przywołanych już badań⁶², to negatywna opinia administracji zakładu karnego o zachowaniu skazanego, obawa co do uchylania się przez skazanego od powrotu do więzienia stanowiły przyczynę odmowy udzielenia zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego.

---

60 Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 stycznia 1974 r. w sprawie tymczasowego regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności, Dz. Urz. MS nr 2, poz. 6–7.

61 S. Paweła, Kodeks karny wykonawczy, s. 200.

62 E. Hansen, Przerwa w wykonywaniu kary pozbawienia wolności, s. 343.

W kodeksie karnym wykonawczym, obok przesłanek materialnych, sformułowano przesłankę formalną. Z tej nagrody mogli korzystać skazani po odbyciu połowy orzeczonej kary. Wymóg odbycia połowy orzeczonej kary został oceniony przez doktrynę negatywnie. A. Rzepliński⁶³ zwracał uwagę na zbyt ni schematyzm. Patrząc na tę przepustkę z perspektywy utrzymywania przez skazanego więzi z rodziną pisał „W przypadku osób skazanych na bardzo długie kary pozbawienia wolności perspektywa ubiegania się o takie przepustki po 6–8 latach demobilizuje skazanego i jego rodzinę w dążeniu do podtrzymywania wzajemnych więzi. Po takim czasie skazany nie będzie miał raczej do kogo wracać. Stąd też udzielenie mu przepustki po kilku latach nic zazwyczaj nie zmieni w jego sytuacji rodzinnej”. W ocenie A. Rzeplińskiego okres pobytu w zakładzie karnym, z upływem którego skazany nabywałby prawo do ubiegania się o przepustkę, nie powinien być krótszy niż 3 miesiące i dłuższy niż 5 lat. Tenże autor⁶⁴ zwracał uwagę na niekonsekwencję ustawodawcy, który w art. 93 § 1 kk. umożliwił warunkowe przedterminowe zwolnienie młodocianych po odbyciu połowy kary, wskazując, że w ten sposób eliminowano skazanych, którzy uzyskali warunkowe zwolnienie z ubiegania się o tę nagrodę. W przypadku zaś skazanych, którym odmówiono warunkowego przedterminowego zwolnienia, wyrażał obawę, zresztą słuszną, że odmowa udzielenia zwolnienia zaważy na rozpatrywaniu wniosku o udzielenie tej nagrody.

W ocenie doktryny⁶⁵ określenie tak długiego, jak połowa kary, okresu odbycia kary jako przesłanki formalnej nagrody wskazywało, że ustawodawca traktował tę nagrodę „jako swoisty sprawdzian zachowania się skazanego przed ewentualnym zastosowaniem do niego warunkowego przedterminowego zwolnienia”. Utrzymywano,

63 A. Rzepliński, Problem prawa więźniów do kontaktów z osobami bliskimi, s. 262–263.

64 A. Rzepliński, Rodziny więźniów długoterminowych, Ossolineum 1981, s. 264.

65 A. Siemaszko, J. Szumski, D. Wójcik, Zezwolenie na czasowe opuszczenie zakładu karnego, s. 116. Zob. także J. Szumski, Zezwolenie na czasowe opuszczenie zakładu karnego przez skazanego (ewolucja ustawodawstwa i praktyki), s. 140.

że przy takiej koncepcji kontakty skazanego z rodziną oraz ze światem zewnętrznym schodziły na dalszy plan.

W tymczasowym regulaminie wykonywania kary pozbawienia wolności z 1974 r.⁶⁶ w katalogu nagród była także druga nagroda umożliwiająca opuszczanie przez skazanego zakładu karnego – zezwolenie na widzenie się, bez dozoru, z osobą najbliższą poza terenem zakładu karnego na czas nieprzekraczający 6 godzin (§ 81 pkt 16 reg.). Tę nagrodę, zgodnie z regulaminem, można było udzielić skazanemu, który wyróżniał się wzorową postawą, a zwłaszcza należytą pracą lub pilnością w nauce. W regulaminie podkreślono, że udzielenie nagrody powinno zmierzać do ugruntowania społecznie pożądanej postawy skazanego i pobudzenia jego aktywności w procesie resocjalizacji.

W kodeksie karnym wykonawczym nie pozbawiono żadnej kategorii skazanych ubiegania się o nagrody wolnościowe. Uczyniono to tymczasowym regulaminem wykonywania kary pozbawienia wolności. Nagrody w formie zezwolenia na widzenie bez dozoru z osobą najbliższą poza terenem zakładu karnego i zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego nie można było udzielić skazanemu odbywającemu karę w rygorze obostrzonym⁶⁷. To istotne zawężenie zakresu udzielania nagród wolnościowych nie było jedynym represyjnym przejawem tego aktu⁶⁸, ale pozostawało w zgodności z represyjną polityką karną w pierwszych latach obowiązywania kodek-

66 Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 stycznia 1974 r. w sprawie tymczasowego regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności, Dz. Urz. MS nr 2, poz. 6.

67 W rygorze obostrzonym rozpoczynali odbywanie kary skazani na karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 10 albo na karę 25 lat pozbawienia wolności. W tym rygorze rozpoczynali odbywanie kary również inni skazani, jeżeli o poważnym stopniu ich demoralizacji świadczyły dane określające osobowość, uprzednią karalność, charakter przestępstwa, zwłaszcza zaś stopień społecznego niebezpieczeństwa czynu, a w szczególności skazanie za przestępstwo: przeciwko podstawowym interesom gospodarczym Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, zagarnięcie mienia społecznego znacznej wartości, umyślnego zabójstwa, umyślnego ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia, rozboju, zgwałcenia, czynnej napaści na funkcjonariusza polegającej na spowodowaniu ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia oraz o charakterze chuligańskim (§ 9 ust. 1 i 2 reg.).

68 Wprowadzono m.in. rygor surowy wykonywania kary pozbawienia wolności. Reżim tego rygoru pozostawał w sprzeczności z zasadą humanitaryzmu i poszanowania godności ludzkiej, jedną z naczelnych, zgodnie z kodeksem karnym wykonawczym, zasad postępowania ze skazanymi.

su karnego wykonawczego⁶⁹, której następstwem był systematyczny wzrost liczby skazanych odbywających karę pozbawienia wolności. Nie pozostało to bez wpływu na indywidualizację oddziaływań penitencjarnych.

Zarówno regulacje regulaminowe, jak i sposób wydania regulaminu, który pozostawał w sprzeczności z art. 221 § 1 kkw.⁷⁰, zostały poddane krytyce⁷¹.

Tymczasowym regulaminem wykonywania kary pozbawienia wolności upoważniono naczelnika zakładu karnego do udzielania nagród. Nagrody w postaci zezwolenia uprawniającego do opuszczenia zakładu karnego, podobnie jak inne nagrody, naczelnik udzielał z urzędu lub na pisemny wniosek przełożonego skazanego. Udzielanie nagrody w postaci zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego na czas nie przekraczający 5 dni ustawodawca uzależnił od zgody sędziego penitencjarnego (art. 55 § 4 kkw.). Tak więc, jak uważa S. Paweł⁷², naczelnik zakładu karnego występował do sędziego penitencjarnego z uzasadnionym wnioskiem, dołączając odpowiednią dokumentację, o wyrażenie zgody na przyznanie nagrody.

Decyzję o udzieleniu nagrody wydaną na piśmie przekazywano skazanemu. Zaś gdy przemawiały za tym względy wychowawcze, można było ją podać do wiadomości innych skazanych czy rodzinie skazanego. Naczelnik mógł odwołać decyzję, gdy zmianie uległy podstawy jej wydania.

Nowelizacją tymczasowego regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności w 1981 r.⁷³ wprowadzono zmiany w przypadku nagród wolnościowych. Czas trwania nagrody w postaci ze-

69 Zob. szerzej M. Melezini, Punitivność wymiaru sprawiedliwości w Polsce w XX wieku, Białystok 2003, s. 397 i n.

70 Zgodnie z art. 212 § 1 kkw. regulamin wykonywania kary pozbawienia wolności powinien być wydany jako rozporządzenie a nie zarządzenie.

71 J. Śliwowski, Tymczasowy regulamin wykonywania kary pozbawienia wolności jego ocena, PiP 1976, z. 10, s. 34–51.

72 S. Paweł, Kodeks karny wykonawczy, s. 200.

73 Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 maja 1981 r. w sprawie zmiany tymczasowego regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności, Dz. Urz. MS nr 2, poz. 11. Zob. szerzej

zwolenia na widzenie bez dozoru z osobą najbliższą poza terenem zakładu karnego wydłużono z 6 godz. do 10 godz. Utrzymano zakaz przyznawania nagród wolnościowych skazanym odbywającym karę w rygorze obostrzonym oraz objęto tym zakazem skazanych odbywających karę w zakładzie karnym dla recydywistów.

Przełomowy rok 1981 zapoczątkował także zmiany w płaszczyźnie wykonywania kary pozbawienia wolności, a ich pierwszym zwiastunem były projekty nowelizacji kodeksu karnego wykonawczego. Propozycje nowelizacji odnosiły się także do czasowych zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego.

W przygotowanym w 1981 r. projekcie zmian kodeksu karnego wykonawczego⁷⁴ pojawiła się propozycja zastąpienia odbycia połowy kary odbyciem co najmniej jednej trzeciej części kary, nie mniej niż 6 miesięcy. Podobna propozycja znalazła się w projekcie nowelizacji kodeksu karnego wykonawczego autorstwa A. Rzeplińskiego⁷⁵. W obu projektach proponowano znaczne wydłużenie czasu trwania tej nagrody. W projekcie rządowym proponowano opuszczenie zakładu karnego na okres do 14 dni. Autorzy projektu uznali za celowe określenie także łącznego czasu trwania pobytu skazanego na wolności. Proponowano maksimum 28 dni w roku. A. Rzepliński proponował wprowadzić skrócenie, w porównaniu do projektu rządowego, jednorazowego okresu trwania przepustki, sugerując, iż czas pobytu na wolności nie powinien przekraczać 10 dni, ale równocześnie proponował wydłużenie łącznego okresu trwania przepustek do 30 dni w roku.

Istotne zmiany w przypadku przesłanki formalnej udzielenia nagrody w postaci zezwolenia na opuszczenie zakładu karne-

---

J. Śliwowski, Tymczasowy regulamin wykonywania kary pozbawienia wolności, s. 34 i n. Zob. także J. Migdał, Polski system penitencyjny w latach 1956–2008, Gdańsk 2008, s. 398.

74 Projekt zmian kodeksu karnego wykonawczego, Warszawa 1981.

75 Kodeks karny wykonawczy. Autorski projekt nowelizacji przygotowany przez Andrzeja Rzeplińskiego, Warszawa, lipiec 1986 r., [w:] Obywatelskie inicjatywy ustawodawcze Solidarności 1980–1990. Materiały i projekty ustaw Centrum Obywatelskich Inicjatyw Ustawodawczych „S” i Społecznej Rady Legislacyjnej, Warszawa 2001, s. 294 i n.

go nastąpiły w wyniku nowelizacji kodeksu karnego wykonawczego w 1988 r.⁷⁶ Wówczas znacząco skrócono czas pobytu skazanego w zakładzie karnym, decydujący o możliwości ubiegania się o tę nagrodę. Zgodnie z nowelizowanym art. 55 § 3 kk. nagrodę można było udzielić skazanemu, który odbył co najmniej połowę tej części kary pozbawienia wolności, po której mógł być warunkowo przedterminowo zwolniony. Nadal jednak nie uregulowano kwestii maksymalnej liczby dni w roku, w których skazany mógł przebywać na przepustce. Krytycznie odnosząc się do braku takiej regulacji, J. Górny⁷⁷, zwracał uwagę, że może dojść do sytuacji, że skazany będzie korzystał z przepustek tak często, że „właściwie samymi przepustkami – niezależnie od tego, czy otrzyma warunkowe zwolnienie czy też nie, znacznie skraca sobie czas trwania kary, w ekstremalnych sytuacjach nawet o połowę czy więcej”.

Kolejne zmiany miały miejsce w 1989 r., a więc w nowej rzeczywistości społeczno-ekonomicznej. Nowym regulaminem wykonywania kary pozbawienia wolności⁷⁸ przedłużono czas trwania zezwolenia na widzenie bez dozoru z osobą najbliższą poza terenem zakładu karnego z 10 godz. do 24 godz. (§ 62 ust. 14 reg.). Wprowadzono także dodatkowe widzenia bez dozoru poza zakładem karnym dla skazanych odbywających karę w rygorze złagodzonej w ośrodkach pracy (§ 86.3 reg.)⁷⁹. Skazani mieli prawo korzystać w dni wolne od pracy z zezwolenia na widzenie, bez dozoru z osobą najbliższą, poza terenem zakładu karnego na czas nieprzekraczający 24 godz. Prawo do tego widzenia mieli także skazani odbywający karę w rygorze złagodzonej w zakładzie karnym zwykłym⁸⁰, a tak-

76 Ustawa z dnia 17 czerwca 1988 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach, Dz.U. Nr 20, poz. 135 (weszła w życie z dniem 1 lipca 1989 r.).

77 Zob. J. Górny, Zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego, s. 14.

78 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 czerwca 1989 r. w sprawie regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności, Dz.U. Nr 31, poz. 166.

79 W ośrodkach pracy odbywali karę skazani za przestępstwa nieumyślne, chyba, że przeciwko skierowaniu do tych ośrodków przemawiały względy resocjalizacyjne, bezpieczeństwa lub zdrowotne (§ 106 ust. 3 reg.).

80 W zakładzie karnym zwykłym w rygorze złagodzonej rozpoczynali odbywanie kary skazani na karę pozbawienia wolności za przestępstwo nieumyślne, odbywający karę zastępczą w zamian za nie uiszczoną grzywnę lub karę ograniczenia wolności.

że skazani odbywający karę w zakładzie karnym przejściowym⁸¹. W doktrynie⁸² zwracano uwagę, że redakcja § 86 ust. 3 pkt 1 regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności, a właściwie użycie sformułowania „mają prawo”, „mogłoby sugerować, iż w ten sposób po raz pierwszy potraktowano przepustkę jako uprawnienie należne skazanym, aczkolwiek nie sposób nie zauważyć, że udzielenie takich zezwoleń pozostawiono do uznania naczelnika”. W ocenie J. de Michalis⁸³ to widzenie miało również w sobie element nagrody, „bo przecież do ośrodków pracy i zakładów przejściowych trafiają skazani, którzy wykazali się postęпами w resocjalizacji i z tego powodu zasłużyli na wyróżnienie”.

Zarówno w kodeksie karnym wykonawczym, jak i w kolejnych regulaminach wykonywania kary pozbawienia wolności nie podjęto kwestii zaliczenia okresu pobytu skazanego na wolności na poczet kary. S. Paweła⁸⁴ postulował nieodliczanie czasu pobytu skazanego poza zakładem karnym od czasu odbywania kary. W uzasadnieniu swego stanowiska wskazywał na dopuszczenie na zasadzie analogii stosowania art. 59 kkw., a więc rozwiązania, które dotyczyło tzw. przepustki losowej. Zgodnie z tym przepisem, w przypadku gdy skazany korzystał z zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach losowych czasu tego nie odliczało się od okresu odbywania kary. Gdy zaś skazany w tym okresie nadużył zaufania, decyzję ustawodawca pozostawiał w gestii sędziego penitencjarnego.

W 1990 r. pod dyskusję środowiskową poddano projekt kodeksu karnego wykonawczego⁸⁵. W projekcie przewidziano dwie na-

81 Do zakładów karnych przejściowych można było kierować skazanymi odbywającymi karę w rygorze złagodzonym, po odbyciu przez nich co najmniej 3 lat orzeczonej kary pozbawienia wolności, nie wcześniej jednak niż na 6 miesięcy przed przewidywanym warunkowym zwolnieniem albo przed końcem kary (§ 80 ust. 1 reg.).

82 A. Siemaszko, J. Szumski, D. Wójcik, *Zezwolenie na czasowe opuszczenie zakładu karnego*, s. 122.

83 J. de Michalis, *Kontakty ze światem zewnętrznym*, [w:] *Stan i węzłowe*, s. 163.

84 S. Paweła, *Kodeks karny wykonawczy*, s. 200.

85 Komisja do Spraw Reformy Prawa Karnego, Zespół Prawa Karnego wykonawczego, *Projekt Kodeksu karnego wykonawczego (przeznaczony do dyskusji środowiskowej)*, redakcja z dnia 21 czerwca 1990 r.

grody umożliwiające skazanemu opuszczenie zakładu karnego: zezwolenie na widzenie, bez dozoru, poza terenem zakładu karnego z osobą najbliższą na czas nieprzekraczający 24 godz. oraz zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego, bez dozoru, na czas nieprzekraczający jednorazowo 14 dni. W przypadku drugiej z wymienionych nagród określono maksymalny czas pobytu skazanego na wolności w roku, wskazując na 28 dni. Te nagrody, podobnie jak inne nagrody, które miał określać regulamin wykonywania kary pozbawienia wolności, można było przyznać skazanemu wyróżniającemu się zachowaniem w czasie odbywania kary (art. 135 proj.). W zasadzie nagród tych nie mogli otrzymać skazani odbywający karę w zakładzie karnym typu zamkniętego. Nie był to jednak zakaz bezwzględny. Dopuszczano bowiem udzielenie nagrody, gdy przemawiały za tym szczególne względy. Przyznanie nagród pozostawiono w gestii naczelnika zakładu karnego. Jednak przyznanie po raz pierwszy nagrody w postaci zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego wymagało zgody sędziego penitencjarnego.

Przewidziano także zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach losowych, które można było przyznać w postaci ulgi. Zezwolenia można było udzielić, w razie potrzeby, w asyście funkcjonariusza Służby Więziennej albo za zgodą sędziego penitencjarnego bez asysty. Czas trwania tego zezwolenia nie mógł przekraczać 5 dni. Proponowano także uregulowanie kwestii zaliczenia pobytu skazanego poza murami zakładu karnego na poczet kary. Uznano, że czasu pobytu na wolności nie odlicza się od okresu odbywania kary, chyba że sąd penitencjarny postanowi inaczej w wypadku, gdy skazany nadużył zaufania.

Zmieniając w 1994 r. regulamin wykonywania kary pozbawienia wolności⁸⁶, podjęto kwestię obowiązków skazanego w okresie jego pobytu na wolności. Zobowiązano skazanego korzystającego

---

86 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 czerwca 1994 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności, Dz.U. Nr 72, poz. 320.

z zezwolenia na widzenie się bez dozoru z osobą najbliższą poza terenem zakładu karnego (w formie nagrody albo na podstawie uprawnień wynikających z odbywania kary w rygorze złagodzonej w ośrodku pracy), z zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego na czas nieprzekraczający 5 dni (nagroda) oraz zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez asysty funkcjonariusza Służby Więziennej w wypadkach losowych do bezzwłocznego zgłaszania się do jednostki Policji właściwej terytorialnie dla miejsca jego przebywania w okresie korzystania z zezwolenia w celu potwierdzenia miejsca pobytu.

Kolejna zmiana regulaminu miała miejsce w 1995 r.⁸⁷ Należy zauważyć, iż w tym roku nowelizacją kodeksu karnego wykonawczego⁸⁸ wprowadzono istotne zmiany w typologii zakładów karnych. Zniesiono dotychczasowy podział zakładów karnych na ośrodki pracy, zakłady karne zwykłe, zakłady karne przejściowe, zakłady karne dla młodocianych, zakłady karne dla recydywistów, zakłady karne dla skazanych wymagających stosowania szczególnych środków leczniczo-wychowawczych i zakłady dla odbywających karę aresztu wojskowego (art. 39 § 1 kkw.). Zgodnie ze znowelizowanym art. 39 § 1 kkw. zakłady dzieliły się na zakłady karne dla młodocianych, zakłady karne dla odbywających karę po raz pierwszy, zakłady karne dla recydywistów penitencjarnych, zakłady karne dla skazanych wymagających stosowania szczególnych środków leczniczo-wychowawczych i zakłady dla odbywających karę aresztu wojskowego. Zniesiono także rygory, a wprowadzono typy zakładów. Każdy z wymienionych rodzajów zakładów karnych mógł być zorganizowany jako: zakłady karny typu zamkniętego, zakład karny typu półotwartego, zakład karny typu otwartego. Wraz ze zniesieniem rygoru złagodzonego „znikło” jedno z uprawnień skazanych

---

87 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 grudnia 1995 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności, Dz.U. Nr 153, poz. 788.

88 Ustawa z dnia 12 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywn i nawiązek w prawie karnym, Dz.U. Nr 95, poz. 475.

odbywających karę w tym rygorze w ośrodkach pracy, a mianowicie prawo do korzystania w dni wolne od pracy z zezwolenia na wycieczki bez dozoru z osobą najbliższą poza terenem zakładu karnego na czas nieprzekraczający 24 godzin. Łączono to z obarczaniem w latach 1993–1994 przez środki masowego przekazu więziennictwa współodpowiedzialnością za wzrost przestępczości⁸⁹. W ocenie mediów to także polityka udzielania skazanym zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru miała wpływ na wzrost przestępczości. Zezwolenia w rygorze złagodzonym stosowane w okresie weekendów stanowiły najczęściej stosowaną formę zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego.

Regulaminem wykonywania kary pozbawienia wolności z 1995 r. rozszerzono katalog obowiązków skazanego w okresie pobytu na wolności. Poza obowiązkiem bezzwłocznego zgłaszania się do jednostki Policji właściwej terytorialnie dla miejsca przebywania skazanego w okresie korzystania z zezwolenia w celu potwierdzenia miejsca pobytu, wprowadzono obowiązek bezzwłocznego zgłoszenia się do jednostki Policji właściwej terytorialnie dla nowego miejsca przebywania skazanego w każdym przypadku zmiany miejsca pobytu. Ponadto w uzasadnionych przypadkach naczelnik mógł zobowiązać skazanego, korzystającego z zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego na czas nieprzekraczający 5 dni w formie nagrody i z zezwolenia w wypadkach losowych na opuszczenie zakładu karnego bez asysty funkcjonariuszy Służby Więziennej na czas nieprzekraczający 5 dni, do częstszego zgłaszania się do jednostki Policji. W doktrynie⁹⁰ obiekcie budziło upoważnienie tylko naczelnika zakładu karnego do nakładania na skazanego obowiązku częstszego zgłaszania się na Policję gdy zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego mógł wydawać także sędzia penitencjarny. Zwracano także uwagę na niesprecyzowanie przypadków uzasadniających zobo-

89 Zob. szerzej M. Wołowicz, Udzielanie osadzonym zezwoleń na czasowe opuszczenie jednostek penitencjarnych bez dozoru w latach 1991–1999, s. 272–244.

90 T. Bulenda, R. Musidowski, Zmiany w regulaminach wykonywania tymczasowego aresztowania i kary pozbawienia wolności. Analiza i ocena, PWP 1997, nr 14, s. 32.

wiązanie skazanego do częstszego zgłaszania się na Policję, co – jak podkreślano – mogło prowadzić do dowolności w tym względzie, zwłaszcza że „Przepis ten służy zwiększeniu kontroli nad skazanymi przebywającymi poza murami zakładu karnego”.

Zmiany dotyczyły także nagrody w formie zezwolenia na widzenie się bez dozoru z osobą najbliższą poza terenem zakładu karnego na czas nieprzekraczający 24 godzin. Rozszerzano krąg osób na widzenie, z którymi skazany mógł ubiegać się o zezwolenie, z osobą godną zaufania. W przypadku tej nagrody wprowadzono przesłanki dotychczas odnoszące się tylko do nagrody w postaci zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru na czas nieprzekraczający 5 dni. Tak więc zezwolenie na widzenie się bez dozoru z osobą najbliższą poza terenem zakładu karnego na czas nieprzekraczający 24 godzin mógł otrzymać skazany wyróżniający się dobrym zachowaniem i postępami w resocjalizacji, po odbyciu co najmniej połowy tej części kary pozbawienia wolności, po której może być warunkowo przedterminowo zwolniony. Spotkało się to z krytyką doktryny. Krytyka dotyczyła czasu korzystania z pierwszej przepustki. Zwracano uwagę na dyskusyjność tego zapisu w przypadku niektórych kategorii skazanych, np. sprawców przestępstw nieumyślnych czy sprawców przestępstw o niezbyt dużym społecznym niebezpieczeństwie⁹¹.

Przyznanie po raz pierwszy nagrody w postaci zezwolenia na widzenie się bez dozoru z osobą najbliższą albo osobą godną zaufania skazanemu odbywającemu karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego uzależniono od zgody sędziego penitencyjnego.

Konsekwencją nadużycia zaufania przez skazanego podczas korzystania z nagród w postaci jednego z zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego był zakaz udzielania tych nagród przez okres co najmniej 6 miesięcy.

---

91 J. Górny, *Zezwolenie na czasowe opuszczenie zakładu karnego przez skazanych*, s. 14.

Przyznanie nagród w postaci zezwolenia na widzenie się bez dozoru z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania poza terenem zakładu karnego na czas nieprzekraczający 24 godzin i zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru na czas nie przekraczający 5 dni, tymczasowo aresztowanemu mającemu obowiązki i prawa skazanego, odbywającego karę pozbawienia wolności, wymagało zgody organu, do którego dyspozycji pozostawał.

W 1994 r. poddano pod dyskusję efekt prac Zespołu Prawa Karnego Wykonawczego Komisji do Spraw Reformy Prawa Karnego, Projekt kodeksu karnego wykonawczego⁹². W Projekcie w katalogu nagród (art. 132 § 1) przewidziano dwie nagrody umożliwiające skazanemu legalne opuszczenie zakładu karnego: zezwolenie na widzenie bez dozoru poza obrębem zakładu karnego z osobą najbliższą na czas nieprzekraczający jednorazowo 24 godzin i zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru na czas nie przekraczający jednorazowo 28 dni w roku. W Projekcie określono, iż łączny czas trwania nagród nie może przekraczać 28 dni w roku. W zasadzie nie określono minimum kary, po odbyciu której skazanemu można było udzielić nagród. Uczyniono to tylko w przypadku skazanych na najsurowsze kary. Skazanemu na karę 25 lat pozbawienia wolności nagrody można było przyznać po odbyciu co najmniej 3 lat, a na karę dożywotniego pozbawienia wolności po odbyciu co najmniej 5 lat. Nagrody przyznawał naczelnik zakładu karnego. Naczelnik mógł zobowiązać skazanego do określonego zachowania w czasie przebywania poza zakładem karnym. Czasu pobytu poza zakładem nie odliczano od okresu odbywania kary, chyba że sędzia penitencjarny zarządził inaczej w wypadku, gdy skazany w tym okresie nadużył zaufania. Przyznanie nagrody skazanemu odbywającemu karę dożywotniego pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego, jak również skazanemu na karę dożywotniego pozbawienia wolności wymagało zgody sędziego peni-

---

92 Projekt kodeksu karnego wykonawczego wraz z uzasadnieniem, Wkładka do zeszytu 7–8/1994 „Państwa i Prawa”.

tencyjnego. Proponowano przyznawanie nagród z urzędu lub na wniosek przełożonego skazanego.

Zgodnie z art. 134 § 3 proj. w wypadkach losowych można było zezwolić skazanemu na opuszczenie zakładu karnego, w razie potrzeby, w asyście funkcjonariusza Służby Więziennej lub za zgodą sędziego penitencyjnego bez asysty, na czas nie przekraczający 5 dni.

Zaproponowano kolejną formę zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego. W okresie przygotowania skazanego do zwolnienia z zakładu karnego, zgodnie z art. 164 § 2 projektu, skazanemu można zezwolić na opuszczenie zakładu karnego w celu podejmowania starań o uzyskanie po zwolnieniu odpowiednich możliwości zamieszkania.

Projekt kodeksu wykonawczego z sierpnia 1995 r.⁹³ wprowadzał szereg zmian w stosunku do projektu poddanego pod dyskusję. W przypadku nagrody w postaci zezwolenia na widzenie bez dozoru poza obrębem zakładu karnego z rodziną i innymi osobami bliskim zaproponowano zwiększenie czasu pobytu skazanego poza zakładem karnym do 30 godz. Obok przesłanki odnoszącej się do wszystkich nagród wprowadzono przesłankę dodatkową przy obu nagrodach w postaci zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego. Te nagrody można było przyznać skazanemu, którego postawa w czasie odbywania kary pozbawienia wolności uzasadnia przypuszczenie, iż w czasie pobytu poza zakładem karnym będzie przestrzegał porządku prawnego. Zwiększono czas pobytu skazanego odbywającego najsurowsze kary do ubiegania się o nagrody. Proponowano, w przypadku skazanych odbywających najsurowsze kary, zwiększenie czasu pobytu w zakładzie karnym, po upływie którego skazanemu można było przyznać nagrodę w formie opuszczenia zakładu karnego. Skazanego odbywającemu karę 25 lat nagroda mogła być

---

93 Projekt Kodeksu karnego wykonawczego skierowany do Sejmu 18 sierpnia 1995 r. Druk sejmowy nr 1278.

przyznana po odbyciu co najmniej 5 lat kary, natomiast gdy skazany odbywał karę dożywotniego pozbawienia wolności, po odbyciu, co najmniej 8 lat kary. Pozostawiając w gestii dyrektora zakładu karnego prawo do zobowiązania skazanego do określonego zachowania się w czasie przebywania poza zakładem karnym, wskazano jedno zobowiązanie, a mianowicie do meldowania się we wskazanym posterunku Policji. Proponowano, iż czasu pobytu na wolności nie odlicza się od okresu odbywania kary, chyba że sędzia penitencjarny zarządzi inaczej w przypadku, gdy skazany w tym okresie nadużył zaufania. Przyznanie po raz pierwszym jednej z nagród wolnościowych skazanemu odbywającemu karę 25 lat pozbawienia wolności w zakładzie karnym zamkniętym jak również skazanemu na karę dożywotniego pozbawienia wolności wymagało zgody sędziego penitencjarnego.

Zmiany dotyczyły także zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w przypadkach szczególnie ważnych dla skazanego. Proponowano udzielenie skazanemu zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego na czas nieprzekraczający 5 dni, w miarę potrzeby w asyście funkcjonariusza Służby Więziennej lub osoby godnej zaufania. W przypadku tego zezwolenia wprowadzano przesłankę materialną. To zezwolenie, zdaniem twórców projektu, można było przyznać skazanemu, którego postawa w czasie odbywania kary uzasadniała przypuszczenie, iż w czasie pobytu poza zakładem karnym będzie przestrzegał porządku prawnego.

Zmiany odnosiły się do zezwolenia w okresie przygotowania do wolności. W art. 164 § 2 projektu określono łączny czas pobytu na wolności do 14 dni a więc skazany mógł uzyskać kilka zezwoleń.

W kolejnej redakcji projektu kodeksu karnego wykonawczego a mianowicie z 1996 r.⁹⁴ obok przepustki tzw. losowej, nagród w postaci zezwolenia na widzenie poza terenem zakładu karnego

---

94 Projekt z 24.10.1996 r. załączony do sprawozdania Komisji Nadzwyczajnej do Spraw Kodyfikacji. Druk sejmowy nr 1946.

i zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego oraz zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w okresie przygotowania skazanego wprowadzono przepustki w zakładzie karnym typu półotwartego i otwartego.

Rozdział III

ZEZWOLENIA NA CZASOWE OPUSZCZENIE ZAKŁADU KARNEGO W KODEKSIE KARNYM WYKONAWCZYM Z 1997 R.¹

§ 1. Uwagi wprowadzające

W kodeksie karnym wykonawczym z 1997 r. przepis, w którym sformułowano cele wykonywania kary, umieszczono w odrębnym oddziale Rozdziału X, zawierającym przepisy odnoszące się do wykonywania kary pozbawienia wolności, a noszącym tytuł „Cele wykonywania kary”. W art. 67 kkw. wyłożono, jak ocenia Z. Hołda², ideologię wykonywania kary pozbawienia wolności. Określając cel wykonywania kary, kierowano się tradycją polskiego prawa karnego, doświadczeniem praktyki oraz doświadczeniem innych państw, poglądami doktryny prawa karnego i penitencjarystyki, jak również stanowiskiem dokumentów międzynarodowych ustalających reguły postępowania z więźniami³.

1 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, Dz.U. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.

2 Z. Hołda, *Koncepcja wykonywania kary pozbawienia wolności według Kodeksu karnego wykonawczego*, CzPKiNP 2007, z. 1, s. 136.

3 T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 1999, s. 146.

Wykonywanie kary pozbawienia wolności, zgodnie z art. 67 § 1 kkw., „ma na celu wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanых postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do społeczeństwa”. Za podstawowy cel kary uznano więc prewencję szczególną⁴.

Już pierwsze spojrzenie na powyższy przepis wskazuje na znaczącą zmianę w określeniu celu wykonywania kary pozbawienia wolności w porównaniu do kodeksu karnego wykonawczego z 1969 r. Zrezygnowano „z kształtowania społecznie pożądanej postawy skazanego” poprzez poddawanie go dyscyplinie i rygorom (art. 37 dkkw.). Uznano bowiem, że ta formuła z kodeksu karnego wykonawczego z 1969 r., oceniana ówczesnie jako oddająca humanizm naszego prawa penitencyjnego⁵, stanowiła teoretyczną i prawną podstawę represyjności⁶. Świadczy to, jak istotne zmiany nastąpiły w podejściu do skazanego w okresie dzielącym oba kodeksy wykonywania kary pozbawienia wolności.

Twórcy kodeksu karnego wykonawczego⁷ odrzucili przymus resocjalizacji, wychodząc z „koncepcji poszanowania praw człowieka do decydowania o sobie oraz realistycznego uznania faktu, że efektywne jest takie zwłaszcza oddziaływanie na dorosłego człowieka, które on sam zaakceptuje i jako jego podmiot nawiąże współ-

4 Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego wykonawczego, [w:] Nowe kodeksy karne z 1997 roku z uzasadnieniami, Warszawa 1998, s. 545. Zob. także S. Leleńtal, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 2., wyd. rozsz. i zaktualiz., Warszawa 2001, s. 223; S. Paweła, Kodeks karny wykonawczy. Praktyczny komentarz, Warszawa 1999, s. 212; T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, Kodeks karny wykonawczy, s. 147; Z. Hołda, K. Postuński, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, Gdańsk 2005, s. 304; L. Bogunia, T. Kalisz, W sprawie interpretacji art. 67 k.k.w. Rozważania o celach wykonywania kary pozbawienia wolności i kierunkach współczesnej polityki penitencyjnej, [w:] Nowa kodyfikacja prawa karnego t. XXVI, pod red. L. Boguni, Wrocław 2000, s. 125; T. Kalisz, Kara pozbawienia wolności z perspektywy rozważań teleologicznych dotyczących wymiaru i wykonania kary, [w:] Księga pamiątkowa ku czci Profesora Leszka Boguni, pod red. T. Kalisza, Wrocław 2011, s. 238.

5 J. Śliwowski, Prawo i polityka penitencyjna, s. 128.

6 S. Leleńtal, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., Warszawa 2012, s. 331.

7 Uzasadnienie rządowego projektu nowego kodeksu karnego wykonawczego, [w:] Nowe kodeksy, s. 546.

działanie z wychowawcami, nauczycielami, terapeutami itp.” Przy-
mus resocjalizacji pozostaje w sprzeczności z konstytucyjną zasadą
poszanowania godności człowieka (art. 30 Konstytucji RP), która,
co stwierdził Trybunał Konstytucyjny⁸, ma charakter bezwzględny
i dotyczy wszystkich.

Należy zauważyć, iż w 1981 r. J. Śliwowski w pracy „Kara po-
zbawienia wolności we współczesnym świecie”⁹ wskazywał, że
„Pozytywne oddziaływanie penitencjarne może rozwijać się tylko
w atmosferze zrozumienia i współdziałania między czynnym a bier-
nym podmiotem. Jeżeli to się nie ziści, oddziaływanie nie przyniesie
żadnych skutków. Można narzucać komuś określone postępowanie,
ale nie ma to nic wspólnego z internalizacją norm tego postępowania.
Trwałe przyswojenie ich może nastąpić tylko wtedy, gdy bierny
podmiot będzie współpracował z wychowawcą”.

Czyniąc skazanego podmiotem wykonywania kary pozbawienia
wolności i respektując jego wolę, pozostawiono mu prawo wybo-
ru co do sposobu wykorzystania pobytu skazanego w zakładzie kar-
nym. To skazany podejmuje decyzję, czy będzie korzystać z oferty
pomocy w zmianie postaw przedstawionej przez administrację
zakładu karnego. Ta oferta to odbywanie kary w systemie progra-
mowanego oddziaływania i indywidualny program oddziaływania.
Oczywiście w trakcie wykonywania kary skazany może zmieniać
swoją decyzję, rezygnując z oferty bądź akceptując ofertę, co rów-
nież świadczy o uznaniu podmiotowości skazanego.

Możliwości wyboru zostali pozbawieni skazani młodociani, bo-
wiem oni kierowani są obligatoryjnie do systemu programowane-
go oddziaływania. Dokonywania wyboru pozbawieni zostali także
skazani z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi, w tym
skazani za przestępstwa określone w art. 197–203 kk. popełnio-

---

8 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 kwietnia 2000 r., K 11/100, OTK ZU 2001, nr 3, poz. 54.

9 J. Śliwowski, *Kara pozbawienia wolności we współczesnym świecie. Rozważania penitencjarne i penologiczne*, Warszawa 1981, s. 182.

ne w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych, upośledzeni umysłowo, a także uzależnieni od alkoholu albo innych środków odurzających lub psychotropowych oraz skazani niepełnosprawni fizycznie, gdyż jeżeli wymagają oddziaływania specjalistycznego, kierowani są do systemu terapeutycznego.

Oczywiście pozostawienie skazanym dorosłym wyboru nie oznacza, jak zauważa T. Szymanowski¹⁰, że „nie będzie się stawiać określonych wymagań dotyczących zachowania skazanego w związku z odbywaniem przez niego kary i konieczności zachowania odpowiedniej dyscypliny”.

Z tak określonego celu wykonywania kary pozbawienia wolności wynika dla administracji zakładu karnego obowiązek prawny podejmowania działań w celu wzbudzenia w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanых postaw¹¹. Zakres tych działań będzie różny ze względu na kategorie skazanych. Z całą pewnością inna będzie oferta w odniesieniu do skazanych za popełnienie przestępstwa nieumyślnego, inna do wielokrotnych recydywistów czy sprawców działających w zorganizowanych grupach. Również istotny będzie czas pobytu skazanego w zakładzie karnym, bowiem – jak zauważa S. Lelental¹² – „proces wzbudzenia w skazanym woli” wymaga powtarzalności działań, co jest w zasadzie niemożliwe w odniesieniu do skazanych odbywających bardzo krótkie kary. W stosunku do tych skazanych szczególnie istotne jest minimalizowanie negatywnych aspektów izolacji penitencjar-

---

10 T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, s. 147.

11 Zob. G.B. Szczygieł, Społeczna readaptacja skazanych w polskim systemie, s. 105; Z. Holda, [w:] Z. Holda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy Komentarz, s. 306–307. Zob. także T. Kalisz, Cele wykonywania kary pozbawienia wolności, [w:] Nowa kodyfikacja prawa karnego, t. VI, pod red. L. Boguni, Wrocław 2000, s. 221; S. Lelental, Cel wykonywania kary pozbawienia wolności oraz warunki i środki jego realizacji w świetle art. 67 K.K.W., [w:] Węzłowe problemy prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Markowi, pod red. V. Konarskiej-Wrzosek, J. Lachowskiego, J. Wójcikiewicza, Warszawa 2010, s. 868; H. Machel, Polska praktyka penitencjarna a oczekiwania społeczne, [w:] Węzłowe problemy prawa karnego, s. 882.

12 S. Lelental, Cel wykonywania kary pozbawienia wolności oraz warunki i środki jego realizacji w świetle art. 67 K.K.W., [w:] Węzłowe problemy prawa karnego, s. 869.

nej, a przede wszystkim, co podkreśla przywołany autor, zapobieganie szkodliwym wpływom skazanych zdemoralizowanych.

Proces wzbudzania w skazanym woli dotyczy współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądaných postaw. Społecznie pożądané postawy to w ocenie ustawodawcy „w szczególności poczucie odpowiedzialności oraz potrzeba przestrzegania porządku prawnego”. Zważywszy, że ustawodawca poprzedził wyliczanie postaw sformułowaniem „w szczególności”, należy podzielić reprezentowany w doktrynie¹³ pogląd, że został wskazany tylko pewien kierunek interpretacyjny, niezamykający obszaru poszukiwań społecznie pożądaných postaw.

Warunkiem skuteczności wzbudzania w skazanym woli współpracy przy kształtowaniu społecznie pożądaných postaw jest uświadomienie przez skazanego, że jego dotychczasowa postawa, a więc jego sposób postępowania, stosunek do obowiązujących w społeczeństwie zasad czy stosunek do ludzi, w płaszczyźnie społecznej trudno ocenić jako właściwy. Szczególnie istotne jest uświadomienie przez skazanego społecznej szkodliwości jego czynu, ale też znalezienie uzasadnienia do podjęcia pracy nad sobą.

I tu powstaje pewien problem, bowiem złożoność natury człowieka dotychczas do końca – a może w ogóle – jest nieprzenikniona. Trafnie zauważa T. Kaczmarek¹⁴, że „wyrażona przez skazanego zgoda na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania niekoniecznie musi oznaczać jego gotowość do korygowania swojej postawy i nastawienia do społecznego otoczenia, ale może być wynikiem zwyczajnego wyrachowania oportego na kalkulacji doraźnych korzyści”¹⁵.

---

13 L. Bogunia, T. Kalisz, W sprawie interpretacji art. 67 k.k.w. Rozważania o celach wykonywania kary pozbawienia wolności i kierunkach, s. 126.

14 T. Kaczmarek, Resocjalizacja sprawcy jako cel wymiaru oraz wykonywania kary pozbawienia wolności kary pozbawienia wolności, [w:] Prawo karne wykonawcze w systemie nauk kryminologicznych, s. 88.

15 Potwierdza to wypowiedź jednego ze skazanych, który na przełomie lat 1999/2000 odbywał karę w systemie programowanego oddziaływania, „obiecywał wszystko co najlepsze, a ja nic jak dotychczas nie skorzystałem”. W pierwszym okresie obowiązywania nowego kodeksu kar-

W doktrynie¹⁶ podkreśla się, że granicą społecznie akceptowanych postaw, zgodnie z art. 67 kkw. jest powstrzymanie się przez skazanego od powrotu do przestępstwa. „Tak określony cel systemu penitencjarnego wypływa z racjonalnego założenia realizacji minimalnego planu zmiany skazanego, w postaci przeciwdziałania przede wszystkim recydywie, a więc na idei poprawy prawnej (jurydycznej) skazanego”.

Powstrzymanie się od popełnienia przestępstwa, a więc poprawa jurydyczna, to plan minimum¹⁷. Plan maksimum to poprawa moralna. Analiza piśmiennictwa¹⁸ wskazuje, że pod tym sformułowaniem rozumie się zmiany w osobowości skazanego umacniające przekonanie o słuszności reguł współżycia społecznego, internalizacji reguł współżycia społecznego, co powinno prowadzić do respektowania przez skazanego nie tylko norm prawnych, lecz także norm moralnych i etycznych. Pozwoli to skazanemu po opuszczeniu zakładu karnego na funkcjonowanie w społeczeństwie, korzystając ze swoich praw i wolności w taki sposób by nie naruszać praw i wolności innych.

---

nego wykonawczego wychowawcy, chcąc zachęcić skazanych do wyboru tego systemu, często wskazywali wyłącznie na korzyści wynikające z odbywania kary w tym systemie. Zob. szerzej G.B. Szczygieł *Spoleczna readaptacja skazanych*, s. 232. Zob. także H. Machel, *Aktualne tendencje resocjalizacji penitencjarnej w polskich zakładach karnych*, [w:] *X lat obowiązywania Kodeks karnego wykonawczego*, pr. zb. pod red. S. Lelental i G.B. Szczygieł, Białystok 2009, s. 54.

- 16 L. Bogunia, T. Kalisz, *W sprawie interpretacji art. 67 k.k.w. Rozważania o celach wykonywania kary pozbawienia wolności i kierunkach*, s. 127. Zob. także T. Kalisz, *Cele wykonywania kary pozbawienia wolności*, [w:] *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, s. 224.
- 17 T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, *Kodeks karny wykonawczy*, s. 149; T. Kalisz, *Cele wykonywania kary pozbawienia wolności*, s. 222; Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy*, s. 311; H. Machel, *Więzienie jako instytucja karna i resocjalizacyjna*, Gdańsk 2003, s. 21; S. Lelental, *Cel wykonywania kary pozbawienia wolności oraz warunki i środki jego realizacji w świetle art. 67 K.K.W.*, [w:] *Węzłowe problemy prawa karnego, kryminologii*, s. 869.
- 18 Zob. m.in. T. Kaczmarek, *Resocjalizacja sprawcy jako cel wymiaru oraz wykonywania kary pozbawienia wolności*, [w:] *Prawo karne wykonawcze w systemie*, s. 86–87; T. Kalisz, *Kara pozbawienia wolności z perspektywy rozważań teleologicznych dotyczących wymiaru i wykonania kary*, [w:] *Prawo karne wykonawcze w systemie nauk kryminologicznych. Księga pamiątkowa*, s. 240; H. Machel, *Więzienie jako instytucja resocjalizacyjna*, s. 21; L. Bogunia, T. Kalisz, *W sprawie interpretacji art. 67 k.k.w. Rozważania o celach wykonywania kary pozbawienia wolności i kierunkach współczesnej polityki penitencjarnej*, [w:] *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, s. 128.

Oczywiście, że w czasie pobytu skazanego zakładzie w karnym trudno ocenić, czy taka zmiana w osobowości skazanego nastąpiła. Można to ocenić dopiero wówczas, gdy skazany opuszcza zakład karny.

Powrót do przestępstwa jest powszechnie przyjmowaną miarą skuteczności kary. Nietrudno znaleźć uzasadnienie. Fakt powrotu bądź jego braku jest faktem obiektywnie sprawdzalnym (rejestr skazań). Lecz nie można pominąć, iż nie zawsze brak powrotu do przestępstwa świadczy o zmianie postaw z aspołecznych na prospołeczne, która nastąpiła pod wpływem oddziaływań penitencjarnych. Czasami to wiek czy stan zdrowia skazanego powoduje, iż nie powraca on do przestępstwa. Powrót zaś do przestępstwa także nie zawsze jest równoznaczny z nieskutecznością oddziaływań. Nie można zapominać o skutkach skazania. Brak wsparcia ze strony najbliższych będący efektem zerwanych lub znacznie rozluźnionych więzi rodzinnych, stosunek społeczeństwa do opuszczających zakłady karne, który często przejawia się właściwie wykluczeniem ze społeczności, w znacznym stopniu utrudniają społeczną readaptację, a przy braku pomocy po opuszczeniu zakładu karnego mogą przyczynić się do powrotu do społeczeństwa.

Oczywiście do realizacji celu wykonywania kary pozbawienia wolności niezbędna jest odpowiednia organizacja wykonywania kary pozbawienia wolności. Tylko zindywidualizowany sposób wykonywania kary umożliwia realizację zadań postawionych przed wykonywaniem kary, a system wolnej progresji stwarza warunki do podmiotowego traktowania skazanego. W tym bowiem systemie skazany ma istotny wpływ na swój los. To postawa i zachowanie skazanego ma wpływ na typ zakładu karnego, w którym będzie odbywał karę, a więc na stopień swobody poruszania się po terenie zakładu karnego, udział w różnych formach aktywności, jak praca, nauczanie czy zajęcia oświatowe i sportowe także poza zakładem czy zakresu kontaktów ze światem poza murami więzienia, szczególnie korzystanie z zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego.

W zakładzie karnym typu półotwartego i otwartego różne formy aktywności skazany może realizować poza terenem zakładu karnego.

Zgodnie z zasadą indywidualizacji w postępowaniu ze skazanymi należy uwzględnić ich indywidualne właściwości, tj. cechy ich osobowości, sytuacji oraz stopnia nieprzystosowania społecznego¹⁹. Ocena dokonana w oparciu o badania osobopoznawcze, a także w miarę potrzeby badania psychologiczne i psychiatryczne, pozwoli na zidentyfikowanie potrzeb skazanego i zagrożeń z jego strony dla innych więźniów, a także społeczeństwa i wraz z przeprowadzoną klasyfikacją umożliwi stworzenie warunków do indywidualnego postępowania ze skazanym. Zgodnie z art. 67 § 2 kkw. te warunki to odpowiedni system wykonywania kary oraz rodzaj i typ zakładu karnego. Ustawodawca sformułował także katalog środków oddziaływania. Wskazał na pracę, która przede wszystkim powinna umożliwić zdobycie odpowiednich kwalifikacji zawodowych, nauczanie, zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe, podtrzymywanie kontaktów z rodziną i światem zewnętrznym oraz środki terapeutyczne. Katalog nie jest zamknięty a więc mogą to być inne środki oddziaływania, które powinny przyczynić się do realizacji zadań postawionych przed wykonywaniem kary pozbawienia wolności. T. Szymanowski²⁰ wskazuje, że art. 71 kkw. stwarza „szerokie możliwości wprowadzenia do praktyki penitencjarnej nowych tj. innych niż wymienione w dotychczasowych przepisach prawnych, środków i metod oddziaływania penitencjarnego”, dając Ministrowi Sprawiedliwości delegację do wydania odpowiednich rozporządzeń wykonawczych”.

Należy zauważyć, iż w regulaminie organizacyjno-porządkowym wykonywania kary pozbawienia wolności (§ 39) do środków oddziaływania na skazanych zaliczono w szczególności pracę, na-

---

19 Zob. szerzej T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, s. 152.

20 *Ibidem*, s. 149.

uczanie, działalność kulturalno-oświatową, społeczną i zajęcia sportowe, nagradzanie i karanie dyscyplinarne.

Wszelkie oddziaływania skierowane na zmianę postaw skazanego powinny być prowadzone przy respektowaniu zasady humanizmu i poszanowania godności ludzkiej skazanego oraz bezwzględnym zakazie tortur i niehumanitarnego albo poniżającego traktowania i karania skazanego (art. 4 kkw.). Godzi się zauważyć, iż reguła humanitarnego traktowania więźniów znalazła się w ustawie zasadniczej. Artykuł 41 ust. 4 Konstytucji RP stanowi, że „Każdy pozbawiony wolności powinien być traktowany w sposób humanitarny”.

Zbliżając się do końca rozważań dotyczących celu wykonywania kary pozbawienia wolności, należy zauważyć, iż wprowadzanie w art. 67 kkw. jest mowa o celu wykonywania tej, lecz oddział, w którym znajduje się ten przepis, jest zatytułowany „Cele kary pozbawienia wolności”. To kieruje uwagę na inne przepisy kodeksu karnego wykonawczego. Przyjmując, że pojęcie zadań jest tożsame z pojęciem celów²¹, należy wskazać na art. 73 kkw. Z przywołanego przepisu wynika, że zadaniem kary pozbawienia wolności jest ochrona społeczeństwa przed przestępczością. Tak więc ustawodawca wskazuje na dwa cele wykonywania kary pozbawienia wolności: readaptację skazanego i ochronę społeczeństwa przed przestępczością. Analiza przepisów kodeksu karnego wykonawczego nie pozostawia wątpliwości, iż w zamyśle ustawodawcy readaptacja jest celem priorytetowym, co pozostaje w pełnej zgodności ze standardami międzynarodowymi.

Jednym z istotnych elementów systemu penitencjarnego służącym realizacji celu wykonywania kary pozbawienia wolności są zezwolenia na czasowe opuszczenie przez skazanego zakładu karnego.

Kodeksem karnym wykonawczym z 1997 r. wprowadzono, w porównaniu do poprzedniego stanu prawnego, szereg zmian

---

21 S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 348.

w systemie zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego. W tym miejscu należy odnotować istotne rozszerzenie zakresu zezwoleń. Obok zezwoleń znanych poprzedniej kodyfikacji, a mianowicie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach – okreśmy to umownie – szczególnie ważnych dla skazanego oraz nagród w formie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, wprowadzono przepustki w zakładzie karnym typu półotwartego i otwartego oraz zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego w okresie przygotowania skazanego do wolności. Tak więc legalne formy czasowego opuszczenia zakładu karnego to:

- zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego pod konwojem funkcjonariusza Służby Więziennej, osoby godnej zaufania lub samodzielnie, na czas nieprzekraczający 5 dni, w celu odwiedzenia poważnie chorego członka rodziny, uczestnictwa w pogrzebie członka rodziny oraz w innych wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego (art. 141a § 1 kkw.);
- przepustka z zakładu karnego typu półotwartego nie częściej niż raz na dwa miesiące (art. 91 pkt 7 kkw.);
- przepustka z zakładu karnego typu otwartego nie częściej niż raz w miesiącu (art. 92 pkt 9 kkw.);
- nagroda w formie zezwolenia na widzenie bez dozoru, poza obrębem zakładu karnego, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania, na okres nie przekraczający jednorazowo 30 godzin (art. 138 § 1 pkt 7 kkw.);
- nagroda w formie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru, na okres nie przekraczający jednorazowo 14 dni (art. 138 § 1 pkt 9 kkw.);
- zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego na łączny czas do 14 dni, w czasie niezbędnym do przygotowania skazanego do życia na wolności (art. 165 § 2 kkw.).

§ 2. Przesłanki zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego

1. Uwagi ogólne

Ustawodawca udzielenie zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego uzależnia od wystąpienia ustawowo określonych przesłanek. Wśród tych przesłanek można wskazać na przesłanki formalne i materialne. Określenie przesłanki formalnej zobowiązuje organ podejmujący decyzję jedynie do stwierdzenia, że skazany spełnia wymagany warunek bądź warunki. Te przesłanki nie podlegają ocenie. Spełnienie warunku po stronie skazanego nie rodzi prawa podmiotowego do zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego. Skazany ma jedynie prawo do złożenia wniosku o zezwolenie na opuszczenia zakładu karnego w jednej z prawem przewidzianych form. Spełnienie przesłanek formalnych to również warunek rozpoczęcia postępowania o udzielenie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, zaś ich niewypełnienie powoduje bezwzględną niemożność prowadzenia postępowania.

Przesłanki formalne określono w przypadku: nagród w postaci zezwolenia na widzenie poza obrębem zakładu karnego, bez dozoru, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania i zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru oraz przepustki w zakładzie karnym typu półotwartego i otwartego, jak również zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w czasie niezbędnym do przygotowania skazanego do życia po zwolnieniu z zakładu karnego. W przypadku nagród i przepustek przesłanki formalne to: odbycie części kary pozbawienia wolności, limit łącznej liczby nagród w postaci zezwoleń na widzenie, bez dozoru, poza terenem zakładu karnego czy łącznego czasu trwania nagród w postaci zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru oraz przepustki w zakładzie karnym typu półotwartego i zakładzie typu otwartego. W przypadku zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w okre-

sie przygotowania do wolności przesłanka formalna to ustanowienie tego okresu. Do przesłanek formalnych należy także zaliczyć okres, w którym skazanemu nie można udzielić zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego. Ta przesłanka dotyczy tylko nagrody w postaci zezwolenia na widzenie poza obrębem zakładu karnego, bez dozoru, z osobą najbliższą lub godną zaufania i nagrody w postaci opuszczenia zakładu karnego bez dozoru. Ponadto w stosunku do pewnej grupy skazanych ustawodawca wprowadza kolejną przesłankę, a mianowicie zgodę sędziego penitencjarnego czy innego organu na udzielenie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego.

Tylko w przypadku przepustki losowej ustawodawca nie wskazuje przesłanki formalnej, co w pełni znajduje uzasadnienie w zasadzie humanitaryzmu.

Obok przesłanek formalnych ustawodawca wskazuje przesłanki materialne. Taką przesłanką w przypadku przepustek w zakładzie karnym typu półotwartego i otwartego oraz zezwolenia w okresie przygotowania do wolności, nagród w postaci zezwolenia na widzenie, bez dozoru, poza obrębem zakładu karnego z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania oraz zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru jest pozytywna prognoza co do zachowania skazanego po opuszczeniu zakładu karnego. Podmiot udzielający zezwoleń, uwzględniając kryteria wskazane przez ustawodawcę, musi ocenić, czy skazany po opuszczeniu zakładu karnego będzie przestrzegał porządku prawnego. W przypadku nagród obok prognozy ustawodawca wskazuje drugą przesłankę materialną, którą jest wyróżniające zachowanie skazanego w zakładzie karnym. Zaś gdy wniosek dotyczy zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego, to ocenie podlega wskazane przez skazanego zdarzenie.

2. Zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego

Pierwotnie zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego uregulowano w art. 141 § 4 kkw. Ten przepis umieszczono w oddziale 8 kodeksu karnego wykonawczego, a zatytułowanym „Nagrody i ulgi”. Zgodnie z przywołanym przepisem w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego dyrektor zakładu karnego mógł zezwolić skazanemu na opuszczenie zakładu na czas nieprzekraczający 5 dni, w miarę potrzeby w asyście funkcjonariusza Służby Więziennej lub innej osoby godnej zaufania.

Należy zauważyć, iż w poprzednim stanie prawnym wskazywano na wypadki losowe (art. 59 dkkw.), co kierowało uwagę przede wszystkim na zdarzenia tragiczne, a rodziło wątpliwości co do zdarzeń o braku takiej cechy. Posłużenie się sformułowaniem „wypadki szczególnie ważne” usuwa wątpliwości co do oceny zdarzeń, które są wydarzeniami pomyślnymi dla skazanego.

Ustawą z dnia 24 lipca 2003 r.²² skreślono § 4 art. 141 kkw. i wprowadzono art. 141a kkw. Wprowadzenie odrębnego przepisu należy uznać za w pełni zasadne. Trudno bowiem było znaleźć uzasadnienie dla konstrukcji art. 141 kkw. Trzy paragrafy tego przepisu dotyczyły nagród, które mogły być stosowane jako ulgi, a czwarty tzw. przepustki losowej. Ta przepustka zaś nie była wymieniona w katalogu nagród, co rodziło wątpliwości, czy jest ona ulgą czy nagrodą. Umieszczenie zasad udzielenia zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego, jak podkreślono w uzasadnieniu do projektu ustawy²³, w od-

22 Ustawa z dnia 24 lipca 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 142, poz. 1380.

23 Uzasadnienie projektu ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw z dnia 20.12.2001 r., zgłoszonego przez Prezydenta RP. Druk sejmowy nr 183 Sejmu IV kadencji, s. 75, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki>. Zob. także Uzasadnienie poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, s. 61. Druk sejmowy nr 389, Sejmu IV Kadencji, www.sejm.gov.pl/Druki

rębnym artykule miało jednoznacznie wskazywać, że to zezwolenie nie jest ulgą. Czy rozwiąło wątpliwości? Analiza poglądów doktryny wskazuje, że nadal sprawą otwartą jest, czy zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego jest ulgą. Autorzy²⁴ formułujący te wątpliwości wskazują, iż pozostawienie art. 141a kkw. w oddziale 8 zatytułowanym „Nagrody i ulgi” uzasadnia wniosek, że jest ulgą. Jednocześnie akcentują, że ze względu na specyficzność tej instytucji, przewidzianej zwłaszcza na wypadki losowe, nie byłoby dobrze, gdyby uznawać ją za ulgę. T. Bulenda i R. Musidłowski w uzasadnianiu swojej oceny podkreślają, iż mogłoby to osłabić regulacje w tym zakresie i dawać okazję do nazbyt wąskiej interpretacji w jej stosowaniu przez organy postępowania wykonawczego.

Kolejną nowelizacją kodeksu karnego wykonawczego, dokonaną ustawą z dnia 16 września 2011 r.²⁵, wprowadzono istotne zmiany. Były one podyktowane koniecznością dostosowania regulacji prawa karnego wykonawczego do standardów określonych w Europejskich Regułach Więziennych. Wprowadzone dwie szczegółowo określone przesłanki. Są to przesłanki wymienione w Europejskich Regułach Więziennych z 2006 r. (reg. 24.7): opuszczenie zakładu karnego w celu odwiedzenia chorego krewnego oraz w celu uczestniczenia w pogrzebie krewnego. W analizowanym przepisie pozostawiono przesłankę „wypadki szczególnie ważne dla skazanego”, uzupełniając wyrazem „inne”, co znajduje uzasadnienie w szczegółowym określeniu dwóch przesłanek.

Tak więc zgodnie z art. 141a § 1 kkw. skazanemu można udzielić zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego:

24 T. Bulenda, R. Musidłowski, Nowelizacja Kodeksu karnego wykonawczego w 2003 r. (analiza i oceny), PWP 2003, nr 40–41, s. 23. Zob. G. Wiciński, Instytucjonalne formy kontaktów ze światem zewnętrznym osób odbywających karę pozbawienia wolności, [w:] Aktualne problemy prawa karnego, kryminologii i penitencjarystyki. Księga ofiarowana Profesorowi Stefanowi Lelentalowi w 45. roku pracy naukowej i dydaktycznej, Łódź 2004, s. 508.

25 Ustawy z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 240, poz. 1431.

- w celu odwiedzenia poważnie chorego członka rodziny,
- uczestniczenia w pogrzebie członka rodziny oraz
- w innych wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego.

Pierwsza z wymienionych przesłanek to poważna choroba członka rodziny. Kodeks karny wykonawczy nie zawiera definicji legalnej „poważnej choroby”. Wydaje się w pełni zasadnym przyjęcie poglądu reprezentowanego na gruncie prawa karnego, że „Z uwagi na szczególne wymagania o charakterze gwarancyjnym, jakie muszą spełnić regulacje prawa karnego w doktrynie i orzecznictwie podkreśla się szczególne znaczenie wykładni językowej w prawie karnym. Wyrażenia użyte w tekście ustawy powinno się więc interpretować w kontekście znaczeniowym nadanym im na gruncie języka potocznego, którego odzwierciedleniem są w szczególności słowniki języka polskiego, chyba że ustawa karna zawiera szczególną definicję legalną”²⁶.

W Słowniku języka polskiego²⁷ czytamy „poważny to budzący obawy, groźny dla życia”. Należy więc przyjąć, że „poważna choroba” to choroba zagrażająca życiu. Stan zdrowia może określić wyłącznie lekarz. Istotną więc będzie opinia lekarza o stanie zdrowia osoby, którą skazany chce odwiedzić. Skazanemu można udzielić zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w celu odwiedzenia wyłącznie członka rodziny. W kodeksie karnym wykonawczym nie znajdziemy definicji członka rodziny. Zgodnie ze Słownikiem języka polskiego²⁸ rodzina to małżonkowie, dzieci, a także rodzeństwo oraz ci, którzy są związani powinowactwem, pokrewieństwem.

Kolejny wskazany przez ustawodawcę cel zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego to pogrzeb członka rodziny. Przed noweliza-

---

26 W. Wróbel, A. Zoll, Polskie prawo karne. Część ogólna, Kraków 2010, s. 118.

27 Słownik języka polskiego, wyd. PWN SA, <http://sjp.pwn.pl/szukaj/powazna>.

28 Słownik języka polskiego, wyd. PWN SA, <http://sjp.pwn.pl/szukaj/rodzina>. Zob. także Słownik języka polskiego, red. W. Doroszewski, <http://doroszewski.pwn.pl/haslo/rodzina>

cją kodeksu karnego wykonawczego²⁹, jak zauważa E. Dawidziuk³⁰, można było przyjąć, że udział w pogrzebie osoby najbliższej może być podstawą udzielenia zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego. Następnie przywołana autorka odwołuje się do definicji osoby najbliższej w kodeksie karnym. Zgodnie z art. 115 § 11 kk. do takich osób należą: małżonek, rodzice, dzieci, rodzeństwo, wstępni, zstępni, powinowaci w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu. Należy jednak zauważyć, iż w kodeksie karnym wykonawczym nie mamy odesłania w kwestiach nieuregulowanych, do kodeksu karnego lecz wskazanie, że stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu postępowania karnego (art. 1 § 1 kkw.).

Wydaje się, że ograniczenie zezwolenia tylko do udziału w pogrzebie członka rodziny, należy uznać, podobnie jak zezwolenie na odwiedzenie tylko poważnie chorego członka rodziny, za zbyt rygorystyczne. Nie można zapominać, że sytuacje życiowe większości skazanych są złożone. Wielu skazanych nie utrzymuje kontaktów z rodziną od szeregu lat. Właściwie tych skazanych z rodziną łączą tylko więzi formalne. Znaczna grupa skazanych zaś, jak zauważa T. Szymanowski³¹, pozostaje w związkach nieformalnych, konkubinacie. To te osoby, a nie rodzina skazanego utrzymują kontakt ze skazanym i to na ich pomoc może on liczyć. Pozbawienie skazanego możliwości odwiedzenia takiej osoby, gdy jest ciężko chora, czy uczestnictwa w jej pogrzebie, zwłaszcza gdy więzi te były trwałe, pozostaje w sprzeczności z zasadą humanizmu.

Dokonując nowelizacji analizowanego przepisu, jej autorzy chyba zbyt mocno sugerowali się wskazaniami Europejskich Reguł Więziennych, które zalecają udzielenie zezwolenia na opuszcze-

29 Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych ustaw, Dz.U. Nr 240, poz. 1431.

30 E. Dawidziuk, Udział osoby pozbawionej wolności w pogrzebie najbliższej osoby – rozważania na tle art. 141a Kodeksu karnego wykonawczego, PWP 2012, nr 74–75, s. 27.

31 T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, Kodeks karny wykonawczy, s. 320.

nie więzienia w celu odwiedzenia chorego krewnego (reg. 24.7). Wydaje się uzasadniona propozycja *de lege ferenda* zmiany w analizowanym przepisie poprzez zastąpienie sformułowania „członek rodziny” sformułowaniem „osoba najbliższa”. Kolejny argument dla uzasadnienia tej propozycji znajdziemy w kodeksie karnym wykonawczym. Ustawodawca bowiem w tym akcie posługuje się sformułowaniem „osoba najbliższa” i – co należy zauważyć – czyni to w kontekście kontaktów skazanego ze światem poza murami zakładu karnego. Tytułem przykładu należy wskazać na art. 138 § 1 pkt 7 kkw., zgodnie z którym nagrodą jest zezwolenie na widzenie bez dozoru, poza obrębem zakładu karnego z osobą najbliższą. W katalogu praw skazanego jest wymienione prawo do utrzymywania więzi z rodziną i innymi osobami bliskimi (art. 102 pkt 2 kkw.). Informacje zebrane podczas prowadzenia badań osobopoznawczych pozwolą z całą pewnością ustalić, czy osoba, którą skazany chce odwiedzić, a powodem jest jej poważna choroba, czy uczestniczyć w jej pogrzebie, jest osobą najbliższą dla skazanego.

Trzecia z wymienionych w art. 141a § 1 kkw. przesłanek to „inne wypadki szczególnie ważne dla skazanego”. Ustawodawca posłużył się ocennym sformułowaniem. Wypadek ważny to zdarzenia mające istotne znaczenie dla danej osoby. W ocenie twórców kodeksu to nie wystarcza, musi to być bowiem zdarzenie szczególnie ważne, a wobec tego o charakterze wyjątkowym, zdarzenie, które nie występuje zwykle. Oczywiście ocena, czy zdarzenie jest „szczególnie ważne”, musi być dokonana w odniesieniu do określonego skazanego i konkretnego zdarzenia.

W celu ustalenia zdarzeń, które ta konstrukcja słowna może obejmować należy odwołać się do zapatrywań doktryny. Analiza poglądów doktryny³² pozwala na stwierdzenie, że przesłanka „wy-

32 T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, Kodeks karny wykonawczy, s. 328; S. Paweła, Kodeks karny wykonawczy. Praktyczny komentarz, Warszawa 1999, s. 319; S. Leleńtal, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 2. wyd., s. 355; Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, Gdańsk 2005, s. 480. Zob. także G. Lewocki, Zezwolenie na tymczasowe opuszczenie jednostki penitencjarnej, PWP 2008, nr 61, s. 166; T. Kalisz, Sędziowski

padki szczególnie ważne dla skazanego” jest szeroko interpretowana. Znajduje to uzasadnienie w zasadzie humanitaryzmu i poszanowania godności skazanego. Oczywiście w okresie obowiązywania art. 141 § 4 kkw. wskazywano przede wszystkim na udział w pogrzebie osoby najbliższej, a następnie wymieniano ciężką chorobę osoby najbliższej. W dalszej kolejności wskazywano na tragiczne zdarzenia losowe, takie jak np.: spalenie się domu rodziny skazanego, zniszczenie domu w wyniku powodzi. To właśnie te okoliczności po kolejnej nowelizacji art. 141a kkw. spełniają znamię „szczególnie ważnych”. Należy zauważyć, iż w ocenie doktryny wypadki szczególnie ważne dla skazanego to nie tylko zdarzenia tragiczne. Za takie wypadki uznaje się także sytuacje mające pozytywne znaczenie w życiu skazanego lub jego rodziny, a więc np. ślub dziecka, chrzciny, komunია czy nawet zdawanie egzaminów przez skazanego. Z całą pewnością są to zdarzenia spełniające przesłankę „szczególnie ważne”.

W tym miejscu należy odnotować stanowisko K. Postulskiego³³, który podkreśla, że pojęcie „wypadki szczególnie ważne dla skazanego” obejmuje „wszystkie szczególne sytuacje związane z warunkami rodzinnymi i osobistymi skazanego wymagające bezwzględnie jego krótkotrwałego pobytu poza obrębem zakładu karnego”. Uważa jednak, że za takie wypadki nie można uznać urodzenia dziecka, ślubu najbliższego członka rodziny, nasilenia prac polowych, „klęski urodzaju” czy udziału w wyborach. Patrząc na wskazane sytuacje, należy podzielić pogląd, iż za „wypadki szczególnie ważne dla skazanego” nie można oczywiście uznać nasilenia prac polowych czy udziału w wyborach bądź „klęskę urodzaju”. Lecz takie zdarzenia jak urodzenie dziecka bądź ślub dziecka skazanego z całą pewnością są to zdarzenia szczególnie ważne dla skazanego. Nie można

---

nadzór penitencjarny. Polski model nadzoru i kontroli nad legalnością i prawidłowością wykonywania środków o charakterze izolacyjnym, Wrocław 2010, s. 192–193; E. Dawidziuk, Udział osoby pozbawionej wolności w pogrzebie, s. 27; K. Dąbkiewicz, Kodeks karny wykonawczy Komentarz, Warszawa 2012, s. 416.

33 K. Postulski, Komentarz do art. 141(a) Kodeksu karnego wykonawczego, <http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/>

także pominąć, iż ustawodawca do środków oddziaływania na skazanych zalicza podtrzymywanie więzi skazanego z rodziną. Ich rola jest bowiem szczególnie istotna w społecznej readaptacji po opuszczeniu przez skazanego zakładu karnego. Pobyt skazanego z rodziną w tak ważnym dla niej zdarzeniu, jak ślub czy urodzenie dziecka z całą pewnością może służyć nie tylko podtrzymaniu więzi, ale także odbudowie zerwanych więzi. Oczywiście w takich sytuacjach, zważywszy że nie są to zdarzenia nagłe, trudne do przewidzenia, jak np. pożar domu, przy podejmowaniu decyzji celowe wydaje się rozważenie możliwości udzielenia przepustki (gdy skazany odbywa karę w zakładzie karnym typu półotwartego lub otwartego i spełnia przesłanki do jej uzyskania) bądź nagrody w postaci zezwolenia na widzenie bez dozoru poza obrębem zakładu karnego, czy w postaci zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru, oczywiście, gdy zostaną spełnione przesłanki do jej udzielenia. Należy zwrócić uwagę na stanowisko judykatury. Sąd Apelacyjny w Lublinie³⁴ uznał za wypadek szczególnie ważny dla skazanego chęć ochrzcenia dziecka.

Wystąpienie którejkolwiek z wymienionych w art. 141a kkw. okoliczności nie tworzy po stronie skazanego prawa do opuszczenia zakładu karnego. Użycie przez ustawodawcę w analizowanym przepisie sformułowania „dyrektor zakładu karnego może udzielić zezwolenia” świadczy, iż decyzja pozostaje w gestii dyrektora. Rodzi się więc pytanie czy dyrektor zakładu karnego może uwzględnić przy podejmowaniu decyzji inne przesłanki niż wymienione w art. 141a kkw.

W tym miejscu należy zatrzymać się nad rozporządzeniem w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych³⁵. Do końca 2012 r. zgod-

---

34 Postanowienie SA w Lublinie z dnia 29 listopada 2007, II AKz w 854/07, LEX nr 41.

35 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych, Dz.U. Nr 151, poz. 1469.

nie z przywołanym rozporządzeniem (§ 25 ust.1 pkt 2) należało sporządzić prognozę kryminologiczno-społeczną przed zaopiniowaniem zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, o którym mowa w art. 141a § 1 kkw. Ten przepis miał rację bytu w stanie prawnym tylko do grudnia 2011 r. Wówczas bowiem, gdy prośbę o udzielenie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego składał skazany odbywający karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego, decyzję podejmował sędzia penitencjarny. Sędzia więc musiał zwrócić się o opinię do dyrektora zakładu karnego. Zaś z dniem 1.01.2012 r.³⁶ udzielanie zezwoleń pozostaje wyłącznie w gestii dyrektora zakładu karnego. Zgodnie z nowym brzmieniem § 25 ust. 1 pkt 2 przywołanego rozporządzenia³⁷ prognozę kryminologiczno-społeczną należy sporządzić przed udzieleniem zezwolenia. Prognoza polega na pisemnym uzasadnieniu przypuszczenia, że skazany w czasie pobytu poza zakładem karnym będzie przestrzegał porządku prawnego. W rozporządzeniu (§ 26) wskazano czynniki, które należy poddać analizie przy sporządzaniu prognozy. Wskazano na czynniki charakteryzujące: środowisko rodzinne, cechy osobowości wraz z uwzględnieniem stopnia samodyscypliny oraz skłonności do używania przemocy, problem alkoholowy skazanego albo uzależnienie od środków odurzających czy substancji psychotropowych, przebyte leczenie odwykowe, a także motywację do zachowania abstynencji, drogę wykolejenia społecznego wraz z określeniem stopnia demoralizacji, rodzaj przestępstwa, za które skazany odbywa karę, zachowanie podczas uprzednio odbywanych kar, ze szczególnym uwzględnieniem sposobu wykorzystania zezwoleń na opuszczenie zakładu, środowisko, w którym przebywać będzie skazany w trakcie korzystania z przepustki. Użycie sformułowania „w szczególności” świadczy, iż wymieniono tylko najistotniejsze czynniki, a więc można uwzględnić także inne.

---

36 Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 240, poz. 1431.

37 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 grudnia 2012 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobów oddziaływania penitencjarnego w zakładach karnych i aresztach śledczych, Dz.U. poz. 1469.

Obowiązek sporządzenia prognozy, wynikający z rozporządzenia w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych, stwarza kilka kwestii. Zważywszy na wskazaną w rozporządzeniu liczbę czynników, które należy uwzględnić przy formułowaniu prognozy, rodzi się obawa, czy decyzja zostanie podjęta we właściwym czasie. W większości przypadków przecież zdarzenie, na które wskazuje skazany jako przesłankę wniosku o zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego, to zdarzenie niecierpiące zwłoki (np. udział w pogrzebie czy odwiezienie osoby poważnie chorej). Trafnie zauważa K. Postulski³⁸, że powinno się koncentrować tylko na najistotniejszych elementach prognozy. Należy dodać, że powinny to być przede wszystkim te elementy, które mogą być pomocne przy podjęciu decyzji co do konwoju funkcjonariusza Służby Więziennej czy asysty osoby godnej zaufania.

Kolejna kwestia sprowadza się właściwie do pytania, czy negatywna prognoza może skutkować odmową udzielenia zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego. W ocenie doktryny³⁹ negatywna prognoza nie wyklucza udzielenia zezwolenia. Należy podzielić to stanowisko. Ustawodawca, przewidując, iż z prośbą o zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych będą występować także skazani, co do których mogą pojawiać się obawy, czy będą przestrzegać porządku prawnego poza terenem zakładu karnego, czy też obawy co do powrotu do zakładu karnego, dopuszcza udzielenie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego pod konwojem funkcjonariusza Służby Więziennej⁴⁰.

---

38 K. Postulski, Komentarz do art. 141(a) Kodeksu karnego wykonawczego, <http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/>

39 T. Kalisz, Sędziowski nadzór penitencjarny, s. 193; K. Dąbkiewicz, Kodeks karny wykonawczy, s. 417.

40 Zob. T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, Kodeks karny wykonawczy, s. 325; S. Paweła, Kodeks karny wykonawczy, s. 320; Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy, s. 480; K. Dąbkiewicz, Kodeks karny wykonawczy, s. 417; T. Kalisz, Sędziowski nadzór penitencjarny, s. 193; K. Postulski, Komentarz do art. 141(a) Kodeksu karnego wykonawczego, <http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline>

Godzi się zauważyć, że Trybunał Praw Człowieka także nie uznaje negatywnej opinii kryminologicznej za przesłankę uzasadniającą odmowę udzielenia zezwolenia w wypadkach losowych. Tytułem przykładu można wskazać na sprawę *Giszczak*⁴¹ przeciwko Polsce. W tej sprawie sędzia penitencyjny odmowę udzielenia zezwolenia na odwiedzenie przez skazanego córki znajdującej się w ciężkim stanie po wypadku uzasadniał właśnie negatywną opinią kryminologiczną. W opinii zwrócono uwagę na aroganckie zachowanie skazanego w zakładzie karnym, ciężar gatunkowy popełnionego przestępstwa (podżeganie do zabójstwa). Trybunał uznał argumentację za nieprzekonywującą. Zdaniem Trybunału udzielenie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego pod konwojem mogłoby rozwiązać problem.

Następny problem sprowadza się do pytania, czy w akcie niższego rzędu, a niewątpliwie takim jest rozporządzenie w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencyjnych w zakładach karnych i aresztach śledczych, można wprowadzać dodatkową przesłankę. Należy zauważyć, iż w przypadku zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego w formie nagród czy przepustki w zakładzie karnym typu półotwartego i otwartego oraz zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w okresie przygotowania skazanego do wolności przesłanka materialna w postaci prognozy co do zachowania skazanego po opuszczeniu zakładu karnego jest określona w kodeksie karnym wykonawczym. Ustawodawca nie sformułował takiej przesłanki w przypadku omawianego zezwolenia.

W kontekście rozważań dotyczących okoliczności, które organ podejmujący decyzję co do udzielenia zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego może uwzględnić, nie można pominąć stanowiska doktryny.

---

41 Wyrok ETPCz z 29 listopada 2011 r. w sprawie *Giszczak* przeciwko Polsce, skarga nr 40195/08 <http://bip.ms.gov.pl/prawaczlowieka/europ>

W ocenie S. Paweli⁴² organ podejmujący decyzję o zezwoleniu na opuszczenie przez skazanego zakładu karnego jest zobowiązany „každorazowo zdecydować, czy skazany daje gwarancję, że w wypadku uzyskania zezwolenia nie nadużyje okazanego mu zaufania i będzie korzystał z zezwolenia w sposób godny z celem, dla którego zostało udzielone”. Należy zauważyć, iż gwarancja to pewność. W rozporządzeniu w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych jest mowa o uzasadnionym przypuszczeniu, że skazany w czasie pobytu poza zakładem karnym będzie przestrzegał porządku prawnego. Przypuszczenie to przecież brak pewności, a jedynie domyślanie się, czy zakładanie w oparciu o pewne okoliczności, zdarzenia czy zachowania, które już miały miejsce, co do zdarzeń czy zachowań przyszłych. Zważywszy na złożoność zachowań ludzi, chyba nigdy nie będzie można mówić o pewności co do przyszłego zachowania, a jedynie o przypuszczeniu. Godzi się zauważyć, iż wymogu pewności, że skazany podczas pobytu za murami więzienia nie nadużyje zaufania, nie wprowadza też ustawodawca. Przywołany autor⁴³ uważa także, że „Kryteria decydujące o zwolnieniu skazanego będą oczywiście różne, zależnie od rodzaju i typu zakładu oraz systemu odbywania kary, a także od wysokości kary pozbawienia wolności orzeczonej i okresu pozostającego do końca tej kary”. Dla tego poglądu trudno znaleźć uzasadnienie w przepisach. Niestety z tej wypowiedzi nie można też wnioskować, czy typ zakładu karnego i system odbywania kary autor traktuje jako kryteria decydujące o zwolnieniu czy też ma na myśli inne kryteria dla poszczególnych typów zakładu karnego. Ustawodawca, jak już wskazano, w art. 141a § 1 kkw. określa przesłanki udzielenia przepustki losowej. Te przesłanki dotyczą wszystkich skazanych. Żadnej grupy skazanych nie wyłączono z możliwości korzystania z tego zezwolenia na opuszczenie zakładu

---

42 S. Paweła, Kodeks karny wykonawczy, s. 320.

43 *Ibidem*, s. 319.

karnego⁴⁴. Oczywiście odbywanie przez skazanego kary w zakładzie typu zamkniętego uzasadnia rozważenie udzielenia zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego pod konwojem Służby Więziennej lub asysty osoby godnej zaufania oraz skrócenie pobytu skazanego poza zakładem karnym do niezbędnego minimum.

Zdaniem Z. Hołdy⁴⁵ dyrektywy wynikające z kodeksowych celów wykonywania kary pozbawienia wolności, a określonych w art. 67 § 1, a także 73 § 1 kkw., powinny być uwzględniane przy podejmowaniu przez dyrektora decyzji o udzieleniu zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego. Wydaje się to w pełni zasadne. Każdy ze środków oddziaływania powinien być stosowany z uwzględnieniem celów wykonywania kary pozbawienia wolności. Celem wykonywania kary pozbawienia wolności, jak wynika z art. 67 § 1 kkw., jest „wzbudzanie w skazanym woli w współdziałaniu w kształtowaniu jego społecznie pożądanych postaw, a w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa”. Skazanemu pozostawiono decyzję co do zmiany dotychczasowego postępowania i wykorzystania w tym celu pobytu w zakładzie karnym. Niepodejmowanie przez skazanego żadnych działań w kierunku zmiany postaw nie powinno skutkować odmową udzielenia zezwolenia, ale to nie znaczy, iż podejmowania takich działań nie należy oceniać pozytywnie. Ustawodawca, jak już wskazywano, nie pozbawia żadnej grupy skazanych korzystania z tego zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, nawet skazanych stwarzających poważne zagrożenie społeczne albo poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu karnego. Pozostaje to w zgodności z zasadą

---

44 Z badań wynika, że wychowawcy nawet w przypadku skazanych za przestępstwa popełnione w zorganizowanej grupie lub związku przestępczym uważali, że skazany powinien otrzymać zezwolenie szczególnie w przypadku śmierci osoby bliskiej. Zob. szerzej G.B. Szczygieł, *Przestępczość zorganizowana – aspekt penitencyjny*, [w:] *Przestępczość zorganizowana*, pod red. nauk. E.W. Pływaczewskiego, Warszawa 2011, s. 339–340.

45 Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy*, s. 480. Zob. także K. Postulski, *Komentarz do art. 141(a) Kodeksu karnego wykonawczego*, <http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/>

humanizmu i poszanowania godności skazanego (art. 4 § 1 kkw.). Wzbudzenie woli w skazanym do współdziałania w zmianie postaw z społecznych na prospołeczne to także obdarzenie skazanego pewną dozą zaufania, szczególnie w tak trudnych sytuacjach jak śmierć czy ciężka choroba osoby najbliższej. Dyrektywa ochrony społeczeństwa przed przestępczością powinna zaś kierować uwagę, gdy zachodzą obawy co do zachowania skazanego po opuszczeniu zakładu karnego, na rozważenie zastosowania konwoju funkcjonariusza Służby Więziennej bądź asysty osoby godnej zaufania.

W kontekście niewykluczania żadnej grupy skazanych z korzystania z tej formy opuszczenia zakładu karnego należy zatrzymać się nad stanowiskiem S. Lelenta⁴⁶. Wprawdzie przywołany autor dostrzega, iż przepisy nie wykluczają udzielenia zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego skazanemu stwarzającemu poważne zagrożenie społeczne, lecz uważa, że „jednak należy uznać, że możliwość ta jest wykluczona”. W uzasadnieniu wskazuje, że wynika to z warunków, w jakich wykonywana jest ta kara wobec tych skazanych. Warunki te zostały określone w art. 88b kkw. Godzi się zauważyć, że wprawdzie skazani stwarzający poważne zagrożenie społeczne albo poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu karnego odbywają karę w warunkach istotnie ograniczających kontakt ze światem poza murami zakładu karnego i kontakt z innymi skazanymi poprzez ograniczone możliwości poruszania się po terenie zakładu karnego, to nie można pominąć, iż zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego, dotyczy zdarzeń nadzwyczajnych, a więc tutaj priorytet ma zasada humanitaryzmu. Ponadto jeśli ustawodawca nie wprowadza ograniczeń, to nie można tego czynić w drodze interpretacji przepisów.

Zdaniem S. Lelenta⁴⁷, biorąc pod uwagę, iż skazanym odbywającym karę w zakładzie karnym typu półotwartego i typu otwartego

46 S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 613.

47 S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 614. Podobnie E. Dawidziuk, Udział osoby pozbawionej wolności w pogrzebie najbliższej osoby, s. 29.

można udzielić przepustek systemowych, to należy dojść do wniosku, że zezwolenie na opuszczenie przez skazanego zakładu karnego na podstawie art. 141a kkw. dotyczy wyłącznie lub prawie wyłącznie skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego. Ten pogląd można podzielić tylko częściowo. Oczywiście, gdy w momencie ubiegania się o zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego, skazany spełnia przesłanki do udzielenia przepustki systemowej, właściwsze będzie jej udzielenie, chociażby ze względu na czas jej trwania czy udzielenie nagrody w postaci zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru. Należy jednak zauważyć, iż w przypadku zezwolenia w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego ustawodawca nie wprowadza warunku w postaci odbycia części kary, jak to czyni przy przepustce systemowej czy w przypadku nagrody. O przepustkę lub nagrodę skazany może wnioskować po odbyciu co najmniej połowy tej części kary, po której mógłby być warunkowo przedterminowo zwolniony. Niespełnienie tego warunku wyłącza skazanego z możliwości ubiegania się o przepustkę lub nagrodę. Nie można również pominąć, iż inny jest cel przepustki systemowej czy nagrody, a inny przepustki losowej.

Kończąc rozważania dotyczące przesłanek zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego, nie można pominąć art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka⁴⁸, który zapewnia każdemu prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego. Rodzi się więc pytanie, czy odmowa udzielenia zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, np. w celu udziału skazanego w pogrzebie lub odwiedzenia ciężko chorego członka rodziny, narusza to prawo. Ta kwestia było przedmio-

---

48 Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności podpisana w Rzymie 4 listopada 1950 r. Ratyfikowana przez Polskę w 1993 r., Dz.U. Nr 61, poz. 284.

tem wielu postępowań przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka, a sprawy dotyczyły także obywateli naszego kraju⁴⁹.

Trybunał Praw Człowieka reprezentuje stanowisko, że art. 8 Konwencji nie gwarantuje uwięzionej osobie bezwarunkowego prawa do opuszczenia zakładu karnego w celu uczestniczenia np. w pogrzebie krewnego. Zdaniem Trybunału merytoryczna ocena każdego wniosku jest zadaniem władz krajowych. W wielu orzeczeniach Trybunał podkreślał, że konsekwencją skazania są różnego rodzaju ograniczenia w wykonywaniu przez więźnia swoich praw i wolności. Art. 8 EKPCz dopuszcza ingerencję władzy publicznej w korzystanie z tego prawa, ale tylko wówczas, gdy ingerencja jest przewidziana przez prawo i konieczna w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku prawnego i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób. Patrząc na wskazany w przywołanym przepisie Konwencji katalog przesłanek uzasadniających ingerencję w prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, w kontekście decyzji o zezwoleniu na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego, przesłanki, które mogą być brane pod uwagę, to zapewnienie bezpieczeństwa publicznego i ochrony porządku oraz zapobieganie przestępstwom. Stwierdzenie wystąpienia tych przesłanek może uzasadniać odmowę udzielenia zezwolenia. Lecz powstaje problem konieczności ingerencji. W ocenie Trybunału „konieczność” musi korespondować z istotną potrzebą społeczną, a w szczególności musi być proporcjonalna do celu, który próbuje się osiągnąć.

---

49 Wyrok ETPCz z 20 stycznia 2009 r. w sprawie Czarnowski przeciwko Polsce, skarga nr 28586/03 <http://bip.ms.gov.pl/pl/prawaczlowieka/europ>; wyrok ETPCz z 29 listopada 2011 r. w sprawie Giszczak przeciwko Polsce, skarga nr 40195/08, <http://bip.ms.gov.pl/pl/prawaczlowieka/europ>. Zob. także E. Dawidziuk, Problematyka tzw. przepustek losowych udzielanych osobom pozbawionym wolności – głosa do wyroku ETPCz z 29.11.2011 r. w sprawie Giszczak v. Polska, „Europejski Przegląd Sądowy” 2012, nr 10, s. 44 in. Zob. także B. Gronowska, Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 12 listopada 2002 r. przeciwko Polsce (dot. problemu poszanowania życia rodzinnego osoby pozbawionej wolności), Prok. i Pr. 2003, nr 7–8, s. 181–185.

Tak więc, oceniając „konieczność” ingerencji, należy rozważyć, czy problem zapewnienia bezpieczeństwa publicznego i zapobieżenia przestępstwom można rozwiązać, nie pozbawiając skazanego możliwości opuszczenia zakładu karnego, zwłaszcza że taką możliwość stwarza udzielenie skazanemu zezwolenia pod konwojem Służby Więziennej. W tym miejscu należy zatrzymać się nad przywoływaną już sprawą Giszczak⁵⁰ przeciwko Polsce. Przedmiotem skargi do Trybunału Praw Człowieka była odmowa sędziego penitencjarnego udzielenia zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w celu odwiedzenia przez skazanego córki, której stan był bardzo ciężki. Sędzia penitencjarny odmowę argumentował m.in. ciężarem gatunkowym popełnionego przestępstwa. Trybunał uznał argumentację za nieprzekonywującą. Nie podważano obaw co do potrzeby zapewnienia bezpieczeństwa publicznego i ochrony porządku oraz zapobiegania przestępstwom. W ocenie Trybunału odmowa nie była jednak „konieczna w demokratycznym państwie”. W uzasadnieniu podkreślono, że nie odpowiadało to pilnej potrzebie społecznej i nie było proporcjonalne do realizowanych uprawnionych celów. Zdaniem Trybunału udzielenie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego pod konwojem mogłoby rozwiązać problem.

3. Nagrody w formie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego

W katalogu nagród są dwie nagrody, które umożliwiają skazanemu legalny pobyt poza zakładem karnym. Te nagrody to:

- zezwolenie na widzenie, poza obrębem zakładu karnego, bez dozoru, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania na okres nie przekraczający jednorazowo 30 godz. (art. 138 § 1 pkt 7 kkw.);

---

50 Wyrok ETPCz z 29 listopada 2011 r. w sprawie Giszczak przeciwko Polsce, skarga nr 40195/08, <http://bip.ms.gov.pl/pl/prawaczlowieka/europ>

- zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru, na okres nie przekraczający jednorazowo 14 dni (art. 138 § 1 pkt 8 kkw.).

Ustawodawca wprowadza szereg przesłanek formalnych udzielenia tych nagród. Pierwsza z nich to odbycie określonej części kary. Do nowelizacji kodeksu karnego wykonawczego w 2003 r., zgodnie z ówczesną redakcją art. 139 § 5 kkw., obie nagrody można było przyznać skazanemu po odbyciu co najmniej połowy tej części kary, po której skazany mógł być warunkowo przedterminowo zwolniony. Skazani na karę 25 lat pozbawienia wolności musieli odbyć co najmniej 5 lat kary, a skazani na karę dożywotniego pozbawienia wolności co najmniej 15 lat kary. Zważywszy, że warunkowe przedterminowe zwolnienie mogło nastąpić po odbyciu przez skazanego co najmniej połowy kary, nie wcześniej niż po 6 miesiącach (art. 78 § 1 kk.), skazani odbywający karę nieprzekraczającą 6 miesięcy nie mogli ubiegać się o te nagrody. Pozostawało to w sprzeczności z zasadą humanizmu i poszanowania godności skazanego (art. 4 kkw.). Określenie minimum odbycia kary na co najmniej 5 lat w przypadku skazanych na karę 25 lat pozbawienia wolności tworzyło zaś dość specyficzną sytuację. Skazani na tę karę znaleźli się w korzystniejszej sytuacji niż skazani na karę znacznie niższą, np. 15 lat pozbawienia wolności.

Nowelizacją kodeksu karnego wykonawczego z dnia 24 lipca 2003 r.⁵¹ zmieniono ten przepis. I tak, zgodnie z nowym brzmieniem art. 139 § 5 kkw., obie nagrody można przyznać skazanemu po odbyciu przez niego co najmniej połowy tej części kary, po której mógłby być warunkowo zwolniony lub połowy kary nieprzekraczającej 6 miesięcy. Skazanemu na karę dożywotniego pozbawienia wolności obie nagrody można przyznać po odbyciu co najmniej 15 lat kary.

---

51 Ustawa z dnia 24 lipca 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 142, poz. 1380.

Zmiana przepisu w części dopuszczającej udzielenia nagrody skazanemu na karę nieprzekraczającą 6 miesięcy spotkała się z krytyką. Zdaniem S. Lelental⁵² wprowadzenie możliwości przyznania tych nagród skazanym odbywającym najkrótsze kary „nie spełnia rygoru racjonalności”. W uzasadnieniu wskazuje, że „ze względu na podstawy i procedurę przyznawania omawianych nagród dokonanie tych ustaleń w krótkim okresie czasu jest nierealne. Przeciwno temu unormowaniu przemawia też zasada gradacji nagród, z której wynika, że przyznawanie skazanemu nagród najważniejszych musi poprzedzać przyznanie innych nagród (§ 38 ust. 4 zarządzenia Nr 2/04 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej w spr. pracy penitencjarnej)”.

Decyzja o przyznaniu najważniejszych nagród, a więc zezwolenia na widzenie poza obrębem zakładu karnego, bez dozoru, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania czy zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru, wymaga poczynienia pewnych ustaleń dotyczących zachowania skazanego, wywiązywania się z obowiązków, innych czynników, które mogą mieć znaczenie przy formułowaniu prognozy co do zachowania skazanego po opuszczeniu zakładu karnego. Ustawodawca bowiem wskazuje na uzasadnione przypuszczenie, że skazany po opuszczeniu zakładu karnego będzie przestrzegał porządku prawnego. Lecz gdy prognoza jest pozytywna, to nagroda nawet na miesiąc przed końcem kary ma aspekt wychowawczy. W kodeksie karnym wykonawczym nie znajdziemy zasady gradacji nagród. Nawet w katalogu nagród nagrody nie są ułożone od najmniej ważnych do najważniejszych. Godzi się zauważyć, że od czerwca 2010 r.⁵³ problem stał się bezprzedmiotowy. Zgodnie ze znowelizowanym art. 78 § 1 kk. skazanego można warunkowo przedterminowo zwolnić po odbyciu co najmniej po-

---

52 S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 602.

53 Od 8.06.2010 r. skazanego można warunkowo zwolnić po odbyciu co najmniej połowy kary. Zob. ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 206, poz. 1589.

łowy kary. W przypadku skazanych recydywistów z art. 64 § 1 kk. zwolnienie może nastąpić po odbyciu 2/3 kary; gdy skazany jest mulirecydywistą (art. 64 § 2 kk) – po odbyciu 3/4 kary. Skazanego na karę 25 lat pozbawienia wolności można warunkowo zwolnić po odbyciu 15 lat kary. Należy zauważyć, iż w szczególnie uzasadnionych wypadkach sąd, wymierzając karę pozbawienia wolności, może wyznaczyć surowsze ograniczenia do korzystania z warunkowego zwolnienia niż wyżej wskazane (art. 77 § 2 kk.).

Kolejna przesłanka formalna to limit łącznej liczby nagród w postaci zezwoleń na widzenie poza obrębem zakładu karnego, bez dozoru, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania czy łączny czas trwania nagród w postaci zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru. Ten limit, a określono go po raz pierwszy w obowiązującym kodeksie karnym wykonawczym, to 28 nagród w roku w przypadku zezwolenia na widzenie poza terenem zakładu karnego, bez dozoru, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania. W przypadku zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru łączny czas pobytu skazanego na wolności nie może przekraczać 28 dni w roku. Gdy skazany wykorzystał przewidziany limit wniosek o udzielenie nagrody jest bezprzedmiotowy.

Do przesłanek formalnych w doktrynie⁵⁴ zalicza się także okres, w którym skazanemu nie można udzielić obu nagród. Ten okres to co najmniej 6 miesięcy od udzielenia ostatniej nagrody, a dotyczy skazanych, którzy podczas korzystania z nagrody nadużyli zaufania. Ustawodawca nie definiuje sformułowania „nadużycie zaufania”, ale wskazuje na jedną z form, jak można wnioskować szczególnie istotną, a mianowicie niepowrót w terminie do zakładu karnego.

Następna przesłanka z katalogu przesłanek formalnych, która dotyczy tylko niektórych skazanych, to zgoda sędziego penitencjarnego na udzielenie omawianych nagród. Brak zgody wyklucza

54 Zob. T. Kalisz, Sędziowski nadzór penitencjarny, s. 221. Zob. także K. Dąbkiewicz, Kodeks karny wykonawczy, s. 411.

udzielenie nagrody. Wymóg zgody sędziego penitencjarnego dotyczy skazanego odbywającego karę 25 lat pozbawienia wolności oraz karę dożywotniego pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego (art. 139 § 6 kkw.), skazanego z zaburzeniami preferencji seksualnych, który odbywa karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego za przestępstwo określone w art. 197–203 kk., popełnione w związku z tymi zaburzeniami (art. 139 § 6a kkw.). Zgoda nie jest wymagana, gdy ci skazani odbywają karę w zakładzie karnym typu półotwartego lub otwartego.

Wymienieni skazani rozpoczynają odbywanie kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego. Skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności można przenieść do zakładu karnego typu półotwartego po odbyciu przez niego co najmniej 15 lat kary, a do zakładu otwartego po odbyciu co najmniej 20 lat kary (art. 89 § 3 kkw.). Kryterium decydujące o przeniesieniu to postawa i zachowanie skazanego przemawiające za przeniesieniem. W przypadku skazanego na karę 25 lat pozbawienia wolności ustawodawca nie uzależnia przeniesienia od czasu pobytu w zakładzie karnym typu zamkniętego. Istotna jest tylko ocena postawy i zachowania skazanego. Także w przypadku skazanego za przestępstwa określone w art. 197–203 kk. popełnione w związku z zaburzeniami preferencji seksualnej, nie sformułowano warunku formalnego co do czasu pobytu w zakładzie zamkniętym, wskazując tylko na przesłankę materialną, a więc postawę i zachowanie, ale wprowadzono warunek w postaci zgody sędziego penitencjarnego na przeniesienie tego skazanego do innego typu zakładu (art. 89 § 3a kkw.). Zdaniem S. Lelental⁵⁵ skazani ci są więc traktowani bardziej restrykcyjnie niż skazani na karę dożywotniego pozbawienia wolności czy na karę 25 lat pozbawienia wolności, bowiem zgoda sędziego penitencjarnego na przeniesienie z zakładu karnego typu zamkniętego do zakładu karnego typu półotwartego w przypadku tych skazanych nie jest wy-

---

55 S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy Komentarz, 4. wyd., s. 603–604.

magana. Przywołany autor w kontekście skazanych za przestępstwa określone w art. 197–203 kk. popełnione w związku z zaburzeniami preferencji seksualnej wskazuje na nieracjonalność regulacji prawnej, pisząc „z treści przepisów art. 139 § 6a i art. 89 § 3a zależy za- uważać, że

- 1) jeżeli sędzia penitencjarny nie wyrazi zgody na przeniesienie skazanego, o którym mowa w pierwszym z tych przepisów, to tym bardziej nie powinien wyrazić zgody na przyznanie temu skazanemu nagrody wymienionej w art. 138 § 1 pkt 7 lub 8;
- 2) jeżeli sędzia penitencjarny wyrazi zgodę na przeniesienie skazanego z zaburzeniami preferencji seksualnych z zakładu zamkniętego do półotwartego, to przepis art. 139 § 6a KKW traci rację bytu”. To unormowanie w ocenie S. Leleñala jest „legislacyjnie wadliwe, nacechowane koniunkturalizmem, mającym swoje źródło w chęci wykazania społeczeństwu, jak skutecznie prowadzona jest walka ze sprawcami przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności popełnionymi w związku z zaburzeniami preferencji seksualnej”.

Gdy zaś o nagrodę ubiega się tymczasowo aresztowany mający prawa i obowiązki skazanego⁵⁶, niezbędne jest wydanie zarządzenia o zgodzie przez organ, do którego dyspozycji pozostaje tymczasowo aresztowany. Należy zauważyć, iż tryb udzielania zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego tymczasowo aresztowanym uregulowano nowelizacją kodeksu karnego wykonawczego z 2003 r. Uzależnienie udzielenia zgody na opuszczenie zakładu karnego od decyzji organu, do którego dyspozycji pozostaje tymczasowo aresz-

56 Tymczasowo aresztowany skazany wyrokiem sądu pierwszej instancji, w stosunku do którego sąd nie sprzeciwił się przeniesieniu do zakładu karnego a tymczasowo aresztowany wyraził zgodę na stosowanie względem niego przepisów o wykonywaniu kary pozbawienia wolności (art. 223 § 3 kkw.). Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 stycznia 2004 r. w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności oraz dokumentowania tych czynności (Dz.U. Nr 15, poz. 142) osoba skazana wyrokiem pierwszej instancji do czasu uprawomocnienia się wyroku jest osobą tymczasowo aresztowaną (§ 2 ust. 1 pkt 26).

towany, jest w pełni zasadne. Ten organ bowiem może ocenić, czy opuszczenie przez tymczasowo aresztowanego zakładu karnego nie będzie kolidowało z zapewnieniem zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. Taki zaś jest cel instytucji tymczasowego aresztowania (art. 258 kpk.)

Kolejna przesłanka formalna dotyczy tylko nagrody w postaci zezwolenia na widzenie bez dozoru, poza obrębem zakładu karnego, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania. Przesłanka została sformułowana w rozporządzeniu w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności⁵⁷. Zgodnie z rozporządzeniem (§ 45) nagrodę tę udziela się po uwiarygodnieniu przez skazanego, że widzenie odbędzie z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania. W rozporządzeniu nie wskazano formy uwiarygodnienia. Można wnosić, iż może to być oświadczenie osoby najbliższej lub osoby godnej zaufania złożone na piśmie i dołączone przez skazanego np. do wniosku o udzielenie nagrody lub złożone ustnie przez tę osobę podczas rozmowy z wychowawcą. Godzi się zauważyć, iż w przywołanym rozporządzeniu jest upoważnienie dla dyrektora do uzależnienia wykorzystania nagrody od zgłoszenia się osoby najbliższej lub osoby godnej zaufania na widzenie. Wydaje się, że dyrektor powinien korzystać z tego upoważnienia wówczas, gdy będzie miał wątpliwości co do wiarygodności, iż widzenie odbędzie się z osobą, którą skazany wskazuje jako osobę najbliższą czy osobę godną zaufania. Te dodatkowe warunki są w pełni uzasadnione. Ważne jest bowiem, aby skazany miał gdzie się udać po opuszczeniu zakładu karnego i miał zapewnione utrzymanie.

W kodeksie karnym wykonawczym nie zdefiniowano pojęcia „osoba najbliższa”. Taką definicję znajdujemy w rozdziale XIV kodeksu karnego zatytułowanym „Objaśnienia wyrażeń ustawowych”.

---

57 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności, Dz.U. Nr 152, poz. 1493.

Zgodnie z art. 115 § 11 kk. osoba najbliższa to małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym współżyciu. Jak już wcześniej zaznaczano, kodeks karny wykonawczy nie odsyła w kwestiach nieuregulowanych w kodeksie do kodeksu karnego. Zgodnie z art. 1 § 2 kkw. stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu postępowania karnego. Wydaje się jednak celowe nawiązanie do art. 115 § 1 kk. i przyjęcie, że będą to także osoby niezwiązane ze skazanym więzią rodzinną. Jest to w pełni uzasadnione faktem, że w przypadku znacznej grupy skazanych ich więzi rodzinne są dość skomplikowane, a czasem w ogóle nie istnieją, a skazani utrzymują systematyczne kontakty z osobą spoza rodziny (np. konkubina).

Definicję osoby godnej zaufania znajdziemy w rozporządzeniu w sprawie szczegółowego zakresu i trybu uczestnictwa podmiotów w wykonywaniu kar, środków karnych, zabezpieczających i zapobiegawczych, a także społecznej kontroli nad ich wykonywaniem⁵⁸. Zgodnie z tym aktem jest to osoba, która „korzysta z pełni praw cywilnych, nie była skazana za przestępstwo umyślne, nie była pozbawiona praw opiekuńczych, daje rękojmię należytego wykonywania obowiązków, ukończyła 24 lat, a w wyjątkowych przypadkach 21, jeżeli posiada kwalifikacje lub doświadczenie życiowe wskazujące na przydatności w prowadzeniu działalności wychowawczej i resocjalizacyjnej”.

W kodeksie karnym wykonawczym wskazano dwie przesłanki materialne udzielenia obu nagród:

- wyróżnianie się przez skazanego dobrym zachowaniem w czasie odbywania kary,

⁵⁸ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 1 grudnia 2003 r. w sprawie szczegółowego zakresu i trybu uczestnictwa podmiotów w wykonywaniu kar, środków karnych, zabezpieczających i zapobiegawczych, a także społecznej kontroli nad ich wykonywaniem, Dz.U. Nr 211, poz. 2051.

- pozytywna prognoza co do zachowania skazanego po opuszczeniu zakładu karnego.

Pierwsza ze wskazanych przesłanek została określona w art. 137 kkw. i dotyczy ogółu nagród wymienionych w katalogu nagród. Druga przesłanka odnosi się tylko do dwóch nagród związanych z opuszczeniem przez skazanego zakładu karnego. Zgodnie z art. 139 § 1 kkw. należy ocenić postawę skazanego w czasie odbywania kary. Postawa ma uzasadniać przypuszczenie, że skazany w czasie pobytu poza zakładem karnym będzie przestrzegał porządku prawnego.

Przechodząc do omówienia pierwszej z wymiennych przesłanek, a mianowicie wyróżniania się przez skazanego dobrym zachowaniem w czasie odbywania kary, należy zaznaczyć, że skazany jest podmiotem praw i obowiązków. W okresie pobytu w zakładzie karnym jest zobowiązany do wypełniania ciężących na nim z mocy prawa obowiązków i respektowania zakazów. Zarówno obowiązki, jak i zakazy określono w kodeksie karnym wykonawczym (art. 116 kkw. i art. 116a kkw.). Wywiązywanie się z nich należy cenić jako dobre zachowanie. Rodzi się pytanie czy: za dobre zachowanie powinniśmy nagradzać? W świecie poza murami więzienia jednak tego nie czynimy. Tak też ocenia to ustawodawca, skoro wprowadza wymóg wyróżniającego się zachowania. Wyróżniający się to różniący się od innych, a więc zachowanie musi być więcej niż dobre.

W doktrynie spotykamy rozbieżne interpretacje. Zdaniem S. Paweli⁵⁹ istotna jest ocena gotowości skazanego do wzięcia aktywnego udziału w procesie resocjalizacji, gdyż w tym znaczeniu kodeks ujmuje kwestię wyróżniania się dobrym zachowaniem. Zaś nieco dalej zauważa, że „... do przyznania omawianej nagrody nie wystarczy wyróżnienie się dobrym zachowaniem, konieczne jest przy tym wskazanie, iż w procesie wykonywania kary nastąpiła poprawa w reedukacji skazanego i stopień osiągniętej poprawy uzasadnia ze-

---

59 S. Pawela, Kodeks karny wykonawczy. Praktyczny komentarz, Warszawa 1999, s. 315.

zwolenie na opuszczenie zakładu karnego”. Powstaje pytanie: czy można oceniać zachowanie skazanego z perspektywy jego udziału w procesie resocjalizacji? Zgodnie z art. 67 § 1 kkw. wykonywanie kary pozbawienia wolności ma na celu wzbudzanie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanых postaw. Upodmiotowienie skazanego to pozostawienie w jego gestii decyzji co do zmiany postaw. Nie oznacza to jednak, iż przed skazanym nie stawia się określonych wymogów związanych z odbywaniem kary. Zostały one określone w katalogu obowiązków skazanego i katalogu zakazów. Skoro ustawodawca wskazuje na zachowanie wyróżniające się więc oceniając skazanego, należy uwzględnić, czy zrobił coś więcej ponad wywiązywanie się z obowiązków, jakie nad nim ciąży z mocy prawa. Tak więc akces skorzystania z oferty administracji zakładu karnego, a może raczej aktywny udział w proponowanych oddziaływaniach można uznać za wyróżniające się zachowanie skazanego. Za takie zachowanie można też uznać udział np. w akcjach charytatywnych, nieodpłatne zatrudnienie przy pracach wykonywanych na cele charytatywne lub pracach porządkowych, udział w akcjach pomocowych w przypadku klęsk żywiołowych, podjęcie nauki, gdy na skazanym nie ciąży taki obowiązek.

Inne stanowisko reprezentuje S. Lelental⁶⁰. Uważa bowiem, że względy pragmatyczne nakazują odrzucić wynik wykładni literalno-dosłownej i przyjąć, że przesłanka przyznania nagrody jest spełniona, gdy skazany przestrzega ciężących na nim obowiązków (art. 116 kkw.) oraz nie narusza obowiązujących zakazów (art. 116a kkw.). To stanowisko rodzi pewne wątpliwości w kontekście omawianych nagród. Jak wskazano na wstępie, przesłanka wyróżniania się dobrym zachowaniem dotyczy wszystkich nagród wymienionych w katalogu nagród (art. 138 § 1 kkw.). Oczywiście zważywszy na specyfikę izolacji penitencjarnej, można przyjąć, że minimum do uzyskania nagrody to wypełnianie obowiązków i respektowanie

---

60 S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, 4. wyd., s. 590.

zakazów. Może to wpływać wychowawczo na skazanych, co zakłada ustawodawca, wskazując, że nagrody, ale z wyłączeniem obu nagród w postaci zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, można przyznawać w celu zachęcenia skazanego do dobrego zachowania, a więc nie tylko gdy skazany wyróżnia się dobrym zachowaniem, ale nawet wówczas, gdy jego zachowania nie można ocenić jako dobre. Powstaje wątpliwość, czy w drodze interpretacji można pomijać wolę ustawodawcy, szczególnie gdy są to nagrody związane z opuszczeniem zakładu karnego.

Druga przesłanka została określona w art. 139 § 1 kkw. Zgodnie z tym przepisem nagrody – w postaci zezwolenia na widzenie poza obrębem zakładu karnego, bez dozoru, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania oraz zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru – można przyznać skazanemu, którego postawa w czasie odbywania kary pozbawienia wolności uzasadnia przypuszczenie, że w czasie pobytu poza zakładem karnym będzie przestrzegał porządku prawnego. Przypuszczenie to nie pewność, to jedynie – jak wynika ze słowników języka polskiego⁶¹ – domyślanie się czy zakładanie na podstawie pewnych faktów lub ocen, że coś zaistnieje. Prognoza, na co zwraca się uwagę w doktrynie⁶², zawsze zawiera w sobie pewien element ryzyka, błędu. Lecz bez tego ryzyka trudno by nam było funkcjonować. To ryzyko potęguje fakt, że oceniamy przyszłe zachowania skazanego w oparciu o postawę reprezentowaną w innej, specyficznej i jakże różniącej się od tej za murami zakładu karnego rzeczywistości. Nie możemy też pominąć, iż postawę ze względu na specyfikę izolacji penitencjarnej może cechować konformizm.

Przypuszczenie dotyczy przestrzegania przez skazanego porządku prawnego. Należy zauważyć, iż ustawodawca często posługuje się tą konstrukcją słowną, ale definicji „porządku prawnego” nie

---

61 Słownik języka polskiego, <http://www.sjp.pwn.pl>. Zob. także Wielki Słownik Języka Polskiego <http://www.wsjp.pl>

62 T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, Kodeks karny wykonawczy, s. 324; Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy, s. 476. Zob. także T. Kalisz, Sędziowski nadzór penitencjarny, s. 222.

znajdziemy ani w kodeksie karnym wykonawczym, ani też w kodeksie karnym.

Pojęcie „porządku prawnego” w doktrynie⁶³ ujmowane jest szeroko, a mianowicie jako „ogół nakazów i zakazów wynikających z przepisów prawa karnego *sensu largo*, a także prawa administracyjnego, cywilnego, rodzinnego, pracy i innych gałęzi prawa”.

W tym miejscu istotne wydaje się zwrócenie uwagi na stanowisko S. Strycharza⁶⁴, który sugeruje, że „należy rozważać treść i zakres określenia «porządek prawny» w ramach poszczególnych instytucji, których unormowanie odsyła do niejasnego pojęcia «porządku prawnego»”. Zatrzymajmy się nad takimi instytucjami w kodeksie karnym wykonawczym. Takie odesłanie występuje przy określeniu celu wykonywania kary pozbawienia wolności. Jak wspomniano na wstępie tej części rozważań, ustawodawca, określając cele wykonywania kary pozbawienia wolności wskazuje na plan minimum, a więc poprawę jurydyczną skazanego i plan maksimum – poprawę moralną. Należy także zwrócić uwagę, iż w przypadku warunkowego przedterminowego zwolnienia ustawodawca także odwołuje się do porządku prawnego. Przesłanką zwolnienia jest pozytywna prognoza, czyli uzasadnione przekonanie, powzięte w oparciu o kryteria wskazane w kodeksie karnym, że „skazany po zwolnieniu będzie przestrzegał porządku prawnego, a w szczególności nie popełni ponownie przestępstwa” (art. 77 § 1 kk.). Tak więc i tutaj mamy, obok programu maksimum (przestrzeganie porządku prawnego), program minimum w postaci przestrzegania norm prawa karnego. Takie ujęcie świadczy o realizmie ustawodawcy. Przyjęcie wyłącznie założenia, iż skazany będzie przestrzegał porządku prawnego, powodowałoby wyeliminowanie znacznej grupy skazanych z możliwości ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie. Nie

63 Zob. T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, Kodeks karny wykonawczy, s. 323–324; Z. Hołda, [w:] K. Postulski, Z. Hołda, Kodeks karny wykonawczy, s. 475; K. Postulski, Komentarz do art. 139 Kodeksu karnego wykonawczego, <http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/>

64 S. Strycharz, Pojęcie porządku prawnego w kodeksie karnym, NP 1970, nr 6, s. 852.

można też pominąć, iż trudno jest, o ile jest to w ogóle możliwe, ustalenie, czy dana osoba przestrzega wszystkich norm poszczególnych dziedzin prawa.

Powstaje wątpliwość, czy w przypadku czasowego opuszczenia zakładu karnego nie tworzymy zbyt wysokiego progu co do oceny przyszłego zachowania skazanego, zwłaszcza, że pobyt na wolności trwa dość krótko. Tak więc nasuwa się propozycja *de lege ferenda*, przyjęcia, że postawa skazanego uzasadnia przypuszczenie, że w czasie pobytu poza zakładem karnym będzie przestrzegania porządku prawnego, a szczególnie nie popełni ponownie przestępstwa.

Ustawodawca jako istotny czynnik, w oparciu o który należy sformułować prognozę co do zachowania skazanego po opuszczeniu zakładu karnego, wskazuje na postawę skazanego w zakładzie karnym. Trafnie zauważa Z. Hołda⁶⁵, że należy także przyjąć legalny pobyt skazanego poza zakładem karnym, np. przepustki systemowe, nagrody, zezwolenie w wypadkach losowych czy praca lub nauka poza zakładem. Zachowanie w okresie uprzedniego pobytu na wolności, a nawet podczas opuszczenia zakładu karnego w celu wyjścia do pracy lub szkoły, zwłaszcza gdy to wyjście jest bez dozoru, jest szczególnie istotne. Pobyt poza murami zakładu karnego to brak kontroli, swoboda w podejmowaniu decyzji, co w warunkach zakładu karnego jest przecież istotnie ograniczone. Tak więc to zachowanie może być w pewnym stopniu pozbawione konformizmu. Powrót w terminie do zakładu karnego, wypełnienie obowiązków może świadczyć o zachodzących zmianach w postawie skazanego, a szczególnie postrzegania celowości przestrzegania porządku prawnego.

Ocena postawy skazanego w czasie odbywania kary jest dość trudna, zważywszy, że zdefiniowanie pojęcia postawy rodzi proble-

---

65 Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy, s. 470.

my ze względu na jego wieloznaczność⁶⁶. W doktrynie⁶⁷, definiując „postawy”, zwraca się uwagę na trwałość powtarzających się zachowań wobec określonego dobra czy wartości. Biorąc pod uwagę, że ustawodawca nie definiuje przedmiotów postaw ani nie charakteryzuje bliżej stosunku do przedmiotu postaw, J. Macharski⁶⁸ uważa, że „Charakterystyka ta jest wszelako możliwa w oparciu o analizę celów, których realizacji mają służyć przepisy, w związku z którymi problematyka postaw ma szczególne znaczenie”. W przypadku omawianych nagród istotne znaczenie ma akceptacja norm różnych dziedzin prawa, a szczególnie prawa karnego, co właściwie sprowadza się do umiejętności rozwiązywania własnych problemów, nie naruszając praw innych.

W tym miejscu należy zatrzymać się nad rozporządzeniem w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych⁶⁹. Z tego rozporządzenia (§ 25 ust. 2) wynika obowiązek sporządzenia prognozy kryminologiczno-społecznej, przed zaopiniowaniem wniosku o udzielenie nagrody wymienionej w art. 138 § 1 pkt 7 lub pkt 8 kkw. po raz pierwszy. Zgodnie z kodeksem karnym wykonawczym (art. 76 § 1 pkt 9 i 10a) opinię w sprawach o przyznanie nagrody w postaci zezwolenia na widzenie bez dozoru, poza obrębem zakładu karnego, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania oraz nagrody w postaci zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru, wyraża komisja penitencjarna. Z przywołanego przepisu wynika, że wyraża opinie nie tylko gdy omawiane nagrody zostają przyznane po raz pierwszy, lecz także gdy są przyznawane po przerwie trwa-

66 T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, Kodeks karny wykonawczy, s. 323; Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy, s. 475. Zob. także J. Macharski, Pojęcie „postawy” w polskim prawie karnym, PiP 1996, nr 8–9, s. 129.

67 Zob. A. Zoll, [w:] Kodeks karny. Komentarz. Cz. ogólna t. I., pod red. A. Zolla, Warszawa 2007, s. 833; T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, Kodeks karny wykonawczy, s. 323; J. Macharski, Pojęcie „postawy” w polskim prawie karnym, s. 132.

68 J. Macharski, Pojęcie „postawy” w polskim prawie karnym, s. 134.

69 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych, (tekst jednolity) Dz.U. z 2012 r., poz. 1409.

jącej dłużej niż 6 miesięcy, po powstaniu istotnych zmian w sytuacji prawnej lub rodzinnej skazanego, jak również gdy nagrody są przyznawane skazanemu skierowanemu do odbywania kary w zakładzie karnym typu zamkniętego. Zważywszy na treść rozporządzenia w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych, można wnosić, że w tych przypadkach nie ma obowiązku sporządzania prognozy kryminologiczno-społecznej.

Prognoza kryminologiczno-społeczna, zgodnie z powołanym powyżej rozporządzeniem (§ 26), powinna zawierać szczegółową analizę czynników charakteryzujących środowisko rodzinne, cechy osobowości wraz z uwzględnieniem stopnia samodyscypliny oraz skłonności do używania przemocy, problem alkoholowy skazanego albo uzależnienie od środków odurzających czy substancji psychotropowych, przebyte leczenie odwykowe, a także motywację do zachowania abstynencji, drogę wykołejenia społecznego wraz z określeniem stopnia demoralizacji, rodzaj przestępstwa, za które skazany odbywa karę, zachowanie podczas uprzednio odbywanych kar, ze szczególnym uwzględnieniem sposobu wykorzystania zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego, środowisko, w którym przebywać będzie skazany. Zdaniem S. Lelentala⁷⁰ liczba przesłanek prognozowania wskazanych w rozporządzeniu jest nieporównywalna z przesłankami określonymi w kodeksie karnym wykonawczym. Tę rozbieżność w przepisach przywołał autor określa „jako jeden z licznych przykładów karykaturalnych relacji między ustawą a rozporządzeniem służącym do jej wykonania”.

Nie można pominąć zarządzenia Dyrektora Generalnego Służby Więziennej w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych⁷¹. Z za-

---

70 S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 610.

71 Zarządzenie nr 2/04 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 24 lutego 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czyn-

rządzenia (§ 39) wynika, że przyznanie nagród, w formie zezwolenia na widzenie poza terenem zakładu karnego, bez dozoru, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania oraz zezwolenia na opuszczenie zakładu bez dozoru, może nastąpić po stwierdzeniu pozytywnej oceny postępów w resocjalizacji i prognozy społeczno-kryminologicznej. Z powyższego wynika, że w każdym przypadku należy sporządzić prognozę społeczno-kryminologiczną i ustalić, czy ocena postępów skazanego w resocjalizacji jest pozytywna. Oceny postępów w resocjalizacji dokonuje komisja penitencyjna. Z rozporządzenia w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności wynika, że skazanego poddaje się takim ocenom co najmniej raz na sześć miesięcy. Przy dokonywaniu oceny komisja uwzględnia w szczególności: stosunek do popełnionego przestępstwa, stopień przestrzegania przez skazanego porządku i dyscypliny, stosunek skazanego do pracy, charakter kontaktów skazanego z rodziną i wywiązywanie się z obowiązku łożenia na jej utrzymanie, zachowanie skazanego wobec innych skazanych i przełożonych, zmiany w zachowaniu od ostatniej oceny. Tak więc kolejny akt znacznie rozszerza zakres przesłanek, w oparciu o które powinna być formułowana prognoza co do zachowania skazanego po opuszczeniu zakładu karnego.

Oczywiście nie można pominąć poglądów formułowanych w piśmiennictwie, co do czynników istotnych przy formułowaniu oceny zachowania skazanego w okresie korzystania z nagród w formie czasowego opuszczenia zakładu karnego.

Zdaniem T. Kalisza⁷² „Podstawowym materiałem weryfikacyjnym w zakresie przesłanki materialnej winny być także materiały dokumentujące badania osobopoznawcze oraz wyniki badań psychologicznych”. Należy zauważyć, że zgodnie z rozporządzeniem w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencyjnych

---

ności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencyjnych i terapeutycznych, <http://www.bip.sw.gov.pl/Dokumenty/zarządzenie>

72 T. Kalisz, Sędziowski nadzór penitencyjny, s. 222–223.

w zakładach karnych i aresztach śledczych badania osobopoznawcze polegają na analizie danych osobowych, informacji dotyczących życia rodzinnego skazanego, przyczyn i okoliczności popełnienia przez skazanego przestępstwa, uprzedniej karalności, stopnia podatności skazanego na wpływy podkultury przestępczej, zachowań wskazujących na możliwość wystąpienia zaburzeń psychicznych albo uzależnienia od alkoholu, środków odurzających czy substancji psychotropowych, umiejętności przystosowania się skazanego do warunków i wymagań zakładu, wyniki badań psychologicznych, a także psychiatrycznych.

W ocenie S. Paweli⁷³ „Nagroda taka będzie mogła być przyznana przede wszystkim takiemu skazanemu, który daje gwarancję, że zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego nie wykorzysta dla celów sprzecznych z intencją ustawodawcy”. Trudno podzielić to zapatrywanie. Przecież gwarancja to pewność zaś ustawodawca wyraźnie wskazuje na „przypuszczenie”. Nawet stwierdzenie poprawy w re-edukacji skazanego, pomijając trudności w jej ustaleniu ze względu na brak mierników, nie daje pewności przestrzegania przez skazanego porządku prawnego podczas pobytu poza zakładem karnym.

T. Szymanowski⁷⁴ zwraca uwagę na źródło utrzymania skazanego w czasie pobytu na wolności, sugerując branie pod uwagę przed przyznaniem nagrody, czy skazany ma zapewnione utrzymanie. Stwierdzenie „Nie powinno się bowiem przyznawać nagrody zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego skazanemu, jeśli nie ma gdzie się udać lub nie posiada żadnych środków utrzymania przez okres, na który ma się przyznać te nagrodę”, wydaje się zbyt radykalne. Zaprzecza bowiem istocie nagrody, a także zasadzie humanitaryzmu.

Wprawdzie ustawodawca pozostawia decyzję co do udzielenia nagrody w gestii dyrektora zakładu karnego, o czym świadczy

---

73 S. Pawela, Kodeks karny wykonawczy. Praktyczny komentarz, s. 316–317.

74 T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, Kodeks karny wykonawczy, s. 320–321.

użycie sformułowania „można przyznać”, ale równocześnie określa przesłanki udzielenia nagród. Tak więc nie ma podstaw do wprowadzania dodatkowych warunków. Uzależnienie udzielenia zezwolenia od posiadania przez skazanego środków na utrzymanie czy miejsca, w którym może się zatrzymać po opuszczeniu zakładu karnego, prowadzi do nierównego traktowania skazanych. Rodzi się także wątpliwość co do oddziaływania wychowawczego takiego uzasadnienia odmowy udzielenia nagrody. Odmowa udzielenia zezwolenia, gdy skazany spełni przesłankę materialną z całą pewnością nie będzie zachętą do pracy nad zmianą postaw. Wręcz przeciwnie skazany może poczuć się wykluczony.

Niewątpliwie sytuację, gdy skazany nie ma gdzie się udać po opuszczeniu zakładu karnego, należy ocenić jako trudną. Jednak godzi się zauważyć, że zgodnie z art. 41 § 1 kkw. w celu ułatwienia społecznej readaptacji skazanych powinno się udzielać skazanym oraz ich rodzinom niezbędnej pomocy. Zważywszy, że ustawodawca nie określa czy udzielanie pomocy dotyczy okresu odbywania kary, czy okresu po zakończeniu jej odbywania, należy przyjąć, że udzielać pomocy należy skazanym zarówno w czasie odbywania kary, jak i po jej zakończeniu. Podobne stanowisko reprezentuje przywołany autor⁷⁵. Obowiązek udzielania pomocy, jak wynika z art. 41 § 1 kkw., spoczywa na organach administracji rządowej i samorządu terytorialnego oraz kuratorach sądowych. Pomocy mogą udzielać również fundacje, organizacje, stowarzyszenia czy kościoły lub związki wyznaniowe, które współdziałają w wykonywaniu kar. Należy także zauważyć, że pomoc może być udzielona z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej. Zgodnie z rozporządzeniem w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej (§ 14)⁷⁶ środki z Funduszu mogą być przeznaczone na udzielenie pomocy skazanym np. w formie po-

---

75 Zob. *Ibidem*, s. 92.

76 Rozporządzenie MS z dnia 3 stycznia 2012 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej, Dz.U. poz. 49.

krycia czasowego zakwaterowania. Tak więc to administracja zakładu karnego przy współpracy z kuratorami powinna w przypadku, gdy skazany nie ma środków na utrzymanie lub miejsca pobytu, podjąć odpowiednie działania w celu zapewnienia skazanemu godziwych warunków pobytu na przepustce.

Należy zwrócić uwagę, iż w ocenie twórców Rekomendacji Nr R(82)16 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich o czasowym opuszczeniu więzienia bezdomność skazanego czy dysfunkcjonalność jego rodziny nie mogą stanowić przeszkód w udzieleniu zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, lecz zobowiązuje administrację więzienia do podjęcia działań umożliwiających takim skazanym udzielenie zezwolenia.

Rozważając czynniki istotne przy formułowaniu prognozy co do zachowania skazanego po opuszczeniu zakładu karnego, należy uwagę poświęcić praktyce. Wieloletnie doświadczenia dotyczące zachowania skazanego na wolności, gdy korzysta z nagród i terminowego powrotu do zakładu karnego, a także oceny funkcjonariuszy⁷⁷, pozwalają na wskazanie czynników, które pozytywnie rokują co do zachowania skazanego w okresie pobytu poza murami zakładu karnego. Te czynniki można podzielić na dwie grupy: dotyczące rodziny czy osoby bliskiej skazanemu i dotyczące skazanego. W pierwszej grupie szczególnie istotne są relacje między skazanym a rodziną lub innymi osobami bliskimi, a zwłaszcza utrzymywanie kontaktów w różnych przewidzianych prawem formach, więzi emocjonalne oraz brak konfliktów z tymi osobami. Istotny jest także brak w rodzinie przejawów patologii społecznej (alkoholizm, uzależnienie od środków odurzających czy substancji psychotropowych, przestępczość) oraz dobre warunki materialne szczególnie tych członków rodziny, u których skazany zamierza przebywać. Czynniki dotyczące skazanego to posiadanie miejsca pobytu, brak uzależnień, a jeżeli

---

77 Zob. M. Wołowicz, Udzielanie osadzonym zezwoleń na czasowe opuszczenie jednostek penitencjarnych bez dozoru w latach 1991–1998, [w:] Więziennictwo, s. 287 i n. Zob. także G.B. Szczygieł, Społeczna readaptacja skazanych, s. 248–254.

takie występują, to przebyte leczenie, czynniki związane z przestępczością (późne rozpoczęcie kariery przestępczej, sporadyczność dokonywanych przestępstw, brak przynależności do grupy przestępczej, brak związków ze środowiskiem przestępczym na wolności), a także dotyczące zachowania w zakładzie karnym (aktywność w realizacji zadań, gdy skazany odbywa karę w systemie indywidualnego oddziaływania, nieidentyfikowanie się z podkulturą przestępczą, pozytywne zakończenie poprzednich pobytów na wolności).

Podsumowując rozważania dotyczące prognozy co do zachowania skazanego po opuszczeniu zakładu karnego, zasadnym wydaje się przyjęcie, iż w każdym przypadku, gdy podejmowana jest decyzja co do nagrody w postaci opuszczenia zakładu karnego czy to w formie zezwolenia na widzenie poza terenem zakładu bez dozoru, czy opuszczenie zakładu karnego bez dozoru, powinna być sporządzana prognoza. Zważywszy, że to ocena postawy skazanego jest przesłanką prognozy, a termin ten, jak wynika z analizy poglądów doktryny, jest trudny do zdefiniowania, należy koncentrować się na tych czynnikach, które są istotne z perspektywy potencjalnego zachowania skazanego po opuszczeniu zakładu karnego. W ocenie postawy będą istotne informacje dotyczące skazanego ustalone w trakcie badań osobopoznawczych. W przypadku pierwszej nagrody oczywiście analiza czynników, które mogą być istotne przy ocenie postawy, powinna być wnikliwa. Przy udzielaniu kolejnych nagród, w przypadku większości skazanych, zwłaszcza tych, którzy powrócą do zakładu karnego w wyznaczonym czasie i w okresie pobytu poza terenem zakładu karnego nie wejdą w konflikt z prawem, sporządzanie prognozy będzie w zasadzie polegało na weryfikacji wcześniej poczynionych ustaleń i analizie danych z prowadzonych przeciw systematycznie badań osobopoznawczych. Prognoza będzie także pomocna, gdy dyrektor zakładu karnego zdecyduje się z korzyścią z uprawnienia zobowiązania skazanego do określonego zachowania w okresie pobytu na wolności.

4. Przepustka w zakładzie karnym typu półotwartego i w zakładzie karnym typu otwartego

Skazani odbywający karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego i typu otwartego mogą korzystać z przepustek, zaś skazani odbywający karę w zakładzie karnym typu zamkniętego zostali pozbawieni tej możliwości. Przepustki nie są nagrodami, są jednym z elementów systemu wolnej progresji. Poszczególne typy zakładów karnych różnią się bowiem stopniem zabezpieczenia, izolacji skazanych oraz wynikającymi z tego uprawnieniami i obowiązkami skazanych w zakresie poruszania się w zakładzie karnym i poza jego obrębem, co nie pozostaje bez wpływu także na zakres stosowanych środków i metod oddziaływania wychowawczego.

Ustawodawca uznał, że zakład karny typu półotwartego jest zakładem preferowanym do odbywania kary, bowiem zakład karny tego typu oraz oczywiście zakład karny typu otwartego stwarzają największe możliwości prowadzenia oddziaływań wychowawczych także w środowisku poza murami więzienia i realizacji programu indywidualnego oddziaływania. Z analizy przepisów dotyczących kierowania skazanych do poszczególnych typów zakładu karnego wynika, że większość skazanych powinna odbywać karę w tym zakładzie. Zasadą jest, że w tym zakładzie odbywają karę kobiety, skazani odbywający karę w systemie programowanego oddziaływania. W zakładzie typu półotwartego osadza się także skazanych za przestępstwa nieumyślne oraz odbywających zastępczą karę pozbawienia wolności. Ustawodawca przewiduje jednak wyjątek od tej zasady. Dopuszcza osadzenie wymienionych skazanych w zakładzie karnym typu zamkniętego, gdy przemawiają za tym szczególne okoliczności. Te okoliczności to względnie zagrożenie społeczne lub zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu. W doktrynie⁷⁸ przyjmuje się, że zagrożenie społeczne jest wynikiem skłonności skazanego do po-

---

78 Z. Holda, [w:] Z. Holda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, Gdańsk 1998, s. 249–250.

pełnienia czynów zabronionych, zaś poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu to wysokie prawdopodobieństwo zaistnienia okoliczności, które są podstawą stosowania przez funkcjonariuszy Służby Więziennej środków przymusu bezpośredniego, broni palnej czy psa służbowego⁷⁹.

Do zakładu karnego typu otwartego skazany może trafić tylko w drodze awansu z zakładu typu zamkniętego lub półotwartego. O przeniesieniu decyduje postawa i zachowanie skazanego. Podstawą oceny zachowania i postawy są okresowe oceny postępów skazanego w resocjalizacji, które komisja penitencjarna przeprowadza co 6 miesięcy. Przy ocenie uwzględnia się w szczególności stosunek skazanego do popełnionego przestępstwa, stopień przestrzegania przez skazanego porządku i dyscypliny, stosunek do pracy, charakter kontaktów z rodziną i wywiązywanie się z obowiązku łożenia na jej utrzymanie, zachowanie skazanego wobec innych skazanych i przełożonych, zmiany w zachowaniu się skazanego w okresie od ostatniej oceny.

Zgodnie z zasadą wolnej progresji w zasadzie nie określono minimalnego okresu pobytu skazanego w danym typie zakładu karnego, po upływie którego skazanego można przenieść do zakładu o łagodniejszym reżimie. Uczyniono to tylko w stosunku do skazanych odbywających karę dożywotniego pozbawienia wolności. Przeniesienie skazanego odbywającego tę karę z zakładu karnego typu zamkniętego do zakładu typu półotwartego może nastąpić po odbyciu przez skazanego co najmniej 15 lat kary, a do zakładu typu półotwartego po odbyciu co najmniej 20 lat kary. Oczywiście, tak jak w przypadku innych skazanych, o przeniesieniu decyduje postawa i zachowanie skazanego.

Skazany odbywający karę w zakładzie typu półotwartego może otrzymać przepustkę, nie częściej niż raz na dwa miesiące (art. 91

---

79 Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu i broni palnej, Dz.U. poz. 628.

pkt 7 kkw.), a skazany z zakładu karnego typu otwartego nie częściej niż raz w miesiącu (art. 92 pkt 9 kkw.).

Przesłanki formalne w przypadku przepustek zostały określone w zasadzie identycznie jak w przypadku nagród w formie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego (art. 93 kkw. odsyła do odpowiedniego stosowania art. 139 § 1, 2, 5 kkw.). Skazanemu zatem można udzielić przepustki po odbyciu co najmniej połowy tej części, po której byłby warunkowo zwolniony lub połowy kary nieprzekraczającej 6 miesięcy. Skazanemu odbywającemu karę dożywotniego pozbawienia wolności przepustka może być przyznana po odbyciu 15 lat kary. Wówczas bowiem skazanego można, jak wyżej wskazano, przenieść do zakładu karnego typu półotwartego. Gdy o przepustkę ubiega się tymczasowo aresztowany mający prawa skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności niezbędne jest wydanie zarządzenia o zgodzie przez organ, do którego dyspozycji pozostaje. Przesłankę formalną tworzy także łączny określony przez ustawodawcę limit przepustek. Łączny czas trwania przepustek nie może przekraczać 14 dni w roku gdy skazany odbywa karę w zakładzie karnym typu półotwartego, a 28 dni w roku, gdy przebywa w zakładzie karnym typu otwartego.

Przesłanka materialna to pozytywna prognoza co do zachowania skazanego po opuszczeniu zakładu karnego. Podobnie jak w przypadku nagród w formie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego postawa skazanego w zakładzie karnym powinna uzasadniać przypuszczenie, że w czasie pobytu na przepustce będzie przestrzegał porządku prawnego. Również obowiązek sporządzenia prognozy kryminologiczno-społecznej przed zaopiniowaniem wniosku o przepustkę dotyczy, jak wynika z rozporządzenia w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych, wniosku o udzielenie przepustki po raz pierwszy. Także jak w przypadku nagród „wolnościowych” komisja penitencyjna zobowiązana jest do wyrażenia opinii, gdy przepustka jest udzielana skazanemu po raz pierwszy oraz gdy jest udzie-

lana po przerwie trwającej dłużej niż 6 miesięcy oraz po powstaniu istotnych zmian w sytuacji lub rodzinnej skazanego. Również zarządzenie nr 2/04 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 24 lutego 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresu czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych zobowiązuje do stwierdzenia pozytywnej oceny postępów skazanego w procesie resocjalizacji oraz pozytywnej prognozy społeczno-kryminologicznej (§ 39 ust. 1). Tak więc wszystkie uwagi poczynione przy analizie przesłanek udzielenia nagród w formie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru odnoszą się do przesłanek udzielenia przepustek.

W tym miejscu należy zatrzymać się nad stanowiskiem T. Szymanowskiego⁸⁰. W ocenie autora administracja zakładu karnego kieruje się nie tylko uznaniem, „iż skazany spełnia wszelkie kryteria pozwalające na udzielenie mu przepustki, ale musi uznać jej celowość z uwagi na zadania i funkcje wykonywania kary”. Tytułem przykładu wskazuje na sytuację, gdy skazany, co do którego nie ma zastrzeżeń z uwagi na jego postawę i postępowanie oraz przewidywane zachowanie w trakcie korzystania z przepustki, może jej nie otrzymać, jeżeli wiadomo, że nie miałby gdzie się udać albo nie jest wiadome administracji, kto zapewni mu utrzymanie. Zdaniem T. Szymanowskiego również nie należałoby udzielić przepustki, mimo spełnienia warunków indywidualnych, jeśli obecność skazanego w zakładzie karnym jest potrzebna z racji wykonywania określonej pracy, z uwagi na bezpieczeństwo zakładu. W takich sytuacjach „na pytanie skazanego, czemu nie może skorzystać z przepustki, mimo spełnienia warunków prawem przewidzianych, należałoby udzielić mu racjonalnej odpowiedzi, jeśli traktujemy go w sposób partnerski”.

Trudno podzielić to stanowisko. W sytuacji gdy obecność skazanego jest niezbędną w zakładzie karnym z racji wykonywania pracy,

---

80 T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, Kodeks karny wykonawczy, s. 211.

o wiele prostszym rozwiązaniem niż odmowa udzielenia przepustki jest wyznaczenie terminu przepustki, który nie będzie kolidował z obowiązkami skazanego. Przecież jeżeli skazany jest zatrudniony odpłatnie bądź nieodpłatnie, zależnie od podstawy zatrudnienia, po roku nieprzerwanej pracy przysługuje mu zwolnienie od pracy albo urlop wypoczynkowy. Wówczas może wykorzystać przepustkę. Odmowa udzielenia przepustki w takich sytuacjach podważa idę tych zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego.

W doktrynie⁸¹ podnosi się, iż uzależnienie udzielenia przepustki od spełnienia wymogów takich samych jak przy nagrodach w formie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego powoduje, że różnica pomiędzy nagrodami a przepustkami wyraźnie się zacieśnia. Oczywiście przesłanki udzielenia nagród wolnościowych i przepustek w zasadzie są identyczne. W tym miejscu podobieństwo się kończy. Nagrody w ocenie pedagogów to jeden ze środków oddziaływania wychowawczego. Ten środek oddziaływania obejmuje wszystkich skazanych. Przepustki zaś, jak wspomniano, to element wolnej progresji w odbywaniu kary. Zasada wolnej progresji umożliwia skazanemu, w pewnym stopniu, wpływanie na warunki odbywania oraz zakres kontaktów skazanego ze światem poza murami. To postawa skazanego i zachowanie jest istotne przy osadzaniu skazanego w jednym z typów zakładu karnego, które jak już wspomniano, różnią się nie tylko stopniem izolacji skazanych w zakładzie karnym, ale również zakresem kontaktów ze światem poza jego murami. Właśnie przepustki istotnie rozszerzają zakres tych kontaktów, pozwalają na podtrzymywanie więzi ze społeczeństwem w warunkach wolnościowych, co jest szczególnie istotne w przeciwdziałaniu zjawisku „prizonizacji”.

---

81 G. Wiciński, *Instytucjonalne formy kontaktów ze światem zewnętrznym osób odbywających karę pozbawienia wolności*, s. 505.

5. Zezwolenie na czasowe opuszczenie zakładu karnego w okresie niezbędnym do przygotowania skazanego do życia po zwolnieniu

Nową instytucją jest zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego w czasie niezbędnym do przygotowania skazanego do życia po zwolnieniu. W kodeksie karnym wykonawczym (art. 164) przewidziano wyodrębnienie okresu do 6 miesięcy przed końcem kary albo przed przewidywanym warunkowym zwolnieniem jako właśnie takiego okresu. Należy zauważyć, że postulaty ustalenia takiego okresu w stosunku do skazanych na długoterminowe kary pozbawienia wolności zgłaszano w okresie obowiązywania poprzedniej kodyfikacji, a nawet wprowadzono do praktyki⁸².

Nie jest to instytucja obligatoryjna, bowiem zgodnie z art. 164 kkw., wyznaczenie takiego okresu stosuje się „w miarę potrzeby”. Zdefiniowanie tej konstrukcji słownej znajdziemy w określonym przez ustawodawcę celu zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego. Z art. 165 § 2 kkw. wynika, że ten cel to podejmowanie starań o uzyskanie po zwolnieniu odpowiednich możliwości zamieszkania i pracy. Trafnie zauważa T. Szymanowski⁸³, że są to cele najważniejsze, co nie znaczy, że skazany nie może uzyskać zezwolenia z innych powodów istotnych dla przyszłego pobytu na wolności. Tak więc preferowani są skazani, których sytuacja po opuszczeniu zakładu karnego może być szczególnie trudna. Takie sytuacje, jak brak mieszkania, środków na utrzymanie, mogą stanowić istotną przeszkodę w społecznej readaptacji skazanego po opuszczeniu więzienia. Zdaniem Sądu Apelacyjnego w Krakowie⁸⁴ przygotowa-

82 Opolską koncepcję warunkowego zwolnienia charakteryzuje jej twórca J. Korecki w pracach: *Kara 25 lat pozbawienia wolności w Polsce*, Warszawa 1988, s. 200 i n.; *Przygotowanie do wolności skazanych odbywających kary długoterminowe. Opolska koncepcja warunkowego zwolnienia*, PWP 1999, nr 22–23; *Uwagi do kilku rozwiązań kodeksu karnego wykonawczego*, PiP 1995, z. 2, s. 73; *Przygotowanie do wolności odbywających kary długoterminowe: opolska koncepcja warunkowego przedterminowego zwolnienia*, [w:] *Model społecznej readaptacji skazanych w reformie prawa karnego*, red. G.B. Szczygieł, P. Hofmański, Białystok 1999, s. 266–270.

83 T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, *Kodeks karny wykonawczy*, s. 382.

84 Postanowienie SA w Krakowie z 16 czerwca 1999 r. II AKz 269/99, <http://lex.online.wolterkluwer.pl/WKPL.Online/content.rpc?>

nie skazanego do życia po przedterminowym zwolnieniu nie jest przeznaczone do sprawdzenia zachowania się skazanego w zakładzie karnym, ale do załatwienia spraw sprzyjających adaptacji społecznej skazanego. W ocenie Sądu, jeśli skazany ma odpowiednie warunki przyszłej adaptacji, a za takie uznano przykładowo mieszkanie, rodzinę, pracę, to wyznaczenie okresu przygotowania jest zbędne, a nawet sprowadza się do odłożenia decyzji co do przedterminowego zwolnienia.

W kodeksie karnym wykonawczym przewidziano dwa tryby wyznaczania okresu przygotowania do wolności. Okres niezbędny na przygotowanie skazanego do wolności ustala komisja penitencyjna za zgodą skazanego. Może to również uczynić sąd penitencyjny. Zarządzenie o wyznaczeniu okresu niezbędnego do przygotowania skazanego do życia po zwolnieniu sąd może wydać w postanowieniu o udzieleniu bądź odmowie udzielenia warunkowego przedterminowego zwolnienia⁸⁵.

Tak więc przesłanka formalna otwierająca drogę do uzyskania zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w końcowym etapie pobytu w zakładzie karnym to ustalenie okresu niezbędnego do przygotowania skazanego do zwolnienia. Należy zauważyć, że wprowadzając instytucję okresu przygotowania skazanego do zwolnienia, ustawodawca nie określił przesłanki ocennej przy udzieleniu zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego. Wskazał jedynie na priorytetowy cel tego zezwolenia, a mianowicie podejmowanie starań o uzyskanie po zwolnieniu odpowiednich możliwości zamieszkania i pracy (art. 165 § 2 kkw.). Dopiero nowelizacją kodeksu

---

85 Zob. m.in. M. Kiryluk, Przygotowanie skazanego do życia po zwolnieniu (w trybie art. 164 i 165 kkw), [w:] Stan i węzłowe problemy polskiego więziennictwa. Cz. IV. Wybrane instytucje kodeksu karnego wykonawczego w praktyce penitencyjnej, Biuletyn RPO, Warszawa 2000, s. 356 i n.; G.B. Szczygieł, Przygotowanie skazanych do opuszczenia zakładu karnego (na przykładzie białostockiego modelu kurateli penitencyjnej), PWP 2001, nr 31, s. 64 i n. oraz tej autorki Społeczna readaptacja skazanych w polskim, s. 188 i n.; S. Lelental, Odroczone warunkowe zwolnienie na czas niezbędny na przygotowanie skazanego do życia po zwolnieniu z zakładu karnego art. 164–165 kkw, [w:] Model społecznej readaptacji skazanych w reformie prawa karnego, red. G.B. Szczygieł, P. Hofmański, Białystok 1999, s. 27 i n.

karnego wykonawczego w 2003⁸⁶ wprowadzono przesłankę materialną. Zgodnie ze znowelizowanym art. 165 § 2 kkw. zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego można przyznać skazanemu, którego postawa w czasie odbywania kary uzasadnia przypuszczenie, że w czasie pobytu poza zakładem karnym będzie przestrzegał porządku prawnego.

Należy zwrócić uwagę, że z rozporządzenia w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych wynika obowiązek sporządzenia prognozy kryminologiczno-społecznej, gdy skazany uprzednio nie korzystał z przepustki lub nagród w formie czasowego zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego (§ 25 ust. 2 pkt 1).

W doktrynie poddaje się w wątpliwość celowość uzależnienia zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego od prognozy co do zachowania skazanego poza zakładem karnym. Zdaniem G. Wicińskiego⁸⁷, jeżeli rozważana jest przepustka przed przewidywanym warunkowym przedterminowym zwolnieniem, „to dodatnia prognoza wynika z istoty tego faktu”. Należy zauważyć, że zarządzenie o wyznaczeniu okresu niezbędnego do przygotowania skazanego do życia po zwolnieniu sąd wydaje w postanowieniu o udzieleniu bądź odmowie udzielenia warunkowego przedterminowego zwolnienia. W obu przypadkach można wnosić, że prognoza co do przestrzegania przez skazanego porządku prawnego, która jest przesłanką udzielenia warunkowego zwolnienia nie była w ocenie sądu pozytywna, skoro sąd nie zdecydował się na udzielenie zwolnienia bez wyznaczania niezbędnego do przygotowania, a skorzystał z możliwości „odroczenia zwolnienia”⁸⁸.

---

86 Ustawa z dnia 24 lipca 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 142, poz. 1380.

87 G. Wiciński, Instytucjonalne formy kontaktów ze światem zewnętrznym osób odbywających karę pozbawienia wolności, s. 515.

88 S. Lelental, Odroczone warunkowe zwolnienie na czas niezbędny na przygotowanie skazanego do życia po zwolnieniu z zakładu karnego art. 164–165 kkw, s. 27 i n.

Czasowe opuszczenie zakładu karnego stanowi sprawdzenie, jak skazany będzie zachowywał się poza murami więzienia. Sąd Apelacyjny w Krakowie⁸⁹ zwrócił uwagę, iż zwolnienie bez sprawdzenia zachowania skazanego poza zakładem karnym byłoby przedwczesne, a nawet ryzykowne dla porządku prawnego, a zwłaszcza dla skazanego. „Możliwe są różne formy tego sprawdzenia, w tym z inicjatywy skazanego, nie tylko przepustki nagrodowe, ale i przepustki dla przygotowania warunków do życia po zwolnieniu (wszystkie sprzyjające ponownemu adaptowaniu się skazanego w społeczeństwie bez ryzyka powrotu do przestępstwa)”.

§ 3. Postępowanie w przedmiocie udzielenia zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego

Zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego udziela dyrektor zakładu karnego. Dotyczy to wszystkich prawnie przewidzianych form zezwoleń na czasowe opuszczenie przez skazanego zakładu karnego a więc zezwoleń w formie nagród, przepustek w zakładzie karnym typu półotwartego i otwartego oraz zezwolenia w okresie przygotowania skazanego do zwolnienia, a także zezwolenia w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego.

W przypadku zezwolenia w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego do grudnia 2012 r., jak już sygnalizowano, zezwolenia skazanym odbywającym karę w zakładzie karnym typu zamkniętego udzielał sędzia penitencyjny, a w wypadkach niecierpiących zwłoki dyrektor zakładu karnego. Decyzja pozostawała w gestii dyrektora zakładu karnego, gdy skazany odbywał karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego lub otwartego. W wyniku nowelizacji kodeksu karnego wykonawczego w 2012 r. przekazano kompetencje do wydawania decyzji dyrektorowi zakładu karnego. Pozytywnie należy ocenić powierzenie udzielania zezwoleń wy-

---

89 Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 19 grudnia 2006 r. AKzW 984/06, KZS 2007, nr 1, poz. 42.

łącznie dyrektorowi. Tę ocenę uzasadniają ustalenia Rzecznika Praw Obywatelskich⁹⁰ poczynione przy rozpatrywaniu skarg skazanych. Podejmowanie decyzji przez sędziego penitencjarnego wymagało przesyłania przez administrację zakładu karnego wniosku skazanego i dokumentacji dotyczącej skazanego. Nie pozostawało to bez wpływu na szybkość postępowania. W przypadkach zaś gdy okolicznością, na którą wskazuje skazany, jest uczestniczenie w pogrzebie, takie decyzje powinny być podejmowane bezzwłocznie. Zwłoka bowiem powodowała, iż zdarzały się sytuacje, że skazany nie uzyskał zezwolenia w odpowiednim czasie, bo wniosek był rozpatrywany po dacie pogrzebu. Stwierdzono też przypadki, iż sędzia penitencjarny nie został poinformowany przez administrację zakładu karnego, że taki wniosek wpłynął. Tytułem przykładu należy wskazać na sprawę, która była przedmiotem postępowania przed Trybunałem w Strasburgu. W sprawie Giszczak przeciwko Polsce⁹¹ ustalono, że skazany uzyskał ustną informację o decyzji sędziego penitencjarnego od dyrektora zakładu karnego bez jasnej informacji co do warunków udziału w pogrzebie (skazany twierdził, że został poinformowany, iż nie może opuścić zakładu karnego we własnej odzieży), a decyzja na piśmie została doręczona cztery dni po pogrzebie.

Należy odnotować, iż w przypadku zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w okresie przygotowania skazanego do życia na wolności do 2003 r. z treści art. 165 kkw. trudno było wywnioskować, kto udziela zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego. Te wątpliwości usunięto nowelizacją kodeksu karnego wykonawczego z 2003 r. W art. 165 § 2 kkw. znalazł się zapis, iż zezwolenia udziela dyrektor zakładu karnego.

---

90 Zob. Informacja o działalności RPO za rok 2010 oraz stanie przestrzegania wolności i praw człowieka i obywatela, Biuletyn RPO Materiały 2011, nr 1, s. 267 <http://www.rpo.gov.pl/index.php?Zob.szerzej> E. Dawidziuk, Udział osoby pozbawionej wolności w pogrzebie najbliższej osoby, s. 33–34.

91 Zob. sprawa Giszczak przeciwko Polsce (skarga nr 40155/08), wyrok z 29 listopada 2011 r., <http://bip.ms.gov.pl/pl/prawaczlowieka/europ>

W przypadku nagrody w postaci zezwolenia na widzenie bez dozoru poza obrębem zakładu karnego z osobą najbliższą lub godną zaufania dyrektor może upoważnić do udzielenia zezwolenia kierownika wyodrębnionego oddziału.

Wprawdzie obecnie tylko dyrektor udziela zezwoleń na czasowe opuszczenie przez skazanego zakładu karnego, ale jego swoboda jest w pewnym stopniu ograniczona. Ustawodawca bowiem w stosunku do niektórych skazanych wprowadza obowiązek wyrażenia zgody przez inny organ.

Zgoda sędziego penitencjarnego jest niezbędna przy udzielaniu nagrody w postaci zezwolenia na widzenie poza obrębem zakładu karnego, bez dozoru, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania oraz na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru skazanemu odbywającemu karę 25 lat pozbawienia wolności i skazanemu odbywającemu karę dożywotniego pozbawienia wolności, gdy odbywają karę w zakładzie karnym typu zamkniętego oraz skazanemu z zaburzeniami preferencji seksualnych odbywającemu karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego za przestępstwo określone w art. 197–208 kk. popełnione w związku z tymi zaburzeniami.

Ustawodawca nie określa trybu wyrażania zgody przez sędziego penitencjarnego. Zdaniem T. Kalisza⁹² „procedura nadzorcza w postaci udzielenia zgody na nagrody wolnościowe powinna polegać na ocenie przedłożonego sędziemu penitencjarnemu wniosku dyrektora o udzielenie stosowanej nagrody”. Do wniosku dyrektor dołącza „akta osobowe skazanego, razem ze szczegółową dokumentacją osobopoznawczą oraz wymaganymi w określonych sytuacjach opiniami i prognozami”. Taki wniosek może także przedłożyć kierownik wyodrębnionego oddziału, gdy zgodnie z art. 139 § 7 kkw. został upoważniony przez dyrektora zakładu karnego do przyznania nagrody w postaci zezwolenia na widzenie bez dozoru poza terenem

---

92 T. Kalisz, Sędziowski nadzór penitencjarny, s. 220–221.

zakładu karnego z osobą najbliższą lub godną zaufania. Gdy wniosek składa przełożony skazanego, wówczas dyrektor wniosek wraz ze swoją dekreacją przekazuje sędziemu penitencjarnemu. W ocenie przywołanego autora, gdy wystąpią braki we wskazanej dokumentacji, „sędzia penitencjarny powinien zwrócić się z żądaniem jej przedłożenia i to pod rygorem odmowy udzielenia zezwolenia”. Zarówno S. Paweł⁹³, jak i T. Kalisz⁹⁴ podkreślają, że gdy sędzia penitencjarny uzna, po zapoznaniu się z przedstawioną dokumentacją, iż wniosek jest zasadny, to wyraża zgodę, „odręcznie w formie akceptacji pisemnej”. Oczywiście sędzia może nie podzielić stanowiska dyrektora zakładu karnego co do udzielenia zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w formie nagrody. Wówczas w ocenie przywołanych autorów również w formie odręcznej notatki na wniosku dyrektora wskazuje swoje stanowisko. W przypadku braku zgody obaj autorzy wskazują, iż sędzia penitencjarny powinien uzasadnić swoją decyzję. W rozważaniach doktryny pominięto sytuację, gdy wniosek składa skazany.

Przedstawiona powyżej interpretacja trybu postępowania przy wyrażaniu zgody przez sędziego penitencjarnego rodzi pewne wątpliwości. Decyzję o udzieleniu zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego, w każdej przewidzianej prawem formie, ustawodawca pozostawia w gestii dyrektora zakładu karnego, zaś sędziego penitencjarnego upoważnia, w przypadku pewnych grup skazanych, do wyrażenia zgody na udzielenie zezwolenia. Tak więc nie wydaje się racjonalne, by dyrektor przedstawiał sędziemu penitencjarnemu wniosek o udzielenie zezwolenia. Dyrektor, jeżeli uzna, iż zasadne jest udzielenie nagrody w postaci widzenia bez nadzoru poza terenem zakładu karnego z osobą najbliższą lub godną zaufania lub zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru wówczas występuje do sędziego penitencjarnego z wnioskiem,

---

93 S. Paweł, Kodeks karny wykonawczy. Praktyczny komentarz, s. 317.

94 T. Kalisz, Sędziowski nadzór penitencjarny, s. 221.

ale o wyrażenie zgody na udzielenie zezwolenia⁹⁵. Do wniosku dołącza uzasadnienie (wskazując na spełnienie przez skazanego przesłanek formalnych i argumenty uzasadniające pozytywną prognozę co do zachowania skazanego po opuszczeniu zakładu karnego) oraz odpowiednią dokumentację. Sędzia penitencjarny po zapoznaniu się z uzasadnieniem wniosku i dokumentacją podejmuje decyzję. Oczywiście sędzia penitencjarny może mieć wątpliwości co do argumentacji dyrektora i wówczas może zwrócić się do dyrektora o uzupełnienie dokumentacji. Należy podzielić pogląd przywołanych autorów, iż sędzia wyraża zgodę bądź „odręcznie w formie akceptacji pisemnej” wniosku dyrektora, bądź braku takiej akceptacji. Także gdy wniosek o udzielenie nagrody składa skazany lub inna osoba, wówczas dyrektor, zakładu karnego, jeśli uzna za zasadne udzielenie zezwolenia, kieruje wniosek do sędziego penitencjarnego o wyrażenie zgody na udzielenie zezwolenia, do wniosku dołączając dokumentację wskazującą na spełnienie przez skazanego przesłanek formalnych i uzasadniającą pozytywną prognozę co do zachowania skazanego po opuszczeniu zakładu karnego.

Dyrektor zakładu karnego udziela zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego z urzędu lub na wniosek. W przypadku nagród i przepustek może to uczynić na wniosek przełożonego skazanego. Przełożeni skazanego to zgodnie z art. 72 § 2 kkw. funkcjonariusze i pracownicy zakładu karnego, w którym skazany przebywa, a także osoby kierujące jego pracą lub innymi zajęciami, w zakresie wykonywanych czynności służbowych.

Wniosek o udzielenie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, może złożyć osoba najbardziej zainteresowana w opuszczeniu zakładu karnego, a więc skazany. Umocowanie prawne do występowania z wnioskiem stwarza art. 6 § 2 kkw. Zgodnie bowiem z tym przepisem skazany może składać wnioski do organów wykonujących orzeczenie. Takim zaś organem jest dyrektor zakładu karnego.

---

95 Zob. S. Paweła, Kodeks karny wykonawczy. Praktyczny komentarz, s. 317.

Przywołany przepis znajduje się w części ogólnej kodeksu karnego wykonawczego, a więc odnoszącej się do wszystkich skazanych niezależnie od rodzaju kary. Należy zauważyć, iż ustawodawca wyjątkowo traktuje skazanych na karę pozbawienia wolności. W części szczególnej kodeksu karnego wykonawczego, zawierającej przepisy dotyczące wyłącznie skazanych na karę pozbawienia wolności (Roz. X Kara pozbawienia wolności), w katalogu praw skazanego jest wymienione prawo do składania wniosków organowi właściwemu do ich rozpatrzenia (art. 102 pkt 10 kkw.).

Wniosek w imieniu skazanego może złożyć także jego obrońca. Skazany bowiem może w postępowaniu wykonawczym korzystać z pomocy obrońcy. Warunkiem jest ustanowienie obrońcy w tym postępowaniu. Należy podzielić reprezentowany w doktrynie⁹⁶ pogląd, że wniosek może złożyć w imieniu skazanego także jego rodzina. Może to również uczynić przedstawiciel skazanego⁹⁷. Umocowanie wynika z art. 42 § 2 kkw. Zgodnie z tym przepisem przedstawiciel skazanego może działać w interesie skazanego, składając w jego imieniu wnioski, prośby. Skazany może ustanowić jako swego przedstawiciela osobę godną zaufania. Musi to uczynić na piśmie, oczywiście po uzyskaniu zgody takiej osoby. Ustawodawca zaleca, aby była to osoba spośród przedstawicieli stowarzyszeń, fundacji, organizacji oraz instytucji, których celem działania jest zapobieganie przestępczości i pomoc w społecznej readaptacji skazanych. W ocenie S. Lelental⁹⁸ to zalecenie „nie jest dla skazanego wiążące”. Należy podzielić to stanowisko. Trzeba jednak zauważyć, iż ustanowienie osoby godnej zaufania zgodnie z zaleceniem ustawodawcy rozwiąże, sygnalizowany w doktrynie⁹⁹, problem oceny, czy wska-

96 T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, Kodeks karny wykonawczy s. 211. Zob. także J. Bielański, System zezwoleń i przepustek na czasowe opuszczenie zakładu karnego przez skazanego w świetle przepisów kodeksu karnego wykonawczego z 1997 r. Zagadnienia wybrane, [w:] Nowa kodyfikacja prawa karnego, t. X, pod red. L. Boguni, Wrocław 2002, s. 264.

97 T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, Kodeks karny wykonawczy, s. 325; Z. Hołda, [w:] K. Postulski, Z. Hołda, Kodeks karny wykonawczy, s. 471.

98 S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 225.

99 J. Lachowski, Praktyczne aspekty instytucji przedstawiciela skazanego w Kodeksie karnym wykonawczym (art. 42 kkw), PWP 2008, nr 59, s. 8–9.

zana przez skazanego osoba spełnia kryteria osoby godnej zaufania określone w rozporządzeniu w sprawie szczegółowego zakresu i trybu uczestnictwa podmiotów w wykonywaniu kar, środków karnych, zabezpieczających i zapobiegawczych, a także społecznej kontroli na ich wykonywaniem¹⁰⁰. Z przywołanego rozporządzenia wynika, że podmioty uczestniczące w prowadzeniu działalności resocjalizacyjnej, społecznej, kulturalnej, oświatowej, sportowej i religijnej w zakładach karnych podpisują porozumienie z dyrektorem zakładu karnego. Do wniosku o zawarcie porozumienia podmioty zobowiązane są dołączyć wykaz osób, które jako ich przedstawiciele będą uczestniczyć w projektowanych działaniach. W wykazie powinny znajdować się dane pozwalające na ocenę, czy dana osoba spełnia kryteria osoby godnej zaufania. Zgodnie z § 4 powołanego wyżej rozporządzenia te dane powinny wskazywać, że ta osoba korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich, nie była skazana za przestępstwo umyślne, nie została pozbawiona praw rodzicielskich lub opiekuńczych, daje rękojmię należytego wykonywania obowiązków, ukończyła 24 lata, a w wyjątkowych przypadkach 21 lat, jeżeli posiada kwalifikacje lub doświadczenie życiowe wskazujące na przydatność w prowadzeniu działalności wychowawczej i resocjalizacyjnej.

Jak już wspomniano, w doktrynie sygnalizowany jest problem, kto jest władny ocenić, czy osoba wskazana przez skazanego spełnia warunki, jakim powinna odpowiadać osoba godna zaufania¹⁰¹. Zdaniem T. Szymanowskiego¹⁰² organ, do którego wyznaczony przedstawiciel chciałby wnieść wniosek, może zakwestionować legalność wyznaczenia przez skazanego przedstawiciela, jeżeli tenże nie spełnia określonych w rozporządzeniu kryteriów. W ocenie przywołanego autora „O prawidłowości dokonania wyboru przez skazanego

---

100 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 grudnia 2003 r. w sprawie szczegółowego zakresu i trybu uczestnictwa podmiotów w wykonywaniu kar, środków karnych, zabezpieczających i zapobiegawczych, a także społecznej kontroli nad ich wykonywaniem, Dz.U. Nr 211, poz. 2051

101 J. Lachowski, Praktyczne aspekty instytucji przedstawiciela skazanego w Kodeksie Karnym, s. 8–9.

102 T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, Kodeks karny wykonawczy, s. 98–99.

ostatecznie powinien rozstrzygnąć sędzia penitencjarny w ramach nadzoru nad legalnością i prawidłowością wykonywania kary pozbawienia wolności”. Ten pogląd wydaje się w pełni zasadny ze względu na zakres uprawnień nadzorczych sędziego penitencjarnego. Podziela go J. Lachowski¹⁰³, w uzasadnieniu wskazując na zasadę praworządności w postępowaniu wykonawczym. Innego zdania jest Z. Hołda¹⁰⁴, oceniając, iż jest to „stanowisko zbyt daleko idące i nie znajduje uzasadnienia w treści art. 32 kkw.”.

Należy przyjąć, że do wniosków składanych na podstawie art. 102 pkt 10 kkw. ma zastosowanie art. 6 § 2 kkw. Z tego przepisu zaś wynika dla składającego wniosek obowiązek uzasadnienia zawartych we wniosku żądań w stopniu umożliwiającym rozpoznanie wniosku. Za szczególnie istotne ustawodawca uznaje dołączenie odpowiednich dokumentów. Obowiązek uzasadnienia wniosku został wprowadzony kolejną z licznych nowelizacji kodeksu karnego wykonawczego¹⁰⁵ i jak podkreślono w uzasadnieniu projektu ustawy, na taką potrzebę wskazywali funkcjonariusze Służby Więziennej¹⁰⁶.

Szczególnie istotne jest uzasadnienie wniosku o zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego. W przypadku bowiem zezwoleń w formie nagród czy przepustek z zakładu karnego typu półotwartego i otwartego to właściwie administracja zakładu karnego dysponuje szeregiem informacji istotnych dla oceny przesłanek udzielenia zezwolenia. Te informacje znajdują się w dokumentacji dotyczącej skazanego, a więc dokumentacji o prowadzonych badaniach osobopoznawczych. Badania, zgodnie z rozporządzeniem w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych, są realizowane przez wywiad i rozmowy ze skazanym, obserwację zachowania skazanego, wykorzystanie wyników badań

103 J. Lachowski, *Praktyczne aspekty instytucji przedstawiciela skazanego w Kodeksie karnym*, s. 9.

104 Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy*, s. 222.

105 Ustawa z dnia 16 września 2011 r., Dz.U. Nr 240, poz. 1431.

106 Uzasadnienie projektu ustawy – o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw. Druk sejmowy nr 3961 z 9.3.2011 r., s. 62–63.

psychologicznych, analizę dokumentów skazanego, w tym wywiadu środowiskowego w przypadku zlecenia jego wykonania, oraz informacji dotyczących skazanego przesłanych przez sąd, rozmowy skazanego z rodziną i innymi osobami bliskimi skazanemu, zapoznanie się z treścią korespondencji, jeżeli podlega ona nadzorowi lub cenzurze, orzeczenia psychologiczno-penitencjarne gdy zostały sporządzone. Istotnym źródłem informacji są także okresowe oceny postępów w resocjalizacji (art. 76 § 1 pkt 4 kkw.). Skazany zaś może tylko zwrócić uwagę na fakty, które w jego ocenie przemawiają za złożeniem wniosku.

Powracając do zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego, gdy celem jest odwiedzenie poważnie chorego członka rodziny, niezbędne będzie dołączenie do wniosku opinii lekarza o stanie zdrowia danej osoby oraz udokumentowanie pokrewieństwa pomiędzy skazanym a osobą, którą skazany zamierza odwiedzić. Gdy zaś we wniosku o udzielenie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego wskazano na uczestnictwo w pogrzebie członka rodziny, istotne będzie także udokumentowanie pokrewieństwa między skazanym a osobą, w pogrzebie której chciałby uczestniczyć i oczywiście akt zgonu tejże osoby oraz zaświadczenie potwierdzające termin pogrzebu i miejscowość, w której on się dobędzie. W przypadku innych okoliczności wskazanych we wniosku o udzielenie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego także powinny być dołączone stosowne dokumenty uwiarygodniające przywoływaną okoliczność.

Rodzi się kwestia, czy skazany musi dostarczyć np. oryginał aktu zgonu, czy też wystarczy kserokopia. Należy zwrócić uwagę na stanowisko sądu rozpatrującego skargę skazanego na odmowę sędziego penitencjarnego udzielenia zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w celu uczestnictwa w pogrzebie¹⁰⁷. Powodem

---

107 RPO-601904-VII-7012/10, www.sprawy-generalne.brpo.gov.pl. Szerzej na ten temat pisze E. Dawidziuk, *Udział osoby pozbawionej wolności w pogrzebie najbliższej osoby*, s. 32–34. Zob. tak-

odmowy udzielenia zezwolenia było dołączenie do wniosku kserokopii aktu zgonu i zaświadczenia potwierdzającego datę pogrzebu. Sąd uznał zażalenie za bezzasadne. Wprawdzie może wydawać się, że sprawa jest nieaktualna bowiem w świetle obowiązujących przepisów tylko dyrektor zakładu karnego udziela skazanemu zezwolenia, jednak zważywszy na możliwość zaskarżenia do sądu decyzji dyrektora zakładu karnego, wydaje się celowe zatrzymanie się nad stanowiskiem sądu. Rzecznik Praw Obywatelskich w związku z prowadzonymi wyjaśnieniami z powodu skargi skazanego zwrócił się do sądu o uzasadnienie stanowiska. W odpowiedzi wskazano, że praktyka orzecznicza opiera się na rozporządzeniu w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności oraz dokumentowania tych czynności (§ 6 pkt 1)¹⁰⁸. Z przywołanego przez sąd przepisu rozporządzenia wynika, że nie podlega wykonaniu rozstrzygnięcie skutkujące pozbawieniem wolności, wydane poza teren jednostki penitencjarnej lub zwolnienie osadzonego, zawarte w dokumencie doręczonym za pośrednictwem poczty elektronicznej oraz, poza wypadkami wskazanymi w rozporządzeniu, za pośrednictwem faksu. Sąd więc uznał, że kopie dokumentów nie mogą stanowić podstawy rozstrzygnięć w przedmiocie tzw. przepustki losowej. W tej sprawie Rzecznik Praw Obywatelskich¹⁰⁹ zwrócił się do Ministra Sprawiedliwości. W odpowiedzi podniesiono, że wprawdzie udzielenie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego ma charakter fakultatywny, a więc ocena, czy faktycznie zaistniał wypadek szczególnie ważny dla skazanego, pozostaje w gestii organu, który udziela zezwolenia, to jednak podzielono pogląd Rzecznika, że skoro brak szczegółowych ure-

że pismo Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Sprawiedliwości RPO-630978-VII-7012/09, www.sprawy-generalne.brpo.gov.pl

108 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 stycznia 2004 r. w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności oraz dokumentowania tych czynności, Dz.U. Nr 15, poz. 142.

109 Informacja o działalności Rzecznika Praw Obywatelskich w roku 2011 z uwagami o stanie przestrzegania wolności i praw obywatelskich, Biuletyn RPO 2011, nr 1, s. 267, <http://rpo.gov.pl>

gulowań prawnych, zobowiązuje to organ do pewnej elastyczności w postępowaniu.

Brak należytego uzasadnienia może skutkować pozostawieniem wniosku bez rozpoznania (art. 6 § 3 kkw.). Decyzję ustawodawca pozostawia do uznania dyrektora zakładu karnego. Przed podjęciem decyzji, zgodnie z rozporządzeniem w sprawie sposobów załatwiania wniosków, skarg i próśb osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych¹¹⁰, należy wezwać wnoszącego wniosek do uzupełnienia tego braku w terminie 7 dni od otrzymania wezwania. Wezwanie do uzupełnienia wniosku powinno zawierać pouczenie o konsekwencjach niedopełnienia obowiązku uzasadnienia wniosku, a więc o pozostawieniu wniosku bez rozpoznania.

Organ może pozostawić wniosek bez rozpoznania także wówczas, gdy oparty jest na tych samych podstawach. T. Szymanowski¹¹¹ ocenia tę zmianę jako kontrowersyjną. W uzasadnieniu zwraca uwagę, iż upraszczając postępowanie wykonawcze, można jednocześnie osłabiać gwarancyjne znaczenie instytucji skarg i próśb, bowiem upływ czasu może mieć wpływ na zmianę ich podstaw faktycznych. Należy jednak zauważyć, iż w art. 6 § 3 kkw. jest mowa o tych samych podstawach faktycznych, a więc gdy z powodu upływu czasu nastąpi zmiana istotnych faktów (np. zmiana zachowanie skazanego w zakładzie karnym) i skazany po raz kolejny będzie wnioskować np. o udzielenie nagrody w formie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, powyższy przepis nie będzie miał zastosowania.

Te same skutki, a więc pozostawienie wniosku bez rozpoznania może spowodować posłużenie się przy formułowaniu wniosku wyrazami lub zwrotami powszechnie uznanymi za wulgarne lub obelżywe albo gwarą przestępczą. Trafnie zauważa K. Postulski¹¹², że

---

110 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 stycznia 2012 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobów załatwiania wniosków, skarg i próśb osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, Dz.U. poz. 56.

111 T. Szymanowski, Kodeks karny wykonawczy po nowelizacji z 2003 r., PiP 2004, nr 3, s. 35.

112 K. Postulski, Komentarz do Kodeksu karnego wykonawczego, <http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline>

„zwroty wulgarne, obelżywe albo gwara przestępcza” są pojęciami z kategorii ocen, co wymaga każdorazowo dużej rozważliwości z uwagi na stopień wrażliwości osoby oceniającej i fakultatywność decyzji przewidzianej w art. 6 § 3 kkw.”. W przypadku zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego raczej takie sytuacje nie będą miały miejsca.

Należy podzielić pogląd doktryny¹¹³, że skoro decyzja co do pozostawienia wniosku bez rozpoznania jest fakultatywna, to zobowiązuje organ do ustalenia z należytą starannością czy istnieją do tego podstawy.

Ustawodawca nie wypowiada się w kwestii formy decyzji o udzieleniu zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bądź odmowy udzielenia zezwolenia. W przypadku decyzji, które skazany może zaskarżyć do sądu, nowelizacją kodeksu karnego wykonawczego w 2003 r. zrealizowano podnoszony w doktrynie¹¹⁴ postulat wprowadzenia do kodeksu karnego wykonawczego zapisu, że decyzję ogłasza się lub doręcza wraz z uzasadnieniem i pouczeniem o przysługującym skazanemu prawie, terminie i sposobie wniesienia skargi. Zgodnie ze znowelizowanym art. 7 § 3 kkw. decyzja, na którą przysługuje skazanemu skarga do sądu, powinna zawierać uzasadnienie i pouczenie o przysługującym skazanemu prawie, terminie i sposobie wniesienia skargi. W przypadku decyzji dotyczących zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego ustawodawca jednoznacznie wypowiada się w kwestii zaskarżenia, do sądu tylko decyzji z art. 141a § 5 kkw., a więc decyzji w sprawie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego. Wypada zauważyć, że z art. 7 § 3 kkw. nie wynika, jaka powinna być forma nawet tej decyzji. Należy podzielić pogląd reprezentowany w doktrynie¹¹⁵, że zgodnie z przepisami kodeksu

113 T. Szymanowski, Kodeks karny wykonawczy po nowelizacji z 2003 r. s. 35–36; S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 102.

114 Z. Świda, System skarg i odwołań według k.k.w. z 1997r., [w:] Środki zaskarżenia w procesie karnym, Księga pamiątkowa ku czci Profesora Zbigniewa Dody, pod red. A. Gaberle, S. Waltosia, Kraków 2000, s. 61.

115 J. Lachowski, T. Oczkowski, Skarga skazanego w postępowaniu wykonawczym (art. 7 kkw), PWP 2008, nr 59, s. 18.

postępowania karnego (art. 94 kpk.), do których odsyła art. 1 § 2 kkw., powinna być zachowana forma pisemna. Jest to szczególnie istotne, zważywszy na wzgląd na ochronę praw skazanego w postępowaniu wykonawczym.

Także w przypadku nagród wolnościowych, przepustek oraz zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w okresie niezbędnym do przygotowania skazanego do wolności wydaje się zasadnym przyjęcie, iż decyzja o udzieleniu zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, jak i decyzja odmawiająca udzielenia zezwolenia powinna mieć formę pisemną. W decyzji o udzieleniu zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego powinny znaleźć się, poza informacją o czasie, na jaki udzielono zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, także informacje o obowiązkach, jakie ciążą na skazanym w okresie pobytu na wolności oraz o konsekwencjach ich nieprzestrzegania, a także konsekwencjach niepowrotu do zakładu karnego w terminie wskazanym w zezwoleniu na opuszczenie zakładu karnego. Gdy zaś decyzja dotyczy zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego istotne jest wskazanie formy opuszczenia przez skazanego więzienia, a więc czy skazany opuszcza zakład karny samodzielnie, pod konwojem Służby Więziennej, czy w asyście osoby godnej zaufania. W przypadku decyzji odmawiającej udzielenia zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego istotne jest wskazanie w uzasadnieniu przyczyn odmowy. Uzasadnienie odmownej decyzji ma znaczenie wychowawcze, wskazuje bowiem skazanemu co powinien zmienić w swoim postępowaniu. Gdy zaś skazany skorzysta z prawa do złożenia skargi zgodnie z art. 102 pkt 10 kkw., wówczas będzie mógł ustosunkować się do argumentów, które uzasadniały odmowę udzielenia zezwolenia. Uzasadnienie decyzji jest także istotne z perspektywy kontroli udzielanych zezwoleń przez sędziego penitencjarnego w ramach sprawowanego nadzoru nad legalnością i prawidłowością wykonywania kary

pozbawienia wolności. Trafnie wskazuje K. Postulski¹¹⁶ na trudności skontrolowania decyzji wydanej w formie innej niż pisemna, a „zwłaszcza poznania motywów, którymi kierował się organ ją wydający”.

W wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego dyrektor może, jak wynika z art. 141a § 1 kkw., udzielić skazanemu zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego „pod konwojem funkcjonariusza Służby Więziennej, osoby godnej zaufania lub samodzielnie”. K. Postulski¹¹⁷, zwracając uwagę, że w poprzednim brzmieniu analizowanego przepisu użyto zwrotu „w miarę potrzeby w asyście funkcjonariusza Służby Więziennej, osoby godnej zaufania lub samodzielnie”, a w aktualnej redakcji pominięto to sformułowanie stwierdza: „Nie wydaje się aby «zezwozenie pod konwojem» musiało być zarządzane w każdej sytuacji, a więc i wtedy, gdy taka potrzeba nie istnieje”. Trudno podzielić tę interpretację. W obowiązującym przepisie przecież wskazano na trzy formy opuszczenia zakładu karnego przez skazanego, a mianowicie „pod konwojem funkcjonariusza Służby Więziennej, osoby godnej zaufania lub samodzielnie”. Świadczy to, iż ustawodawca wybór formy opuszczenia przez skazanego zakładu karnego pozostawia do uznania dyrektora zakładu karnego.

Obecna redakcja art. 141a § 1 kkw. budzi jednak wątpliwości ze względu na sformułowanie „pod konwojem funkcjonariusza Służby Więziennej, osoby godnej zaufania”. Czy konwój może odnosić się do osoby godnej zaufania? Zgodnie z rozporządzeniem w sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej (§ 2 pkt 17)¹¹⁸ konwojowanie to ochranianie osadzonego podczas jego przemieszczania się i pobytu poza zakładem karnym. Do obowiązków konwojenta należy m.in. przeprowadzanie kontroli osa-

116 K. Postulski, Komentarz do art. 141(a) Kodeksu karnego wykonawczego, <http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/>

117 *Ibidem*.

118 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 października 2003 r. w sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej, Dz.U. Nr 194, poz. 1902.

dzonemu oraz jego bagażu, obserwowanie zachowania osadzonego, niedopuszczanie do niedozwolonych kontaktów osadzonego z osobami postronnymi, podejmowanie działań ochronnych, pozostawianie w stałej gotowości do przeciwdziałania zagrożeniom dla bezpieczeństwa konwoju (§ 40). Trafnie zauważa K. Postulski¹¹⁹, że treść przepisów dotyczących konwojowania nie pozwala na rozciągnięcie pojęcia „konwojowania” na rolę, jaką ma spełniać osoba godna zaufania. Podzielając to stanowisko należy zauważyć, że art. 141a § 1 kkw. przed nowelizacją w 2011 r. miał brzmienie następujące: „W wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego można mu zezwolić na opuszczenie zakładu karnego, na czas nieprzekraczający 5 dni, w miarę potrzeby pod konwojem funkcjonariusza Służby Więziennej lub w asyście innej osoby godnej zaufania”. Asysta, jak wynika ze słownika języka polskiego¹²⁰, to towarzyszenie komuś. Należy zwrócić uwagę, iż w art. 168a § 1 kkw., jest mowa o czasowym zezwoleniu na opuszczenie zakładu karnego bez konwoju funkcjonariusza Służby Więziennej albo asysty innej osoby godnej zaufania. Tak więc brzmienie art. 141a § 1 kkw. należy ocenić jako efekt niezbyt starannej redakcji przy kolejnej nowelizacji tego przepisu.

W przypadku gdy skazany opuszcza zakład karny pod konwojem funkcjonariusza Służby Więziennej, to rzutuje na czas trwania zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego. W takich sytuacjach czas pobytu na wolności będzie ograniczony do niezbędnego minimum¹²¹.

Następna kwestia to koszty konwoju, a właściwie ustalenie, kto je powinien ponosić. W doktrynie zdania są podzielone. Zdaniem S. Paweli¹²² „udzielenie zezwolenia w asyście funkcjonariusza może

119 K. Postulski, Komentarz do art. 141(a) Kodeksu karnego wykonawczego, <http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/> Zob. także Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy, s. 480.

120 Słownik języka polskiego, wyd. PWN SA, <http://sjp.pwn.pl/szukaj/asysta>

121 Zob. S. Pawela, Kodeks karny wykonawczy. Praktyczny komentarz, Warszawa 1999, s. 320; S. Leleñtal, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 613.

122 S. Pawela, Kodeks karny wykonawczy. Praktyczny Komentarz, s. 320.

być uzależnione od gotowości skazanego do pokrycia kosztów związanych z tą asystą”. Trudno podzielić to stanowisko bowiem różnicuje ono skazanych, co pozostaje w sprzeczności z zasadą humanizmu i poszanowania godności skazanego (art. 4 kkw.). Także nie oddziałuje wychowawczo na skazanego. Skazani bowiem często nie dysponują odpowiednimi środkami. Znaczna grupa skazanych nie pracuje, a powodem nie jest uchylanie się od wykonywania pracy, a brak pracy. Nie wszyscy z nich mogą liczyć na pomoc materialną rodziny. Trafniejsze wydaje się stanowisko T. Szymanowskiego¹²³, który uważa, że koszty – zależnie od sytuacji – mogą być pokrywane przez skazanego albo przez zakład karny.

Godzi się zauważyć, że kwestia uzależnienia zgody na udział skazanego w pogrzebie osoby bliskiej od pokrycia kosztów konwoju była przedmiotem wystąpienia Rzecznika Praw Obywatelskich, skierowanego do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej. Dyrektor Generalny podzielił pogląd Rzecznika, iż uzależnianie zgody na udział osadzonego w pogrzebie osoby bliskiej pod konwojem funkcjonariuszy Służby Więziennej od pokrycia przez niego lub przez jego rodzinę kosztów tego konwojowania nie powinno mieć miejsca¹²⁴.

Dyrektor zakładu karnego, podejmując decyzję o udzieleniu zezwolenia na opuszczenie przez skazanego zakładu karnego w asyście osoby godnej zaufania, musi wskazać taką osobę. Dyrektor może wybrać taką osobę z grona przedstawicieli podmiotów, które zawarły pisemne porozumienie z dyrektorem o uczestnictwie w prowadzeniu działalności resocjalizacyjnej, społecznej, kulturalnej, oświatowej, sportowej, religijnej bądź z grona osób godnych zaufania, które zawarły takie porozumienie. Wykaz takich osób powinien zawierać dane pozwalające stwierdzić, czy dana osoba spełnia warunki wskazane rozporządzeniu w sprawie szczegółowego zakresu i trybu uczestnictwa podmiotów w wykonywaniu kar, środków

123 Zob. T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, Kodeks karny wykonawczy, s. 329.

124 Informacja RPO za rok 2004, Biuletyn RPO Materiały nr 50, s. 295, <http://www.rpo.gov.pl>

karnych, zabezpieczających i zapobiegawczych, a także społecznej kontroli nad ich wykonywaniem¹²⁵. Zgodnie z § 4 rozporządzenia te warunki to: korzystanie z pełni praw cywilnych, niekaralność za przestępstwo umyślne, niepozbawienie praw opiekuńczych, dawanie rękopmi należytego wykonywania obowiązków, ukończenie 24 lat a w wyjątkowych przypadkach 21 lat, jeżeli dana osoba posiada kwalifikacje lub doświadczenie życiowe wskazujące na przydatność w prowadzeniu działalności wychowawczej i resocjalizacyjnej.

W przypadku wystąpienia po przyznaniu nagrody nowych okoliczności uzasadniających przypuszczenie, że skazany w czasie pobytu poza zakładem karnym nie będzie przestrzegał porządku prawnego, zgodnie z art. 139 § 8 kkw.¹²⁶ organ, który przyznał nagrodę podejmuje decyzję o cofnięciu nagrody bądź o zamianie nagrody na inną. Posłużenie się przez ustawodawcę sformułowaniem „podejmuje decyzję” świadczy, iż podjęcie przez dyrektora zakładu karnego decyzji jest obligatoryjne. Swoboda dyrektora dotyczy konsekwencji, jakie poniesie skazany. Dyrektor bowiem może cofnąć nagrodę bądź zamienić nagrodę na inną. Zważywszy, że przywołany przepis ma zastosowanie nie tylko do nagród w postaci zezwolenia na widzenie, bez dozoru, poza obrębem zakładu karnego z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania oraz zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru, lecz także do przepustek udzielanych skazanym odbywającym karę w zakładzie karnym typu półotwartego i otwartego, to w przypadku tych skazanych w grę będzie wchodzić tylko cofnięcie przepustki. Także tylko taka decyzja będzie miała zastosowanie w przypadku skazanego, któremu udzielono zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w okresie przygotowania do wolności. Zdaniem S. Lelental¹²⁷ w przypadku tych skazanych cofnięcie udzielonego zezwolenia nie pozostaje bez wpływu na de-

125 Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 1 grudnia 2003 r. w sprawie szczegółowego zakresu i trybu uczestnictwa podmiotów w wykonywaniu kar, środków karnych, zabezpieczających i zapobiegawczych, a także społecznej kontroli nad ich wykonywaniem, Dz.U. Nr 211, poz. 2051.

126 Dodany ustawą z dnia 24 lipca 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw.

127 S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 750.

cyzję o wyznaczeniu okresu na przygotowanie skazanego do życia po zwolnieniu. Może oznaczać cofnięcie decyzji w tym przedmiocie, a w wypadku, gdy sąd penitencjarny udzieli skazanemu warunkowego zwolnienia, na zmianę zapadłego postanowienia.

Przywołany autor¹²⁸ zwraca uwagę, że użycie słowa „nowe” „wskazuje, że już w czasie przyznania skazanemu jednej z wymienionych nagród występowały okoliczności uzasadniające przypuszczenie, że skazany poza zakładem karnym nie będzie przestrzegał porządku prawnego, a więc brak było podstaw do ich przyznania”. W konkluzji wskazuje, że bardziej klarowne były przepisy § 63 ust. 3 regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności z 1989 r.¹²⁹ Zgodnie z przywołanym regulaminem nagrody przyznane na czas określony mogły być przez naczelnika cofnięte, jeżeli uległy zmianie podstawy do ich przyznania. Oczywiście należy podzielić pogląd S. Lelenta, że redakcja tego przepisu nie jest czytelna. Można tylko przypuszczać, iż twórcom tego przepisu chodziło chyba o okoliczności, o których organ nie miał wiedzy w czasie podejmowania decyzji.

Następna kwestia, na którą zwraca uwagę S. Lelental¹³⁰, sprowadza się do pytania, „czy w wypadku, gdy przyznanie wymienionych nagród wymaga wyrażenia opinii komisji penitencjarnej (art. 76 § 1 pkt. 10 lit. a KKW) albo zgody organu dysponującego (art. 139 § 2) lub sędziego penitencjarnego (art. 139 § 6 i 6 a KKW), decyzja dyrektora zakładu karnego o cofnięciu nagrody bądź zmiany na inną wymaga, podobnie jak przy jej przyznaniu, wyrażenia opinii przez komisję penitencjarną, albo cofnięcia zgody przez organ dysponujący lub sędziego penitencjarnego, czy też jest jego suwerenną decyzją”. W ocenie przywołanego autora gdyby przyjąć, że procedury te są wymagane, a nie zostały zachowane, wówczas decyzja dyrek-

128 *Ibidem*, s. 605–606.

129 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 maja 1989 r. w sprawie regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności, Dz.U. Nr 31, poz. 166.

130 S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz 4., wyd., s. 606.

tora zakładu karnego podlegałyby zaskarżeniu na podstawie art. 7 KKW.” Należy podzielić to stanowisko.

§ 4. Środki zaskarżenia decyzji

W kodeksie karnym wykonawczym przewidziano środki służące zapewnieniu prawidłowego wykonywania kary pozbawienia wolności¹³¹. Takim środkiem pozostającym w gestii skazanego jest skarga na decyzję dyrektora zakładu karnego.

Szczególne znaczenie dla ochrony praw skazanego i realizacji zasady podmiotowego traktowania skazanego oraz zasady praworządności w postępowaniu wykonawczym ma skarga przewidziana w art. 7 § 2 kkw.¹³². Zgodnie z przywołanym przepisem skazany ma prawo do zaskarżenia decyzji organu postępowania wykonawczego do sądu z powodu niezgodności decyzji z prawem. W piśmiennictwie wskazuje się, iż nawiązano do Konstytucji (art. 77 ust. 2), a ściślej do zasady, że ustawa nie może nikomu zamykać drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw¹³³.

Nowelizacją kodeksu karnego wykonawczego z dnia 16.09.2011 r.¹³⁴ rozstrzygnięto toczący się w doktrynie spór co do zaskarżenia decyzji dyrektora zakładu karnego w przedmiocie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego (art. 141a kkw.) w trybie art. 7 kkw. Do nowelizacji kodeksu karnego wykonawczego w doktrynie zaryso-

131 Szerzej na temat mechanizmów kontroli zob. T. Kalisz, Sędziowski nadzór penitencyjny, s. 18 i n.

132 Zob. S. Lelental, Skarga skazanego na decyzje organu postępowania wykonawczego w polskim prawie karnym wykonawczym, [w:] Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdry, pod red. J. Skorupki, Warszawa 2009, s. 677. Zob. także K. Postulski, Status skazanego w postępowaniu przed sądem, Prok. i Pr. 2010, nr 1–2, s. 219; J. Lachowski, T. Oczkowski, Skarga skazanego w postępowaniu wykonawczym (art. 7 kkw.), s. 6.

133 Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy, s. 80.

134 Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 240, poz. 1431

wały się dwa krańcowo różne stanowiska. Z. Hołda¹³⁵, opowiadając się za dopuszczeniem zaskarżenia decyzji dyrektora zakładu karnego do sądu penitencjarnego, wskazywał, iż należy przyjąć, że kontroli w trybie art. 7 kkw. podlegają także decyzje oparte na uznaniu. Tego poglądu nie podzielał S. Lelental¹³⁶, argumentując, że charakter decyzji pozostawionej do uznania dyrektora zakładu karnego „jest tego rodzaju, że nigdy nie może dojść do uznania, że jest ona niezgodna z prawem, a tylko taka decyzja może być zaskarżona w trybie przewidzianym przez przepis art. 7 § 1 KKW”.

Obecnie, zgodnie z dodanym § 5 do art. 141a kkw., na decyzję dyrektora zakładu karnego przysługuje skarga. W ocenie twórców projektu zmian¹³⁷ stanowi to kontrolę decyzji dyrektora zakładu karnego w przedmiocie zezwolenia na czasowe opuszczenie jednostki penitencjarnej. Oczywiście w praktyce skazany będzie korzystał z tej instytucji w przypadku odmowy udzielenia zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego. Nowelizację wskazanego przepisu S. Lelental¹³⁸ ocenia słusznie jako błąd ustawodawcy. Wskazuje, że zmiana, a więc dodanie § 5 do art. 141a kkw. byłaby uzasadniona tylko wówczas, gdyby przepis ten stanowił, iż na decyzję skarga nie przysługuje. Wynika to jednoznacznie z § 1 art. 7 kkw., zgodnie z którym skazany może zaskarżyć do sądu decyzję wymienionych w tym przepisie organów z powodu jej niezgodności z prawem, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej.

Skargę może złożyć skazany, a także obrońca, jeżeli został ustanowiony w postępowaniu wykonawczym. Wynika to z art. 8 kkw., zgodnie z którym skazany może korzystać z pomocy obrońcy w postępowaniu wykonawczym. Jeżeli skazany jest nieletni albo ubezwłasnowolniony może to uczynić jego przedstawiciel ustawowy lub

135 Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy (art. 7 kkw.), s. 480. Zob. także J. Lachowski, T. Oczkowski, Skarga skazanego w postępowaniu wykonawczym, s. 14.

136 S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 3. wyd., Warszawa 2010, s. 576.

137 Uzasadnienie projektu ustawy – o zmianie ustawy Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw. Druk sejmowy nr 3961.

138 S. Lelental, Obowiązujące od 1 stycznia 2012 r. zmiany w zakresie wykonywania kary pozbawienia wolności, PWP 2012, nr 74–75, s. 20.

osoba, pod której pieczęą pozostaje (art. 76 kpk. w zw. z art. 1 § 2 kkw.).

Należy odnotować brak zgodności doktryny co do wniesienia skargi przez przedstawiciela skazanego, o którym mowa w art. 42 kkw. Zdaniem Z. Hołdy¹³⁹ przedstawiciel skazanego nie może wnieść skargi. Ten pogląd należy podzielić. Z art. 42 § 2 kkw. bowiem jednoznacznie wynika, że przedstawiciel skazanego może składać w jego imieniu, ale wnioski, skargi i prośby. W art. 7 kkw. zaś jest mowa o zaskarżeniu decyzji do sądu. Odmienny pogląd reprezentują S. Paweła¹⁴⁰, J. Śpiewak¹⁴¹ oraz T. Kalisz¹⁴². Trudno znaleźć uzasadnienie dla tego stanowiska, zważywszy na przywołany wyżej przepis. Godzi się zauważyć, iż tego stanowiska nie uzasadniają jego autorzy.

Pozostaje kwestia, czy przedstawiciel skazanego może uczestniczyć w postępowaniu przed sądem, jeżeli w wyniku złożonej przez skazanego skargi postępowanie będzie się toczyć. Z art. 42 § 3 kkw. wynika, że prezes sądu, upoważniony sędzia a w toku posiedzenia sąd może na wniosek skazanego dopuścić do udziału w posiedzeniu przed sądem przedstawiciela skazanego. Zważywszy na użycie przez ustawodawcę sformułowania „sąd”, J. Lachowski¹⁴³ sygnalizuje wątpliwość, czy uregulowanie zawarte w art. 42 § 3 kkw. odnosi się również do sądu penitencjarnego i jak podkreśla w dalszej części wywodów, „posługując się wykładnią gramatyczną art. 42 § 3 w powiązaniu z art. 242 § 4, który nie rozciąga pojęcia sąd na sąd penitencjarny”, zauważa, że sąd penitencjarny „nie tylko nie

139 Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy, s. 81. Zob. także J. Lachowski, T. Oczkowski, Skarga skazanego w postępowaniu wykonawczym (art. 7 kkw.), s. 10; J. Lachowski, Praktyczne aspekty instytucji przedstawiciela skazanego w Kodeksie, s. 16; K. Postulski, Komentarz do art. 7 Kodeksu karnego wykonawczego, <http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/>; K. Dąbkiewicz, Kodeks karny wykonawczy, s. 55.

140 S. Paweła, Kodeks karny wykonawczy. Praktyczny komentarz, s. 145.

141 J. Śpiewak, Środki odwoławcze według Kodeksu karnego wykonawczego z 1997 roku, PWP 1998, nr 19, s. 7.

142 T. Kalisz, Skarga na decyzje organów wykonujących orzeczenia. Tryb skargowy z art. 7 k.k.w., [w:] Nowa kodyfikacja prawa karnego, t. VII, pod red. L. Boguni, Wrocław 2001, s. 157.

143 J. Lachowski, Praktyczne aspekty instytucji przedstawiciela skazanego, s. 17.

jest właściwy do orzekania w przedmiocie dopuszczenia przedstawiciela do udziału w postępowaniu, ale również, że podmiot taki nie mógłby w ogóle reprezentować interesów skazanego w postępowaniu przed takim organem”. Przywołany autor dostrzega, jak pisze, możliwość „złagodzenia takiej wykładni przez odwołanie się do art. 22 § 2 kkw., z którego wynika, że sąd może dopuścić do udziału w posiedzeniu również inne osoby niż wymienione w § 1, jeżeli ich udział dla rozstrzygnięcia jest istotny”. Wówczas jednak takie ujęcie możliwości działania przed sądem penitencjarnym przedstawiciela skazanego jest – jak zauważa – „sprzeczne z *ratio legis* uregulowania zawartego w art. 42 kkw”.

Należy zauważyć, że przepis art. 42 § 3 kkw. jest umieszczony w części ogólnej kodeksu karnego wykonawczego, a więc dotyczy wszystkich skazanych. Można to uzasadniać niezbyt precyzyjną redakcją tego przepisu.

Zgodnie z art. 7 § 2 kkw. skarga przysługuje w terminie 7 dni od ogłoszenia lub doręczenia decyzji. Jest to termin zawity¹⁴⁴. W przypadku jego przekroczenia składający skargę może wnosić o jego przywrócenie, oczywiście wskazując przyczyny powodu niezachowania terminu (art. 122 kpk. i art. 126 kpk. w zw. z art. 1 § 2 kkw.). Organ, który wydał decyzję, jest uprawniony do przywrócenia terminu.

Skargę należy wnieść do sądu penitencjarnego za pośrednictwem organu, który wydał decyzję, a więc dyrektora zakładu karnego. Skarga ma charakter względnie dewalutowy. Tak więc dyrektor może swoją decyzję zmienić. Gdy zaś nie przychyliła się do skargi, wówczas wraz z całą dokumentacją przekazuje skargę do sądu.

---

144 Z. Świda, System skarg i odwołań według k.k.w. z 1997 r., s. 61, Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy, s. 84; S. Paweła, Kodeks karny wykonawczy. Praktyczny komentarz, s. 38; S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 106.

W doktrynie występują rozbieżności co do sposobu wniesienia skargi. Przeważa pogląd¹⁴⁵, iż dopuszczalna jest zarówno forma piśmenna, jak i ustna. W uzasadnieniu tego stanowisko J. Lachowski i T. Oczkowski¹⁴⁶ zwracają uwagę, że decyzja podlega zaskarżeniu do sądu, a więc postępowanie będzie toczyć się przed sądem. „A zatem przepisy określające formę czynności procesowych przed sądem określają również formę skargi z art. 7 § 1 kkw. Oznacza to, że skargę można wnieść na piśmie albo ustnie do protokołu (art. 19 § 2 kkw)”. Gdy skarga jest wnoszona ustnie wówczas spisuje się protokół (art. 19 § 2 kkw.). Gdy zaś skarga jest wnoszona na piśmie musi spełniać wymogi procesowe określone w art. 119 kpk. Zgodnie bowiem z art. 1 § 2 kkw. w postępowaniu wykonawczym w kwestiach nie uregulowanych w kodeksie karnym wykonawczym stosuje się przepisy kodeksu postępowania karnego. Z art. 119 kpk. wynika, że pismo procesowe powinno zawierać oznaczenie organu, do którego jest skierowane, oraz sprawy, której dotyczy, oznaczenie oraz adres wnoszącego pismo, treść wniosku lub oświadczenia, w miarę potrzeby z uzasadnieniem, datę i podpis składającego wniosek.

To stanowisko kwestionuje K. Postulski¹⁴⁷. W jego ocenie art. 19 § 2 kkw. nie ma zastosowania, bowiem dotyczy „postępowania przed sądem rozumianego jako szereg postępowań incydentalnych, do których prowadzenia uprawniony jest sąd w obu instancjach”. Zdaniem przywołanego autora tylko wnioski o wszczęcie takich postępowań mogą być zgłaszane ustnie. Instytucja skargi została zaś unormowana poza oddziałem 2 (Postępowanie przed sądem) kodeksu karnego wykonawczego.

145 Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy, s. 84; S. Leleńtal, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 106; S.T. Kalisz Skarga na decyzje organów wykonujących, s. 156; J. Lachowski, T. Oczkowski, Skarga skazanego w postępowaniu wykonawczym (art. 7 kkw.), s. 22.

146 J. Lachowski, T. Oczkowski, Skarga skazanego w postępowaniu wykonawczym (art. 7 kkw.), s. 22.

147 K. Postulski, Komentarz do art. 7 kkw, <http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/>.

Podstawą zaskarżenia decyzji jest jej niezgodność z prawem. Niezgodność z prawem w doktrynie¹⁴⁸ traktowana jest szeroko. Niezgodność z prawem to nie tylko sprzeczność z przepisami kodeksu karnego wykonawczego lub innej ustawy będącej podstawą decyzji, ale też naruszanie samowynikających przepisów ratyfikowanych umów międzynarodowych, bezpośrednio stosowanych przepisów konstytucji, a także przepisów rozporządzeń i innych aktów zawierających normy prawne. S. Lelental¹⁴⁹ sygnalizuje wątpliwość, czy niezgodność lub sprzeczność z prawem dotyczy wyłącznie prawa materialnego, czy również procesowego. W uzasadnieniu zauważa, że przepisy art. 7 kkw. nie stanowią o postępowaniu przed organem, który wydał decyzję. Należy podzielić pogląd Z. Hołdy¹⁵⁰, że przywołany przepis ma na myśli zarówno przepisy prawa materialnego, jak i procesowego. Także K. Postulski¹⁵¹ wskazuje, że do tych przepisów należy zaliczyć normy procesowe dotyczące zasad podejmowania decyzji (art. 7 § 2 kkw.). W ocenie przywołanego autora podjęcie decyzji bez zachowania wymagań wynikających z tego przepisu może być podstawą zarzutu skargi i jej uchylenia.

Sąd po rozpoznaniu skargi może orzec o utrzymaniu w mocy decyzji, uchylić zaskarżoną decyzję albo ją zmienić. Sąd orzeka postanowieniem (art. 98 § 1 kpk. w zw. z art. 1 § 2 kkw.). W doktrynie rozbieżne poglądy występują w kwestii, czy sąd może uchylić zaskarżoną decyzję i przekazać do ponownego rozpoznania organowi, który ją wydał, a więc dyrektorowi zakładu karnego. Zdaniem

148 S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz 2., s. 99. Zob. także tego Autora, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 3. wyd., s. 99; S. Paweła, Prawo karne wykonawcze. Zarys wykładu, Kraków 2003, s. 143; Z. Hołda, Prawo karne wykonawcze, Kraków 1999, s. 74; Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy, s. 83; T. Kalisz, Skarga na decyzje organów wykonujących orzeczenia, s. 155; K. Postulski, Komentarz do art. 7 Kodeksu karnego wykonawczego <http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/>; K. Postulski, Status skazanego w postępowaniu przed sądem, s.36; J. Lachowski, T. Oczkowski, Skarga skazanego w postępowaniu wykonawczym (art. 7 kkw.), s. 18; K. Dąbkiewicz, Kodeks karny wykonawczy s. 57.

149 S. Lelental, Skarga skazanego na decyzję organu postępowania wykonawczego w polskim prawie karnym wykonawczym, s. 676.

150 Z. Hołda, [w:] K. Postulski, Z. Hołda, Kodeks karny wykonawczy, s. 83. Zob. także J. Lachowski, T. Oczkowski, Skarga skazanego w postępowaniu wykonawczym, s. 17–18; K. Postulski, Komentarz do art. 7 kkw., <http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/>

151 K. Postulski, Komentarz do art. 7 kkw., <http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/>

Z. Hołdy¹⁵² jest taka możliwość. W uzasadnieniu wskazuje na art. 437 § 2 kpk., który ma zastosowanie w związku z odesłaniem do kodeksu postępowania karnego wynikającym z art. 1 § 2 kkw. Stanowiska tego nie podzielają J. Lachowski i T. Oczkowski¹⁵³. W uzasadnieniu podnoszą, że w zakończeniu postępowania w przedmiocie skargi nie stosuje się art. 442 § 3 kpk. W ocenie przywołanych autorów art. 7 § 5 kkw. „stanowi bowiem *lex specialis* w stosunku do art. 437 § 2 kpk dlatego ten ostatni nie znajduje zastosowania poprzez art. 1 § 2 kkw”. Ten pogląd podziela T. Dąbkiewicz¹⁵⁴.

Ustawodawca rozstrzygnął jednoznacznie kwestię zaskarżenia w trybie art. 7 kkw. tylko jednej decyzji, a mianowicie podjętej w wyniku postępowania w sprawie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego.

Nadal pozostaje dyskusyjna kwestia co do zaskarżenia decyzji w przedmiocie przepustki z zakładu karnego typu półotwartego czy otwartego, nagród w formie zezwolenia na widzenie poza obrębem zakładem karnym, bez dozoru, z osobą najbliższą lub godną zaufania oraz zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru, a także zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w okresie przygotowania skazanego do wolności. Zgodnie z art. 7 § 1 kkw. skazany może zaskarżyć do sądu decyzję dyrektora zakładu karnego z powodu jej niezgodności z prawem, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej. Ustawodawca w przypadku decyzji w przedmiocie udzielenia zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego nie wprowadza takiego wyłączenia.

Rozbieżność stanowisk dotyczy kwestii, czy decyzje oparte na uznaniu mogą być niezgodne z prawem. W doktrynie zarysowały się dwa krańcowo różne stanowiska w tej kwestii. Pierwsze stanowisko¹⁵⁵ to uznanie, iż skarga nie przysługuje na odmowę udzielenia

152 Z. Hołda, [w:] K. Postulski, Z. Hołda, Kodeks karny wykonawczy, s. 85.

153 J. Lachowski, T. Oczkowski, Skarga skazanego w postępowaniu wykonawczym, s. 27.

154 K. Dąbkiewicz, Kodeks karny wykonawczy, s. 59.

155 Zob. T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, Kodeks karny wykonawczy, s. 325.

nia zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego w formie nagród, przepustek czy zezwolenia w okresie przygotowania skazanego do wolności. Zdaniem S. Lelentala¹⁵⁶ „Ustawowe określenie podstawy zaskarżonej decyzji jest jednoznaczne. W formule „może” a także „powinien” nie mieści się możliwość wydania decyzji niezgodnej lub sprzecznej z prawem”. Decyzja taka może być natomiast nieprawidłowa i gdy dotyczy spraw, o których mowa w art. 7 § 2 kkw., zdaniem przywołanego Autora, podlega kontroli sędziego penitencjarnego w ramach sprawowanego przez niego nadzoru penitencjarnego.

Drugie stanowisko¹⁵⁷ dopuszcza zaskarżenie decyzji opartych na uznaniu. Z. Hołda¹⁵⁸, zwraca uwagę, że „obecnie nie dopuszcza się już uznania „swobodnego”. Przyjmuje się, że uznanie jest zawsze związane z normami prawnymi i w coraz większym stopniu zostaje poddawane kontroli sądowej. Zdaniem przywołanego Autora „Zwroty prognostyczne należy bowiem potraktować tak samo, jak generalne klauzule odsyłające oraz zwroty szacunkowe. W przeciwnym razie z zakresu kontroli sądowej zostałyby wyłączone decyzje istotne dla skazanych”. W pełni podzielając to stanowisko, w uzasadnieniu oczywiście, nie można pominąć – na co wskazuje także Z. Hołda – stanowiska Trybunału Konstytucyjnego¹⁵⁹. W ocenie Trybunału Konstytucyjnego „z instytucji formalnej ustalającej swobodną, nie związaną z niczym możliwość rozstrzygnięcia, swobodne uznanie przekształca się jedynie w formę pewnego uelastycznienia administracji, które umożliwia i zobowiązuje odpowiednie organy do zbadania wszystkich okoliczności danego przypadku w celu wyszukania najbardziej właściwego, odpowiadającego prawdzie obiektywnej i swemu celowi rozstrzygnięcia”. Także J. Lachowski

156 S. Lelental, Skarga skazanego na decyzję organu postępowania wykonawczego w polskim prawie karnym wykonawczym, s. 666–667.

157 Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy, s. 86–87. J. Lachowski, T. Oczkowski, Skarga skazanego w postępowaniu wykonawczym, s. 18.

158 Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy, s. 86–87.

159 Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 29 września 1993 r. K17/92, OTK 1993, cz. II, s. 305.

i T. Oczkowski¹⁶⁰, opowiadając się za przyjęciem, iż skardze z art. 7 § 1 kkw. podlegają decyzje oparte na uznaniu, wskazują, że „Wynika to z faktu, że nawet tam, gdzie przepis nie zobowiązuje organu do wydania rozstrzygnięcia o określonej treści, lecz jedynie daje mu taką możliwość (art. 137, art. 141a) decyzja nie może być dowolna. Musi być poparta faktami ustalonymi przez organ orzekający, logicznie przez niego ocenionymi, zachowany musi być określony przez przepisy tryb jej wydania. W przeciwnym wypadku należy uznać, że decyzja narusza prawo”. W kontekście rozważań dotyczących zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego dyrektor musi ustalić, czy zostały spełnione przesłanki formalne oraz dokonać oceny przesłanek prognozy.

Następny środek pozostający w gestii skazanego to skarga w trybie art. 6 § 2 kkw. i art. 102 pkt 10 kkw. Zgodnie z art. 6 § 2 kkw, który został umieszczony w części ogólnej kodeksu karnego wykonawczego, a więc odnosi się do wszystkich skazanych, skazany może składać skargi do organów wykonujących orzeczenia. Nie określono zakresu przedmiotowego skargi, tak więc należy przyjąć, iż może dotyczyć odmowy udzielenia zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego.

W doktrynie¹⁶¹ podkreśla się, że prawo do składania skarg wynika wprost z art. 63 Konstytucji. Zgodnie z tym aktem „Każdy ma prawo składać petycje, wnioski i skargi w interesie publicznym, własnym lub innej osoby za jej zgodą do organów władzy publicznej oraz do organizacji i instytucji społecznych w związku z wykonywanymi przez nie zadaniami zleconymi z zakresu administracji publicznej. Tryb rozpatrywania petycji, wniosków i skarg określa ustawa”. Należy też odnotować stanowisko¹⁶², że punktem wyjścia

160 J. Lachowski, T. Oczkowski, Skarga skazanego w postępowaniu wykonawczym, s. 18.

161 Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski Kodeks karny wykonawczy. Komentarz s. 75; K. Postulski, Komentarz do art. 6 kkw, <http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/>

162 Zob. T. Kalisz, Sędziowski nadzór penitencjarny, s. 21. Zob. także Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, s. 75–76.

dla tej skargi jest w istocie konstrukcja skargi powszechnej, uregulowana przepisami kodeksu postępowania administracyjnego.

W katalogu praw skazanego jest prawo do składania skarg (art. 102 pkt 10 kkw.). Równocześnie ustawodawca wskazuje podmioty, do których skazany ma prawo kierować skargę. W przywołanym przepisie szeroko określono grono adresatów skargi. Ustawodawca wskazuje na administrację zakładu karnego, kierowników jednostek organizacyjnych Służby Więziennej, sędziego penitencjarnego, prokuratora i Rzecznika Praw Obywatelskich.

Należy podzielić stanowisko doktryny¹⁶³, że skargę może złożyć obrońca skazanego i jego przedstawiciel ustanowiony na podstawie art. 42 kkw. W przypadku obrońcy skazanego takie upoważnienie wynika z art. 8 kkw. Upoważnienie dla działania przedstawiciela skazanego to art. 42 § 2 kkw. Zgodnie z przywołanym przepisem przedstawiciel skazanego, działając w interesie skazanego, do czego jest zobligowany, może składać w jego imieniu skargi do właściwych organów. W przypadku skargi z art. 102 pkt 10 kkw., zważywszy, że nie określono trybu składania skargi należy przyjąć, że mają zastosowanie przepisy art. 6 § 2 i 3 kkw.¹⁶⁴

W kodeksie karnym wykonawczym nie wypowiedziano się w kwestii formy skargi. Te kwestie rozstrzygnięto w rozporządzeniu w sprawie sposobu załatwiania wniosków, skarg i próśb osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych¹⁶⁵ oraz w regulaminie organizacyjno-porządkowym wykonywania kary pozbawienia wolno-

163 Zob. Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, Gdańsk 1998, s. 76; Z. Świda, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, Kodeks karny wykonawczy s. 28; Z. Świda, System skarg i odwołań według k.k.w. z 1997 r., s. 58; T. Kalisz, Sędziowski nadzór penitencjarny, s. 24; S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 101

164 Zob. Z. Kalisz, Sędziowski nadzór penitencjarny, s. 27.

165 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 stycznia 2012 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobów załatwiania wniosków, skarg i próśb osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, Dz.U. poz. 56; Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobu załatwiania wniosków, skarg i próśb osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, Dz.U. Nr 151, poz. 1467.

ści¹⁶⁶. Z rozporządzenia w sprawie sposobu załatwiania wniosków, skarg i prośb osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (§ 7) wynika, że skargi, podobnie jak wnioski i prośby, mogą być wnoszone pisemnie, telegraficznie lub za pomocą telefaksu, pocztą elektroniczną, a także ustnie do protokołu. W przypadku złożenia skargi do protokołu należy w nim wskazać datę przyjęcia skargi, imię i nazwisko osoby zgłaszającej skargę oraz przedstawić zwięzły opis treści sprawy. Protokół podpisują wnoszący skargę i przyjmujący zgłoszenie. W regulaminie organizacyjno-porządkowym wykonywania kary pozbawienia wolności przewidziano dwie formy złożenia skargi: na piśmie oraz ustnie. Przełożeni skazanego oraz inne uprawnione osoby mogą przyjmować skargi także w czasie bezpośrednich kontaktów ze skazanym, zwłaszcza w czasie wizytacji cel mieszkalnych i innych pomieszczeń, w których przebywają skazani (§ 21 reg.). Zważywszy na art. 6 § 2 kkw., a więc obowiązek uzasadnienia zarzutów postawionych w skardze w stopniu umożliwiającym jej rozpoznanie i fakt, iż ustawodawca szczególną wagę przywiązuje do udokumentowania podniesionych zarzutów skargi, bowiem niedopełnienie tego obowiązku może skutkować pozostawieniem skargi bez rozpoznania, najwłaściwszą dla obu stron formą wydaje się być forma pisemna.

Kwestię skarg składanych wielokrotnie w tej samej sprawie, na co szczególnie skarży się administracja zakładów karnych, wskazując na skargi, w których podnoszono te same zarzuty¹⁶⁷, rozstrzygnięto znowelizowanym w 2003 roku art. 6 § 3 kkw.¹⁶⁸. Zgodnie z art. 6 § 3 kkw., jeżeli skargi oparte są na tych samych podstawach faktycznych, właściwy organ może wydać zarządzenie o pozostawieniu skargi bez rozpoznania. Zdaniem K. Postulskiego¹⁶⁹ art. 6 § 3 kkw.

166 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności, Dz.U. Nr 152, poz. 1493.

167 A. Jakubowska, Instytucja skargi jako prawny środek ochrony praw osób pozbawionych wolności, PWP 2006, nr 52–53.

168 Ustawa z dnia 24 lipca 2003 r. o zmianie ustawy Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 142, poz. 1380.

169 K. Postulski, Komentarz do art. 6 kkw., <http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/>

nie odnosi się do skarg o charakterze pieniactwym, do których należy stosować regulacje wynikające z art. 239 k.p.a. Zgodnie z przywołanym przepisem, gdy skarga, w wyniku jej rozpatrzenia, została uznana za bezzasadną i jej bezzasadność wykazano w odpowiedzi na skargę, a skarżący ponowił skargę bez wskazania nowych okoliczności – organ właściwy do jej rozpatrzenia może podtrzymać swoje poprzednie stanowisko z odpowiednią adnotacją w aktach sprawy – bez zawiadamiania skarżącego. Skargi zawierające wyrazy lub zwroty powszechnie uznane za wulgarne lub obelżywe albo gwarę przestępców pozostawia się bez rozpoznania (art. 6 § 3 kkw.).

Należy zwrócić uwagę na stanowisko S. Lelental¹⁷⁰, który uważa, iż „składanie skarg oczywiście bezzasadnych, mających na celu zakłócenie prawidłowego funkcjonowania zakładów karnych może być potraktowane jako podstawa pociągnięcia skazanego do odpowiedzialności dyscyplinarnej, wynikająca z zawinionego naruszenia zakazu wynikającego z ustawy oraz ustalonego w zakładzie karnym porządku (art. 142 KKW)”. W ocenie przywołanego autora wykładnia ta znajduje oparcie również w przepisie art. 104 kkw., który zakazuje korzystania z przysługujących mu praw w sposób zakłócający ustalony w zakładzie karnym porządek. Trudno podzielić to stanowisko. Złożenie przez skazanego skargi, nawet wielokrotne w tej samej sprawie, trudno uznać za zakłócenie ustalonego w zakładzie karnym porządku. Przecież, jak wyżej wskazano, taką skargę można pozostawić bez rozpoznania.

W tym miejscu należy odnotować propozycję Z. Hołdy¹⁷¹, a mianowicie przyjęcie zasady, że za treść i formę składanych do organów wykonujących orzeczenie wniosków, skarg i próśb skazany nie ponosi odpowiedzialności dyscyplinarnej, cywilnej lub karnej. Zdaniem Autora propozycji od zasady tej trzeba dopuścić wyjątki – „a to wtedy, gdy za pociągnięciem do odpowiedzialności prze-

---

170 S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, 3. wyd., s. 433.

171 Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 1998, s. 77.

mawia nie tylko naruszenie przez skarżącego (wnioskującego czy proszącego) przepisów prawa, ale także gdy przemawiają ważne powody. Trzeba brać pod uwagę wszystkie okoliczności konkretnej sprawy oraz kierować się tym, że prawo składania petycji jest chronione przez Konstytucję.” Z. Hołda w uzasadnieniu swojej propozycji wskazuje na wyrok Sądu Najwyższego. W przywołanym wyroku Sąd Najwyższy reprezentuje stanowisko, że „podniesienie przez obywatela w skardze skierowanej do władz zarzutów przeciwko funkcjonariuszom państwowym nie stanowi przestępstwa zniesławienia, nawet jeżeli mogą one poniżyć osoby, których dotyczą lub narazić ich na utratę zaufania potrzebnego do wykonywania zawodu lub prowadzenia określonej działalności. Pisanie i kierowanie do odpowiednich organów skarg i wniosków jest bowiem uprawnieniem jednostki subiektywnie broniącej swoich praw, niezależnie od tego, czy jej roszczenia są słuszne, a także niezależnie od tego, czy potrafią udowodnić swoje twierdzenie”¹⁷². Godzi się zauważyć, że przyjęcie tej zasady będzie nawiązaniem do Europejskich Reguł Więziennych z 2006 roku, które nie dopuszczają ukarania więźnia z powodu złożenia skargi.

W rozporządzeniu w sprawie sposobu załatwiania wniosków, skarg i próśb osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych określono termin, w którym adresat skargi powinien ją rozpatrzyć. Skarga powinna być załatwiona bez zbędnej zwłoki, nie później niż w terminie 14 dni (§ 8). Tak określony termin rozpatrzenia skargi dotyczy sytuacji gdy postępowanie nie wymaga zebrania dowodów, informacji lub przeprowadzenia postępowania wyjaśniającego oraz zbadania akt. Gdy zaś niezbędne jest podjęcie takich czynności termin załatwienia skargi można przedłużyć o czas niezbędny do dokonania tych czynności. O przedłużeniu terminu załatwienia skargi należy powiadomić wnoszącego skargę. Na organie właściwym do załatwienia skargi ciąży obowiązek pisemnego zawiadomienia wno-

---

172 Cytat za Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, Gdańsk 1998, s. 78.

szącego skargę o sposobie jej załatwienia (§ 9), a na jednostce organizacyjnej obowiązek prowadzenia ewidencji skarg.

Zgodnie z rozporządzeniem w sprawie sposobów załatwiania wniosków, skarg i próśb osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych skarga dotycząca decyzji dyrektora jest rozpatrywana przez dyrektora okręgowego Służby Więziennej. W rozporządzeniu przewidziano odstępstwo od tej zasady. Dyrektor może rozpatrzyć skargę, gdy uzna ją za zasadną (§ 3 ust. 1 pkt 1 i 2).

Kończąc te rozważania, godzi się zauważyć, że Helsińska Fundacja Praw Człowieka¹⁷³ zwróciła się do Rzecznika Praw Obywatelskich, kwestionując zasadność wprowadzonych zmian dotyczących rozpoznawania skarg i wniosków skazanych. Kwestie budzące wątpliwości to warunek uzasadniania zawartych w skardze żądań w sposób umożliwiający ich rozpoznanie, w szczególności dołączanie odpowiednich dokumentów, a także pozostawienie skargi bez rozpoznania w wypadku uchybienia tym rygorom formalnym oraz pozostawienie bez rozpoznania skargi, gdy zawiera wyrazy lub zwroty powszechnie uznane za wulgarne, obelżywe czy gwarę przestępców. Zdaniem Fundacji skarga jest odformalizowanym środkiem ochrony interesów obywateli i brak jest uzasadnienia do odmiennego traktowania w tym zakresie skazanych. W ocenie Rzecznika przepisy, na które zwróciła uwagę Fundacja, są „niezgodne z konstytucyjnym prawem do składania skarg, gdyż wprowadzają dodatkowe rygory rozpoznawania skargi”. Rzecznik zwrócił się do Ministerstwa Sprawiedliwości o przedstawienie stanowiska. W odpowiedzi poinformowano, że nowelizacja służy usprawnianiu i przyśpieszeniu rozpoznawania postulatów skazanych. Celem zmiany przepisów było narzucenie pewnej dyscypliny skazanym w formułowaniu próśb czy skarg, bowiem dotychczasowa forma wniosków uniemożliwiała sprawne ich rozpatrzenie. Rzecznik nie podzielił tej argumentacji.

---

173 Zob. Informacja o działalności RPO w 2012 r. oraz o stanie przestrzegania wolności i praw człowieka i obywatela, Biuletyn RPO 2013, nr 1, s. 206–207 <http://www.bip.gov.pl>

Skazany zgodnie z art. 102 pkt 10 kkw. ma prawo składać skargi do Rzecznika Praw Obywatelskich. W ustawie o Rzeczniku Praw Obywatelskich¹⁷⁴ określono tryb postępowania skargowego. Skarga kierowana do Rzecznika jest wolna od opłat i nie jest wymagana szczególna forma. Powinna zawierać oznaczenie osoby, której praw i wolności dotyczy, a także określać przedmiot sprawy (art. 10 ustawy). Rzecznik może prowadzić samodzielnie postępowanie wyjaśniające lub zwrócić się o zbadanie sprawy do właściwego organu (np. prokuratora). Po zbadaniu sprawy może skierować do organu, w którego działalności stwierdzono naruszenie praw skazanego wystąpienie zawierające opinię co do sposobu załatwienia sprawy. Wprawdzie zawarta w wystąpieniu opinia nie ma charakteru wiążącego, lecz organ, do którego została skierowana, ma obowiązek poinformować Rzecznika, w okresie 30 dni, o podjętych działaniach. Skargę do Rzecznika Praw Obywatelskich może złożyć także obrońca skazanego oraz jego przedstawiciel¹⁷⁵.

Skazany może korzystać z ochrony praw, wykorzystując nie tylko środki i instytucje przewidziane prawem wewnętrznym ale również z ochrony na poziomie międzynarodowym. Skazany, zgodnie z art. 103 § 1 kkw., ma prawo kierować skargi do organów powołanych na podstawie ratyfikowanych przez Rzeczpospolitą Polskę umów międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka, a więc do Trybunału Praw Człowieka działającego na podstawie Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Komitetu Praw Człowieka powołanego na mocy Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych czy Komitetu przeciwko Torturom powołanego na podstawie Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karaniami. Może to także uczynić jego obrońca i pełnomocnik.

---

174 Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich, Dz.U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147.

175 Zob. szerzej T. Szymanowski, Kontrola wykonywania kary pozbawienia wolności przez Rzecznika Praw Obywatelskich, [w:] Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1989–2009, Warszawa 2009, s. 242 i n.

Najsukuteczniejszy system ochrony przewidziano w Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Trybunał Praw Człowieka powołany i działający na podstawie Konwencji, rozpatruje skargi indywidualne, a dotyczące nieprzestrzegania przez państwo gwarantowanych w Konwencji i protokołach dodatkowych praw i wolności. Trybunał może rozpatrywać skargę dopiero wówczas, gdy wykorzystano wszystkie środki odwoławcze przewidziane prawem wewnętrznym, zgodnie z powszechnie uznanymi zasadami prawa międzynarodowego, jeżeli sprawa została wniesiona w ciągu sześciu miesięcy od podjęcia ostatecznej decyzji (art. 35 ust. 1 Konwencji). W razie stwierdzenia naruszenia Konwencji przez państwo zaskarżone Trybunał może przyznać skarżącemu odpowiednie zadośćuczynienie, a więc zwrot kosztów sądowych oraz odszkodowanie. Należy zważyć, iż coraz więcej skarg pochodzi właśnie od osób pozbawionych wolności, w tym także naszych obywateli a dotyczą także zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego¹⁷⁶, w tym tzw. przepustek losowych.

Skarga kierowana do organów wymiaru sprawiedliwości czy Rzecznika Praw Obywatelskich oraz organów powołanych na podstawie ratyfikowanych przez Polskę umów międzynarodowych dotyczących praw człowieka nie podlega cenzurze i powinna zostać bezzwłocznie przekazana adresatowi (art. 8 § 2 kw.).

§ 5. Nadzorcza kontrola decyzji

Obok instrumentów kontroli pozostających w gestii skazanego nie mniej istotna jest kontrola odpowiednich organów. Należy tu wskazać kontrolę w ramach jednostek organizacyjnych Służby Więziennej i sędziowski nadzór penitencjarny.

---

176 Zob. m.in. Wyrok ETPCz z 29 listopada 2011 r. w sprawie Giszczak przeciwko Polsce, skarga nr 40195/08, <http://bip.ms.gov.pl/pl/prawaczlowieka/eurp>; Wyrok ETPCz z 20 stycznia 2009 r. w sprawie Czarnowski przeciwko Polsce, skarga nr 28586/03, <http://bip.ms.gov.pl/pl/prawaczlowieka/eurp>;

Sędzia penitencjarny, jak wynika z kodeksu karnego wykonawczego (art. 34 kkw.), sprawuje nadzór nad legalnością i prawidłowością wykonywania kary pozbawienia wolności. W rozporządzeniu w sprawie sposobu, zakresu i trybu sprawowania nadzoru penitencjarnego¹⁷⁷ szczegółowo określono zakres nadzoru. Dla przedmiotu prowadzonych rozważań istotne jest uprawnienie sędziego do kontroli i oceny prawidłowości przyznawania zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego. Zważywszy, że decyzje dotyczące czasowych zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego podlegają kontroli w trybie art. 34 § 1 kkw.¹⁷⁸ szczególne znaczenie w ramach nadzorczych kompetencji sędziego ma uchylenie sprzecznej z prawem decyzji dyrektora zakładu karnego. W doktrynie¹⁷⁹ do kompetencji nadzorczych sędziego penitencjarnego zalicza się także wyrażenie zgody na udzielenie nagrody w postaci zezwolenia na widzenie, bez dozoru, poza obrębem zakładu karnego, z osobą najbliższą lub godną zaufania oraz nagrody na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru skazanemu, który odbywa karę dożywotniego pozbawienia wolności, karę 25 lat pozbawienia wolności oraz skazanemu z zaburzeniami preferencji seksualnych odbywającemu karę pozbawienia wolności za przestępstwo określone w art. 197–203 kk., popełnione w związku z tymi zaburzeniami. To uprawnienie przysługuje sędziemu penitencjarnemu tylko wobec tych skazanych, gdy odbywają karę w zakładzie karnym typu zamkniętego.

T. Kalisz¹⁸⁰ zwraca uwagę na potrzebę precyzyjnego określenia okoliczności, które w ramach prowadzonej procedury nadzorczej mogą decydować o braku zatwierdzenia decyzji o przyznaniu jednej z wymienionych wyżej nagród umożliwiających skazanemu opuszczenie zakładu karnego. Należy podzielić to stanowisko. Zarówno w przypadku procedury wyrażania zgody na udzielenie zezwole-

177 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobu, zakresu i trybu sprawowania nadzoru penitencjarnego, Dz.U. Nr 152, poz. 1496.

178 Z. Holda, [w:] Z. Holda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy, s. 476; T. Kalisz, Sędziowski nadzór penitencjarny, s. 145.

179 T. Kalisz, Sędziowski nadzór penitencjarny, s. 119.

180 *Ibidem*, s. 221.

nia, jak i procedury oceny prawidłowości przyznawania zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego do takich okoliczności należy zaliczyć przesłanki zezwoleń. Gdy przedmiotem decyzji jest udzielenie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego, te okoliczności to: poważna chorego członka rodziny, pogrzeb członka rodziny oraz inne wypadki szczególnie ważne dla skazanego. Równie istotne jest ustalenie, czy zaistniały okoliczności co do udzielenia zezwolenia pod konwojem funkcjonariusza Służby Więziennej albo w asyście osoby godnej zaufania. W przypadku zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego w formie nagrody oraz przepustki w zakładzie karnym typu półotwartego lub otwartego istotna jest ocena przesłanek formalnych. Te przesłanki to: odbycie przez skazanego określonej części kary, nieprzekroczenie limitu łącznej liczby nagród w postaci zezwoleń na widzenie bez dozoru poza terenem zakładu karnego z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania czy łącznego czasu trwania nagrody w postaci zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru lub czasu trwania przepustek, upływ co najmniej 6 miesięcy od ostatniej nagrody wolnościowej, gdy skazany wówczas nadużył zaufania. W przypadku nagrody w postaci widzenia, bez dozoru, poza obrębem zakładem karnym z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania jest jeszcze jedna przesłanka, a mianowicie uwiarygodnienie przez skazanego, że widzenie odbędzie się z tą osobą. W stosunku do tymczasowo aresztowanego mającego prawa i obowiązki skazanego istotne jest zarządzenie organu, do którego dyspozycji pozostaje, o zgodzie na udzielenie jednej z nagrody czy przepustki. W przypadku przesłanki materialnej, a więc prognozy co do zachowania skazanego po opuszczeniu zakładu karnego, a pozytywna prognoza jest warunkiem udzielenia nagród wolnościowych, przepustek z zakładu karnego typu półotwartego i otwartego oraz zezwolenia w okresie przygotowania skazanego do wolności istotna będzie opinia komisji penitencjarnej, gdy zgodnie z kodeksem kar-

nym wykonawczym jest wymagana oraz dokumentacja, w oparciu o którą formułowano prognozę.

W kodeksie karnym wykonawczym uregulowano tryb postępowania sędziego penitencjarnego w przypadku stwierdzenia sprzeczności decyzji z prawem. Jeżeli decyzja dyrektora zakładu karnego w sprawie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego jest sprzeczna z prawem, wówczas sędzia penitencjarny zgodnie z art. 34 § 1 kkw. uchyla tę decyzję. W ocenie S. Paweli¹⁸¹ jest to prawo sędziego. Zdaniem S. Lełntala¹⁸² jest to obowiązek sędziego. Należy podzielić to stanowisko, zważywszy na posłużenie się przez ustawodawcę w art. 34 § 1 kkw. sformułowaniem „uchyla”.

W przywołanym przepisie ustawodawca posłużył się sformułowaniem „decyzja sprzeczna z prawem”, zaś w art. 7 § 2 kkw. jest mowa o decyzji niezgodnej z prawem. W ocenie doktryny¹⁸³ oba sformułowania należy traktować jako tożsame. Aktualne jest więc stanowisko doktryny, że sprzeczność z prawem należy traktować jako sprzeczność nie tylko z przepisami kodeksu karnego wykonawczego lub innej ustawy będącej podstawą decyzji, ale też o naruszanie samowykonalnych przepisów ratyfikowanych umów międzynarodowych, bezpośrednio stosowanych przepisów Konstytucji, a także przepisów rozporządzeń i innych aktów zawierających normy prawnej. Kontrola więc będzie polegała na ocenie, czy zostały spełnione warunki (przesłanki) udzielenia zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego. Skazany może wnieść skargę na decyzję sędziego penitencjarnego do sądu penitencjarnego.

Decyzje dyrektora zakładu karnego co do czasowych zezwoleń podlegają kontroli w trybie art. 78 § 2 kkw.¹⁸⁴ Przywołany przepis zawiera upoważnienie dla dyrektora okręgowego Służby Więziennej

---

181 S. Pawela, Kodeks karny wykonawczy. Praktyczny, s. 122.

182 S. Lełntal, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 196.

183 Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy, s. 199; S. Lełntal, Skarga skazanego na decyzję organu postępowania wykonawczego w polskim, s. 676.

184 Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy, s. 476; K. Postulski, Komentarz do art. 78 kkw., <http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/>

i Dyrektora Generalnego Służby Więziennej do uchylecia sprzecznej z prawem decyzji wydanej przez dyrektora zakładu karnego. W ocenie T. Szymanowskiego¹⁸⁵ jest to wyrazem znaczącego wzmocnienia wewnętrznego nadzoru administracyjnego nad wykonywaniem kary. „Rozszerzenie nadzoru organów zwierzchnich Służby Więziennej powinno więc przyczynić się do ujednoczenia praktyki wykonywania kary oraz wzmocnienia praworządności”.

Godzi się zauważyć, iż zgodnie z art. 34 § 1 kkw. obowiązkiem sędziego penitencjarnego jest uchycenie sprzecznej z prawem decyzji dyrektora, co wynika jednoznacznie z posłużenia się przez ustawodawcę sformułowaniem „uchyla”. Zgodnie zaś z art. 78 § 2 kkw. „Dyrektor generalny lub dyrektor okręgowy Służby Więziennej mogą wydawać dyrektorom zakładów karnych polecenia niezbędne dla prawidłowego i praworządnego wykonywania kary pozbawienia wolności oraz realizowania kierunków pracy resocjalizacyjnej, a także uchylać wydane przez nich decyzje sprzeczne z prawem”. Z powyższego wynika, że w przypadku stwierdzenia niezgodności decyzji z prawem ustawodawca pozostawia do uznania (...może wydawać (...), a także uchylać”...) dyrektora generalnego lub dyrektora okręgowego czy uchylić decyzje. Każda decyzja niezgodna z prawem powinna być uchylona. Pozostawienie takiej decyzji pozostaje w sprzeczności z zasadą praworządności.

§ 6. Obowiązki administracji zakładu karnego w związku z udzieleniem skazanemu zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego

Udzielenie zezwolenia na czasowe opuszczenie przez skazanego zakładu karnego w każdej z przewidzianych przez prawo form rodzi po stronie administracji zakładu karnego szereg obowiązków. Można wskazać na obowiązki wobec skazanego oraz obowiązki wobec

---

185 T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, Kodeks karny wykonawczy, s. 172.

pokrzywdzonego, a także obowiązki związane z zapewnieniem bezpieczeństwa społeczeństwu.

Przed opuszczeniem przez skazanego zakładu karnego wychowawca przeprowadza rozmowę ze skazanym. Wówczas, jak wynika z zarządzenia Dyrektora Generalnego Służby Więziennej w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresu czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych¹⁸⁶ (§ 34.1), informuje skazanego o zasadach wykorzystania zezwolenia, konieczności właściwego zachowania się w czasie jego trwania, następstwach spóźnienia lub niepowrotu w wyznaczonym terminie do zakładu i konsekwencjach określonych w art. 242 § 2 kk., niepowrotu do zakładu karnego bez usprawiedliwionej przyczyny po upływie 3 dni od wyznaczonego terminu powrotu.

Gdy skazany opuszcza zakład karny na podstawie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w czasie niezbędnym do przygotowania skazanego do życia na wolności (art. 165 § 2 kkw.) rozmowę przeprowadza wychowawca do spraw pomocy postpenitencjarnej, przekazując skazanemu zalecenia wychowawcze do realizacji w trakcie pobytu poza zakładem karnym.

Skazany opuszczając zakład karny otrzymuje własną odzież i obuwie. Jeżeli są one zniszczone lub nieodpowiednie do pory roku na zakładzie karnym ciąży obowiązek udzielenia skazanemu stosownej pomocy.

Skazanemu nie wydaje się dokumentów stwierdzających tożsamość. Gdy skazany opuszcza jednostkę penitencjarną bez asysty, otrzymuje kartę tożsamości oraz wypełniony druk przepustki podpisany przez dyrektora zakładu karnego lub upoważnionego kierownika wyodrębnionego oddziału. Skazanego poucza się o obo-

---

186 Zarządzenie nr 2/04 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 24 lutego 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresu czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych, <http://www.bip.sw.gov.pl/Dokumenty/zarządzenia>

wiążącym go trybie zgłaszania się do jednostki Policji w celu potwierdzenia na druku przepustki miejsca pobytu oraz informuje o obowiązku zwrotu karty tożsamości i druku po powrocie do jednostki penitencjarnej.

W rozporządzeniu w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków skutkujących pozbawienie wolności oraz udokumentowania tych czynności (§ 125)¹⁸⁷ przewidziano wyjątek od tej zasady. Skazanemu można wydać dokument stwierdzający tożsamość, gdy uzasadnione jest to okolicznościami, dla których przepustka została udzielona (np. załatwienie spraw majątkowych w sądzie czy u notariusza).

Administracja zakładu karnego jest zobowiązana do przekazania Policji informacji o planowanym opuszczeniu przez skazanego zakładu karnego. Przekazanie informacji następuje przy wykorzystaniu systemu informatycznego. Informację odnotowuje się w systemie nie później niż na 48 godzin przed przewidywanym terminem opuszczenia przez skazanego jednostki penitencjarnej, a w wypadku zezwolenia, w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego, niezwłocznie po udzieleniu zezwolenia.

Na przełomie marca i kwietnia 2001 r. został uruchomiony system automatycznego rozsyłania informacji o przepustkach (ARIP)¹⁸⁸. Zadaniem systemu jest rozsyłanie informacji do jednostek Policji o planowanych przepustkach z jednostek penitencjarnych. Informowana jest także jednostka, na terenie której będzie przebywał skazany. W informacji należy wskazać okres, na jaki jest udzielone zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego. Zgodnie z decyzją Komendanta Głównego Policji¹⁸⁹ właściwe jednostki Policji, kome-

---

187 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 stycznia 2004 r. w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków skutkujących pozbawienie wolności oraz udokumentowania tych czynności, Dz.U. Nr 15, poz. 142.

188 <http://www.msw.gov.pl/portal/pl/2/1448/ARIP>

189 Decyzja nr 135 Komendanta Głównego Policji z dnia 23 kwietnia 2001 r. w sprawie trybu obiegu informacji dotyczących osób skazanych lub tymczasowo aresztowanych czasowo przebywa-

danci powiatowi (miejscy) i komisariatów Policji przekazują do jednostek penitencjarnych dyskietki oznakowane i zaewidencjonowane w jednostce Policji i odbierają z jednostki penitencjarnej dyskietki zawierające informacje o osobach czasowo przebywających na wolności, a uzyskane informacje za pomocą Policijnej Poczty Elektronicznej (PPE) przekazują do Biura Łączności i Informatyki Komendy Głównej Policji. Biuro otrzymane informacje przekazuje do jednostek Policji właściwych ze względu na miejscowość pobytu wskazaną przez czasowo opuszczającego zakład karny. Jednostka Policji po otrzymaniu informacji prowadzi rejestr potwierdzeń zgłoszenia się skazanego. Rejestr powinien zawierać imię i nazwisko skazanego, datę i godzinę zgłoszenia się do jednostki Policji oraz nazwę jednostki penitencjarnej, w której skazany odbywa karę. Dyżurny jednostki Policji potwierdza fakt zgłoszenia się osoby skazanej na przepustce poprzez ostemplowanie pieczętą jednostki Policji odwrotnej strony przepustki, wpisanie daty i godziny zgłoszenia się oraz złożenie czytelnego podpisu.

Wydanie decyzji o udzieleniu skazanemu zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego zobowiązuje, zgodnie z art. 168a § 1 kkw., dyrektora zakładu do niezwłocznego zawiadomienia pokrzywdzonego, jego przedstawiciela ustawowego lub osobę, pod której stałą pieczęcią się znajduje o zwolnieniu skazanego, jeżeli pokrzywdzony wnioskował o takie zawiadomienie. Zdaniem M. Klejnowskiej¹⁹⁰ możliwe jest poinformowanie tylko ustawowego lub stałego faktycznego opiekuna pokrzywdzonego w sytuacji, gdy niecelowe jest przekazanie takich informacji samemu pokrzywdzonemu ze względu na wiek bądź stan zdrowia psychicznego. W uzasadnieniu wskazuje na art. 253 § 3 kpk., zgodnie z którym sąd lub prokurator zawiadamia pokrzywdzonego, jego przedstawiciela ustawowego lub osobę, pod której pieczęcią pokrzywdzony pozostaje o uchyleniu, nie-

---

190 M. Klejnowska, Informowanie pokrzywdzonego o zwolnieniu oskarżonego (skazanego) z aresztu (zakładu karnego), PS 2005, nr 1, s. 122.

przedłużeniu lub zmianie tymczasowego aresztowania, chyba że pokrzywdzony oświadcza, iż z takiego uprawnienia rezygnuje”. Po dziela to stanowisko A. Kwieciński¹⁹¹.

Obowiązek informowania pokrzywdzonego o opuszczeniu przez skazanego zakładu karnego, gdy skazany złoży taki wniosek, wprowadzono do kodeksu karnego wykonawczego w 2004 r.¹⁹². Wprowadzenie tego obowiązku jest efektem dostosowania polskiego prawa do wymagań prawnych Unii Europejskiej¹⁹³. Należy wskazać na decyzję ramową Rady Unii Europejskiej z dnia 15 marca 2001 r. w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym¹⁹⁴. Z art. 4 ust. 3 przywołanej decyzji wynika zobowiązanie dla Państw Członkowskich podjęcia środków koniecznych do zapewnienia, aby w przypadkach, gdy osoba oskarżona lub skazana za przestępstwo zostaje zwolniona, można było, gdy będzie to konieczne, a co najmniej w przypadkach, w których dla ofiar może powstać sytuacja zagrożenia, podjąć decyzję o zawiadomieniu tych ofiar.

Zgodnie z powyższą decyzją (art. 1 lit. a) ofiarą jest osoba fizyczna, która doznała szkody, włączając w to uszkodzenie ciała lub szkodę psychiczną, cierpienie emocjonalne lub stratę ekonomiczną spowodowane bezpośrednio przez działanie lub zaniechanie stanowiące naruszenie prawa karnego Państwa Członkowskiego.

W kodeksie karnym wykonawczym posłużono się określeniem „pokrzywdzony”. Ustawodawca w kodeksie nie definiuje tego pojęcia. Zważywszy, że w kodeksie (art. 1 § 2) mamy odesłanie do

191 A. Kwieciński, Obowiązek informowania pokrzywdzonego o opuszczeniu przez skazanego zakładu karnego – uwagi na tle stosowania art. 168a k.k.w., [w:] Nowa kodyfikacja prawa karnego, t. XXVII, pod red. L. Bogini, Wrocław 2011, s. 227.

192 Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 93, poz. 889.

193 Zob. szerzej K. Postulski, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy, s. 567; S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 761. Zob. także T. Kalisz, Sędziowski nadzór penitencjarny, s. 195; A. Kwieciński, Obowiązek informowania pokrzywdzonego o puszczeniu przez skazanego zakładu, s. 221–222.

194 Decyzja ramowa Rady z dnia 15 marca 2001 r. w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym (2001/22/WSiSW), 32001F0220, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej wydanie specjalne z 2004 r., rozdział 19, poz. 72.

stosowania w kwestiach nieuregulowanych przepisów kodeksu postępowania karnego to zgodnie z art. 49 § 1 kpk. pokrzywdzonym może być osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo. Na etapie wykonywania kary pozbawienia wolności organy postępowania wykonawczego dysponują już prawomocnym orzeczeniem podlegającym wykonaniu (art. 11 § 1 kkw.). Należy więc podzielić pogląd J. Lachowskiego¹⁹⁵, że „pokrzywdzonym w prawie karnym wykonawczym jest osoba, która została wskazana w prawomocnym wyroku skazującym jako podmiot, na którego szkodę skazany popełnił przestępstwo”.

Wprawdzie w analizowanym przepisie ustawodawca wskazuje na pokrzywdzonego jako podmiot uprawniony do złożenia wniosku, trudno jednak nie podzielić poglądu¹⁹⁶, iż może to uczynić także, zważywszy na art. 51 § 2 i 3 kpk. przedstawiciel ustawy pokrzywdzonego (gdy pokrzywdzonym jest małoletni lub ubezwłasnowolniony całkowicie lub częściowo) albo osoba, pod której pieczęą pozostaje (także w przypadku, gdy jest nieporadna ze względu na stan zdrowia lub wiek). W tym miejscu należy odnotować stanowisko J. Lachowskiego¹⁹⁷, że taki wniosek może złożyć także prokurator. W uzasadnieniu przywołuje art. 19 § 1 kkw. stanowiący upoważnienie dla prokuratora do składania wniosków w postępowaniu wykonawczym oraz podkreśla, że „Przemawia za tym również charakter pełnionej przez niego funkcji. Prokurator jest osobą zaufania publicznego, a więc musi czuwać nad prawidłową realizacją uprawnień pokrzywdzonego”. Nie wydaje się zasadne podzielenie tego stanowiska. Uprawnieniem pokrzywdzonego jest złożenie wniosku. Prokurator zaś powinien ograniczyć swoje działania do czuwania, aby pokrzywdzony został poinformowany o prawie do

---

195 J. Lachowski, Pokrzywdzony w prawie karnym wykonawczym, PWP 2006, nr 51, s. 53.

196 A. Kwieciński, Obowiązek informowania pokrzywdzonego o opuszczeniu przez skazanego zakładu karnego – uwagi na tle stosowania art. 168a k.k.w., s. 224. Zob. także M. Klejnowska, Informowanie pokrzywdzonego o zwolnieniu oskarżonego (skazanego) z aresztu (zakładu karnego), PS 2005, nr 1, s. 120–121.

197 J. Lachowski, Pokrzywdzony w prawie karnym wykonawczym, s. 64.

złożenia wniosku, a nie podejmować decyzji za pokrzywdzonego. Przecież pokrzywdzony może nie być zainteresowany taką informacją, która będzie przypominać o przykrym dla niego zdarzeniu.

Nie wskazano podmiotu, do którego pokrzywdzony powinien złożyć wniosek ani terminu, w którym powinien to uczynić. Należy podzielić pogląd reprezentowany w doktrynie¹⁹⁸, że brak wskazania terminu co do złożenia wniosku uzasadnia przyjęcie, iż pokrzywdzony może to uczynić w każdym czasie, a więc do końca pobytu skazanego w jednostce penitencjarnej. Równie zasadne wydaje się stanowisko, iż brak określenia podmiotu, do którego wniosek powinien być złożony, uzasadnia przyjęcie, iż może to być sąd, który pouczył pokrzywdzonego o prawie złożenia wniosku, jak i dyrektor zakładu karnego. W przypadku dyrektora zakładu karnego jest to chyba tylko teoria, bowiem wówczas pokrzywdzony musiałby ustalić, w jakim zakładzie karnym skazany przebywa.

W tym kontekście należy uznać, że skoro na sądzie kierującym orzeczenie do wykonania ciąży obowiązek pouczenia skazanego o przysługującym mu prawie złożenia wniosku, to tenże sąd powinien poinformować skazanego, gdzie kierować wniosek. Należy zwrócić uwagę na art. 11 § 1a kkw. Z przywołanego przepisu wynika, że jeżeli pokrzywdzony złoży wniosek o zawiadomianiu o opuszczeniu przez skazanego zakładu karnego, to sąd, kierujący orzeczenie do wykonania, przesyła dyrektorowi zakładu karnego ten wniosek oraz dane zawierające imię, nazwisko i adres pokrzywdzonego. Z powyżej przytoczonego przepisu wynika, iż pokrzywdzony powinien złożyć wniosek do sądu.

Dyrektor zakładu karnego powinien zawiadomić pokrzywdzonego bezzwłocznie o wydaniu decyzji o udzieleniu skazanemu ze-

---

198 T. Kalisz, Sędziowski nadzór penitencjarny, s. 197; A. Kwieciński, Obowiązek informowania pokrzywdzonego o opuszczeniu przez skazanego zakładu karnego – uwagi na tle stosowania art. 168a k.k.w., s. 226; W. Sych, Zmiana sytuacji pokrzywdzonego w stadium wykonawczym polskiego procesu karnego, Prok. i Pr. 2006, nr 2, s. 144; S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 763; M. Klejnowska, Informowanie pokrzywdzonego o zwolnieniu oskarżonego (skazanego), s. 123.

zewolenia na opuszczenie zakładu karnego. Użycie przez ustawodawcę sformułowania „bezwzględnie” obliguje dyrektora zakładu karnego do natychmiastowego działania. Zważywszy na cel omawianej instytucji, pokrzywdzony powinien otrzymać informację przed opuszczeniem przez skazanego zakładu karnego. I tu rysuje się problem. Trafnie zauważa A. Kwieciński¹⁹⁹, że dyrektor – jak wynika z art. 11 § 1a kkw. – dysponuje tylko danymi zawierającymi imię i nazwisko pokrzywdzonego oraz jego adres. Dane te zaś umożliwiają przesłanie informacji o wydaniu decyzji na udzielenie skazanemu zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego tylko drogą pocztową. Korzystanie z tej formy przesłania informacji rodzi problem w sytuacji, gdy skazany otrzymuje zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego w celu udziału w pogrzebie osoby najbliższej czy odwiedzenia ciężko chorej osoby najbliższej. W przypadku zezwoleń na udział w pogrzebie czy odwiedzin ciężko chorego każda zwłoka w opuszczeniu przez skazanego zakładu karnego, gdy decyzja o udzieleniu zezwolenia została podjęta, może uczynić zezwolenie bezprzedmiotowym, zaś gdy skazany opuści natychmiast zakład karny, może dojść do sytuacji, że informacja dotrze do pokrzywdzonego, gdy skazany będzie już przebywał na wolności, a nawet powróci z przepustki do zakładu karnego. Oczywiście w przypadku przepustek w zakładzie karnym typu półotwartego i otwartego oraz nagród w postaci zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego czy widzenie poza obrębem zakładu karnego od wydania decyzji o udzieleniu zezwolenia do opuszczenia zakładu karnego może upłynąć pewien czas i wówczas z całą pewnością zawiadomienie dotrze do pokrzywdzonego.

Trafnie zauważa W. Sych²⁰⁰, że uwzględniając cel omawianej instytucji, organ zobowiązany do przekazania informacji winien użyć wszelkich możliwych środków, w tym również dostępnych i niemal

---

199 A. Kwieciński, Obowiązek informowania pokrzywdzonego o opuszczeniu przez skazanego zakładu karnego – uwagi na tle stosowania art. 168a k.k.w., s. 229.

200 W. Sych, Zmiana sytuacji pokrzywdzonego w stadium wykonawczym, s. 146.

powszechnie używanych środków technicznych (np. telefon czy mail). Zważywszy, że kodeks karny wykonawczy odsyła w sprawach nieuregulowanych do kodeksu postępowania karnego, tak więc należy zwrócić uwagę na art. 137 kpk. Zgodnie z tym przepisem w wypadkach niecierpiących zwłoki można wzywać i zawiadamiać osoby telefonicznie lub w inny sposób stosownie do okoliczności, pozostawiając w aktach odpis nadanego komunikatu z podpisem osoby nadającej²⁰¹. Należy zauważyć, iż sąd powinien poinformować skazanego o takich możliwościach informowania. Sąd także powinien pouczyć skazanego o celowości informowania o każdorazowej zmianie adresu czy innej formy kontaktu. Istotne jest bowiem, by dyrektor zakładu karnego dysponował aktualnymi danymi, zwłaszcza że od zakończenia postępowania karnego i osadzenia skazanego w zakładzie karnym do uzyskania zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego może upłynąć dużo czasu. Przepustkę z zakładu karnego czy nagrodę w postaci zezwolenia na opuszczenia zakładu karnego skazany może otrzymać po odbyciu co najmniej połowy tej części kary, po której mógłby być warunkowo zwolniony.

Należy podzielić stanowisko reprezentowane w doktrynie²⁰², że powinno się także zawiadomić pokrzywdzonego o powrocie skazanego do zakładu karnego.

§ 7. Obowiązki skazanego w okresie korzystania z zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego

Nie tylko na administracji zakładu karnego ciąży szereg obowiązków związanych z udzieleniem skazanemu zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego. Ustawodawca również nakłada na skazanego określone obowiązki.

---

201 Zob. szerzej R.A. Stefański, Sposoby wzywania lub zawiadamiania osób w wypadkach niecierpiących zwłoki w procesie karnym, Prok. i Pr. 2002, nr 9, s. 149 i n.

202 S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 763; W. Sych, Zmiana sytuacji pokrzywdzonego, s. 145; A. Kwieciński, Obowiązek informowania pokrzywdzonego o opuszczeniu przez skazanego zakładu karnego, s. 223.

Obowiązek, który z mocy prawa dotyczy skazanych opuszczających zakład karny bez dozoru, to: bezzwłoczne zgłoszenie się do jednostki Policji właściwej terytorialnie dla miejsca przebywania skazanego w okresie korzystania z zezwolenia w celu potwierdzenia miejsca pobytu (art. 140 § 1 kkw.). Zważywszy, że administracja zakładu karnego jest zobowiązana do przesłania jednostce Policji, na terenie której skazany będzie przebywał, informacji o udzielenie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, obowiązkiem skazanego jest poinformowanie o miejscu, do którego się uda po opuszczeniu zakładu karnego. Skazany przez okres pobytu poza murami zakładu karnego nie jest zobowiązany do przebywania tylko w miejscu określonym w zezwoleniu. Ustawodawca dopuszcza zmianę miejsca przebywania skazanego. Jeżeli skazany zmienia miejsce pobytu, ma obowiązek bezzwłoczne zgłoszenie się do jednostki Policji właściwej terytorialnie dla nowego jego miejsca pobytu (art. 140 § 2 kkw.). Celem tych obowiązków jest kontrola skazanego.

Godzi się zauważyć, iż ustawodawca w przywołanych powyżej przepisach posługuje się dwoma sformułowaniami. W art. 140 § 1 kkw. użyto sformułowania „miejsce przebywania” skazanego, zaś w art. 140 § 2 kkw. „miejsce pobytu”, a w kolejnym paragrafie jest mowa o przebywaniu w określonym miejscu pobytu. Należy podzielić pogląd K. Postulskiego²⁰³, iż ustawodawca traktuje te określenia jako synonimy. Chociaż wydaje się celowe posługiwanie się jednym sformułowaniem.

Wskazane powyżej obowiązki nie są jedynymi obowiązkami, które ciążyą na skazanym w okresie korzystania z zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego. Ustawodawca bowiem upoważnia dyrektora zakładu karnego do nałożenia na skazanego obowiązków. Zgodnie z art. 140 § 3 kkw. dyrektor zakładu karnego może zobowiązać skazanego do określonego zachowania się. Ustawodawca bliżej nie precyzuje sformułowania „określone zachowa-

---

203 K. Postulski, Komentarz do art. 140.

nie”, a przykładowo wymienia dwa obowiązki. Są to: zobowiązanie do przebywania w określonych w zezwoleniu miejscach pobytu oraz zobowiązanie do częstszego zgłaszania się do jednostki Policji. Ustawodawca pozostawia więc dyrektorowi zakładu karnego znaczny stopień swobody. Ten zakres swobody, zdaniem T. Szymanowskiego²⁰⁴, można uzasadnić tym, że administracja zakładu karnego zna dobrze skazanego. W tym miejscu rodzi się pytanie, jak znaczny powinien być ten zakres. Zważywszy, że przesłanką materialną udzielenia zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego, poza zezwoleniem w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego, jest przypuszczenie, że skazany w czasie pobytu poza zakładem karnym będzie przestrzegał porządku, zasadne jest, aby były to obowiązki, które mogą zapobiec naruszeniu porządku prawnego. W piśmiennictwie²⁰⁵ wymieniane jest zobowiązanie skazanego do nie nadużywania alkoholu, nieprzebywania w określonych miejscach. Zważywszy, że okres pobytu na wolności jest dość krótki, powinny to być obowiązki, z których wywiązywanie się można skontrolować. Obowiązki powinny być adekwatne do sytuacji skazanego. Należy podzielić pogląd doktryny²⁰⁶, że nie powinno się nadmiernie ingerować w korzystanie z wolności przez skazanego. Przecież z możliwości opuszczenia zakładu karnego korzystają skazani, w przypadku których istnieje uzasadnione przekonanie, że po opuszczeniu zakładu karnego będą przestrzegać porządku prawnego. Z całą pewnością taką ingerencją będzie obowiązek częstszego zgłaszania się na Policję. Trafnie zauważa S. Lelental²⁰⁷, że taki obowiązek może przekształcić zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru na zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego pod dozorem Policji. Kontrola zachowania skazanego w okresie pobytu na wolności po-

204 T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, Kodeks karny wykonawczy, s. 326. Zob. także S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 608.

205 S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 608; J. Bielasński, System zezwoleń i przepustek na czasowe opuszczenie zakładu karnego przez skazanego, s. 263.

206 Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy, s. 478; S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 608.

207 S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 608.

winna przyczynić się do zminimalizowania ryzyka zagrożeń ze strony skazanego²⁰⁸.

Użycie przez ustawodawcę sformułowanie „określone” obowiązki, jak trafnie zauważa K. Postulski²⁰⁹, zobowiązuje dyrektora do dokładnego ich sprecyzowania, „tak aby nie powstały wątpliwości, czy skazany stosował się do nich w czasie pobytu poza zakładem karnym”.

Należy odnotować rozbieżne poglądy w doktrynie co do formy nakładania obowiązków przez dyrektora zakładu karnego, czy w odrębnej decyzji czy w decyzji o udzieleniu zezwolenia. Zdaniem Z. Hołdy²¹⁰, a dzielają je K. Postulski²¹¹ i T. Kalisz²¹², jest to odrębna decyzja. W ocenie przywołanych autorów decyzja dyrektora zakładu karnego zawierająca określenie obowiązków podlega zaskarżeniu w trybie art. 7 kk. oraz podlega nadzorowi sędziego penitencjarnego (art. 34 § 1 kkw.) i kontroli nadzorczej Dyrektora Generalnego i dyrektora okręgowego Służby Więziennej (art. 78 § 2 kkw.). Tego stanowiska nie podziela S. Lelental²¹³. W uzasadnieniu wskazuje, że zobowiązanie do zachowania jest elementem decyzji, a sędzia penitencjarny ma jedynie obowiązek kontroli i oceny prawidłowości przyznawania nagród, ulg i zezwoleń. Zasadne wydaje się przyjęcie, że dyrektor zakładu karnego, jeżeli zdecyduje się na korzystanie z uprawnienia do nałożenia na skazanego określonego czy określonych obowiązków, te obowiązki wskazuje w decyzji o udzieleniu zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego.

208 Zob. T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, Kodeks karny wykonawczy, s. 324 oraz tego Autora, Nowy kodeks karny wykonawczy, PiP 1998, z. 9–10, s. 167. Zob. także M. Melezini, G.B. Szczygieł, Czasowe opuszczenie zakładu karnego formą przygotowania skazanego do wolności, [w:] Model społecznej readaptacji skazanych w reformie prawa karnego. Aktualne problemy prawa karnego wykonawczego, pod red. G.B. Szczygieł, P. Hofmańskiego, Białystok 1999, s. 197–200.

209 K. Postulski, Komentarz do art. 140.

210 Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy, s. 478.

211 K. Postulski, Komentarz do art. 140 kkw.

212 T. Kalisz, Sędziowski nadzór penitencjarny, s. 190.

213 S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 608–609.

§ 8. Konsekwencje nadużycia przez skazanego zaufania w okresie korzystania z zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego

Czas pobytu skazanego poza zakładem karnym, gdy skazany korzysta z zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, nie odlicza się od okresu odbywania kary (art. 140 § 4 kkw.). Ustawodawca przewiduje odstępstwo od tej zasady. Nadużycie zaufania przez skazanego w okresie pobytu na wolności może skutkować odliczeniem od okresu odbywania kary pobytu poza zakładem karnym. Decyzję ustawodawca pozostawia do uznania sędziego penitencjarnego. W ocenie T. Kalisza²¹⁴ zarządzenie o odliczeniu od okresu odbywania kary pobytu na wolności może dotyczyć całego okresu pobytu lub „tylko jego określonego fragmentu (czyli dających się precyzyjnie określić jednostek czasowych, od których liczymy, bądź w obrębie których wystąpiły zdarzenia zakwalifikowane przez sędziego jako nadużycie zaufania)”.

Decyzja sędziego penitencjarnego podlega zaskarżeniu w trybie art. 7 § 1 kkw.²¹⁵, a zarzut sprzeczności z prawem, jak zauważa S. Lelental²¹⁶, może dotyczyć oceny nadużycia zaufania.

Ustawodawca nie definiuje „nadużycia zaufania”, jedynie wskazuje na jedną z form – można wnioskować, że najistotniejszą – niepowrót do zakładu karnego w wyznaczonym terminie. Tak więc wykładnia tego terminu pozostaje doktrynie. Analiza piśmiennictwa²¹⁷, a także przepisów odnoszących się do czasowych zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego powala na wskazanie szere-

214 T. Kalisz, Sędziowski nadzór penitencjarny, s. 192.

215 Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy, s. 478; S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 609; S. Pawela, Kodeks karny wykonawczy, s. 317; T. Kalisz, Sędziowski nadzór penitencjarny, s. 192.

216 S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 609.

217 Zob. S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 609; J. Bielasiński, System zezwoleń i przepustek na czasowe opuszczenie zakładu karnego, s. 266; Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy, s. 476; T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świada, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, s. 321; T. Kalisz, Sędziowski nadzór penitencjarny, s. 191–192; S. Pawela, Kodeks karny wykonawczy, s. 317.

gu zachowań, które są nadużyciem zaufania. Te zachowania, poza wskazanym przez ustawodawcę niepowrotem w terminie do zakładu karnego, to: zawinione przez skazanego zaniechanie obowiązku bezzwłocznego zgłoszenia się do jednostki Policji właściwej terytorialnie dla miejsca przebywania skazanego w okresie korzystania z zezwolenia w celu potwierdzenia pobytu (art. 140 § 1 kkw.), a gdy skazany zmienił miejsce pobytu – zaniechanie bezzwłocznego zgłoszenia się do jednostki Policji właściwej terytorialnie dla nowego miejsca pobytu (art. 140 § 2 kkw.), zawinione nieprzestrzeganie obowiązków nałożonych przez dyrektora zakładu karnego (art. 140 § 3 kkw.), spóźniony powrót do zakładu karnego, popełnienie w okresie pobytu na wolności wykroczenia lub przestępstwa, wprowadzenie w błąd co do okoliczności uzasadniających udzielenie zezwolenia z powodów szczególnie ważnych dla skazanego (np. pogrzebu czy ciężkiej choroby krewnego), wykorzystanie takiego zezwolenia w innym celu niż ten, na który skazany uzyskał zezwolenie.

Następna kwestia to konsekwencje nadużycia zaufania. Zważywszy, że różna jest waga naruszenia zaufania, konsekwencje przewidziane przez ustawodawcę charakteryzują się różnym stopniem dolegliwości dla sprawcy.

Na wstępie wskazano na konsekwencję nadużycia zaufania w postaci odliczenia od okresu odbywania kary pobytu poza zakładem karnym. Konsekwencją nadużycia zaufania jest także cofnięcie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego. Zgodnie z art. 139 § 8 kkw., gdy skazany zostanie zatrzymany przez uprawniony organ w związku z naruszeniem porządku prawnego w trakcie trwania nagrody, a więc zezwolenia na widzenie poza obrębem zakładu karnego, bez dozoru, z osobą najbliższą lub godną zaufania oraz zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego organ, który przyznał nagrodę, podejmuje decyzję o cofnięciu nagrody albo zamiany nagrody na inną. Z przywołanego przepisu wynika, że jeżeli sprawca, który naruszył porządek prawny nie zostanie zatrzymany, to brak

jest podstaw do cofnięcia nagrody lub zamiany na inną²¹⁸. S. Lelental²¹⁹ zwraca uwagę, że art. 138 § 8 kkw. nie określa podstaw zatrzymania, bowiem „Pojęcie porządku prawnego jest wieloznaczne a jego skala obejmuje wypadki drobne, np. przekroczenie o kilka kilometrów dozwolonej prędkości pojazdu, jak i rażące polegające na popełnieniu przestępstwa”.

Przywołany przepis ma także zastosowanie do przepustek z zakładu karnego typu półotwartego i otwartego (art. 93 kkw.), zezwoleń w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego (art. 141a § 5 kkw.), a także do zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w okresie niezbędnym do przygotowania skazanego do życia po zwolnieniu (art. 165 § 2 kkw.). W przypadku jednak tych zezwoleń, gdy skazany zostanie zatrzymany przez uprawniony organ w związku z naruszeniem porządku prawnego, konsekwencją będzie cofnięcie zezwolenia.

Kolejna przewidziana przez ustawodawcę konsekwencja nadużycia zaufania odnosi się do zachowań skazanego tylko w czasie korzystania z nagród w postaci zezwolenia na widzenie poza obrębem zakładu karnego, bez dozoru, z osobą najbliższą lub godną zaufania oraz zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru. Następstwem nadużycia zaufania jest nakaz bezwzględny nieudzielania tych nagród przez okres co najmniej 6 miesięcy od udzielenia ostatniej nagrody (art. 139 § 9 kkw.).

Nadużycie zaufania wyczerpuje znamiona przekroczenia. Przekroczeniem jest „zawinione naruszenie nakazów lub zakazów wynikających z ustawy, regulaminu lub innych przepisów wydanych na jej podstawie albo ustalonego w zakładzie karnym lub miejscu pracy porządku” (art. 142 kkw.). Popełnienie przez skazanego przekroczenia skutkuje wszczęciem postępowania dyscyplinarnego i wymierzeniem kary dyscyplinarnej. Godzi się zauważyć, że jeżeli zachowanie

218 S. Lelental, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., s. 606.

219 *Ibidem*, s. 615.

skazanego wyczerpuje znamiona przestępstwa, odpowiedzialność karna nie wyłącza odpowiedzialności dyscyplinarnej²²⁰. Gdy przekroczenie zawiera znamiona wykroczenia i wykroczenie popełniono poza obrębem zakładu karnego także odpowiedzialność za wykroczenie nie wyłącza odpowiedzialności dyscyplinarnej.

Ustawodawca penalizuje „niepowrót” do zakładu karnego. Zgodnie z art. 242 § 2 kk. podlega karze osoba, która korzystając z zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego lub aresztu śledczego bez dozoru, bez usprawiedliwionej przyczyny nie powróci do jednostki penitencjarnej najpóźniej w ciągu 3 dni po upływie oznaczonego terminu.

Należy zauważyć, iż ustawodawca w przywołanym przepisie posłużył się zwrotem „zezwolenie na czasowe opuszczenie zakładu karnego”. Powstaje pytanie czy, „niepowrót” skazanego z legalnego przerwania izolacji w postaci:

- zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego pod konwojem funkcjonariusza Służby Więziennej, osoby godnej zaufania lub samodzielnie (art. 141a § 1 kkw.),
- przepustki z zakładu karnego typu półotwartego (art. 91 pkt 7 kkw.),
- przepustki z zakładu karnego typu otwartego (art. 92 pkt 9 kkw.),
- zezwolenia na widzenie bez dozoru, poza obrębem zakładu karnego, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania (art. 138 § 1 pkt 7 kkw.),
- zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru (art. 138 § 1 pkt 9 kkw.),
- zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego na czas do 14 dni (art. 165 § 2 kkw.)

---

220 T. Szymanowski, [w:] T. Szymanowski, Z. Świda, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, s. 322; J. Bielasiński, System zezwoleń i przepustek na czasowe opuszczenie zakładu karnego, s. 263.

wyczerpuje znamiona przestępstwa z art. 242 § 2 kk. W żadnej bowiem ze wskazanych wyżej form legalnego opuszczenia zakładu karnego nie użyto literalnie sformułowania, którym posłużono się w artykule 242 § 2 kk., a więc „zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego lub aresztu śledczego bez dozoru”.

W piśmiennictwie występują rozbieżne poglądy w tej materii. Zdaniem W. Dadaka²²¹ tylko przypadki niepowrotu do zakładu karnego tych pozbawionych wolności, którzy opuścili zakład karny na podstawie zezwolenia, o którym mowa w art. 138 § 1 pkt 8, 141 § 4 (obecnie 141a – dopisek G.B. Sz.), 165 § 2 kkw., obejmuje analizowany przepis, gdyż art. 242 § 2 kkw. zawiera określenie odpowiadające użytemu w wymienionych przepisach. W uzasadnieniu podkreśla, że „Użycie równokształtnego zwrotu w akcie prawnym dotyczącym wykonywania kary powoduje, iż zwrot ten uzyskuje szczególne znaczenie prawne, co wyłącza możliwość interpretacji opartej na domniemaniu języka potocznego. Dodatkowo warto w tym miejscu wskazać, iż przeciwny pogląd prowadzić musiałby do wniosku, iż «zezwolenie na czasowe opuszczenie zakładu karnego bez dozoru» wymienione w przepisach kkw jest szczególnym rodzajem zezwolenia, o którym mowa w art. 242 § 2 kkw”. Problem jednak tkwi w tym, że wyrażenie równokształtne to wyrażenie składające się z takich samych elementów występujących w tej samej kolejności²²². W żadnym z wymienionych przez przywołanego autora przepisów (art. 138 § 1 pkt 8, 141 § 4 (obecnie 141a – dopisek G.B. Sz.), 165 § 2 kkw.) nie występuje zwrot użyty w art. 242 § 2 kkw., a mianowicie „zezwolenie na czasowe opuszczenia zakładu karnego lub aresztu śledczego bez dozoru”²²³. W powołanych przepisach jest mowa o „zezwoleniu na opuszczenie zakładu karnego”. Przywołany autor podkreśla, że objęcie zakresem normy art. 242

221 W. Dadak, Przestępstwo tzw. niepowrotu do zakładu karnego lub aresztu śledczego (art. 242 kk), PWP 1999, nr 24–25, s. 19–20.

222 Zob. Słownik języka polskiego, wyd. PWN SA, <http://sjp.pwn.pl/szukaj/równokształtne>

223 Zob. także S. Lelental, W sprawie wykładni niektórych znamion przestępstwa tzw. niepowrotu do zakładu karnego lub aresztu śledczego (art. 242 § 2 kk), PWP 1999, nr 24–25, s. 27.

§ 2 kkw. wymienionych wyżej form zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego znajduje potwierdzenie w kodeksie karnym. W uzasadnieniu podkreśla, że ustawodawca „w art. 242 kk. w sposób nie budzący wątpliwości dał wyraz temu, że korzystanie z zezwolenia na opuszczenie występujące w § 2 tego jako znamię „niepowrotu” nie obejmuje przypadków, gdy pobyt sprawcy na wolności był wynikiem innych przesłanek. Uczynił to § 3 omawianego przepisu, w którym jako odrębny przestępstwa potraktowano „niepowrót” z pobytu na wolności będącego przerwą w karze”. Trudno podzielić to uzasadnienie bowiem w przywołanym przez W. Dadaka § 3 omawianego przepisu jest mowa nie „o innych przesłankach” pobytu skazanego na wolności, lecz tylko o jednej – przerwie w odbywaniu kary. Ustawodawca zaś nie wspomina o przepustce z zakładu karnego typu półotwartego czy typu otwartego.

Trafnie zauważa S. Lelental²²⁴, że najbliższe określeniu „zezwo-
lenie na czasowe opuszczenie zakładu karnego”, ale z nim nietożsamo-
same jest „zezwo-
lenie na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru na
okres ...” (art. 138 § 1 pkt 8 kkw). Przywołany autor przyznaje, jak
sam zaznacza nie bez pewnych oporów, że także nagrody w posta-
ci zezwolenia na widzenie bez dozoru, poza obrębem zakładu kar-
nego na okres nie przekraczający jednorazowo 30 godzin (art. 138
§ 1 pkt 7 kkw.) oraz ulgi w postaci zezwolenia na opuszczenie za-
kładu karnego bez dozoru na czas nieprzekraczający 5 dni (art. 141
§ 1 kkw.²²⁵) mogą być przedmiotem penalizacji na podstawie art.
242 § 2 kkw. W komentarzu do kodeksu karnego wykonawczego,
cytowany autor²²⁶, przyjmuje, że tylko obie wolnościowe nagrody
wymienione w art. 138 § 1 pkt 7 i 8 są zezwoleniem na czasowe
opuszczenie zakładu karnego w rozumieniu art. 242 § 2 kk.

---

224 S. Lelental, W sprawie wykładni niektórych znamion przestępstwa tzw. niepowrotu do zakładu karnego, s. 27.

225 Obecnie art. 141a § 1 kkw.

226 S. Lelental, Kodeks karny. Komentarz, 4. wyd., s. 607.

W ocenie Z. Hołdy²²⁷ art. 242 § 2 kk. dotyczy tylko nagrody przewidzianej art. 138 § 1 pkt 8 kkw., a więc zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru, a nie obejmuje innych rodzajów zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego. W uzasadnieniu podkreśla, że „gdy przepis posługuje się terminem „przepustka”, taki „niepowrót” nie wyczerpuje znamion przestępstwa z art. 242 § 2 kk”. Należy zauważyć, że autor poza sferą rozważań pozostawia zezwolenie na opuszczenie zakładu w przypadkach szczególnie ważnych dla skazanego (art. 141a § 1 kkw.) i zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego w czasie niezbędnym do przygotowania skazanego do życia po zwolnieniu (art. 165 § 2 kkw.).

Niezbyt jasna wydaje się wypowiedź w tej materii S. Paweła²²⁸. W jego ocenie przepis art. 242 § 2 kkw. dotyczy skazanych, „którzy czasowo opuścili zakład karny z tytułu przyznanej im nagrody lub czasowego zezwolenia”. Można więc wnosić, że pomija przepustki z zakładu karnego typu półotwartego i otwartego.

Wśród autorów komentarzy do kodeksu karnego także trudno o jednolite stanowisko. Zdaniem A. Marka²²⁹ sprawcą przestępstwa z art. 242 § 2 kk. może być tylko osoba, która korzysta z zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego lub aresztu śledczego bez dozoru i wskazuje na art. 138 § 1 pkt 7 i 8 kkw. Także M. Mozgawa²³⁰ przyjmuje, że podmiotem przestępstwa tzw. niepowrotu może być osoba, która przebyła poza terenem zakładu karnego, korzystając z nagrody w postaci zezwolenia na widzenie bez dozoru poza terenem zakładu karnego z osobą najbliższą lub godną zaufania (art. 138 § 1 pkt 7 kkw.) oraz z nagrody w postaci zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru (art. 138 § 1 pkt 8 kkw.). Uważa także, że art. 242 § 2 kk obejmuje również zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie waż-

227 Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, s. 477.

228 S. Paweła, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, s. 317.

229 A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, 4. wyd., Warszawa 2007, s. 455.

230 M. Mozgawa, [w:] Kodeks karny. Praktyczny komentarz, red. M. Mozgawa, Kraków 2006, s. 469.

nych dla skazanego. W ocenie L. Tyszkiewicza²³¹ analizowany przepis dotyczy korzystających z zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego bez dozoru, co ma miejsce w wypadku korzystania z dwóch najważniejszych nagród oraz z przywilejów, które daje odbywanie kary w zakładzie karnym typu półotwartego i otwartego, a także przepustki w okresie przygotowania do wolności i przepustki w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego, gdy dyrektor nie podejmie decyzji o zastosowaniu konwoju funkcjonariusza Służby Więziennej. Równie szeroko traktuje zwrot „zezwolenie na czasowe opuszczenie zakładu karnego” W. Zalewski²³² przyjmując, że w grę wchodzi przepustki nagrodowe, przepustki losowe, przepustki systemowe i zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego w okresie przygotowania skazanego do wolności.

Należy także odnotować stanowisko M. Szewczyk²³³, w ocenie której czynność sprawcza polega na legalnym czasowym opuszczeniu zakładu karnego. Można więc wnioskować, że wówczas gdy skazanemu udzielono jednej z nagród „wolnościowych”, przepustki w zakładzie karnym typu półotwartego lub otwartego, zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w okresie przygotowania skazanego do wolności oraz zezwolenia udzielanego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego.

Rekapitulując wydaje się zasadne przyjęcie, że art. 242 § 2 kkw. dotyczy dwóch nagród wolnościowych, zezwolenia w okresie przygotowania skazanego do wolności, zezwolenia w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego a także przepustek w zakładzie karnym typu półotwartego i otwartego. Trudno bowiem znaleźć uzasadnienie różnego traktowania „niepowrotu” z nagrody w formie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego i „niepowrotu” z przepustki

---

231 L. Tyszkiewicz, [w:] Kodeks karny. Komentarz, pod red. O. Górniok, wyd. 2, Warszawa 2006, s. 766.

232 W. Zalewski, [w:] Kodeks karny. Część szczególna, T. II. Komentarz Art. 222–316, pod red. M. Królikowskiego, R. Zablockiego, Warszawa 2013, s. 226.

233 M. Szewczyk, [w:] Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, pod red. A. Zolla, Kraków 1999, s. 842.

np. w zakładzie karnym typu półotwartego. Przecież w przypadku przepustek mają zastosowanie, jak wynika z art. 93 kkw. przepisy dotyczące nagród wolnościowych (art. 139 kkw.). Tak więc przesłanka materialna jest ta sama. W obu wypadkach skazany może opuścić zakład karny jeżeli jego postawa w czasie odbywania kary uzasadnia przypuszczenie, że w czasie pobytu w zakładzie karnym będzie przestrzegał porządku prawnego. Także identyczna jest przesłanka formalna. „Niepowrót” w przypadku obu zezwoleń jest niewypełnieniem obowiązku powrotu w terminie do zakładu karnego. Przyjęcie, że art. 242 § 2 kkw. nie dotyczy przepustek, ma istotny wpływ na konsekwencje, jakie poniesie skazany. Gdy skazany, będąc na przepustce nie powróci do zakładu karnego np. po czterech dniach od upływu wyznaczonego terminu i w takim samym czasie nie powróci do zakładu skazany korzystający z nagrody w postaci zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru czy zezwolenia na widzenie poza obrębem zakładu karnego, to pierwszy co najwyżej poniesie odpowiedzialność dyscyplinarną, a drugi odpowiedzialność karną oczywiście przy spełnieniu pozostałych przesłanek art. 242 § 2 kk. W sankcji za ten czyn mamy karę grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności. W katalogu kar dyscyplinarnych są kary o niewspółmiernie mniejszym stopniu dolegliwości. Powstaje pytanie o oddziaływanie wychowawcze oraz o równe traktowanie osób znajdujących się w takiej samej sytuacji. Oczywiście odwołanie się do wykładni celowościowej pozostaje w sprzeczności z wykładnią językową.

Przejdźmy do innych znamion tego przestępstwa. Penalizowane jest zachowanie sprawcy polegające na zaniechaniu powrotu do zakładu karnego, ale dopiero, wówczas gdy „niepowrót” nastąpi po 3 dniach od upływu oznaczonego terminu powrotu²³⁴ i bez usprawie-

234 Zgodnie z art. 123 § 1 kpk. nie wlicza się dnia w którym skazany zwolniony miał powrócić do zakładu karnego, trzeci dzień godz. 24.00

dliwionej przyczyny. W ocenie L. Tyszkiewicza²³⁵ świadczy to o liberalizmie ustawodawcy.

Należy zauważyć, że nie jest istotne czy skazany powróci do zakładu karnego dobrowolnie, czy został doprowadzony do zakładu karnego przez funkcjonariuszy Policji lub funkcjonariuszy Służby Więziennej. Ponadto odpowiedzialność wyłącza usprawiedliwiona przyczyna niepowrotu. W. Dadak²³⁶ uważa, że „skoro owa przyczyna ma podlegać ocenie z punktu widzenia możliwości jej usprawiedliwienia, to w tym przypadku może ona obejmować jedynie motyw wspomnianego zaniechania pojmowany jako jakikolwiek czynnik wewnętrzny pobudzający jednostkę do działania w określonym kierunku”. Nie podziela tego stanowiska S. Lelental²³⁷ twierdząc, nie bez słuszności, że „Jeżeli skazany chciał powrócić do zakładu karnego w wyznaczonym terminie to przyczynami które mogłyby usprawiedliwić jego „niepowrót”, mogłyby być wyłącznie okoliczności, których nie mógł przewidzieć”. Należy jednak zauważyć, że analizowane przestępstwo jest przestępstwem z zaniechania, a więc zarzut jego popełnienia będzie dotyczył tylko sytuacji gdy sprawca miał możliwość działania, zaś brak możliwości działania (np. operacja związane z wypadkiem) wyłącza postawienie zarzutu.

Trafnie zauważa W. Dadak²³⁸, że ocena powodów niepowrotu musi odnosić się do konkretnego przypadku, przy czym oprócz motywów zaniechania sprawcy powinna uwzględniać sytuacje, w których sprawca zaniechał powrotu. Ocena, czy przyczyna niepowrotu jest usprawiedliwiona, czy też nie, nie może zależeć wyłącznie od odczucia sprawcy. Zdaniem M. Szewczyk²³⁹, dokonując oceny, należy wziąć pod uwagę nie tylko względy emocjonalne, lecz także racjonalne a więc „należy rozważyć, czy rozsądny obywatel uznałby przyczynę, jakimi kierował się sprawca za usprawiedliwione”.

235 L. Tyszkiewicz, [w:] Kodeks karny. Komentarz, s. 766.

236 W. Dadak, Przesłpstwo tzw. niepowrotu do zakładu karnego lub aresztu śledczego, s. 15.

237 S. Lelental, W sprawie wykładni niektórych znamion przestępstwa tzw. niepowrotu, s. 29.

238 W. Dadak, Przesłpstwo tzw. niepowrotu do zakładu karnego lub aresztu śledczego, s. 16.

239 M. Szewczyk, [w:] Kodeks karny. Część szczególna, s. 842.

Przestępstwo jest umyślne, tak więc powstaje kwestia zamiaru ewentualnego. W piśmiennictwie brak jednomyślności w tej kwestii. Wskazuje się wyłącznie na zamiar bezpośredni²⁴⁰ bądź także na możliwość popełnienia tego czynu w zamiarze ewentualnym²⁴¹. Należy podzielić stanowisko S. Lelenta²⁴², że tylko zamiar bezpośredni, jeżeli bowiem skazany zakłada ewentualność spóźnienia się, to gdy do tego dojdzie, spóźnienie takie będzie zawsze nieusprawiedliwione.

Gdy skazany nie stawi się w wyznaczonym terminie do zakładu karnego, to zgodnie z rozporządzeniem w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków skutkujących pozbawieniem wolności oraz dokumentowaniem tych czynności²⁴³, to administracja zakładu karnego powiadamia komendę Policji powiatową (miejską), przesyłając wniosek o zatrzymanie skazanego wraz z informacjami, które mogą je ułatwić do komendy wojewódzkiej Policji właściwej miejscowo dla jednostki penitencjarnej. Odpis wniosku przesyła do właściwego sądu i sądu penitencjarnego. Powiadomienie należy wysłać po apelu wieczornym lub po upływie godziny od wyznaczonego skazanemu terminu powrotu z przepustki – jeżeli ten termin upłynął po apelu wieczornym. Jeżeli skazany w ciągu 6 miesięcy nie zgłosi się lub nie zostanie ujęty, jednostka penitencjarna przesyła do właściwego sądu wniosek o wydanie postanowienia o zawieszeniu postępowania oraz poszukiwania skazanego listem gończym, o ile nie zostało wydane wcześniej.

240 B. Kunicka-Michalska, [w:] Kodeks karny. Część szczególna, t. II. Komentarz, pod red. A. Wąska, Warszawa 2004, s. 248; K. Wiak, [w:] Kodeks karny. Komentarz, pod red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2012, s. 1067.

241 A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, 4. wyd., Warszawa 2007, s. 455; M. Szewczyk, [w:] Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, s. 842.

242 S. Lelental, W sprawie wykładni niektórych znamion przestępstwa tzw. niepowrotu, s. 29.

243 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 stycznia 2004 r. w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków skutkujących pozbawieniem wolności oraz dokumentowaniem tych czynności, Dz.U. Nr 15, poz. 142.

Zarówno Policja²⁴⁴, jak i Służba Więzienna²⁴⁵ mają prawo zatrzymywania osoby pozbawionej wolności, która na podstawie zezwolenia właściwego organu opuściła areszt śledczy lub zakład karny i nie powróciła w wyznaczonym terminie. Podstawą zatrzymania jest zaniechanie powrotu do jednostki penitencjarnej. Zatrzymanie może nastąpić w każdym czasie po upływie terminu powrotu. Jak zauważa Z. Hołda²⁴⁶, nie ma znaczenia, czy zaniechanie powrotu było usprawiedliwione czy nie. W przypadku zatrzymania przez Policję skazanego należy bezzwłocznie doprowadzić do zakładu karnego. Powinno to nastąpić najpóźniej w ciągu 48 godzin od zatrzymania. Po zatrzymaniu przez funkcjonariusza Służby Więziennej, a może dokończyć zatrzymanie funkcjonariusz, który jak wynika z rozporządzenia w sprawie szczegółowych działań funkcjonariuszy Służby Więziennej²⁴⁷, wykonuje czynności służbowe poza terenem zakładu karnego. Funkcjonariusz jest zobowiązany potwierdzić tożsamość osoby zatrzymanej oraz ustalić, czy posiada broń lub inne zagrażające życiu przedmioty i odebrać je. W przypadku konieczności niezwłocznego działania funkcjonariusz nie jest zobowiązany do okazania legitymacji służbowej i potwierdzania tożsamości osoby zatrzymanej. Po zatrzymaniu funkcjonariusz doprowadza daną osobę do najbliższej jednostki Policji lub zakładu karnego. W razie zagrożenia życia, bez potwierdzania tożsamości, jest zobowiązany powiadomić najbliższy zakład karny albo Policję i żądać pomocy. Z zatrzymania sporządza protokół, wskazując podstawę prawną zatrzymania, datę i godzinę, dane identyfikujące funkcjonariusza i osobę zatrzymaną, powód zatrzymania i podjęte czynności.

---

244 Ustawa o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 r., Dz.U. Nr 30, poz. 179 z późn. zm. (art. 15 ust. 1 pkt 2a)

245 Ustawa o Służbie Więziennej z dnia 9 kwietnia 2010 r. Dz.U. Nr 79, poz. 523. (art. 18 ust. 1, pkt 7c).

246 Z. Hołda, Zatrzymanie penitencjarne (wybrane zagadnienia), [w:] *Nauka wobec przestępczości. Księga ku czci Profesora Tadeusza Hanauska*, pod red. J. Błachut, M. Szewczyk, J. Wójcikiewicza, Kraków 2001, s. 217.

247 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 sierpnia 2010 r. w sprawie szczegółowych działań funkcjonariuszy Służby Więziennej podczas wykonywania czynności służbowych, Dz.U. Nr 147, poz. 984.

**ZEZWOLENIA NA CZASOWE OPUSZCZENIE
ZAKŁADU KARNEGO W ŚWIETLE DANYCH
STATYSTYKI PENITENCJARNEJ**

**§ 1. Zezwolenia na czasowe opuszczenie
zakładu karnego w latach 1999–2012**

Analizie poddano dane od 1999 r. Wprawdzie kodeks karny wykonawczy z 1997 r. wszedł w życie z dniem 1 września 1998 r., lecz dane z 1998 r. pominięto, bowiem dotyczą zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego z okresu obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego z 1969 roku, jak również nowej kodyfikacji karnej. Nie są więc w pełni porównywalne z danymi z kolejnych lat obowiązywania nowej kodyfikacji.

Rozważania należy rozpocząć od analizy ogólnych danych dotyczących wszystkich prawnie dopuszczalnych form czasowych zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego. Te dane przedstawiono w tabeli 1.

W pierwszym roku obowiązywania nowej kodyfikacji udzielono 88 739 zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego.

W kolejnych dwóch latach następował spadek udzielanych zezwoleń. W 2001 r. w porównaniu do pierwszego roku obowiązywania nowego kodeksu liczba udzielonych zezwoleń zmniejszyła się z 88 739 do 82 639, a więc o niespełna o 8 punktów procentowych. Gdy zaś za punkt odniesienia przyjmiemy rok 1997 r., to spadek udzielonych zezwoleń był znacznie wyższy. W 1997 r. udzielono bowiem 103 391 zezwoleń, gdy w roku 2000 82 639 zezwoleń. Należy podzielić ocenę T. Szymanowskiego¹, iż w pierwszych latach obowiązywania nowej kodyfikacji administracja zakładów karnych działała asekuracyjnie.

Tabela 1. Zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego udzielone skazanym w latach 1999–2012

Rok	Liczba skazanych	Wskaźnik dynamiki	Udzielone zezwolenia	Wskaźnik dynamiki	Liczba skazanych korzystających z zezwoleń	Wskaźnik dynamiki
1999	62 246	100,0	88 739	100,0	47 470	100,0
2000	63 151	101,4	86 743	97,7	30 353	63,9
2001	78 716	126,5	82 458	92,9	42 684	89,9
2002	81 391	130,8	84 639	95,4	43 216	91,0
2003	67 888	109,1	80 794	91,0	41 025	86,4
2004	68 069	109,7	83 231	93,8	42 174	88,8
2005	82 761	132,9	87 959	99,1	45 244	95,3
2006	87 370	140,4	83 231	93,8	51 626	108,7
2007	89 995	144,6	120 560	135,8	60 619	127,7

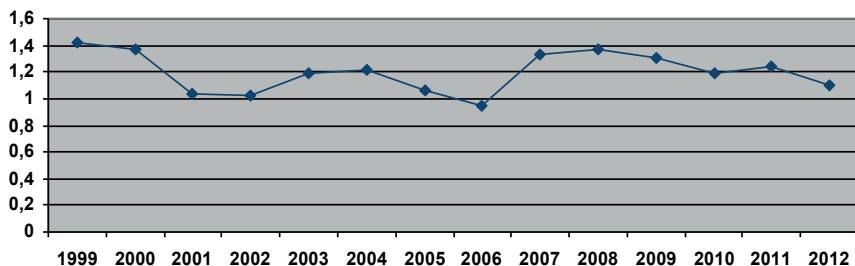
1 T. Szymanowski, *Polityka karna i penitencyjna w Polsce w okresie przemian prawa karnego*, Warszawa 2004, s. 216.

2008	85 920	138,0	117 487	132,4	57 633	121,4
2009	85 384	137,2	111 878	126,1	54 695	115,2
2010	82 863	133,1	99 068	111,6	49 965	105,2
2011	73 454	118,0	91 432	103,0	49 965	105,2
2012	76 221	122,4	83 917	94,6	46 546	98,0

Źródło: Dane liczbowe pochodzą z Informacji o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania CZSW, <http://gov.pl/pl/o-slubie-wieziennej/statystyki>. Obliczenia własne.

W 2002 r. nastąpił nieznaczny, bo tylko o niespełna 4% wzrost liczby udzielonych zezwoleń. W kolejnych latach, 2003–2005, liczba udzielonych zezwoleń systematycznie się zwiększała z 80 794 do 83 231, a więc o prawie 8%, lecz nie osiągnięto poziomu z pierwszego roku obowiązywania kodeksu karnego – 88 739 zezwoleń. W następnym roku tendencja wzrostowa uległa nieznacznemu załamaniu. W tym czasie populacja skazanych w porównaniu do 1999 r. wzrosła o ponad 40%. W 2007 r. nastąpił, w porównaniu do roku poprzedniego, wręcz skokowy wzrost udzielonych zezwoleń. W tym roku udzielono 120 560 zezwoleń, a więc o ponad 1/3 więcej niż w 1999 r. Jednak już od 2008 r. występuje systematyczny spadek udzielonych zezwoleń. Ten spadek jest nie tylko systematyczny, ale również znaczny. Gdy w 2007 r. udzielono 120 560 zezwoleń, to 2012 r. tylko 83 917 zezwoleń, a więc liczba udzielonych zezwoleń zmniejszyła się o ok. 1/3. Należy jednak odnotować, iż w tym czasie zmniejszyła się, ale niezbyt istotnie populacja skazanych.

Wykres 1 Wskaźnik udzielonych zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego na jednego skazanego

Źródło: Na podstawie danych z Informacji o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania CZSW, <http://gov.pl/pl/o-sluzbie-wiezienniej/statystyki>

Uwzględniając stosunek przyznanych zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego w danym roku do liczby skazanych, należy zauważyć, iż wskaźnik ten był najwyższy w pierwszym roku obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego i wynosił 1,42 na jednego skazanego. W kolejnych trzech latach uległ istotnemu zmniejszeniu i w 2002 roku wynosił 1,03. W tym okresie zaś istotnie, bo prawie o 1/3 (30,75%) wzrosła w porównaniu do 1999 r. populacja skazanych. Kolejne dwa lata to niezbyt istotny wzrost, lecz już rok 2006 charakteryzował się znaczną tendencją spadkową. Wskaźnik udzielonych zezwoleń na jednego skazanego wynosił bowiem 0,95 i był najniższy w analizowanym okresie. Lata 2007–2008 charakteryzowały się istotnym, w porównaniu do roku 2006, wzrostem analizowanego wskaźnika (o ponad 1/3). Wprawdzie w kolejnym roku wskaźnik udzielonych zezwoleń na jednego skazanego był znacznie wyższy (1,26) w porównaniu do roku 1999 (1,00), ale wyróżniał się spadkiem w stosunku do roku 1998. Tak więc tendencja wzrostowa nie charakteryzowała się stabilnością. Od 2008 r. zaś systematycznie maleje (z 1,33 do 0,96) wskaźnik udzielonych zezwoleń na jednego skazanego.

Porównując te dane z danymi dotyczącymi okresu obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego z 1969 r. należy zauważyć,

że w latach 1987–1997² wskaźnik liczby wyjść na statystycznego osadzonego kształtował się w granicach 0,6–4,3, był więc znacznie wyższy niż w analizowanym okresie. Godzi się zauważyć, iż w tym okresie zakres zezwoleń był znacznie węższy. W kodeksie karnym wykonawczym z 1969 r. przewidziano nagrodę w postaci opuszczenia zakładu karnego na czas do 5 dni, w tymczasowym regulaminie wykonywania kary pozbawienia wolności była druga nagroda w postaci zezwolenia na widzenie bez dozoru z osobą najbliższą poza obrębem zakładu karnego oraz uprawnienie na opuszczenie zakładu karnego do 24 godz. w dni wolne od pracy. Poza nagrodą w kodeksie wykonawczym przewidziano zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego w przypadkach losowych. Nie można też pominąć, iż w tym okresie liczba skazanych była znacznie niższa, bo w roku 1970 w zakładach karnych przebywało 70 801 skazanych, a w roku 1989 r. w jednostkach penitencjarnych było 29 635 skazanych.

Uwzględniając strukturę zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu (tabela 2.) należy zauważyć, iż wśród udzielanych zezwoleń najczęściej udzielano nagród. Udział obu nagród w ogólnej liczbie zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego w analizowanym okresie zawierał się w granicach 81,85%–77,99%. Z dwóch nagród umożliwiających skazanemu opuszczenie zakładu karnego znacznie częściej udzielano nagrody w postaci zezwolenia na widzenie poza obrębem zakładu karnego, bez dozoru, z osobą najbliższą lub godną zaufania niż nagrody w postaci zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru. W analizowanym okresie udział nagród w postaci zezwoleń na widzenie poza terenem zakładu karnego, bez dozoru, z osobą najbliższą lub godną zaufania w ogólnej liczbie udzielonych zezwoleń zawierał się w granicach 58,11%–53,11%. Tak więc te zezwolenia stanowiły ponad połowę udzielonych zezwoleń. Udział drugiej nagrody związanej z opuszczeniem przez skazanego zakła-

---

2 M. Wołowicz, Udzielanie osadzonym zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego, s. 270. Zob. także T. Szymanowski, Przemiany systemu penitencjarnego w Polsce, Warszawa 1996, s. 66–67.

Tabela 2. Struktura udzielonych zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego w latach 1999–2012

Rok	Ogółem zezwolenia	Art. 141a kkw.		Art. 91 pkt 7 kkw.		Art. 91 pkt 9 kkw.		Art. 138 pkt 7 kkw.		Art. 138 pkt 8 kkw.		Art. 165 § 2 kkw.	
	l.b.=100%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
1999	88 739	6 338	7,14	2 673	3,01	5101	5,75	51 567	58,11	21 896	24,67	1164	1,31
2000	86 743	6 685	7,71	2 813	3,24	6 214	7,16	48 668	56,11	21 642	24,95	721	0,83
2001	82 458	6 620	8,03	2 763	3,35	6 148	7,45	45 813	55,56	20 609	24,99	505	0,61
2002	84 639	6 307	7,45	3 065	3,62	6 230	7,36	46 081	54,44	22 506	26,59	450	0,53
2003	80 794	6 738	8,34	2 798	3,47	5 808	7,19	44 315	54,85	20 601	25,49	534	0,63
2004	83 231	7 476	8,98	2 656	3,19	5 684	6,83	44 940	53,99	21 856	26,26	619	0,74
2005	87 959	7 776	8,84	2 662	3,02	5 844	6,64	46 714	53,11	24 138	27,42	825	0,94
2006	102 258	8 344	8,16	3 621	4,54	6 653	6,51	53 986	52,79	28 555	27,92	1 099	1,07
2007	120 560	9 799	8,12	4 513	3,74	7 576	6,28	64 537	53,54	33 039	27,40	1 096	0,91
2008	117 487	8 468	7,21	4 429	3,77	7 531	6,41	63 366	53,93	32 800	27,92	893	0,76
2009	111 876	7 495	6,70	4 551	4,06	7 350	6,57	61 422	54,90	30 228	27,02	830	0,74
2010	99 068	7 757	7,83	4 430	4,47	6 582	6,64	52 821	53,32	26 611	26,86	867	0,87
2011	91 432	6 937	7,59	4 108	4,49	6 073	6,64	49 359	53,98	24 215	26,48	739	0,81
2012	83 917	6 392	7,62	3 855	4,61	5 883	6,97	44 853	53,46	22 275	26,54	659	0,79

Źródło: Dane liczbowe pochodzą z Informacji o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania CZSW, <http://gov.pl/pl/o-službie-wizieamef/studyjki>. Obliczenia własne.

du karnego a więc zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru w strukturze zezwoleń był znacznie niższy, bowiem kształtował się w granicach 27,92%–24,67%. Stosunek udzielonych zezwoleń na widzenie, bez dozoru poza obrębem zakładu karnego do zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego wynosił 2:1.

Częstsze udzielanie nagrody w postaci widzenia, bez dozoru poza obrębem zakładu karnego niż z nagród w postaci zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego nietrudno uzasadnić. Widzenie poza obrębem zakładu karnego może być udzielone po uwiarygodnieniu przez skazanego, że widzenie odbędzie się z osobą najbliższą lub godną zaufania. Ponadto dyrektor może uzależnić wykorzystanie nagrody od zgłoszenia się danej osoby na widzenie. Okres pobytu skazanego na wolności w przypadku zezwolenia na widzenie jest dość krótki, bowiem nie może przekroczyć 30 godz. Z całą pewnością prawdopodobieństwo nadużycia przez skazanego zaufania w okresie pobytu poza zakładem karnym, a szczególnie niepowrotu do zakładu karnego jest znacznie mniejsze, niż gdy skazany uzyskuje zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego bez nadzoru, co z pewnością nie pozostaje bez wpływu na decyzję co do udzielenia zezwolenia.

Przejdźmy do przepustek w zakładach karnych typu półotwartego i otwartego. Niezbyt często udzielano przepustek w obu typach zakładu karnego. Udział tych przepustek w ogólnej liczbie zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego kształtował się w przedziale 8,76%–11,60%. Częściej przepustki otrzymywali skazani odbywający karę w zakładzie karnym typu otwartego niż półotwartego. Udział przepustek w zakładzie karnym typu otwartego w ogólnej liczbie udzielonych przepustek kształtował się w granicach 5,75%–7,45%, gdy w zakładzie karnym typu półotwartego 3,01%–4,61%. Tu też nietrudno znaleźć uzasadnienie. W zakładzie karnym typu otwartego odbywają karę skazani, którzy zostali przeniesieni w drodze awansu z zakładu karnego typu zamkniętego oraz typu półotwartego. Trud-

no jednak znaleźć uzasadnienie dla powściągliwości w udzieleniu przepustek w zakładzie karnym typu otwartego.

Udział zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego w okresie przygotowania skazanego do wolności w ogólnej liczbie udzielonych zezwoleń zawierał się w przedziale 1,32%–0,53%. Udział zezwoleń w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego w ogólnej liczbie zezwoleń zawierał się w granicach 5,63%–11,11%.

Celowe wydaje się przesłedzenie, jak kształtowała się praktyka udzielania poszczególnych zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego w analizowanym okresie.

W przypadku zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego trudno wskazywać na pewne tendencje, bowiem przesłanką udzielenia tego zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, są zdarzenia szczególnie ważne dla skazanego, w praktyce najczęściej są to zezwolenia w celu udziału w pogrzebie członka rodzi lub odwiedzenie ciężko chorego członka rodziny. Należy zauważyć, iż liczba udzielonych przepustek właściwie utrzymywała się na zbliżonym poziomie. W stosunku do ogółu skazanych udział skazanych, którym udzielono zezwolenia zawierał się w analizowanym okresie w granicach 6,41%–7,26%.

Z przedstawionych danych jednoznacznie wynika, że przeważały i to istotnie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez konwoju lub asysty. W analizowanym okresie udział zezwoleń z asystą³ w ogólnej liczbie zezwoleń w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego zawierał się w granicach 1,47%–21,08%. Nie może to dziwić, bowiem w wielu wypadkach, gdy skazany zostaje poinformowany, że otrzymuje zgodę na opuszczenie zakładu karnego pod konwojem funkcjonariusza Służby Więziennej rezygnuje z opuszczenia zakładu karnego.

---

3 W statystykach brak wyodrębnienia konwoju funkcjonariusza Służby Więziennej i asysty osoby godnej zaufania.

Tabela 3. Zezwolenia w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego (art. 141a kkw.) udzielone w latach 1999–2012

Rok	Ogółem zezwolenia z art. 141a kkw.	Wskaźnik dynamiki	Skazani korzystający z zezwolenia	Wskaźnik dynamiki	Bez asysty		Z asystą	
					skazani korzystający z zezwolenia	udzielone zezwolenia	skazani korzystający z zezwolenia	udzielone zezwolenia
1999	6 338	100,0	5 551	100,0	5 361	6 139	190	199
2000	6 685	105,5	5 735	103,3	5 441	6 373	294	312
2001	6 620	104,4	5 690	102,5	5 361	6 237	329	383
2002	6 307	99,5	5 309	95,6	5 000	5 982	309	325
2003	6 738	106,3	5 664	102,0	5 235	6 284	429	454
2004	7 476	117,9	6 348	111,3	5 815	6 927	533	549
2005	7 776	122,6	6 542	117,8	5 846	7 046	696	730
2006	8 344	131,6	6 372	114,8	6 286	7 439	86	905
2007	9 799	154,6	8 049	145,0	7 052	8 752	997	1 047
2008	8 468	133,6	6 928	124,8	6 049	7 560	879	908
2009	7 495	118,2	6 258	112,7	5 289	6 484	969	1 011
2010	7 757	122,3	6 269	112,9	5 339	6 696	930	1 061
2011	6 937	109,4	5 596	100,8	4 756	6 048	840	891
2012	6 392	101,8	4 889	88,1	3 916	5 327	973	1 065

Źródło: Dane liczbowe pochodzą z Informacji o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania CZSW, <http://gov.pl/o-službie-wzienniej/statystyki>. Obliczenia własne.

W latach 1999–2006 systematycznie wzrastała liczba skazanych opuszczających zakład karny z asystą. Tendencja wzrostowa uległa załamaniu w 2007 r. Wówczas udział tych skazanych w ogólnej liczbie skazanych, którym udzielono zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego był najniższy w analizowanym okresie (1,47%). W kolejnych latach ponownie systematycznie zwiększała się liczba skazanych, którzy opuszczali zakład karny z asystą.

Przepustki w zakładach karnych typu półotwartego i otwartego są istotnym elementem wolnej progresji.

W pierwszym roku obowiązywania nowej kodyfikacji udzielono 2 673 przepustek w zakładzie karnym typu półotwartego. Należy zauważyć, iż w tym roku niezbyt liczna grupa skazanych, bo nieco ponad 1/4 (26,56%) odbywała karę w zakładzie karnym typu półotwartego, a przecież w założeniu ustawodawcy ten typ zakładu karnego był preferowany. W 2001 r. nieznacznie (5,24%) wzrosła liczba udzielonych przepustek. W kolejnych latach poziom udzielanych zezwoleń był bardzo niestabilny. W 2001 r. nastąpił nieznaczny (niespełna 2 punkty procentowe) spadek udzielonych przepustek. Kolejny rok charakteryzował się znaczącą tendencją wzrostową, bo aż 10% wzrosła liczba udzielonych przepustek. Jednak w 2003 r. nastąpił, w porównaniu do 2002 r., istotny, bo o 10 punktów procentowych spadek udzielonych przepustek. W kolejnych dwóch latach utrzymywała się, wprawdzie niezbyt istotna statystycznie, ale spadkowa tendencja. Rok 2006 charakteryzował się wręcz skokowym wzrostem liczby udzielonych zezwoleń. Gdy w roku 2005 udzielono 2 662 przepustek to w kolejnym roku 3 621, tak więc nastąpił wzrost o ponad 1/3. Tendencja wzrostowa i to statystycznie znacząca utrzymywała się w 2007 r. W tym roku udzielono 4 513 przepustek. Kolejny rok przyniósł nieznaczny spadek liczby przepustek, bo o 3% do roku poprzedniego. W 2009 r. ponownie nastąpił wzrost liczby udzielonych przepustek. W tym roku udzielono 4 551 przepustek i była to największa liczba przepustek udzielonych w anali-

zowanym okresie. Jednak już w następnym roku liczba udzielonych przepustek zmniejszyła się do 4 430. Tendencja spadkowa utrzymywała się w dwóch kolejnych latach.

Tabela 4. Przepustki w zakładzie karnym typu półotwartego udzielone w latach 1999–2012

Rok	Skazani*	Wskaźnik dynamiki	Skazani korzystający z przepustki	Wskaźnik dynamiki	Liczba udzielonych przepustek	Wskaźnik dynamiki
1999	16 588	100,0	2 338	100,0	2 673	100,0
2000	18 571	111,9	2 530	108,2	2 813	105,2
2001	22 470	135,4	2 505	107,1	2 763	103,4
2002	23 047	138,9	2 776	118,7	3 065	114,7
2003	24 454	147,4	2 553	109,2	2 798	104,7
2004	27 365	164,9	2 390	102,2	2 656	99,4
2005	30 302	182,6	2 440	104,4	2 662	99,6
2006	33 381	201,2	3 254	139,2	3 621	135,6
2007	34 805	209,8	4 116	176,0	4 513	168,5
2008	34 172	206,0	3961	169,4	4 429	165,7
2009	34 710	209,2	4 090	174,9	4 551	170,2
2010	33 639	202,8	4 061	173,7	4 430	165,7
2011	34 277	206,6	3 805	162,7	4 108	153,7
2012	37 581	226,5	3 583	153,2	3 855	144,2

* skazani odbywający kary w zakładzie karnym typu półotwartego

Źródło: Dane liczbowe pochodzą z Informacji o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania CZSW, <http://gov.pl/pl/o-sluzbie-wieziennej/statystyki>. Obliczenia własne.

Należy odnotować, iż w tym okresie systematycznie i znacząco wzrastała liczba skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego. Gdy w 1999 r. w tych zakładach karnych odbywało karę 16 588 skazanych to w 2012 r. 37 581 skazanych, a więc był to ponad dwukrotny wzrost. W 1999 r. skazani odbywający karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego stanowili nieco ponad 1/4 (26,65%) ogółu skazanych, a w 2012 r. niespełna połowę (49,30%) ogółu skazanych.

Godzi się odnotować bardzo niski wskaźnik udzielonych przepustek na jednego skazanego odbywającego karę w tego typu zakładzie. W analizowanym okresie kształtował się on w granicach 0,08–0,13, tak więc tylko nielicznym skazanym udzielano przepustek. Co 7–12 skazany uzyskiwał przepustkę. Gdy uwzględnimy liczbę skazanych, którym udzielono przepustek do liczby udzielonych przepustek, to średnio na jednego skazanego wypadało w analizowanym okresie 1,08–1,14 przepustek.

W zakładzie karnym typu otwartego odbywa karę pozbawienia wolności niezbyt liczna grupa skazanych. W 2012 r. skazani ci stanowili 3,98% skazanych. W latach 1999–2009 to okres systematycznego – z 2 188 do 3 302 – wzrostu (o niespełna połowę) liczby skazanych odbywających karę w zakładzie karnym typu otwartego. Kolejne lata charakteryzują się jednak spadkiem tej liczby. W 2012 roku w porównaniu do 2009 roku spadek wynosił 12 punktów procentowych.

Udzielanie przepustek w zakładzie karnym typu otwartego nie charakteryzuje się zbyt dużą stabilnością. Wprawdzie w drugim roku obowiązywania nowej kodyfikacji, w porównaniu do roku pierwszego, istotnie wzrosła liczba udzielonych przepustek bo z 5 101 do 6 214, a więc o 21 punktów procentowych, lecz już w następnym roku nastąpił, wprawdzie niezbyt istotny statystycznie, lecz spadek udzielonych przepustek. Rok 2002 jednak charakteryzował się wzrostem, lecz nie był to wzrost istotny w stosunku do roku po-

przedniego bowiem tylko o 2 punkty procentowe. W roku 2003 liczba udzielonych przepustek zmniejszyła się z 6 230 w 2002 r. do 5 808. Kolejny rok to ponownie nieznaczny, bo do 5 684 spadek udzielonych przepustek, lecz w 2005 r. liczba udzielonych przepustek znowu wzrasta i wynosi 5 844. Lecz rok 2006 r. to znaczący statystycznie wzrost liczby udzielonych zezwoleń bo o 26 punktów procentowych do roku 2005. Tendencja wzrostowa utrzymywała się w kolejnym roku. W 2007 r. udzielono 7 576 przepustek i była to najwyższa liczba udzielonych przepustek w analizowanym okresie. W następnym roku udzielono nieznacznie mniej bo 7 531 przepustek. Od tego roku systematycznie zmniejsza się liczba udzielanych przepustek. W 2012 roku w porównaniu do roku 2007 nastąpił spadek o 1/3.

Tabela 5. Przepustki w zakładzie karnym typu otwartego udzielone w latach 1999–2012

Rok	Skazani*	Wskaźnik dynamiki	Skazani korzystający z przepustki	Wskaźnik dynamiki	Liczba udzielonych przepustek	Wskaźnik dynamiki
1999	2 188	100,0	3538	100,0	5101	100,0
2000	2 339	107,6	4 214	119,1	6 214	121,8
2001	2 795	127,7	3 980	112,4	6 148	120,5
2002	2 653	121,2	3 964	112,0	6 230	122,1
2003	2 688	122,8	3 757	106,2	5 808	113,8
2004	2 707	123,7	3 738	105,6	5 684	111,4
2005	2 772	126,7	3 799	107,3	5 844	114,6
2006	2 991	136,7	4 142	117,1	6 653	130,4
2007	3 246	148,3	4 879	137,9	7 576	148,5
2008	3 041	138,9	4 834	136,6	7 531	147,6

Rok	Skazani*	Wskaźnik dynamiki	Skazani korzystający z przepustki	Wskaźnik dynamiki	Liczba udzielonych przepustek	Wskaźnik dynamiki
2009	3 302	150,9	4 683	132,4	7 350	144,1
2010	2 879	131,6	4 233	119,6	6 582	129,0
2011	2 861	130,7	3 836	108,4	6 073	119,0
2012	3 034	138,7	3 642	102,9	5 883	115,3

* skazani odbywający karę w zakładzie karnym typu otwartego

Źródło: Dane liczbowe pochodzą z Informacji o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania CZSW, <http://gov.pl/pl/o-sluzbie-wiezionej/statystyki>. Obliczenia własne.

W analizowanym okresie wskaźnik udzielonych przepustek na jednego skazanego odbywającego karę w zakładzie karnym typu otwartego zawierał się w przedziale 1,94–2,87. Należy zauważyć, że najniższy wskaźnik a więc 1,94 dotyczy 2012 roku.

Trudno znaleźć uzasadnienie dla powściągliwości w udzieleniu przepustek, szczególnie w zakładzie karnym typu otwartego. W tym zakładzie, jak wynika z danych, odbywa karę niezbyt liczna grupa skazanych i co należy dodać, jest to grupa „wyselekcjonowana”, bowiem do tego typu zakładu skazani trafiają w drodze awansu z zakładu karnego typu półotwartego, aczkolwiek ustawodawca nie wyłącza możliwości przeniesienia skazanego z zakładu karnego zamkniętego, co jednak w praktyce jest mało prawdopodobne. Być może, mając do dyspozycji nagrody i przepustki, częściej korzystano z nagród.

Przechodząc do nagród, analizę rozpoczniemy od nagrody w postaci zezwolenia na widzenie poza obrębem zakładu karnego, bez dozoru, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania. Z danych w tabeli 6 wynika, że w pierwszym roku obowiązywania nowej kodyfikacji karnej udzielono 51 567 nagród w postaci zezwolenia

Tabela 6. Nagrody w formie zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego udzielone w latach 1999–2012

Rok	Ogółem skazani	Zezwolenie na widzenie, bez dozoru, poza obrębem zakładu karnego (art. 138 § 1 pkt 7 kkw.)				Zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru (art. 138 § 1 pkt 8 kkw.)			
		udzielone zezwolenia		skazani korzystający z zezwoleń		udzielone zezwolenia		skazani korzystający z zezwoleń	
		i.b.	wskaźnik dynamiki	i.b.	wskaźnik dynamiki	i.b.	wskaźnik dynamiki	i.b.	wskaźnik dynamiki
1999	62 246	51 567	100,0	19 867	100,0	21 896	100,0	15 168	100,0
2000	63 151	48 668	94,3	17 828	99,7	21 642	98,7	14 279	94,1
2001	78 716	45 813	88,8	16 407	82,6	20 609	94,1	13 681	90,2
2002	81 391	46 081	89,4	16 697	84,0	22 506	102,8	14 113	93,0
2003	67 888	44 315	85,9	15 804	79,5	20 601	94,1	12 844	84,7
2004	68 069	44 940	87,1	16 028	80,7	21 856	99,8	13 188	86,9
2005	82 761	46 714	90,6	17 492	88,0	24 138	110,2	14 348	94,6
2006	87 370	53 986	104,7	19 896	100,1	28 555	130,4	16 366	107,9
2007	89 995	64 537	125,1	23 158	116,6	33 039	150,9	19 582	129,1
2008	85 920	63 366	122,9	22 733	114,4	32 800	149,8	18 508	122,0
2009	85 384	61 422	119,1	22 109	111,3	30 228	138,0	16 927	111,6
2010	82 863	52 821	102,4	19 846	99,9	26 611	121,5	14 932	98,4
2011	73 454	49 359	95,7	19 021	95,7	24 215	110,6	13 761	90,7
2012	76 221	44 853	86,9	19 867	100,0	22 275	101,7	12 380	81,6

Źródło: Dane liczbowe pochodzą z Informacji o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania CZSW, <http://gov.pl/o-službie-wieziennej/statystyki>. Obliczenia własne.

na widzenie poza terenem zakładu karnego. W 2000 roku nastąpił spadek udzielonych widzeń o niespełna 6 punktów procentowych. W kolejnym roku tendencja spadkowa utrzymywała się. W 2002 r. wystąpił, wprawdzie nieistotny statystycznie, wzrost liczby udzielonych zezwoleń. Tendencja wzrostowa utrzymywała się w kolejnych latach. Liczba udzielonych widzeń wzrosła z 44 315 w 2003 r. do 64 537 w 2007 r. Była to najwyższa liczba widzeń udzielonych w analizowanym okresie. Od 2007 r. następuje systematyczny spadek liczby udzielonych widzeń. W 2012 r. udzielono 44 853 zezwolenia na widzenie poza terenem zakładu karnego. Była to najniższa, obok 2003 r., a wówczas udzielono 44 315 zezwoleń na widzenie, liczba udzielonych zezwoleń w analizowanym okresie. W porównaniu do roku 2007 nastąpił spadek udzielonych widzeń o ponad 1/3, a w porównaniu do pierwszego roku obowiązywania nowej kodyfikacji o 14 punktów procentowych.

W analizowanym okresie wskaźnik udzielonych widzeń poza terenem zakładu karnego na jednego statystycznego skazanego zawierał się w przedziale 0,56–0,82. Jeżeli uwzględnimy liczbę skazanych, którym udzielono widzenia to ten wskaźnik kształtował się w granicach 2,59–2,80.

Kolejna nagroda to zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru. Także w przypadku tej nagrody w dwóch kolejnych latach nastąpił, w porównaniu do pierwszego roku obowiązywania nowej kodyfikacji, spadek udzielonych zezwoleń. Gdy w 1999 r. udzielono 21 896 zezwoleń to w 2002 r. 20 609 zezwoleń. Tak więc nastąpił spadek liczby udzielonych zezwoleń o 6 punktów procentowych. W 2003 r. odnotowano wzrost liczby udzielonych zezwoleń, w porównaniu do roku poprzedniego, o 8 punktów procentowych. Od 2004 r. kolejne lata charakteryzują się systematycznym wzrostem liczby udzielonych zezwoleń. W 2008 r. udzielono 32 800 nagród w postaci zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru. W porównaniu do 2003 r. liczba udzielonych zezwoleń wzrosła o 1/2. Należy zauważyć, iż liczba udzielonych zezwo-

leń w 2008 r. była najwyższą w analizowanym okresie. Od 2009 r. następuje systematyczny spadek liczby udzielanych nagród w postaci zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez nadzoru. Tendencja spadkowa jest znacząca bowiem gdy w 2008 r. udzielono 32 800 zezwoleń to w 2012 r. 22 275 zezwoleń. Tak więc w 2012 r. spadek zezwoleń w porównaniu do 2009 roku wynosił prawie 50 punktów procentowych.

Wskaźnik udzielonych, w analizowanym okresie, nagród w postaci zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru na jednego statystycznego skazanego zawierał się w przedziale 0,25–0,38. Jeżeli uwzględnimy liczbę skazanych, którym udzielono widzenia to ten wskaźnik zawierał się w przedziale 1,44–1,80.

Zezwolenia w okresie przygotowania skazanego dotyczą niezbyt licznej grupy skazanych.

Tabela 7. Zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w okresie przygotowania do wolności (art. 165 § 2 kkw.) udzielone w latach 1999–2012

Rok	Skazani korzystający z zezwoleń	Wskaźnik dynamiki	Liczba udzielonych zezwoleń	Wskaźnik dynamiki
1999	1008	100,0	1164	100,0
2000	595	59,0	721	61,9
2001	421	41,8	505	43,4
2002	375	37,2	450	38,9
2003	403	40,0	534	45,9
2004	482	47,8	619	53,3
2005	622	61,7	825	70,9
2006	797	79,1	1 099	94,4

Rok	Skazani korzystający z zezwoleń	Wskaźnik dynamiki	Liczba udzielonych zezwoleń	Wskaźnik dynamiki
2007	825	81,8	1 096	94,1
2008	669	66,4	893	76,7
2009	629	62,4	830	71,3
2010	624	61,9	867	74,5
2011	527	52,3	739	63,5
2012	479	47,5	659	56,6

Źródło: Dane liczbowe pochodzą z Informacji o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania CZSW <http://gov.pl/pl/o-sluzbie-wieziennej/statystyki>. Obliczenia własne.

W analizowanym okresie najwięcej zezwoleń udzielono w pierwszym roku obowiązywania nowego kodeksu karnego wykonawczego. W kolejnych latach (2000–2002) liczba zezwoleń zmniejszała się. Dwa kolejne lata to nieznaczny wzrost liczby udzielonych zezwoleń, lecz od 2004 r. systematycznie wzrastała liczba udzielonych zezwoleń. Ta tendencja utrzymywała się do 2008 roku. Od tego roku systematycznie maleje liczba zezwoleń. Z przedstawionych danych wynika, że na jednego skazanego korzystającego z zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego przypadało 1,15–1,40 zezwoleń.

§ 2. Niepowroty i spóźnienia

Niezmierne istotna jest analiza zakończenia pobytu skazanego poza murami zakładu karnego. W pewnym stopniu wyznacznikiem trafności decyzji co do udzielenia skazanemu zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego jest powrót w terminie do zakładu karnego,

zaś o błędzie w prognozowaniu co do zachowania skazanego może świadczyć spóźnienie lub niepowrót.

Tabela 8. Niepowroty i spóźnienia z zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego w latach 1999–2012

Rok	Liczba udzielonych zezwoleń	Spóźnienia**		Niepowroty	
		I.b.	%*	I.b.	%*
1999	88 739	309	0,35	1 185	1,34
2000	86 743	308	0,36	856	0,99
2001	82 458	268	0,33	610	0,74
2002	84 639	260	0,31	491	0,58
2003	87 9401	182	0,23	365	0,45
2004	83 231	170	0,20	401	0,48
2005	87 959	177	0,20	358	0,41
2006	102 258	217	0,21	339	0,33
2007	120 560	266	0,22	402	0,33
2008	111 487	414	0,35	339	0,29
2009	111 876	301	0,27	321	0,29
2010	99 068	331	0,33	335	0,34
2011	91 431	279	0,31	309	0,31
2012	83 917	268	0,32	225	0,27

* liczony do liczby zezwoleń

** w statystykach penitencjarnych CZSW pod sformułowaniem „spóźnienie” rozumie się samowolne przedłużenie czasu przepustki lub zezwolenia zakończone dobrowolnym zgłoszeniem się nie później niż 24 godziny po wyznaczonym terminie powrotu.

Źródło: Dane liczbowe pochodzą z Informacji o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania CZSW, <http://gov.pl/pl/o-sluzbie-wieziennej/statystyki>

Liczba spóźnień z czasowych zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego, a także niepowrotów nie jest znaczna. W analizowanym okresie odsetek spóźnień kształtował się w granicach 0, 20%–0,30% a niepowrotów w granicach 0,27%–1,34%. Tak więc można mówić o pewnej stabilności. Godzi się zauważyć, iż najwyższy wskaźnik (1,34%) w przypadku niepowrotów wystąpił tylko jeden raz w 1999 r. Tak niskie wskaźniki świadczą, iż wstrzeźliwość w udzielaniu zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego nie w pełni jest uzasadniona.

Do roku 1990 nie prowadzono zbiorczych statystyk niepowrotów ani spóźnień skazanych korzystających z zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego. Problem efektywności tego środka oddziaływania pozostawał poza sferą zainteresowania więziennictwa⁴. Od 1991 r. zaczęto gromadzić te dane. W latach 1991–1995 wskaźnik niepowrotów zawierał się w przedziale 5,4%–1,8% i charakteryzował się tendencją spadkową.

Uwzględniając poszczególne rodzaje zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego, należy zauważyć, iż najwyższy odsetek spóźnień i niepowrotów występuje w przypadku przepustek losowych oczywiście gdy skazany opuszcza zakład karny bez konwoju czy asysty, chociaż należy odnotować jedno spóźnienie, gdy skazany opuścił zakład karny w asyście i jeden przypadek niepowrotu, także gdy opuszczenie zakładu karnego nastąpiło w asyście.

Odsetek spóźnień nie był znaczny i kształtował się w granicach 0,71%–1,54%. Znacznie częściej stwierdzano przypadki niepowrotu do zakładu karnego. Odsetek niepowrotów zawierał się w granicach 1,35%–6,75%. Najwyższy odsetek niepowrotów wystąpił w 1999 r. i 2012 r.

Należy zauważyć, w latach 1991–1995 także liczba niepowrotów z tzw. przepustki losowej była znaczna w porównaniu do nie-

---

4 M. Wołowicz, Udzielanie osadzonym zezwoleń na czasowe opuszczenie jednostek penitencjarnych bez dozoru w latach 1991–1998, s. 271–272.

powrotów z przepustek nagrodowych. Wskaźnik niepowrotów kształtował się w granicach 18,8%–92,5% z tendencją spadkową w poszczególnych latach.

Tabela 9. Zezwolenia w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego – spóźnienia i niepowroty w latach 1999–2012

Rok	Zezwolenie z asystą					Zezwolenie bez asysty				
	udzielone zezwolenia	spóźnienia		niepowroty		udzielone zezwolenia	spóźnienia		niepowroty	
		I.b.	%	I.b.	%		I.b.	%	I.b.	%
1999	199	0	0	0	0	6 139	61	0,99	417	6,79
2000	312	0	0	0	0	6 373	96	1,54	339	5,32
2001	383	0	0	0	0	6 237	84	1,35	243	3,90
2002	325	0	0	0	0	5 982	52	0,87	182	3,04
2003	454	0	0	0	0	6 284	52	0,83	145	2,31
2004	549	0	0	0	0	6 927	55	0,79	205	2,96
2005	730	0	0	0	0	7 046	48	0,68	176	2,50
2006	905	0	0	0	0	7 439	53	0,71	144	1,94
2007	1 047	0	0	1	0,10	8 752	74	0,85	131	1,50
2008	908	1	0,11	1	0,11	7 569	87	1,15	102	1,35
2009	1 011	0	0	0	0	6 484	61	0,94	119	1,84
2010	1 061	0	0	0	0	6 695	73	1,09	143	2,14
2011	891	2	0,22	3	0,34	6 046	61	1,01	117	1,94
2012	840	0	0,19	5	0,47	3 916	53	0,99	63	6,79

Źródło: Dane liczbowe pochodzą z Informacji o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania CZSW, <http://gov.pl/pl/o-sluzbie-wieziennej/statystyki>

Tak znaczny odsetek niepowrotów w przypadku przepustek tzw. losowych w porównaniu do innych form zezwoleń na czas-

we opuszczeniu zakładu karnego właściwie nie dziwi. Z tej formy zezwolenia mogą korzystać wszyscy skazani i niezależnie od czasu pobytu w zakładzie karnym.

Z informacji CZSW⁵ wynika, że w 2010 r. podobnie jak w latach poprzednich utrzymywała się znacząca różnica wskaźnika niepowrotności z zezwoleń okolicznościowych udzielanych bez asysty przez sędziów penitencjarnych w stosunku do zezwoleń udzielanych przez dyrektorów. Wskaźnik powrotności był czterokrotnie wyższy w przypadku zezwoleń udzielanych przez sędziów penitencjarnych. Zdaniem A. Korwin-Szymanowskiej przyczyną było niebranie pod uwagę przez sędziów penitencjarnych negatywnej prognozy społeczno-kryminologicznej, do sformułowania której jest zobowiązana służba penitencjarna.

Bardziej zdyscyplinowani okazali się skazani korzystający z przepustek w zakładach karnych typu półotwartego i otwartego (tabela 10.). Wskaźnik spóźnień w przypadku skazanych z zakładu karnego półotwartego kształtował się w granicach 0,26%–0,64%. W przypadku niepowrotów był nieco wyższy bowiem mieścił się w przedziale 0,26%–1,8%. Należy zauważyć, iż najwyższy wskaźnik (1,8%) wystąpił w pierwszym roku obowiązywania nowego kodeks karnego. W kolejnych latach ten wskaźnik nie przekroczył 1,00%.

W zakładach karnych typu otwartego te wskaźniki były znacznie niższe. Wskaźnik spóźnień zawierał się w granicach 0,09%–0,50% zaś wskaźnik niepowrotów był nieco wyższy bowiem zawierał się w granicach 0,16%–0,71%. Godzi się zauważyć, iż podobnie jak w przypadku zakładu karnego typu półotwartego najwyższy wskaźnik (0,71%) wystąpił w pierwszym roku obowiązywania nowej kodyfikacji karnej.

---

5 A. Korwin-Szymanowska, System przepustkowy, [w:] Oddziaływania penitencjarne i terapeutyczne w zakładach karnych i aresztach śledczych w 2010 r., Warszawa 2011, s. 162–163.

Tabela 10. Przepustki w zakładzie karnym typu półotwartego i otwartego – spóźnienia i niepowroty w latach 1999–2012

Rok	Zakład typu półotwartego					Zakład typu otwartego				
	udzielone zezwolenia		spóźnienia		niepowrót	udzielone zezwolenia		spóźnienia		niepowrót
	I.b.	I.b.	%	I.b.	%	I.b.	I.b.	%	I.b.	%
1999	2 673	7	0,26	29	1,08	5101	12	0,24	36	0,71
2000	2 813	11	0,39	26	0,92	6 214	10	0,16	30	0,48
2001	2 763	10	0,35	24	0,87	6 148	9	0,15	21	0,34
2002	3 065	16	0,52	20	0,65	6 230	20	0,32	30	0,48
2003	2 798	7	0,25	17	0,61	5 808	10	0,17	18	0,31
2004	2 656	4	0,15	10	0,38	5 684	5	0,09	13	0,23
2005	2 662	8	0,37	7	0,26	5 844	9	0,15	16	0,27
2006	3 621	21	0,58	13	0,36	6 663	10	0,15	13	0,20
2007	4 513	17	0,38	21	0,47	7 576	11	0,15	23	0,30
2008	4 429	12	0,27	15	0,34	7 531	17	0,23	23	0,31
2009	4 551	29	0,64	15	0,33	730	29	0,39	12	0,16
2010	4 430	16	0,36	16	0,36	6 582	33	0,50	12	0,18
2011	4 108	18	0,44	21	0,51	6 073	20	0,33	19	0,31
2012	3 855	16	0,42	15	0,39	5 883	17	0,29	12	0,20

Źródło: Dane liczbowe pochodzą z Informacji o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania CZSW, <http://gov.pl/pl/o-sluzbie-wieziennej/statystyki>

Tabela 11. Nagrody w formie zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego – spóźnienia i niepowroty w latach 1999–2012

Rok	Zezwolenie na widzenie, bez dozoru, poza obrębem zakładu karnego z osobą najbliższą lub godną zaufania					Zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru						
	udzielone zezwolenia		spóźnienia		niepowroty		udzielone zezwolenia		spóźnienia		niepowroty	
	I.b.	I.b.	%	I.b.	%	I.b.	I.b.	%	I.b.	%		
1999	51 567	120	0,23	365	0,71	21 896	103	0,47	289	1,32		
2000	48 668	104	0,21	209	0,43	21 642	77	0,36	232	1,07		
2001	45 813	86	0,19	146	0,12	20 609	76	0,37	168	0,82		
2002	46 081	72	0,16	118	0,20	22 500	95	0,42	136	0,60		
2003	44 315	52	0,12	90	0,20	20 601	56	0,27	90	0,44		
2004	44 940	46	0,10	70	0,16	21 856	58	0,27	98	0,45		
2005	46 714	44	0,09	52	0,11	24 138	63	0,20	102	0,42		
2006	53 986	59	0,11	69	0,13	28 555	68	0,24	89	0,31		
2007	64 537	59	0,09	78	0,12	33 039	99	0,30	145	0,44		
2008	63 366	149	0,24	93	0,15	32 800	140	0,43	98	0,30		
2009	61 422	88	0,14	83	0,14	30 228	91	0,30	85	0,28		
2010	52 821	108	0,20	85	0,16	26 611	95	0,36	76	0,29		
2011	49 359	93	0,19	66	0,13	24 215	85	0,35	76	0,31		
2012	44 853	105	0,23	62	0,14	22 275	71	0,32	66	0,30		

Źródło: Dane liczbowe pochodzą z Informacji o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania CZSW, <http://gov.pl/pl/o-službie-wieziennej/statystyki>

W przypadku nagród w postaci zezwolenia na opuszczenie również występuje wysoki stopień zdyscyplinowania skazanych (tabela 11.). Bardziej zdyscyplinowani okazali się skazani korzystający z zezwolenia na widzenie poza terenem zakładu karnego, bez dozoru, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania aniżeli skazani, którym udzielono zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru.

Wskaźnik spóźnień w przypadku nagród w postaci widzenia poza terenem zakładu karnego zawierał się w granicach 0,09%–0,24% a wskaźnik niepowrotu odpowiednio 0,11%–0,71%. Godzi się podkreślić, że najwyższy wskaźnik (0,71%) wystąpił w pierwszym roku obowiązywania nowego kodeksu karnego.

W przypadku nagrody w postaci opuszczenia zakładu karnego bez dozoru te wskaźniki były nieco wyższe. Wskaźnik spóźnień zawierał się w granicach 0,20%–0,47% zaś wskaźnik niepowrotów był nieco wyższy bowiem zawierał się w granicach 0,28%–1,32%. Należy zauważyć, iż podobnie jak w przypadku nagrody w postaci widzenia poza terenem zakładu karnego tak w przypadku tej nagrody najwyższy wskaźnik niepowrotu wystąpił w 1999 r. W kolejnych latach nie przekroczone 1,00%.

W latach 1991–1998⁶ wskaźnik niepowrotów w przypadku nagród w postaci opuszczenia zakładu karnego kształtował się w granicach 6,9%–2,4% z systematyczną tendencją spadkową, a nagród w postaci zezwoleń na widzenie poza terenem zakładu karnego 5,4%–1,1% również z systematyczną tendencją spadkową.

W przypadku zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego w okresie przygotowania do wolności odsetek spóźnień kształtował się w granicach 0,00%–1,11%. Wskaźnik niepowrotów był znacznie wyższy bowiem zawierał się w przedziale 0,30%–4,21%. Tak znaczny wskaźnik niepowrotów budzi zastanowienie, zważywszy że to zezwolenie skazany otrzymuje w okresie do 6 miesięcy przed

---

6 Dane podają za M. Wołowicz, *Udzielanie osadzonym zezwoleń na czasowe opuszczenie jednostek penitencjarnych bez dozoru w latach 1991, s. 273.*

końcem kary lub przewidywanym warunkowym zwolnieniem. Perspektywa wolności jest bliska, a niepowrót przecież wiąże się z konsekwencjami. Gdy jest to tzw. odroczone warunkowe zwolnienie, to skazany przekreśla szansę na wcześniejsze opuszczenie zakładu karnego. Gdy zezwolenie jest przed końcem kary, to skazany takim postępowaniem może przedłużyć pobyt w zakładzie karnym.

Tabela 12. Zezwolenia w okresie przygotowania do wolności – spóźnienia i niepowroty w latach 1999–2012

Rok	Udzielone zezwolenia	Spóźnienia		Niepowroty	
		I.b.	%	I.b.	%
1999	1164	6	0,52	49	4,21
2000	721	6	1,11	20	2,77
2001	505	3	0,59	8	1,58
2002	450	5	1,11	5	1,11
2003	534	5	0,94	5	0,94
2004	619	2	0,32	5	0,81
2005	825	5	0,61	6	0,61
2006	1 99	5	0,45	11	1,00
2007	1 096	6	0,55	3	0,27
2008	893	8	0,90	7	0,78
2009	830	3	0,36	1	0,84
2010	867	6	0,69	3	0,35
2011	739	0	0	7	0,95
2012	659	4	0,81	2	0,30

Źródło: Dane liczbowe pochodzą z Informacji o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania CZSW, <http://gov.pl/pl/o-sluzbie-wieziennej/statystyki>

Najsurowszą konsekwencją niepowrotu do zakładu karnego jest odpowiedzialność za przestępstwo z art. 242 § 2 kk. Liczba skazań za to przestępstwo w ogólnej liczbie skazań nie jest znaczna i co należy podkreślić wykazuje – tendencję spadkową. Gdy w 2002 r. skazano 528 osób to w 2010 r. skazano 365 osób.

Należy jednak zwrócić uwagę na strukturę orzekanych kar. Sądy, jak wynika z danych (tabela 13.), najczęściej sięgały po karę pozbawienia wolności, a sporadycznie korzystały z możliwości orzeczenia kary grzywny czy kary ograniczenia wolności. Świadczy to o rygoryzmie, zauważywszy iż przestępstwo „niepowrotu” (art. 242 § 2 kk.) jest zagrożone karą grzywny, ograniczenia wolności i pozbawienia wolności do roku. Zgodnie zaś z zasadą ultima ratio (art. 58 § 1 kk.) karę pozbawienia wolności jeżeli ustawa przewiduje możliwość wyboru rodzaju kary, sąd orzeka bez warunkowego zawieszenia wykonania tylko wtedy, gdy inna kara lub środek karny nie może spełniać celów kary.

Tabela 13. Skazani i wymiar kary za przestępstwo z art. 242 § 2 kk. w latach 2002–2010

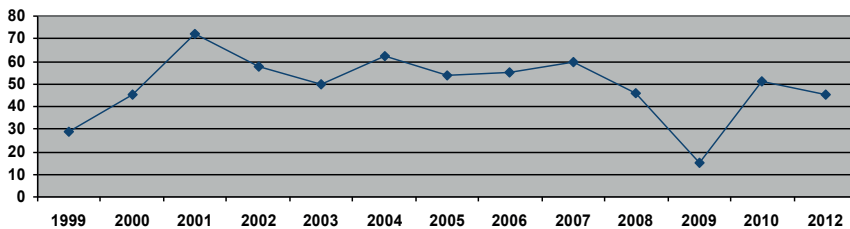
Rok	Ogółem skazani l.b. = 100%	Kara grzywny		Kara ograniczenia wolności		Kara pozbawienia wolności					
						ogółem		bezwzględna		z warunkowym zawieszeniem	
						l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
2002	528	16	3,0	22	4,2	490	92,8	379	77,3	111	22,6
2003	443	8	1,8	13	2,9	422	95,3	336	79,6	86	20,4
2004	513	6	1,2	19	3,7	488	95,1	345	70,7	143	29,3

Rok	Ogółem skazani l.b. = 100%	Kara grzywny		Kara ograniczenia wolności		Kara pozbawienia wolności					
						ogółem		bezwzględna		z warunkowym zawieszeniem	
		l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
2005	426	7	1,6	16	3,8	403	94,6	305	75,6	98	24,3
2006	379	16	4,2	6	1,6	357	94,2	284	79,5	73	20,4
2007	385	12	3,1	5	1,3	368	95,6	270	73,4	98	26,6
2008	431	14	3,2	7	1,6	410	95,1	312	76,1	98	23,9
2009	398	17	4,3	8	2,0	371	93,2	287	77,3	270	22,6
2010	365	12	3,3	7	1,9	346	94,8	84	78,0	76	21,9

Źródło: Ministerstwo Sprawiedliwości Departament Organizacyjny, Wydział Statystyk, Prawomocne skazania osób dorosłych za wybrane przestępstwa, <http://bip.ms.gov.pl/dzialalnosc/statystyki>

W latach 2002–2010 odsetek orzeczonych kar pozbawienia wolności zawierał się w granicach 92,8%–95,6% a więc ta kara była głównym środkiem reakcji na to przestępstwo. Należy zauważyć, iż była to przede wszystkim bezwzględna kara pozbawienia wolności. Odsetek orzeczonych bezwzględnych kar pozbawienia wolności zawierał się w przedziale 70,7%–78,8% gdy kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem odpowiednio 20,4%–29,3%. Widocznie sąd uznawał, iż skoro skazany nie wykorzystuje danej mu szansy to nie zasługuje na łagodne traktowanie.

Wykres 2. Skazani odbywający karę pozbawienia wolności za przestępstwo z art. 242 § 2 kk.

Źródło: Dane liczbowe pochodzą z Informacji o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania CZSW, <http://gov.pl/pl/o-sluzbie-wieziennej/statystyki>

W latach 1999–2012, jak wynika z danych CZSW liczba skazanych odbywających karę za przestępstwo z art. 242 § 2 kk. wahała się w granicach 15–72 osób rocznie.

UWAGI KOŃCOWE I WNIOSKI

I. Kara pozbawienia wolności w dobie Oświecenia pojawiła się w katalogu kar jako wyraz humanitaryzmu i postępu obyczajów. Szybko się jednak okazało, że właściwie humanitaryzm sprowadzał się do ograniczenia stosowania kary śmierci. Bilans zysków i strat postępowania ze skazanymi w izolacji penitencjarnej jest jednoznacznie ujemny. Nie sprawdziła się izolacja i rozmyślanie nad popełnionym czynem, co oferował system celkowy. Wychowawcze oddziaływanie w warunkach systemu progresywnego także nie spełniło oczekiwań, bowiem mechanizm kar i nagród nie mógł działać skutecznie w sytuacji braku możliwości wyboru postępowania. Raczej skłaniał do konformizmu. Nie sprawdziły się też przymusowe oddziaływania korekcyjne, które preferował resocjalizacyjny model wykonywania kary pozbawienia wolności, a które prowadziły do nadmiernego uprzedmiotowienia skazanego.

Rozliczne działania podejmowane po II wojnie światowej na forum międzynarodowym na rzecz ochrony praw człowieka nie pozostały bez wpływu na zmianę podejścia do postępowania ze skazanymi w izolacji penitencjarnej. Zmiany były konieczne, gdyż sformułowany w takich aktach, jak Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności i Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, nakaz humanitarnego traktowania i poszanowania godności człowieka oraz zakaz tortur odno-

si się również do tej części społeczeństwa, która pewien okres swojego życia spędza za murami więzienia.

Humanitarne traktowanie i poszanowanie godności człowieka to niestwarzanie większej dolegliwości niż niesie ze sobą ta, obecnie najbardziej ingerująca w wolność jednostki, kara.

Ewolucję postępowania ze skazanym w izolacji penitencjarnej uwidaczniają wypracowywane od lat pięćdziesiątych międzynarodowe standardy odnoszące się do wykonywania kary pozbawienia wolności. Już we Wzorcowych regułach minimum postępowania z więźniami, wypracowanych w 1955 r. na I Kongresie ONZ w sprawie zapobiegania przestępczości i postępowania z przestępcami, uznano, że ostatecznym celem i usprawiedliwieniem kary więzienia jest ochrona społeczeństwa przed przestępczością. Pobyt skazanego w więzieniu chroni społeczeństwo, ale przecież skazany kiedyś to więzienie opuści. Patrząc perspektywicznie społeczeństwo będzie chronione, gdy po opuszczeniu zakładu karnego były więzień nie powróci do przestępstwa. Tak więc to w więzieniu powinny być podejmowane działania uspołeczniające więźnia, ale w tym celu niezbędne jest redukcowanie wszelkich różnic między życiem więziennym a życiem na wolności. Za jeden z istotnych elementów tego procesu uznano utrzymywanie kontaktów przez skazanego ze światem poza murami więzienia. „Drzwi więzienia” zdecydowano się jednak otwierać tylko w jedną stronę, a więc dla odwiedzających skazanych. Nie można jednak nie dostrzec, iż uczyniono pierwszy krok w otwarciu drzwi w drugą stronę dla skazanych. Ten krok był podyktowany względami humanitarnymi. Zalecano w przypadku zagrażającej życiu choroby bliskiego krewnego udzielenie skazanemu zezwolenia na odwiedzenie chorego.

W płaszczyźnie regionalnej proces „perforacji penitencjarnej” przebiegał znacznie sprawniej, o czym świadczą rekomendacje przyjmowane przez takie organy Rady Europy, jak Komitet Ministrów oraz Zgromadzenie Ogólne. Już w 1976 r., a więc wów-

czas, gdy na kolejnych kongresach kryminologicznych organizowanych pod egidą Narodów Zjednoczonych dyskutowano o „otwarcu drzwi” więzienia dla skazanych, Komitet Ministrów Rady Europy w Rezolucji w sprawie postępowania ze skazanymi na kary długoterminowe zalecał udzielanie skazanym urlopów, sugerując traktowanie ich nie jako ulgę, lecz integralną część procesu oddziaływań w izolacji penitencjarnej.

O przywiązywaniu wagi do tej formy uspołeczniania skazanych świadczy wydanie w 1982 r. rekomendacji poświęconej wyłącznie zezwoleniom na czasowe opuszczenie przez skazanego zakładu karnego. Twórcy Rekomendacji o czasowym opuszczeniu więzienia traktują przepustki jako jeden ze środków ułatwiających społeczną readaptację skazanych. Tak więc zalecają udzielanie przepustek, w jak najwcześniejszej fazie wykonywania kary i z możliwie największą częstotliwością, wszystkim skazanym, nawet skazanym odbywającym karę w zakładach zamkniętych. W przypadku tych skazanych, dostrzegając, iż mogą wystąpić obawy co do zapewnienia bezpieczeństwa społeczeństwu, sugerują rozważenie możliwości udzielenia zezwolenia przy zastosowaniu środków bezpieczeństwa. Zważywszy na zróżnicowanie populacji uwięzionych, istotna przy rozpatrywaniu możliwości udzielenia zezwolenia jest ocena zagrożeń i potrzeb skazanego. Bezdomność czy patologia w rodzinie skazanego zobowiązują administrację zakładu karnego do udzielenia skazanemu pomocy w okresie pobytu na wolności.

Twórcy Europejskich Reguł Więziennych z 1987 r., wyraźnie akcentując, że więzienie jest karą samą w sobie, karą związaną z cierpieniem, wskazują na szkodliwe skutki uwięzienia, szczególnie zmniejszenie szacunku więźnia do siebie samego lub poczucia osobistej odpowiedzialności. Zalecają więc spojrzenie w przeszłość i koncentrowanie się na przygotowaniu skazanego do wyjścia na wolność i prawidłowego funkcjonowania w warunkach wolnościowych. Oceniając realnie, iż eliminacja dysfunkcji izolacji penitencjarnej nie jest możliwa, uważają za celowe koncentrowanie się

na działaniach, które przyczynią się do ich minimalizacji i zaciera-
nia różnic pomiędzy życiem w więzieniu a życiem na wolności. Za
integralną część takiego programu postępowania z więźniami uzna-
ją system przepustek.

Twórcy kolejnej wersji Europejskich Reguł Więziennych
z 2006 r. patrzą z większym realizmem na rzeczywistość peniten-
cjarną. Za główne zadanie w procesie postępowania ze skazanymi
w izolacji penitencjarnej uznają normalizację i integrację. Norma-
lizacja zobowiązuje do takiego zorganizowania wykonywania kary,
aby to więzień miał wpływ na swój los i tak jak w świecie poza
murami więzienia ponosił odpowiedzialność za swoje decyzje. Do
integracji ze społeczeństwem i utrzymywania więzi z najbliższymi
ma przyczynić się „otwarcie drzwi” więzienia dla skazanych. Sys-
tem przepustek, w ocenie twórców Reguł, powinien być części sys-
temu penitencjarnego.

II. W ten model więzienia prospołecznego wpisują się założe-
nia przyjęte przez twórców kodeksu karnego wykonawcze-
go. Respektując prawo człowieka do decydowania o sobie, pozos-
tawia się skazanemu prawo wyboru co do sposobu wykorzystania
pobytu w zakładzie karnym. To skazany podejmuje decyzję, czy bę-
dzie korzystać z oferty pomocy w zmianie postaw przedstawionej
przez administrację zakładu karnego. Ta oferta to odbywanie kary
w systemie programowanego oddziaływania i indywidualny pro-
gram oddziaływania.

O zmianie podejścia do skazanego świadczy zrezygnowanie
„z kształtowania społecznie pożądanego postawy skazanego”. To na
administracji zakładu karnego ciąży obowiązek prawny podejmowa-
nia działań w celu wzbudzenia w skazanym woli współdziałania
w kształtowaniu jego społecznie pożądanego postaw. Wszelkie dzia-
łania podejmowane w tym celu powinny być prowadzone przy re-
spektowaniu zasady humanizmu i poszanowania godności ludzkiej
skazanego oraz bezwzględnym zakazie tortur i nieludzkiego albo

poniżającego traktowania i karania. W ten model wpisuje się otwarcie więzienia na kontakty ze społeczeństwem poza jego murami.

III. Proces „otwierania drzwi” więzienia w polskim systemie penitencjarnym przeszedł długą ewolucję. Należy zauważyć, że utrzymywanie więzi przez skazanego ze światem poza murami więzienia ma tradycję sięgającą XVIII w. To w więzieniu marszałkowskim po raz pierwszy „otworzono drzwi” więzienia dla skazanych, udzielając więźniom zezwoleń na udanie się na święta do domu. Te jakże nowatorskie – jak na ówczesne czasy – metody postępowania ze skazanymi miały krótki żywot z uwagi na upadek państwa polskiego.

W okresie międzywojennym to jedynie przerwa w odbywaniu kary świadczyła o otwarciu w pewnym stopniu drzwi więzienia dla skazanych. W pierwszych latach kształtującej się po II wojnie światowej nowej rzeczywistości społecznej postępowanie ze skazanymi owiane było „mgłą tajemnicy”. Dopiero rok 1955 przyniósł istotne zmiany. Praktyka jednak wyprzedziła regulacje prawne. Przepustka, jako jedna z form oddziaływania wychowawczego, była stosowana wobec skazanych, którzy uczestniczyli w eksperymencie wychowawczym w utworzonym w lipcu 1958 r. Zakładzie Karnym Specjalnym dla Młodocianych Mężczyzn w Szczypiornie. W kilka lat później regulaminem wykonywania kary pozbawienia wolności z 1966 r. uczyniono pierwszy krok w „otwarciu drzwi więzienia” dla skazanych. W regulaminie przewidziano nagrodę w postaci zezwolenia na widzenie z rodziną poza terenem zakładu karnego na czas nieprzekraczający 6 godzin. To otwarcie drzwi więzienia miało jednak wąski zakres. Przepustki można było udzielić tylko skazanym odbywającym karę w ośrodku pracy więźniów, w zakładzie karnym przejściowym oraz w rygorze złagodzonej w zakładzie karnym dla więźniów młodocianych.

Istotne zmiany wprowadzał kodeks karny wykonawczy z 1969 r. W kodeksie przewidziano dwa rodzaje zezwolenia na opuszczenie

zakładu karnego: zezwolenie w wypadkach losowych na opuszczenie zakładu karnego, w miarę potrzeby w asyście funkcjonariusza Służby Więziennej, na czas nieprzekraczający 5 dni (art. 59 kkw.) oraz nagrodę w formie zezwolenia uprawniającego do opuszczenia zakładu karnego na czas nieprzekraczający 5 dni (art. 55 kkw.). Po wejściu w życie kodeksu karnego wykonawczego obowiązywał regulamin wykonywania kary pozbawienia wolności z 1966 roku. Tak więc trzecią formą czasowego opuszczenia zakładu karnego była nagroda w postaci zezwolenia na widzenie z rodziną poza terenem zakładu karnego. Nagroda ta była przewidziana w kolejnych regulaminach wykonywania kary pozbawienia wolności

IV. System zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego określony przepisami kodeksu karnego wykonawczego z 1997 r. stwarza warunki do szerokiego otwarcia „drzwi więzienia”. W katalogu zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego jest zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego, nagroda w formie zezwolenia na widzenie bez dozoru, poza obrębem zakładu karnego, z osobą najbliższą oraz nagroda w formie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru, przepustka w zakładzie karnym typu półotwartego i przepustka z zakładu karnego typu otwartego, zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego w czasie niezbędnym do przygotowania skazanego do życia na wolności.

Zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego to jeden ze środków oddziaływania, który chyba jak żaden inny wpisuje się we współczesny model postępowania ze skazanymi w izolacji penitencjarnej. Świadczy o tym, że określenie celu wykonywania kary pozbawienia wolności nie jest tylko deklaracją i są instrumenty, które pozwalają na urzeczywistnienie zarówno celu, jak i zasad wykonywania kary pozbawienia wolności.

Na szczególne podkreślenie zasługuje szeroki zakres zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie waż-

nych dla skazanego. Ustawodawca nie pozbawia żadnej kategorii skazanych możliwości ubiegania się o to zezwolenie i nie prowadzi ograniczeń czasowych co do pobytu w zakładzie karnym, po upływie którego skazany może uzyskać zezwolenie, ani nie uzależnia udzielenia zezwolenia od pozytywnej prognozy co do zachowania skazanego po opuszczeniu zakładu karnego, co czyni w przypadku innych zezwoleń. Świadczy to o respektowaniu zasady humanitaryzmu. Oczywiście dostrzegając, że w przypadku niektórych skazanych, np. zakwalifikowanych jako stwarzający poważne zagrożenie społeczne albo poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu karnego, mogą istnieć obawy co do przestrzegania przez tych skazanych porządku prawnego i powrotu w terminie do zakładu karnego, ustawodawca wprowadza pewne zabezpieczenie. To zabezpieczenie to udzielenie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego pod konwojem funkcjonariusza Służby Więziennej. Tak więc postawione przed karą pozbawienia wolności zadanie, a mianowicie ochrona społeczeństwa przed przestępczością (art. 73 kkw.) jest realizowane.

Udzielenie skazanemu zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego jest decyzją trudną. Dostrzega to ustawodawca i tworząc system zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego, określa warunki udzielenia zezwolenia. W przypadku nagród wolnościowych, przepustek w zakładzie karnym typu półotwartego i otwartego skazanemu można udzielić zezwolenia po odbyciu co najmniej połowy tej części kary, po której mógłby być warunkowo przedterminowo zwolniony lub połowy kary nieprzekraczającej 6 miesięcy. Ten czas pobytu skazanego w zakładzie karnym jest istotny przy formułowaniu prognozy co do zachowania skazanego po opuszczeniu zakładu karnego, która jest kolejną przesłanką zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego.

Z perspektywy realizacji zadania ochrony społeczeństwa istotne jest uzależnienie udzielenia zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w przypadku pewnej grupy skazanych odbywających karę po-

zbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego (skazani odbywający karę 25 lat pozbawienia wolności, karę dożywotniego pozbawienia wolności i skazani z zaburzeniami preferencji seksualnych odbywający karę za przestępstwa określone w art. 197–203 kk., popełnione w związku z tymi zaburzeniami) od zgody sędziego penitencjarnego. Taka weryfikacja zmniejsza ryzyko błędnej decyzji.

W płaszczyźnie minimalizacji zagrożeń dla społeczeństwa ze strony skazanego nie można pominąć kontroli skazanego w okresie pobytu poza murami więzienia poprzez obowiązek bezzwłocznego, po opuszczeniu zakładu karnego, zgłoszenia się skazanego do jednostki Policji właściwej terytorialnie dla miejsca jego przebywania w okresie korzystania z zezwolenia, a także zgłoszenia się w przypadku zmiany miejsca pobytu. Dla minimalizacji zagrożeń mogą mieć znaczenie także obowiązki, które może na skazanego nałożyć dyrektor zakładu karnego.

Elementem dyscyplinującym skazanego w okresie pobytu na wolności jest określenie konsekwencji nadużycia przez skazanego zaufania. Ich dolegliwość jest zróżnicowana od stopnia naruszenia zaufania.

V. Patrząc na system zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego z perspektywy Rekomendacji o czasowym opuszczeniu więzienia, należy zauważyć, iż w zasadzie zalecenia zostały uwzględnione. Katalog czynników, które twórcy Rekomendacji uznali za istotne przy podejmowaniu decyzji o udzieleniu zezwolenia, jest uwzględniany przy formułowaniu prognozy co do przestrzegania przez skazanego porządku prawnego.

W przypadku zalecanego mechanizmu kontroli decyzji odmownych należy wskazać na środki pozostające w gestii skazanego i organów nadzoru. Skazanemu przysługuje skarga na decyzję dyrektora zakładu karnego. Krąg podmiotów, do których skazany może kierować skargę, został szeroko określony. Są to: kierownicy jednostek organizacyjnych Służby Więziennej, sędzia penitencjarny, prokura-

tor i Rzecznik Praw Obywatelskich. Skazany ma prawo do złożenia skargi do organów powołanych na podstawie umów międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka. Na niezgodną z prawem decyzję skazanemu przysługuje skarga do sądu.

Sędzia penitencjarny w ramach nadzoru nad legalnością i prawidłowością wykonywania kary pozbawienia wolności jest uprawniony do kontroli i oceny prawidłowości przyznawania zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego i w ramach nadzorczych kompetencji do uchylenia sprzecznej z prawem decyzji dyrektora zakładu karnego. W ramach wewnętrznego nadzoru administracyjnego nad wykonywaniem kary dyrektor okręgowy Służby Więziennej i Dyrektor Generalnego Służby Więziennej może uchylić sprzeczną z prawem decyzję dyrektora zakładu karnego.

W Rekomendacji dostrzega się nie tylko potrzebę zapewnienia bezpieczeństwa społeczeństwu, szacując ryzyko naruszenia porządku prawnego przez skazanego podczas korzystania z zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego, ale także zwraca się uwagę na ocenę potrzeb skazanego. W ocenie twórców Rekomendacji ani bezdomność, ani dysfunkcjonalność rodziny skazanego nie mogą stanowić przyczyny odmowy udzielenia zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego. To administracja więzienna we współpracy z odpowiednimi organizacjami powinna podejmować takie działania, aby udzielić pomocy skazanym w okresie korzystania z zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego. Odnosząc się do naszych rozwiązań należy zauważyć, że ustawodawca wskazuje, iż administracja rządowa i samorządu terytorialnego oraz kuratorzy sądowi powinni udzielać skazanym oraz ich rodzinom niezbędnej pomocy. Pomoc może być udzielona z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej.

VI. Analiza praktyki udzielania zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego nie napawa zbyt dużym optymizmem. Liczba udzielonych zezwoleń od 2007 roku systematycznie maleje. Gdy w 2007 r.

udzielono 120 560 zezwoleń, i była to najwyższa liczba zezwoleń udzielonych w okresie obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego z 1997 r., to w 2012 r. udzielono 83 917 zezwoleń. Ten tak znaczny spadek liczby udzielonych zezwoleń nie znajduje uzasadnienia w spadku liczby skazanych.

Porównując wskaźnik zezwoleń na statystycznego skazanego w okresie obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego z 1997 r. ze wskaźnikiem z okresu obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego z 1969 r., zauważamy, że był znacznie wyższy w okresie obowiązywania dawnego kodeksu. W latach 1999–2012 wskaźnik ten zawierał się w granicach 1,42–0,92 gdy w latach 1987–1997 w granicach 0,6–4,3. Patrząc na te wskaźniki, należy mieć na uwadze, że zakres zezwoleń w okresie obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego z 1969 r. był znacznie węższy. Godzi się również zauważyć, iż w latach 1987–1997 w zakładach karnych przebywało znacznie mniej skazanych niż obecnie (np. w roku 1989 r. w jednostkach penitencjarnych było 29 635 skazanych).

Uwzględniając strukturę zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego należy zauważyć, iż wśród udzielanych zezwoleń najczęściej udzielano nagród. Udział nagród w ogólnej liczbie zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego w latach 1999–2012 zawierał się w granicach 81,85%–77,99%. Z dwóch nagród umożliwiających skazanemu opuszczenie zakładu karnego znacznie częściej udzielało nagrody w postaci zezwolenia na widzenie poza obrębem zakładu karnego, bez dozoru, z osobą najbliższą lub godną zaufania niż nagrody w postaci zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru. Uzasadnienie nietrudno wskazać. Udzielenie zezwolenia na widzenie można uzależnić od uwiarygodnienia przez skazanego, że widzenie odbędzie się ze wskazaną osobą, a nawet można uzależnić od zgłoszenia się tej osoby na widzenie co znacznie obniża ryzyko nadużycia przez skazanego zaufania w czasie widzenia.

Niezbyt często udzielano przepustek w zakładzie karnym typu półotwartego i typu otwartego. Udział przepustek w ogólnej liczbie zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego kształtował się w granicach 8,76%–11,60%. Znacznie częściej przepustki otrzymywali skazani odbywający karę w zakładzie karnym typu otwartego niż półotwartego.

Ta powściągliwość w udzielaniu zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego nie znajduje uzasadnienia w liczbie spóźnień z czasowych zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego, a także niepowrotów. W analizowanym okresie odsetek spóźnień kształtował się w granicach 0,20%–0,30% a niepowrotów w granicach 0,27%–1,34%. Godzi się zauważyć, iż najwyższy wskaźnik (1,34%) w przypadku niepowrotów wystąpił tylko jeden raz w 1999 r., w pozostałym był znacznie niższy (nie przekraczał 1%). Porównując te dane z okresem obowiązywania poprzedniej kodyfikacji należy zauważyć, iż w latach 1991–1995 wskaźnik niepowrotów zawierał się w przedziale 5,4%–1,8%.

Uwzględniając poszczególne rodzaje zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego, należy zauważyć, iż najwyższy odsetek spóźnień i niepowrotów występuje w przypadku przepustek losowych, oczywiście gdy skazany opuszcza zakład karny bez konwoju Służby Więziennej czy asysty osoby godnej zaufania. Bardziej zdyscyplinowani są skazani korzystający z przepustek w zakładach karnych typu półotwartego i otwartego bowiem wskaźnik spóźnień kształtował się w granicach 0,26%–0,64%. W przypadku niepowrotów był nieco wyższy, gdyż mieścił się w przedziale 0,26%–1,8%. Wskaźnik spóźnień w przypadku nagród w postaci widzenia poza terenem zakładu karnego zawierał się w granicach 0,09%–0,24%, a wskaźnik niepowrotu odpowiednio 0,11%–0,71%.

Najsurowszą konsekwencją niepowrotu do zakładu karnego jest odpowiedzialność za przestępstwo z art. 242 § 2 kk. Liczba skazań za to przestępstwo w ogólnej liczbie skazań nie jest znaczna i co na-

leży podkreślić – wykazuje tendencję spadkową. W 2002 r. skazano 528, a w 2010 r. 365 osób. Należy jednak zwrócić uwagę na strukturę orzekanych kar. Sądy najczęściej sięgały po karę pozbawienia wolności, a sporadycznie korzystały z możliwości orzeczenia kary grzywny czy kary ograniczenia wolności. W latach 2002–2010 odsetek orzeczonych kar pozbawienia wolności zawierał się w granicach 92,8%–95,6%. Była to przede wszystkim bezwzględna kara pozbawienia wolności. Odsetek orzeczonych bezwzględnych kar pozbawienia wolności zawierał się w przedziale 70,7%–78,8%. Świadczy to o rygoryzmie zauważywszy, iż przestępstwo „nieprowrotu” (art. 242 § 2 kk.) jest zagrożone karą grzywny, ograniczenia wolności i pozbawienia wolności do roku.

VII. Analiza systemu zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego skłania do wniosków *de lege ferenda*.

1. Należy zacząć od zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego (art. 141a kkw.). Ograniczenie udzielenia zezwolenia tylko na udział w pogrzebie członka rodziny jak również w celu odwiedzenia także ciężko chorego członka rodziny wydaje się zbyt rygorystyczne. Wprawdzie wyodrębnienie tych dwóch przesłanek z ogólnej przesłanki „wypadki szczególne ważne dla skazanego” podyktowane było dostosowaniem do zaleceń Europejskich Reguł Więziennych z 2006 r., jednak niecelowe wydaje się wierne przeniesienie zapisu Reguł (reg. 24.7). Nie można przecież pominąć specyficznej sytuacji, w jakiej znajduje się większość skazanych, których z rodziną łączą raczej więzi formalne niż bliskie relacje. Wśród skazanych przeważają osoby pozostające w związkach nieformalnych i często te relacje są bliższe niż z rodziną. Ustawodawca to dostrzega bowiem w katalogu praw skazanego jest prawo do utrzymywania więzi z rodziną i osobami bliskimi (art. 102 pkt 2 kkw.). Także nagrodę w postaci widzenia bez dozoru, poza terenem zakładu karnego skazany może otrzymać na widzenie z osobą najbliższą. Zważywszy na powyższe pozbawienie skazanego możliwości udziału w pogrzebie osoby najbliższej czy

odwiedzenia poważnie chorej osoby, która dla skazanego jest najbliższa, pozostaje w sprzeczności z zasadą humanizmu. Celowa wydaje się zmiana w analizowanym przepisie poprzez zastąpienie sformułowania „członek rodziny” sformułowaniem „osoba najbliższa”.

2. Kolejna uwaga dotyczy również zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego. W kodeksie karnym wykonawczym (art. 141a § 1) sformułowano przesłanki udzielenia zezwolenia, wskazując na udział w pogrzebie członka rodziny, odwiedzenie poważnie chorego członka rodziny i inne szczególnie ważne dla skazanego okoliczności. Ustawodawca nie uzależnia udzielenia zezwolenia, jak to czyni w przypadku na gród „wolnościowych”, przepustek w zakładzie karnym typu półotwartego i otwartego oraz zezwolenia w czasie niezbędnym do przygotowania skazanego do wolności, od prognozy co do zachowania skazanego po opuszczeniu zakładu karnego. Z rozporządzenia w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych zaś wynika, że należy sporządzić prognozę kryminologiczno-społeczną. Tak więc występuje tu niezgodność pomiędzy ustawą a aktem wykonawczym.

Oczywiście zważywszy, że ustawodawca nie pozbawia żadnej grupy skazanych ubiegania się o zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego w wypadkach szczególnie ważnych, istotna jest ocena ryzyka zagrożeń dla bezpieczeństwa społecznego ze strony skazanego. Ocena ryzyka zagrożeń pozwoli na podjęcie decyzji co do udzielenia zezwolenia pod konwojem Służby Więziennej, lecz negatywna prognoza co do zachowania skazanego po opuszczeniu zakładu karnego nie może skutkować odmową udzielenia zezwolenia.

3. Zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w formie nagrody, przepustki czy zezwolenia w okresie przygotowania do wolności można udzielić skazanemu, „którego postawa w czasie odbywania kary uzasadnia przypuszczenie, że w czasie pobytu poza zakładem karnym będzie przestrzegał porządku prawnego”. Patrząc

z perspektywy instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia, instytucji, która umożliwi istotne skrócenia pobytu skazanego w zakładzie karnym należy zauważyć, iż warunek prognozy został w przypadku zezwoleń sformułowany bardzo rygorystycznie. W przypadku bowiem warunkowego przedterminowego zwolnienia ustawodawca szczególną uwagę, jak wynika z sformułowania „w czasie pobytu poza zakładem karnym będzie przestrzegał porządku prawnego, a szczególności nie popełni ponownie przestępstwa” (art. 77 § 1 kk.) przywiązuje do przestrzegania norm prawa karnego.

Tak więc propozycja *de lege ferenda* to przyjęcie w art. 139 § 1 kkw., że „postawa (skazanego) w czasie odbywania kary uzasadnia przypuszczenie, że w czasie pobytu poza zakładem karnym będzie przestrzegał porządku prawnego, a szczególności nie popełni ponownie przestępstwa”.

4. Pozostając przy przesłance materialnej czasowego zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, a mianowicie prognozie co do zachowania skazanego po opuszczeniu zakładu karnego należy zauważyć, iż z rozporządzenia w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencyjnych w zakładach karnych i aresztach śledczych wynika obowiązek sporządzenia prognozy kryminologiczno-społecznej przed zaopiniowaniem wniosku o udzielenie nagrody (art. 138 § 1 pkt 7 lub pkt 8 kkw.), przepustki (art. 91 pkt 7 lub art. 92 pkt 9) oraz zezwolenia z art. 165 § 2 kkw., jeżeli skazany uprzednio nie korzystał z przepustki lub zezwolenia. Zgodnie z kodeksem karnym wykonawczym komisja penitencyjna wyraża opinię w sprawach o przyznanie przepustki (art. 91 pkt 7 lub art. 92 pkt 9) oraz nagrody (art. 138 § 1 pkt 7 lub pkt 8) w kilku przypadkach, a mianowicie gdy nagroda lub przepustka jest udzielana po raz pierwszy, po przerwie trwającej dłużej niż 6 miesięcy, po powstaniu istotnych zmian w sytuacji prawnej lub rodzinnej skazanego a także w przypadku przyznania nagrody (art. 138 § 1 pkt 7 lub pkt 8) skazane-

mu skierowanemu do odbywania kary w zakładzie karnym typu zamkniętego.

Mamy też inny akt – zarządzenie Dyrektora Generalnego Służby Więziennej w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych, zgodnie z którym przyznawanie nagród (art. 138 § 1 pkt 7 lub pkt 8 kkw.) oraz udzielenie przepustki (art. 91 pkt 7 lub art. 92 pkt 9 kkw.) może nastąpić po stwierdzeniu pozytywnej oceny postępów skazanego w procesie resocjalizacji oraz pozytywnej prognozy społeczno-kryminologicznej. Niezbędne jest więc wyeliminowanie rozbieżności między ustawą a aktami wykonawczymi.

Z kodeksu karnego wykonawczego jednoznacznie wynika, że nagrodę, a także przepustkę i zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego „można przyznać skazanemu, którego postawa w czasie odbywania kary uzasadnia przypuszczenie, że w czasie pobytu poza zakładem karnym będzie przestrzegał porządku prawnego”, a więc podstawą prognozy jest ocena postawy skazanego.

5. Obecna redakcja art. 141a § 1 kkw. budzi wątpliwości, ze względu na sformułowanie „pod konwojem funkcjonariusza Służby Więziennej, osoby godnej zaufania”. Zważywszy na zasady konwojowania, osoba godna zaufania nie może wypełniać zadań konwoju. Celowe jest więc powrót do redakcji powyższego przepisu przed nowelizacją kodeksu karnego z 16 września 2011 r. Wówczas ten fragment przepisu brzmiał następująco: „pod konwojem funkcjonariusza Służby Więziennej lub w asyście innej osoby godnej zaufania”.

6. Należy zatrzymać się także nad uregulowaniem kwestii uchylania decyzji w przedmiocie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego gdy jest ona sprzeczna z prawem. Zgodnie z art. 34 § 1 kkw. obowiązkiem sędziego penitencjarnego jest uchylenie sprzecznej z prawem decyzji dyrektora co wynika jednoznacznie z posłuże-

nia się przez ustawodawcę sformułowaniem „uchyla”. W przypadku Dyrektora Generalnego i dyrektora okręgowego Służby Więziennej decyzję w takim przypadku ustawodawca pozostawia do uznania tych organów. Wynika to jednoznacznie z posłużenia się w treści art. 78 § 2 kkw. zwrotem „może” uchylać wydane decyzje sprzeczne z prawem. Nieuchylenie takiej decyzji pozostaje w sprzeczności z zasadą praworządności.

7. Pozostaje jeszcze jedna kwestia natury terminologicznej szczególnie istotna z perspektywy odpowiedzialności w przypadku „niepowrotu” skazanego korzystającego z zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego do zakładu (art. 242 § 2 kk.). W kodeksie karnym wykonawczym przewidziano pięć form legalnego opuszczenia zakładu karnego w różny sposób określając te formy: zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w celu odwiedzenia poważnie chorego członka rodziny, uczestnictwa w pogrzebie członka rodziny oraz w innych wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego (141 § 1 kkw.), przepustka w zakładzie karnym typu półotwartego (art. 91 pkt 7 kkw.), przepustka z zakładu karnego typu otwartego (art. 92 pkt 9 kkw.), zezwolenie na widzenie bez dozoru, poza obrębem zakładu karnego, z osobą najbliższą lub godną zaufania (art. 138 § 1 pkt 7 kkw.), zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru (art. 138 § 1 pkt 8 kkw.), zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego, łącznie na czas do 14 dni, zwłaszcza w celu podejmowania starań o uzyskanie po zwolnieniu odpowiednich możliwości zamieszkania i pracy (art. 165 § 2 kkw.).

Należy zauważyć, że doktryna na określenie różnych form zezwoleń często posługuje się terminem „przepustka” z dodaniem przymiotnika ją charakteryzującego, a więc przepustka losowa (w obecnym stanie prawnym bardziej adekwatne wydaje się określenie przepustka w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego), przepustka nagrodowa.

W tym miejscu należy zatrzymać się nad aktami wykonawczymi. W rozporządzeniu w sprawie sposobu, zakresu i trybu sprawowania nadzoru penitencjarnego przy określaniu zadań nadzoru penitencjarnego wskazano na kontrolę i ocenę prawidłowości przyznawania nagród i zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego (§ 2 ust. 1 pkt 12). W rozporządzeniu w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności jest mowa o korzystających z przepustek i zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego (§ 35). Kolejny akt to rozporządzenie w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych. Formułując obowiązek sporządzenia prognozy kryminologiczno-społecznej w § 25 rozporządzenia wskazano na przepustki (ze wskazaniem artykułów), nagrody (ze wskazaniem artykułów) i zezwolenie, o którym mowa w art. 141a § 1 kkw. W rozporządzeniu w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności oraz dokumentowania tych czynności posłużono się wyłącznie terminem przepustka. W § 1ust.1 pkt 20 rozporządzenia zdefiniowano pojęcie przepustki, wskazując, że obejmuje zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego na podstawie przepisów art. 91 pkt 7, art. 92 pkt 9, art. 138 § 1 pkt 7 i 8, art. 165 § 2 art. 141a § 1 kk, jeżeli są udzielane bez konwoju.

Istotny jest problem w kontekście odpowiedzialności za przestępstwo określone w art. art. 242 § 2 kk., a sprowadza się do pytania jakie rodzaje zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego obejmuje występujące w tym przepisie znamię „zezwolenie na czasowe opuszczenie zakładu karnego”. Problemu nie rozwiązuje rozbieżność poglądów doktryny. Odwołanie się do wykładni celowościowej pozostaje w sprzeczności z wykładnią językową. Problem zaś jest istotny, bo przecież chodzi o odpowiedzialność karną bądź jej brak.

Rekapitułując, można pokusić się o propozycję rozwiązania tego problemu. Analiza przepisów dotyczących czasowego zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego skłania do propozycji umieszczenia przepisów dotyczących zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego w odrębnych oddziałach. Ten oddział można zatytułować „Zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego”. Wówczas niezbędne byłoby określenie zakresu tego pojęcia wskazując, jakie formy zezwoleń obejmuje.

BIBLIOGRAFIA

- Beccaria C.**, O przestępstwach i karach, Warszawa 1959
- Bielasiński J.**, System zezwoleń i przepustek na czasowe opuszczenie zakładu karnego przez skazanego w świetle przepisów kodeksu karnego wykonawczego z 1997 r. Zagadnienia wybrane, [w:] Nowa kodyfikacja prawa karnego, t. X, pod red. L. Boguni, Wrocław 2002
- Biuletyn RPO Materiały nr 50, Informacja RPO za rok 2004, <http://www.rpo.gov.pl>
- Bogunia L., Kalisz T.**, W sprawie interpretacji art. 67 k.k.w. Rozważania o celach wykonywania kary pozbawienia wolności i kierunkach współczesnej polityki penitencjarnej, [w:] Nowa kodyfikacja prawa karnego, t. XXVI, pod red. L. Boguni, Wrocław 2000
- Buchała K., Wolter W.**, Wykład prawa karnego na podstawie kodeksu karnego z 1969 r. Cz. I. Część ogólna. Nauka o karze (w opracowaniu K. Buchały), wyd. drugie popr., Kraków 1974
- Bugajski Z.**, Nowa organizacja więziennictwa polskiego w oświetleniu historycznym, Warszawa 1937
- Bulenda T., Musidłowski R.**, Zmiany w regulaminach wykonywania tymczasowego aresztowania i kary pozbawienia wolności. Analiza i ocena, PWP 1997, nr 14
- Bulenda T., Musidłowski R.**, Nowelizacja Kodeksu karnego wykonawczego w 2003 r. (analiza i oceny), PWP 2003, nr 40–41
- Chmielewska-Hampel A., Wawrzyniak M.**, Depresja i psychozy u więźniów, PWP 2010, nr 66

- Cieślak M.**, Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia, Warszawa 1990
- Dadak W.**, Przepięstwo tzw. niepowrotu do zakładu karnego lub aresztu śledczego (art. 242 kk), PWP 1999, nr 24–25
- Dawidziuk E.**, Udział osoby pozbawionej wolności w pogrzebie najbliższej osoby – rozważania na tle art. 141a Kodeksu karnego wykonawczego, PWP 2012, nr 74–75
- Dawidziuk E.**, Problematyka tzw. przepustek losowych udzielanych osobom pozbawionym wolności – glosa do wyroku ETPCz z 29.11.2011 r. w sprawie Giszczak v. Polska, Europejski Przegląd Sądowy 2012, nr 10
- Dawidziuk E.**, Traktowanie osób pozbawionych wolności we współczesnej Polsce na tle standardów międzynarodowych, Warszawa 2013
- Dąbkiewicz K.**, Kodeks karny wykonawczy Komentarz, Warszawa 2012
- Düinkel F., Grzywa J.**, Europejskie Reguły Więziennicze 2006 i ich wpływ na europejskie więziennictwo, [w:] Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia. Księga poświęcona pamięci Profesora Zbigniewa Hołdy, pod red. B. Stańdo-Kaweckiej, K. Krajewskiego, Warszawa 2011
- Ejchart M.**, Komentarz do Rekomendacji Nr R (99)22 dotyczącej przeludnienia w więzieniach i wzrostu populacji więziennej. PWP 2011, nr 72–72
- Foucault M.**, Nadzorować i karać. narodziny więzienia, Warszawa 1993
- Gajdus D., Gronowska B.**, Międzynarodowe standardy postępowania z cudzoziemcami pozbawionymi wolności, PWP 1992, nr 2–3
- Gordon M.**, Regulacyjna funkcja mechanizmów obronnych u sprawców czynów zabronionych, [w:] Osobowość przestępcy a proces resocjalizacji, red. J. Świtka, M. Kuć, I. Niewiadomska, Lublin 2005
- Górny J.**, Rola międzynarodowych kongresów penitencyjnych w rozwoju teorii i praktyki wykonywania kary, Warszawa 1980
- Górny J.**, Zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego, PWP 1995, nr 11
- Górny J.**, Elementy indywidualizacji i humanizacji karania w rozwoju penitencjarystyki, Warszawa 1996

- Gronowska B.**, Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 12 listopada 2002 r. w przeciwko Polsce (dot. problemu pozostawiania życia rodzinnego osoby pozbawionej wolności), *Prok. i Pr.* 2003, nr 7–8
- Hansen E.**, Przerwa w wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tzw. przepustka losowa, *SKKiP* 1976, t. 4
- Hansen E.**, *Przestępstwa więźniów popełnione w okresie izolacji penitencjarnej*, Warszawa 1982
- Hołda Z.**, Uwagi o karze pozbawienia wolności i jej miejscu w systemie prawa karnego, [w:] *O prawo oparte na zasadach sprawiedliwości, prawach człowieka i miłosierdziu*, red. A. Strzembosz, Lublin 1988
- Hołda Z.**, *Prawo karne wykonawcze*, Kraków 1999
- Hołda Z.**, Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 1998
- Hołda Z.**, *Zatrzymanie penitencjarne (wybrane zagadnienia)*, [w:] *Nauka wobec przestępczości Księga ku czci Profesora Tadeusza Hanauska*, pod red. J. Błachut, M. Szewczyk, J. Wójcikiewicz, Kraków 2001
- Hołda Z.**, **Postulski K.**, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 2005
- Hołda Z.**, *Koncepcja wykonywania kary pozbawienia wolności według Kodeksu karnego wykonawczego*, *CzPKiNP* 2007, z. 1
- Informacja o działalności RPO za rok 2004, *Biuletyn RPO Materiały* nr 50, <http://www.rpo.gov.pl>
- Informacja o działalności RPO za rok 2010 oraz stanie przestrzegania wolności i praw człowieka i obywatela, *Biuletyn RPO Materiały* 2011, nr 1, <http://www.rpo.gov.pl/indeks.php?>
- Informacja o działalności Rzecznika Praw Obywatelskich w roku 2011 z uwagami o stanie przestrzegania wolności i praw obywatelskich, *Biuletyn RPO* 2011, nr 1, s. 267, <http://www.rpo.gov.pl>
- Jakubowska A.**, Instytucja skargi jako prawny środek ochrony praw osób pozbawionych wolności, *PWP* 2006, nr 52–53
- Jaxa-Maleszewski J.**, *Rozwój więziennictwa polskiego*, [w:] *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1928*, Warszawa 1929
- Kaczmarek T.**, Resocjalizacja sprawcy jako cel wymiaru oraz wykonywania kary pozbawienia wolności, [w:] *Prawo karne wykonawcze w syste-*

mie nauk kryminologicznych. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Leszka Boguni, pod red. T. Kalisza, Wrocław 2011

- Kalisz T.**, Cele wykonywania kary pozbawienia wolności, [w:] Nowa kodyfikacja prawa karnego, t. VI, pod red. L. Boguni, Wrocław 2000
- Kalisz T.**, Skarga na decyzje organów wykonujących orzeczenia. Tryb skargowy z art. 7 kkw, [w:] Nowa kodyfikacja prawa karnego, t. VII, red. L. Bogunia, Wrocław 2001
- Kalisz T.**, Sędziowski nadzór penitencjarny. Polski model nadzoru i kontroli nad legalnością i prawidłowością wykonywania środków o charakterze izolacyjnym, Wrocław 2010
- Kalisz T.**, Kara pozbawienia wolności z perspektywy rozważań teleologicznych dotyczących wymiaru i wykonania kary, [w:] Prawo karne wykonawcze w systemie nauk kryminologicznych. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Leszka Boguni, pod red. T. Kalisza, Wrocław 2011
- Kiryłuk M.**, Przygotowanie skazanego do życia po zwolnieniu (w trybie art. 164 i 165 kkw), [w:] Stan i węzłowe problemy polskiego więziennictwa. Cz. IV. Wybrane instytucje kodeksu karnego wykonawczego w praktyce penitencjarnej, Warszawa 2000
- Klejnowska M.**, Informowanie pokrzywdzonego o zwolnieniu oskarżonego (skazanego) z aresztu (zakładu karnego), PS 2005, nr 1
- Korecki J.**, Kara 25 lat pozbawienia wolności w Polsce, Warszawa 1988
- Korecki J.**, Przygotowanie do wolności skazanych odbywających kary długoterminowe. Opolska koncepcja warunkowego zwolnienia, PWP 1999, nr 22–23
- Korecki J.**, Uwagi do kilku rozwiązań kodeksu karnego wykonawczego, PiP 1995, z. 2
- Korecki J.**, Przygotowanie do wolności odbywających kary długoterminowe; opolska koncepcja warunkowego przedterminowego zwolnienia, [w:] Model społecznej readaptacji skazanych w reformie prawa karnego, red. G.B. Szczygieł, P. Hofmański, Białystok 1999
- Korwin-Szymanowska A.**, System przepustkowy, [w:] Oddziaływania penitencjarne i terapeutyczne w zakładach karnych i aresztach śledczych w 2010 r., Warszawa 2011

- Krzymski E.**, Wykład prawa karnego ze stanowiska nauki i prawa austrijackiego, t. I. wyd. trzecie przerobione, Kraków 1911
- Kunicka-Michalska B.**, [w:] Kodeks karny. Część szczególna t. II. Komentarz pod red. A. Wąska, Warszawa 2004
- Kwieciński A.**, Obowiązek informowania pokrzywdzonego o opuszczeniu przez skazanego zakładu karnego – uwagi na tle stosowania art. 168a k.k.w., [w:] Nowa kodyfikacja prawa karnego, t. XXVII, pod red. L. Boguni, Wrocław 2011
- Lachowski J.**, Pokrzywdzony w prawie karnym wykonawczym, PWP 2006, nr 51
- Lachowski J.**, Praktyczne aspekty instytucji przedstawiciela skazanego w Kodeksie karnym wykonawczym (art. 42 kkw), PWP 2008, nr 59
- Lachowski J., Oczkowski T.**, Skarga skazanego w postępowaniu wykonawczym (art. 7), PWP 2008, nr 60
- Lelental S.**, Prawo karne wykonawcze, Warszawa 1990
- Lelental S.**, Wykład prawa karnego wykonawczego z elementami polityki kryminalnej według stanu prawnego na dzień 31 grudnia 1995 r. oraz projektu kodeksu karnego wykonawczego z 1995 r., Łódź 1996
- Lelental S.**, Odroczone warunkowe zwolnienie na czas niezbędny na przygotowanie skazanego do życia po zwolnieniu z zakładu karnego art. 164–165 kkw, [w:] Model społecznej readaptacji skazanych w reformie prawa karnego, red. G.B. Szczygieł, P. Hofmański, Białystok 1999
- Lelental S.**, W sprawie wykładni niektórych znamion przestępstwa tzw. niepowrotu do zakładu karnego lub aresztu śledczego (art. 242 § 2 kk), PWP 1999, nr 24–25
- Lelental S.**, Kodeks karny wykonawczy, Komentarz, 2. wyd. rozszerzone i zaktualizowane Warszawa 2001
- Lelental S.**, Skarga skazanego na decyzję organu postępowania wykonawczego w polskim prawie karnym wykonawczym, [w:] Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdry, pod red. J. Skorupki, Warszawa 2009
- Lelental S.**, Cel wykonywania kary pozbawienia wolności oraz warunki i środki jego realizacji w świetle art. 67 K.K.W., [w:] Węzłowe problemy prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej. Księga pa-

- miątkowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Markowi, pod red. V. Konarskiej-Wrzosek, J. Lachowskiego, J. Wójcikiewicza, Warszawa 2010,
- Lelental S.**, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 3. wyd., Warszawa 2010
- Lelental S.**, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, 4. wyd., Warszawa 2012
- Lelental S.**, Obowiązujące od 1 stycznia 2012 r. zmiany w zakresie wykonywania kary pozbawienia wolności, PWP 2012, nr 74–75
- Lernell L.**, Współczesne zagadnienia polityki kryminalnej. Problemy kryminologiczne i penologiczne, Warszawa 1978
- Lewocki G.**, Zezwolenie na tymczasowe opuszczenie jednostki penitencjarnej, PWP 2008, nr 61
- Macharski J.**, Pojęcie „postawy” polskim prawie karnym, PiP 1976, nr 8–9
- Machel H.**, Wprowadzenie do pedagogiki penitencjarnej, Gdańsk 1994
- Machel H.**, Instytucja przepustki – nadzieje i niebezpieczeństwa, [w:] Problemy więziennictwa u progu XXI wieku. I Kongres Penitencjarny, pr. zb. pod red. B. Hołysta i S. Redo, Warszawa-Wiedeń-Kalisz 1996
- Machel H.**, Więzienie jako instytucja resocjalizacyjna, Gdańsk 2003
- Machel H.**, Sens i bezsens resocjalizacji penitencjarnej – casus polski. Studium penitencjarno-pedagogiczne, Kraków 2006
- Machel H.**, Aktualne tendencje resocjalizacji penitencjarnej w polskich zakładach karnych, [w:] X lat obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego, pr. zb. pod red. S. Lelentala i G.B. Szczygieł, Białystok 2009
- Machel H.**, Polska praktyka penitencjarna a oczekiwania społeczne, [w:] Wzłowe problemy prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Markowi, pod red. V. Konarskiej-Wrzosek, J. Lachowskiego, J. Wójcikiewicza, Warszawa 2010,
- Makarewicz J.**, Prawo karne. Wykład porównawczy z uwzględnieniem prawa obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej, Lwów-Warszawa 1924
- Makowski W.**, Prawo karne. Część ogólna. Wykład porównawczy prawa karnego austriackiego, niemieckiego i rosyjskiego obowiązującego w Polsce, Warszawa-Lublin-Łódź-Poznań-Kraków 1920

- Marek A.**, Rola kary pozbawienia wolności na tle tendencji w polityce karnej, [w:] Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1988, red. A. Marek, Warszawa 1990
- Marek A.**, Kodeks karny. Komentarz, 4. wyd., Warszawa 2007
- Marek A.**, Funkcje kary pozbawienia wolności na tle zmian polityki karnej, [w:] X lat obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego, pr. zb. pod red. S. Leleńta i G.B. Szczygieł, Białystok 2009
- Marek A.**, „Nowy realizm” w polityce kryminalnej Stanów Zjednoczonych – założenia i aspekty, PiP 1980, nr 4
- Mazur J.**, Deprywacja u osób pozbawionych wolności. Głos w sprawie pomocy w sytuacjach trudnych dla osadzonych, [w:] Kryminologiczne i penitencjarne aspekty wykonywania kary pozbawienia wolności, pod red. M. Kuć, Lublin 2008
- Melezini M., Szczygieł G.B.**, Czasowe opuszczenie zakładu karnego formą przygotowania skazanego do wolności, [w:] Model społecznej readaptacji skazanych w reformie prawa karnego. Aktualne problemy prawa karnego wykonawczego, red. G.B. Szczygieł, P. Hofmański, Białystok 1999
- Melezini M.**, Punitywność wymiaru sprawiedliwości w Polsce w XX wieku, Białystok 2003
- Michalska A.**, Komitet Praw Człowieka. Kompetencje, funkcjonowanie, orzecznictwo, Warszawa 1994
- de Michelis J.**, Kontakty ze światem zewnętrznym, [w:] Stan i węzłowe problemy polskiego więziennictwa, Biuletyn RPO 1995, nr 28
- Międzynarodowe standardy wykonywania kar, red. T. Szymanowski, PWP 2011, nr 72–72
- Migdał J.**, Polski system penitencjarny lat 1944–1956, Gdańsk 2007
- Migdał J.**, Polski system penitencjarny w latach 1956–2008, Gdańsk 2008
- Migdał J.**, Polski system penitencjarny w latach 1918–1928, Gdańsk 2011
- Migdał J.**, Resocjalizacja czy integracja – wykonywanie kary pozbawienia wolności w świetle Europejskich Reguł Więziennych z 2006 r., [w:] Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia. Księga poświęcona pamięci Profesora Zbigniewa Hołdy, Warszawa 2011

- Migdał J.**, Polski system penitencjarny w latach 1928–1939, Gdańsk 2012
- Moldenhawer A.**, O Przeprowadzeniu odosobnienia w zakładach więziennych, Część Druga, Warszawa 1866
- Neymark E.**, Zasady nowej organizacji więziennictwa w świetle nowoczesnych postulatów nauk penitencjarnych, [w:] Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1928, Warszawa 1929
- Niemcewicz J.U.**, Memoriał o nowym systemie więzień ustanowionym w Stanach Zjednoczonych Ameryki, z j. francuskiego przełożyli W. Staniewicz i S. Walczak, Warszawa 1962
- Nowe kodeksy karne – z 1997 r. z uzasadnieniami, Warszawa 1998
- Obywatelskie inicjatywy ustawodawcze Solidarności 1980–1990. Materiały i projekty ustaw Centrum Obywatelskich Inicjatyw Ustawodawczych „S” i Społecznej Rady Legislacyjnej, Warszawa 2001
- Parol R.**, Funkcje przepustek udzielanych skazanym, PWP 2003, nr 40–41
- Pawela S.**, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, Warszawa 1972
- Pawela S.**, Kodeks karny wykonawczy. Praktyczny komentarz, Warszawa 1999
- Pawela S.**, Prawo karne wykonawcze. Zarys wykładu, Kraków 2003
- Pawlak K.**, Więziennictwo polskie w latach 1918–1939, Kalisz 1995
- Pawlak K.**, Organizacja polskiego więziennictwa, [w:] Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1988, pod red. A. Marka, Warszawa 1990
- Płatek M.**, Labirynt więziennych stereotypów (Znaczenie Reguł Minimalnych Postępowania z Więźniami i Europejskich Reguł Więziennych dla procesu normalizacji), [w:] Między autonomią a kontrolą. Studia i szkice pod red. P. Kojdera i J. Kwaśniewskiego, Warszawa 1992
- Płatek M.**, Europejskie Reguły Więzienne a polskie prawo i polityka penitencjarna, SI 2000, nr XXXVIII
- Płatek M.**, Zadania polskiej polityki penitencjarnej w świetle Europejskich Reguł Więziennych, CzPKiNP 2007, z. 1
- Płatek M.**, Wybrane zasady i instytucje Kodeksu karnego wykonawczego z 1997 r. w świetle Europejskich Reguł Więziennych z 11 stycznia 2006 r., [w:] X lat obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego, pod red. S. Lelentala i G.B. Szczygieł, Białystok 2009

- Płatek M.**, Jakie cele zdolne są pomieścić cele? Zgodność polskiego prawa karnego wykonawczego z Europejskimi Regulami Więziennymi, [w:] Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia. Księga poświęcona pamięci Profesora Zbigniewa Hołdy, pod red. B. Stańdo-Kaweckiej, K. Krajewskiego, Warszawa 2011
- Pławski S.**, Prawo penitencjarne, Warszawa 1968
- Pomiankiewicz R.**, Niektóre implikacje teorii wyuczony bezradności dla pracy penitencjarnej – o potrzebie profesjonalizacji wykonywania kary pozbawienia wolności, PWP 1997, nr 15
- Pomiankiewicz R.**, Wyuczona bezradność więźniów. O potrzebie podmiotowości w więzieniu inaczej, [w:] Więziennictwo. Nowe wyzwania, red. B. Hołyst, W. Ambrozik, P. Stępiak, Warszawa-Poznań-Kalisz 2001
- Porowski M.**, Tortury więzienne, [w:] Przymus w społeczeństwie, red. A. Kojder, Warszawa 1989
- Postulski K.**, Komentarz do Kodeksu karnego wykonawczego, <http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/>
- Postulski K.**, Status skazanego w postępowaniu przed sądem, Prok. i Pr. 2010, nr 1–2
- Potocki K.**, Uwagi do projektu ogólnego i szczególnego ulepszenia administracji i stanu więzień w Królestwie Polskim, [w:] Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1925, Warszawa 1929
- Rabinowicz L.**, Podstawy nauki o więziennictwie, Warszawa 1933
- Radzinowicz L.**, Kryzys polskiego ustroju penitencjarnego, GSW 1935, nr 4
- Rzepliński A.**, Problem prawa więźniów do kontaktu z osobami bliskimi, SP 1976, nr 3
- Siemaszko A., Szumski J., Wójcik D.**, Zezwolenie na czasowe opuszczenie zakładu karnego, Arch. Krym. 1997–1998, t. XXIII–XXIV
- Stańdo-Kawecka B.**, Cele wykonywania kary pozbawienia wolności w państwach europejskich, CzPKiNP 2007, z. 1
- Stefański R.A.**, Sposoby wzywania lub zawiadamiania osób w wypadkach niecierpiących zwłoki w procesie karnym, Prok. i Pr. 2002, nr 9
- Strycharz, S.**, Pojęcie porządku prawnego w kodeksie karnym, NP 1970, nr 6

- Sych W.**, Zmiana sytuacji pokrzywdzonego w stadium wykonawczym procesu karnego, Prok. i Pr. 2006, nr 2
- Szczygiel G.B.**, Przygotowanie skazanych do opuszczenia zakładu karnego (na przykładzie białostockiego modelu kurateli penitencjarnej), PWP 2001, nr 31
- Szczygiel G.B.**, Społeczna readaptacja skazanych w polskim systemie penitencjarnym, Białystok 2002
- Szczygiel G.B.**, Cudzoziemcy w polskich zakładach karnych – wybrane problemy, BSP 2007, z. 2
- Szczygiel G.B.**, Kara pozbawienia wolności, [w:] System prawa karnego, t. VI. Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie, pod red. M. Melezini, Warszawa 2010
- Szczygiel G.B.**, Komentarz do Rekomendacji Nr R(84)12 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczącej więźniów cudzoziemców, PWP 2011, nr 72–73
- Szczygiel G.B.**, Przystępczość zorganizowana – aspekt penitencjarny, [w:] Przystępczość zorganizowana, pod red. nauk. E.W. Pływaczewskiego, Warszawa 2011
- Szewczyk M.**, [w:] Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, pod red. A. Zolla, Kraków 1999
- Szumski J.**, Zezwolenie na czasowe opuszczenie zakładu karnego przez skazanego (ewolucja ustawodawstwa i praktyki), Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska 1996, Vol. XLIII
- Szymanowska A.**, Więzienie i co dalej, Warszawa 2003, s. 269
- Szymanowski T.**, Postawy prawne działalności więziennictwa w latach 1944–1956, [w:] Prawo karne okresu stalinizmu, SI 1992, nr 22
- Szymanowski T.**, Przemiany systemu penitencjarnego w Polsce, Warszawa 1996
- Szymanowski T., Świda Z.**, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, Warszawa 1998
- Szymanowski T.**, Nowy kodeks karny wykonawczy, PiP 1998, z. 9–10
- Szymanowski T.**, Kodeks karny wykonawczy po nowelizacji z 2003 r., PiP 2004, nr 3

- Szymanowski T.**, Polityka karna i penitencyjna w Polsce w okresie przemian prawa karnego, Warszawa 2004
- Szymanowski T.**, Kontrola wykonywania kary pozbawienia wolności przez Rzecznika Praw Obywatelskich, [w:] Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1989–2009, Warszawa 2009
- Szymanowski T.**, Charakterystyka więziennictwa polskiego w zestawieniu z więziennictwem w innych krajach europejskich, PWP 2013, nr 78
- Śliwowski J.**, Tymczasowy regulamin wykonywania kary pozbawienia wolności i jego ocena, PiP 1976, nr 10
- Śliwowski J.**, Kara pozbawienia wolności we współczesnym świecie. Rozważania penitencjarne i penologiczne, Warszawa 1981
- Śliwowski J.**, Zmiany w polskim prawie penitencyjnym, PiP 1982, nr 2
- Śliwowski J.**, Prawo i polityka penitencyjna, Warszawa 1982
- Śliwowski J.**, Tendencje abolicjonistyczne i skrajnie krytyczne w penitencjarystyce, [w:] Problemy współczesnej penitencjarystyki w Polsce, t. I, red. B. Hołyst, Warszawa 1984
- Śpiewak J.**, Środki odwoławcze według Kodeksu karnego wykonawczego z 1997 roku, PWP 1998, nr 19
- Świda Z.**, System skarg i odwołań według k.k.w. z 1997r., [w:] Środki zaskarżenia w procesie karnym. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Zbigniewa Dody, pod red. A. Gaberle, S. Waltosia, Kraków 2000
- Świda H., Świda W.**, Młodociani przestępcy w więzieniu, Warszawa 1961
- Świda-Ziemba H.**, Eksperyment penitencyjny w Szczypiornie, [w:] Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1988, pod red. A. Mar-ka, Warszawa 1990
- Tyszkiewicz L.**, [w:] Kodeks karny. Komentarz, pod red. O. Górniok, wyd. 2, Warszawa 2006
- Walczak S.**, Prawo penitencjarne zarys systemu Warszawa 1972
- Wapniarski H.**, Regulamin życia więziennego, [w:] Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1928, Warszawa 1929
- Warylewski J.**, Kara. Podstawy filozoficzne i historyczne, Gdańsk 2007
- Wiak K.**, [w:] Kodeks karny. Komentarz, pod red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2012

- Wiciński G.**, Instytucjonalne formy kontaktów ze światem zewnętrznym osób odbywających karę pozbawienia wolności, [w:] Aktualne problemy prawa karnego, kryminologii i penitencjarystyki. Księga ofiarowana Profesorowi Stefanowi Lelentalowi w 45. roku pracy naukowej i dydaktycznej, Łódź 2004
- Wierzbicki P.**, Kontakty skazanych ze światem zewnętrznym i ich znaczenie w społecznej readaptacji, [w:] Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1988, red. A. Marek, Warszawa 1990
- Wołowicz M.**, Udzielanie osadzonym zezwoleń na czasowe opuszczenie jednostek penitencyjnych bez dozoru w latach 1991–1999, [w:] Więziennictwo. Nowe wyzwania, pr. zb. pod red. B. Hołysta, W. Ambrozika, P. Stępniaaka, Warszawa-Poznań-Kalisz 2001
- Wróbel W., Zoll A.**, Polskie prawo karne. Część ogólna, Kraków 2010
- Wróblewski B.**, Wstęp do polityki kryminalnej, Wilno 1922
- Zakrzewski J.**, Pierwsze pięćdziesiąt lat więziennictwa polskiego, [w:] Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1928, Warszawa 1929
- Zalewski W.**, [w:] Kodeks karny. Część szczególna, T. II Komentarz Art. 222–316, pod red. M. Królikowski, R. Zabłocki, Warszawa 2013

DOKUMENTY MIĘDZYNARODOWE

Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r.

Konwencja w sprawie zakazu tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karania z 1984 r.

Europejska Konwencja o zapobieganiu torturom oraz niehumanitarnemu traktowaniu albo karaniu z 1987 r.

Wzorcowe reguły Minimum Postępowania z Więźniami, rezolucja 66 C 1 (XXIV) z 31 lipca 1957 roku

Reguły NZ dotyczące nieletnich pozbawionych wolności, rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113 przyjęta 14 XII 1990 r.

Zalecenie Nr R(87)3 Komitetu Ministrów do państw członkowskich w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 12 lutego 1987 r. na 404. posiedzeniu wiceministrów/zastępców ministrów)

Rekomendacja Rec (2006) Komitetu Ministrów dla państw członkowskich Rady Europy Europejskie Reguły Więzienne (przyjęta przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952. posiedzeniu delegatów)

Rezolucja (76)2 w sprawie postępowania ze skazanymi na kary długoterminowe przyjęta przez Komitet Ministrów Rady Europy 17 lutego 1976 r. podczas 254. zgromadzenia delegatów ministrów

- Rekomendacja Nr R(82)16 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich o czasowym opuszczeniu więzienia przyjęta przez Komitet Ministrów dnia 24 września 1982 r. podczas 350. spotkania zastępców ministrów
- Rekomendacja Nr R(84)12 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotycząca więźniów cudzoziemców przyjęta przez Komitet Ministrów w dniu 21 czerwca 1984 r. podczas 374. spotkania zastępców ministrów
- Rekomendacja Nr R(99)22 dotycząca przeludnienia w więzieniach i wzrostu populacji więziennej (przyjęta przez komitet Ministrów 30 września 1999 r. podczas 681. spotkania zastępców ministrów)
- Rekomendacja Rec 2003(23) Komitetu Ministrów dla państw członkowskich o wykonywaniu przez administracje więzienne kary dożywotniego pozbawienia wolności oraz innych kar długoterminowych (przyjęta wraz z urzędowym komentarzem przez Komitet Ministrów na jego 855. posiedzeniu w dniu 9 października 2003 r.)
- Rekomendacja 1741 (2006) Zgromadzenia Parlamentu Rady Europy o społecznej reintegracji skazanych

AKTY KRAJOWE

- Dekret Naczelnika Państwa z dnia 8 lutego 1919 r. w sprawie tymczasowych przepisów więziennych, Dz. Praw Państwa Polskiego nr 15, poz. 202
- Dekret Naczelnika Państwa z 7 lutego 1919 r. w przedmiocie okręgowych dyrekcji więziennych Dz. Praw Państwa Polskiego nr 14, poz. 173
- Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny, Dz.U. Nr 13, poz. 94
- Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny wykonawczy, Dz.U. Nr 13, poz. 98
- Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich, Dz.U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147
- Ustawą z dnia 17 czerwca 1988 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach, Dz.U. Nr 20, poz. 135
- Ustawa o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 r., Dz.U. Nr 30, poz. 179 z późn. zm
- Ustawy z dnia 12 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywien i nawiązek w prawie karnym, Dz.U. Nr 95, poz. 475
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. Nr 88, poz. 553
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. Nr 88, poz. 555
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, Dz.U. Nr 88, poz. 557
- Ustawa z dnia 24 lipca 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 142, poz. 1380

- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 93, poz. 889
- Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 206, poz. 1589
- Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, Dz.U. Nr 79, poz. 523
- Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 240, poz. 1431
- Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, Dz.U. poz. 628
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 19 marca 1928 r. kodeks postępowania karnego, Dz.U. Nr 33, poz. 313
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 marca 1928 r. w sprawie organizacji więziennictwa, Dz.U. Nr 29, poz. 272
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 czerwca 1928 roku o wykonywaniu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 marca 1928 roku w sprawie organizacji więziennictwa, Dz.U. Nr 64, poz. 591
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 czerwca 1931 r. w sprawie regulaminu więziennego, Dz.U. Nr 71, poz. 577
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 czerwca 1989 r. w sprawie regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności, Dz.U. Nr 31, poz. 166
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 czerwca 1994 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności, Dz.U. Nr 72, poz. 320
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 grudnia 1995 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności, Dz.U. Nr 153, poz. 788
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobu załatwiania wniosków, skarg i próśb osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, Dz.U. Nr 151, poz. 1467

- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych, Dz.U. Nr 151, poz. 1469
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności, Dz.U. Nr 152, poz. 1493
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobu, zakresu i trybu sprawowania nadzoru penitencjarnego, Dz.U. Nr 152, poz. 1496
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 października 2003 r. w sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej, Dz.U. Nr 194, poz. 1902
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 1 grudnia 2003 r. w sprawie szczegółowego zakresu i trybu uczestnictwa podmiotów w wykonywaniu kar, środków karnych, zabezpieczających i zapobiegawczych, a także społecznej kontroli nad ich wykonywaniem, Dz.U. Nr 211, poz. 2051
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 stycznia 2004 r. w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności oraz dokumentowania tych czynności, Dz.U. Nr 15, poz. 142
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 sierpnia 2010 r. w sprawie szczegółowych działań funkcjonariuszy Służby Więziennej podczas wykonywania czynności służbowych, Dz.U. Nr 147, poz. 984.
- Rozporządzenie MS z dnia 3 stycznia 2012 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej, Dz.U. 2012, poz. 49
- Rozporządzenie MS z dnia 3 stycznia 2012 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobów załatwiania wniosków, skarg i prośb osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, Dz.U. 2012, poz. 56
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 grudnia 2012 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobów oddziaływania penitencjarnego w zakładach karnych i aresztach śledczych, Dz.U. 2012, poz. 1469

- Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 lutego 1966 r. w sprawie regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności, Dz. Urz. MS nr 2 poz. 12
- Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 stycznia 1974 r. w sprawie tymczasowego regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności, Dz. Urz. MS nr 2, poz. 6–7
- Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 maja 1981 r. w sprawie zmiany tymczasowego regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności, Dz. Urz. MS nr 2, poz. 11

SPIS TABEL

- Tabela 1. Zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego udzielone skazanym w latach 1999–2012
- Tabela 2. Struktura udzielonych zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego w latach 1999–2012
- Tabela 3. Zezwolenia w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego (art. 142a kkw.) udzielone w latach 1999–2012
- Tabela 4. Przepustki w zakładzie karnym typu półotwartego udzielone w latach 1999–2012
- Tabela 5. Przepustki w zakładzie karnym typu otwartego udzielone w latach 1999–2012
- Tabela 6. Nagrody w formie zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego udzielone w latach 1999–2012
- Tabela 7. Zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w okresie przygotowania do wolności (art. 165§2 kkw.) udzielone w latach 1999–2012
- Tabela 8. Niepowroty i spóźnienia z zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego w latach 1999–2012
- Tabela 9. Zezwolenia w wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego – spóźnienia i niepowroty w latach 1999–2012
- Tabela 10. Przepustki w zakładzie karnym typu półotwartego i otwartego – spóźnienie i niepowroty w latach 1999–2012
- Tabela 11. Nagrody w formie zezwoleń na opuszczenie zakładu karnego – spóźnienia i niepowroty w latach 1999–2012

- Tabela 12. Zezwolenia w okres przygotowania do wolności – spóźnienia i niepowroty w latach 1999–2012
- Tabela 13. Skazani i wymiar kary za przestępstwo z art. 242§2 kk w latach 2002–2010

Temida 2

Wydawnictwo Stowarzyszenia Absolwentów Wydziału Prawa

Uniwersytetu w Białymstoku

ul. Mickiewicza 1, 15-213 Białystok

tel. 085 745 71 68, fax 085 740 60 89

e-mail: temida2@uwb.edu.pl <http://www.temida2.pl>